

Onderzoek naar verhuisbewegingen van senioren aan de kust en de impact op de woonmarkt en zorgsector

Finaal onderzoeksrapport

Opdrachtgever

Provincie West-Vlaanderen – Dienst Welzijn
Boeverbos – Koning Leopold III-laan 41
8200 Sint-Andries Brugge

Opdrachthouder

SumResearch nv
Dendermondsesteenweg 50
B-9000 Gent
t +32 9 225 54 88
f +32 9 223 98 92
www.sum.be

i.s.m.

KULeuven
Stedenbouw & Ruimtelijke Planning
Kasteelpark Arenberg 1 – bus 2431
B-3001 Leuven

HoGent
Faculteit Mens en Welzijn
Kortrijksesteenweg 14
B-9000 Gent

Gent, 08/05/2015

INHOUD

0	Inleiding	1
1	Hoofdstuk 1: Vlaanderen vergrijst, de kust nog meer. Vergrijzing in context	5
1.1	Bevolkingsontwikkelingen	5
1.2	Over verouderen en wonen	7
1.2.1	Een dreigende ongepastheid van het wonen	7
1.2.2	(Oude) Vlamingen verhuizen niet graag	9
1.3	Naar de kust: het buitenbeentje	10
2	Hoofdstuk 2: De kustgemeenten vergrijzen	15
2.1	De kustbevolking neemt toe	15
2.2	De bevolkings'tol'	20
3	Hoofdstuk 3: Verhuizen naar, van en aan de Kust. Een migratie-analyse	25
3.1	Data-setup	25
3.1.1	Verhuisbewegingen tussen domicilieadressen	25
3.1.2	Momentopname	25
3.1.3	Inkomende en uitgaande migraties	25
3.1.4	Onbekende adressen	26
3.2	Algemene analyse van de migratietendensen aan de kust	26
3.2.1	Herkomst en bestemming België naar kustgemeenten	27
3.2.2	De relatie met het binnenland	34
3.2.3	De interne migratie binnen het kustgebied	40
3.2.4	Conclusies algemene analyse	46
3.3	Migratie-analyse op sectorniveau voor 80-plussers	47
3.3.1	Voornaamste bevindingen migratie-analyse op sectorniveau voor 80-plussers	47
3.3.2	Bevindingen migratie-analyse op sectorniveau voor 80-plussers per gemeente	48
3.4	Conclusies migratie-analyse	79
4	Hoofdstuk 4: Verhuismotivatie, woon- en zorgverwachtingen. Een schriftelijke bevraging	81
4.1	Methodologie	81
4.2	Respons	82
4.3	Profiel van de respondent	83
4.4	Woonvorm	85
4.4.1	Nieuwkomers	85
4.4.2	Interne migranten	85
4.4.3	Kustverlaters	85
4.5	Verhuismotieven	87
4.5.1	Aangename oude dag	87
4.5.2	Zorgaspecten	87
4.6	Nieuwe woning en omgeving	89
4.6.1	Aangename buurt en bereikbaarheid	89
4.6.2	Zorgvoorzieningen	89
4.7	Senioren blijven aan de kust	90
4.8	Zorgverwachtingen	91

4.8.1	Nieuwkomers	91
4.8.2	Interne migranten en kustverlaters	91
4.9	Woonzorgverwachtingen	93
4.10	Woonbudget	95
4.11	Conclusies	96
5	Hoofdstuk 5: De 'aangespoelden' aan het woord.	97
5.1	Methodologie focusgroepen	97
5.2	De steekproef	99
5.3	Profiel van de deelnemers	101
5.4	Verloop van het onderzoek	102
5.5	Bevindingen vanuit het vooronderzoek	103
5.6	Bevindingen vanuit de focusgroepen	105
5.6.1	Verhuismotieven	105
5.6.2	Netwerken	109
5.6.3	Moving in Time of Ageing-in-place?	111
5.6.4	Ouderenzorg	115
5.6.5	Terugkeren?	119
5.7	Conclusie	121
6	Hoofdstuk 6: De woonzorgactoren aan het woord.	123
6.1	Methodologie	123
6.2	Woonzorgactoren over de woonsituatie	124
6.2.1	De woning	124
6.2.2	Woonomgeving	127
6.2.3	Het samenspel huisvesting-zorg	128
6.3	Anticipatief gedrag	131
6.4	Oplossingen en suggesties	133
6.4.1	De woonsituatie verbeteren	133
6.4.2	Alternatieven voor de bestaande woning	134
6.4.3	De ideale wereld: de kust als ideale woonplaats voor ouderen	135
6.5	Conclusie	138
7	Hoofdstuk 7: Krijtlijnen voor een ouderenbeleid aan de kust. Conclusies & beleidsaanbevelingen	139
7.1	De kust als vergrijzende regio	140
7.1.1	De demografische druk	140
7.1.2	Huidige woonsituatie van ouderen aan de kust	141
7.1.3	Wonen aan de kust: 'moving in time' of 'aging in place'?	142
7.2	Krijtlijnen voor een ouderenbeleid	145
7.2.1	Vergrijzing als een troef	145
7.2.2	Zelfredzaam wonen als uitgangspunt	147
7.2.3	Focus op bewustwording: woning, woonomgeving en sociaal netwerk	156
7.2.4	Een aanbod bedacht vanuit de doelgroep	157
8	Bibliografie	158
9	Bijlagen	161
9.1	Bijlage 1: enquêteformulier nieuwkomers en interne verhuizers	161

9.2	Bijlage 2: enquêteformulier kustverlaters	166
9.3	Bijlage 3: bijkomende tabellen verhuisenquête	171
9.3.1	Woonvorm	172
9.3.2	Verhuismotieven	174
9.3.3	Nieuwe woning en omgeving	176
9.3.4	Zorgverwachtingen	178
9.3.5	Vrijwilligerswerk	181
9.4	Bijlage 4: Senioren onder de toren	183

BOXEN

Box 1: De betekenis van wonen	146
Box 2: Wonen voor ouderen naar Deens model	149
Box 3: 150 seniorenwoningen op 3 locaties in Middelburg vervangen het oude verzorgingstehuis	153
Box 4: Senioren onder de toren, Maldegem	154
Box 5: Woonzorgcentrum Vugherstede	155

FIGUREN

Figuur 1: België, bevolkingsprognoses voor de leeftijdsgroepen 20-29 en 60+, 2000-2060	6
Figuur 2: België, bevolkingsprognoses, aandeel 60+, 2000-2060	6
Figuur 3: Vlaamse kustgemeenten, bevolkingsevolutie en –verwachtingen per leeftijdscategorie, 2003-2013-2023-2030	17
Figuur 4: Evolutie bevolkingspiramiden	21
Figuur 5: Bevolkingspiramiden kustgemeenten, 2003-2013-2023-2030	22
Figuur 7: Migratiesaldo West-Vlaanderen, 2012	28
Figuur 8: Migratiesaldo kustgemeenten (excl. Zeebrugge), 2012	28
Figuur 9: Bevolkingspiramides voor alle kustgemeentes (excl. Zeebrugge) met Vlaanderen als referentie	140
Figuur 10: Formele hulp in relatie tot informele hulp in een aantal Europese landen	149
Figuur 11: Tien woonvormen schematisch voorgesteld	152

TABELLEN

Tabel 1: België, bevolkingsprognoses voor verschillende bevolkingsgroepen, 2000-2060	5
Tabel 2: Kustgemeenten, bevolking 2003, 2013 en prognose 2023, 2030	16
Tabel 3: Kustgemeenten, bevolkingsevolutie 2003-2013-2023-2030	16
Tabel 4: Kustgemeenten, evolutie en prognose huishoudensevolutie, 2003-2013-2023-2030	16
Tabel 5: Vlaamse kustgemeenten, bevolkingsevolutie en –verwachtingen per leeftijdscategorie, 2003-2013-2023-2030	17
Tabel 6: Kustgemeenten, bevolkingsevolutie en raming voor 56-plussers, 2003-2013-2023-2030	19
Tabel 7: Kustgemeenten, evolutie van het aandeel +56% (aandelen)	20
Tabel 8: Migratiesaldo herkomst en bestemming België naar kustgemeenten, totaal 2010-2012	27
Tabel 9: migratiesaldo relatie met het binnenland, totaal 2010-2012	34
Tabel 10: migratiesaldo interne migratie binnen het kustgebied, totaal 2010-2012	40
Tabel 11: Verhuisenquête, responsoverzicht doelgroepen	82
Tabel 12: Verhuisenquête, profiel van de respondenten (%)	84
Tabel 13: Verhuisenquête, terugkeer naar geboorteregio – kustverlaters (%)	84
Tabel 14: Huidige en vorige woonvorm (%)	86
Tabel 15: Vorige en volgende woonvorm vanuit woning en appartement (%)	87
Tabel 16: Verhuismotieven (%)	88
Tabel 17: Aantrekkingskracht nieuwe woning/woonplaats (%)	89
Tabel 18: Toekomstige verhuisintenties (%)	90
Tabel 19: Verwachtingen t.a.v. ondersteunende diensten (%)	92
Tabel 20: Verwachtingen t.a.v. residentiële zorgvoorzieningen (%)	93
Tabel 21: Verwachtingen t.a.v. samenwonen (%)	94
Tabel 22: Aanwezigheid van zorghulp in de buurt (%)	94
Tabel 23: Inkomensverdeling (%)	95
Tabel 24: Eigendomstype en budget (%)	95
Tabel 25: Focusgroepen pensioenmigranten, aantal deelnemers per gemeente en per leeftijdscategorie	100
Tabel 26: Deelnemers focusgroepen, lijst beroepen van de respondenten, per gemeente	101
Tabel 27: Deelnemers focusgroepen, verhouding mannen-vrouwen	102
Tabel 28: Focusgroepen woonzorgactoren, overzicht	123
Tabel 29: Huidige en vorige woonvorm (%) naar leeftijd bij interne migratie	172

Tabel 30: Huidige en vorige woonvorm (%) naar leeftijd bij immigratie	172
Tabel 31: Huidige en vorige woonvorm (%) naar leeftijd bij kustverlaters	173
Tabel 32: Verhuismotieven (%) naar leeftijd bij interne migratie	174
Tabel 33: Verhuismotieven (%) naar leeftijd bij immigratie	174
Tabel 34: Verhuismotieven (%) naar leeftijd bij kustverlaters	175
Tabel 35: Aantrekkingskracht nieuwe woning/woonplaats (%) naar leeftijd bij interne migratie	176
Tabel 36: Aantrekkingskracht nieuwe woning/woonplaats (%) naar leeftijd bij immigratie	176
Tabel 37: Aantrekkingskracht nieuwe woning/woonplaats (%) naar leeftijd bij kustverlaters	177
Tabel 38: Verwachtingen t.a.v. residentiële zorgvoorzieningen (%) naar leeftijd bij interne migratie	178
Tabel 39: Verwachtingen t.a.v. residentiële zorgvoorzieningen (%) naar gezinssamenstelling bij interne migratie	178
Tabel 40: Verwachtingen t.a.v. residentiële zorgvoorzieningen (%) naar leeftijd bij immigratie	179
Tabel 41: Verwachtingen t.a.v. residentiële zorgvoorzieningen (%) naar gezinssamenstelling bij immigratie	179
Tabel 42: Verwachtingen t.a.v. residentiële zorgvoorzieningen (%) naar leeftijd bij kustverlaters	180
Tabel 43: Verwachtingen t.a.v. residentiële zorgvoorzieningen (%) naar gezinssamenstelling bij kustverlaters	180
Tabel 44: Bereidheid om vrijwilligerswerk uit te voeren (%) naar aantal jaren woonachtig aan de kust bij interne migratie	181
Tabel 45: Bereidheid om vrijwilligerswerk uit te voeren (%) naar aantal jaren woonachtig aan de kust bij immigratie	181
Tabel 46: Bereidheid om vrijwilligerswerk uit te voeren (%) naar aantal jaren woonachtig aan de kust bij kustverlaters	181

KAARTEN

Kaart 1: Aandeel 60-plussers in Vlaanderen anno 2014	12
Kaart 2: Verwacht aandeel 60-plussers in Vlaanderen anno 2030	12
Kaart 3: Aandeel 80-plussers in Vlaanderen anno 2014	13
Kaart 4: Verwacht aandeel 80-plussers in Vlaanderen anno 2030	13
Kaart 5: Grijsdruk (verhouding 60+ t.o.v. 20-59j.) in Vlaanderen anno 2014	14
Kaart 6: Verwachte grijsdruk (verhouding 60+ t.o.v. 20-59j.) in Vlaanderen anno 2030	14
Kaart 7: Migratiesaldo België naar kustgemeenten 0-18 jaar, 2010-2012	30
Kaart 8: Migratiesaldo België naar kustgemeenten 19-26 jaar, 2010-2012	30
Kaart 9: Migratiesaldo België naar kustgemeenten 27-40 jaar, 2010-2012	31
Kaart 10: Migratiesaldo België naar kustgemeenten 41-55 jaar, 2010-2012	31
Kaart 11: Migratiesaldo België naar kustgemeenten 56-65 jaar, 2010-2012	32
Kaart 12: Migratiesaldo België naar kustgemeenten 66-80 jaar, 2010-2012	32
Kaart 13: Migratiesaldo België naar kustgemeenten 80-plus, 2010-2012	33
Kaart 14: Migratiesaldo relatie met het binnenland 0-18 jaar, 2010-2012	36
Kaart 15: Migratiesaldo relatie met het binnenland 19-26 jaar, 2010-2012	36
Kaart 16: Migratiesaldo relatie met het binnenland 27-40 jaar, 2010-2012	37
Kaart 17: Migratiesaldo relatie met het binnenland 41-55 jaar, 2010-2012	37
Kaart 18: Migratiesaldo relatie met het binnenland 56-65 jaar, 2010-2012	38
Kaart 19: Migratiesaldo relatie met het binnenland 66-80 jaar, 2010-2012	38
Kaart 20: Migratiesaldo relatie met het binnenland 80-plus, 2010-2012	39
Kaart 21: Migratiesaldo kustgebied 0-18 jaar, 2010-2012	42
Kaart 22: Migratiesaldo kustgebied 19-26 jaar, 2010-2012	42
Kaart 23: Migratiesaldo kustgebied 27-40 jaar, 2010-2012	43
Kaart 24: Migratiesaldo kustgebied 41-55 jaar, 2010-2012	43
Kaart 25: Migratiesaldo kustgebied 56-65 jaar, 2010-2012	44
Kaart 26: Migratiesaldo kustgebied 66-80 jaar, 2010-2012	44
Kaart 27: Migratiesaldo kustgebied 80-plus, 2010-2012	45
Kaart 28: Migratiesaldo België naar Blankenberge 80-plus, 2010-2012	50
Kaart 29: Migratie tussen Blankenberge en overige kustgemeenten 80-plus, 2010-2012	51
Kaart 30: Interne migratie Blankenberge 80-plus, 2010-2012	51
Kaart 31: Migratiesaldo België naar Bredene 80-plus, 2010-2012	53
Kaart 32: Migratie tussen Bredene en overige kustgemeenten 80-plus, 2010-2012	54

Kaart 33: Interne migratie Bredene 80-plus, 2010-2012	54
Kaart 34: Migratiesaldo België naar De Haan 80-plus, 2010-2012	56
Kaart 35: Migratie tussen De Haan en overige kustgemeenten 80-plus, 2010-2012	57
Kaart 36: Interne migratie De Haan 80-plus, 2010-2012	57
Kaart 37: Migratiesaldo België naar De Panne 80-plus, 2010-2012	59
Kaart 38: Migratie tussen De Panne en overige kustgemeenten 80-plus, 2010-2012	60
Kaart 39: Interne migratie De Panne 80-plus, 2010-2012	60
Kaart 40: Migratiesaldo België naar Knokke-Heist 80-plus, 2010-2012	62
Kaart 41: Migratie tussen Knokke-Heist en overige kustgemeenten 80-plus, 2010-2012	63
Kaart 42: Interne migratie Knokke-Heist 80-plus, 2010-2012	63
Kaart 43: Migratiesaldo België naar Koksijde 80-plus, 2010-2012	65
Kaart 44: Migratie tussen Koksijde en overige kustgemeenten 80-plus, 2010-2012	66
Kaart 45: Interne migratie Koksijde 80-plus, 2010-2012	66
Kaart 46: Migratiesaldo België naar Middelkerke 80-plus, 2010-2012	68
Kaart 47: Migratie tussen Middelkerke en overige kustgemeenten 80-plus, 2010-2012	69
Kaart 48: Interne migratie Middelkerke 80-plus, 2010-2012	69
Kaart 49: Migratiesaldo België naar Nieuwpoort 80-plus, 2010-2012	71
Kaart 50: Migratie tussen Nieuwpoort en overige kustgemeenten 80-plus, 2010-2012	72
Kaart 51: Interne migratie Nieuwpoort 80-plus, 2010-2012	72
Kaart 52: Migratiesaldo België naar Oostende 80-plus, 2010-2012	74
Kaart 53: Migratie tussen Oostende en overige kustgemeenten 80-plus, 2010-2012	75
Kaart 54: Interne migratie Oostende 80-plus, 2010-2012	75
Kaart 55: Migratiesaldo België naar Zeebrugge 80-plus, 2010-2012	77
Kaart 56: Migratie tussen Zeebrugge en overige kustgemeenten 80-plus, 2010-2012	78
Kaart 57: Interne migratie Zeebrugge 80-plus, 2010-2012	78

0

Inleiding

Onderhavig onderzoeksrapport is het resultaat van een onderzoek in opdracht van de Provincie West-Vlaanderen. De studie kadert in het 'Programma vergrijzing aan de kust' en onderzoekt de mogelijke effecten van een verdere vergrijzing aan de kust op de woon- en zorgmarkt. Het onderzoek is opgebouwd rond drie hypothesen:

- "Pensioenmigraties naar de kust zijn een voortzetting van het tweedeverblijfsbezit. De beslissing om naar de kust te gaan wonen na pensionering wordt al vroeger genomen en zet zich geleidelijk in vanaf de leeftijd van ongeveer 55 jaar."
- "Op latere leeftijd hebben senioren de neiging om terug te keren hun roots of (klein)kinderen en bijgevolg consumeren ze hun zorg niet aan de kust."
- "De verhuisbewegingen die senioren op het einde van hun wooncarrière maken, zijn er doorgaans één richting (stads-)centrum."

De omvang en impact van migratiebewegingen zijn al langer een onderzoeksthema¹. Doorgaans focussen deze zich op de relatie tussen verstedelijking en suburbanisatie. Hierbij worden ofwel alle leeftijdsgroepen in beeld gebracht, ofwel ligt de klemtoon op het vestigingsgedrag van jonge starters of gezinnen met kinderen. Tot op heden werden in verhuisonderzoek de senioren - en dit geldt in het bijzonder voor de 80-plussers - steeds onderbelicht. Dat is natuurlijk te wijten aan het feit dat deze groep minder talrijk is en ook effectief minder verhuist. Maar dit geldt evenwel niet voor de kust. Verschillende onderzoeken tonen immers aan dat de migratiefenomenen aan de kust van heel andere aard zijn². Aandacht voor deze doelgroep is aan de orde, gezien de groep senioren de eerstkomende decennia verder blijft aangroeien. In het bijzonder aan de kust wordt hun aandeel in de populatie behoorlijk groot.

Met dit onderzoek willen we te weten komen in welke mate we de hypothesen, kunnen bevestigen. We doen dat d.m.v. een gedetailleerde analyse van de verhuisbewegingen van de 80-plussers van en naar de kust en een analyse van hun verhuismotivatie, motivatie voor locatiekeuze, woonwensen, verdere verhuisintenties, woon- en zorgverwachtingen. Op basis van deze analyses moeten we een accurate inschatting kunnen maken van de druk of de gevolgen op de woonmarkt en de zorgsector.

Het onderzoek werd in verschillende stappen gevoerd. De eerste stap focust op de analyse van de verhuisdynamiek naar aard en omvang. In eerste instantie wensen we de algemene verhuisdynamiek aan de kust onder de loep te nemen. Dit om de specifieke verhuisdynamiek naar omvang en aard te kunnen situeren ten aanzien van deze algehele dynamiek. Vervolgens focussen we dan op de verhuisbewegingen van de 80-plussers. Omwille van de gedetailleerde data-beschikbaarheid kunnen beide analyses gebeuren op statistisch sectorniveau.

In een tweede onderzoekstap werden de verhuismotivaties, de verhuisintenties en de woon- en zorgverwachtingen verder onderzocht. Dit met het oog op wat deze verhuisdynamiek duwt en welke specifieke kenmerken en behoeften er bij de 80-plussers zijn. We deden dit d.m.v. een schriftelijke bevraging en kwalitatief onderzoek in

¹ Zie bijv. **SumResearch** (2006) voor het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement LIN – AROHM – Afdeling Ruimtelijke planning.

² O.a. Vandekerckhove e.a. (2012), **SUmResearch & Laga** advocaten (2006), Kesbeke e.a. (2012), allen in opdracht van de Provincie West-Vlaanderen.

focusgroepen. We peilden naar de verhuismotivatie, motivatie voor locatiekeuze, woonwensen, verdere verhuisintenties, woon- en zorgverwachtingen.

We eindigden het onderzoek met krijtlijnen voor een woon- en zorgbeleid door een inschatting te maken van de gevolgen van de vaststellingen op zowel de woonmarkt als de zorgsector. De inschatting van de druk op de woningmarkt is gebaseerd op de demografische tendensen en tendensen op de woningmarkt. Voor het bepalen van de druk op de zorgmarkt werden focusgroepen georganiseerd zowel met steden, gemeenten, OCMW's als private zorgactoren.

Hoewel het onderzoek vertrekt van de impressie dat 80-plussers de kust verlaten, hebben we in ons onderzoek ook de verhuisbewegingen en woonintenties van 60- tot 80-jarigen meegenomen. Daarmee willen we inzicht verkrijgen in de te verwachten bewegingen. We wilden nagaan in welke mate zij anticiperen op mogelijk toekomstige gevolgen van het verouderen, zoals een afname van mobiliteit en/of een toename van de zorgbehoefte. Hun plannen en intenties zijn immers van belang voor het zorgbeleid voor ouderen dat aan de kust ontwikkeld dient te worden. We hebben voor ons onderzoek de ondergrens op 60 jaar gelegd omdat dit ongeveer de leeftijd is waarop een gemiddelde Belg feitelijk op pensioen gaat³.

Het onderzoeksteam

Het onderzoek werd uitgevoerd door **SumResearch**, in samenwerking met de onderzoeksgroep HaUS (Housing and Urban Studies) van het Departement Architectuur Campus Sint-Lucas van de KU Leuven en de vakgroep Verpleegkunde van de Faculteit Mens en Welzijn van de Hogeschool Gent. Het onderzoek liep van januari 2014 tot maart 2015.

Structuur van het rapport

In hoofdstuk 1 schetsen we kort het vergrijzingsproces op Vlaams niveau. We schetsen ook kort de problemen die zich m.b.t. de relatie 'wonen-zorg' op oudere leeftijd kunnen voordoen en we plaatsen daarbij twee concepten – 'ageing in place' en 'moving in time' – over de mogelijke aanpak naast mekaar. We sluiten het hoofdstuk af met de positionering van de kust in Vlaanderen.

Hoofdstuk 2 spitst zich toe op de kustgemeenten. Voor de afzonderlijke kustgemeenten worden de recente evoluties inzake vergrijzing en de verwachte evoluties geschetst.

Hoofdstuk 3 gaat dieper in op de migratietendensen aan de kust. We vertrekken van een algemene analyse waarbij we 60-plussers en 80-plussers situeren ten aanzien van de algemene dynamiek. Stapsgewijs wordt vervolgens herkomst en bestemming van de 80-plussers in detail onderzocht.

Hoofdstuk 4 toont de resultaten van de grote verhuisenquête onder 60-plussers en 80-plussers, waarbij verhuismotivaties, woonwensen, zorgverwachtingen, enz. werden bevraagd.

³ OESO (2013) in *PlusMagazine*, 8 okt. 2014.

Zoals aangehaald, werden ook focusgesprekken georganiseerd met 60- en 80-plussers en met professionals die vanuit verschillende posities met de vergrijzing aan de kust bezig zijn. De analyses daarvan komen in respectievelijk hoofdstuk 5 en hoofdstuk 6 aan bod.

We sluiten af met de voornaamste bevindingen in hoofdstuk 7 en formuleren krijtlijnen voor een toekomstig woon- en zorgbeleid voor ouderen aan de kust.

Enkele begrippen

Binnen het onderzoek worden een aantal begrippen veelvuldig gebruikt. Om enige verwarring te voorkomen, geven we hier reeds een duidelijke omschrijving mee.

Kustgemeenten: is de verzameling van de 9 kustgemeenten (Blankenberge, Bredene, De Haan, De Panne, Knokke-Heist, Koksijde, Middelkerke, Nieuwpoort en Oostende) aangevuld met Zeebrugge. Voor Zeebrugge werden de sectoren geselecteerd die Zeebrugge-dorp vertegenwoordigen.

Kustgebied: is de verzameling van de kustgemeenten aangevuld met de “2de rij” gemeenten. De 2de rij gemeenten bevinden zich net achter de kustgemeenten. Het gaat over Brugge, Damme, Diksmuide, Gistel, Jabbeke, Koekelare, Oudenburg, Veurne en Zuienkerke. Het kustgebied omvat met andere woorden 18 gemeenten.

Zeedykwijken: zijn de wijken die deel uitmaken van de kustgemeenten en zich zoals de naam al suggereert langsheen de zeedijk situeren. De wijken worden gekenmerkt door toerisme, appartementen, voorzieningen en meestal door de nabijheid van de kusttram.

Ook de aangespoelden blijven

Naast dit eindrapport werden de resultaten van het onderzoek beschreven in de publicatie ‘Ook de aangespoelden blijven!’. ‘Aangespoelden’ is een begrip waarmee tal van respondenten in de focusgroepen zichzelf omschreven. Het is een term om naar pensioenmigranten en tweedeverblijvers te verwijzen. Het fungeert eerder als geuzennaam en wordt zowel door ‘locals’ als pensioenmigranten in de mond genomen.

In sommige gevallen gebruikten de respondenten de bijnaam om te wijzen op een kloof tussen de ‘oorspronkelijke kustbewoners’ en degenen die op latere leeftijd naar de kust trokken. Maar in de meeste gevallen waren de respondenten fier op hun alias. Zo werd twee decennia geleden de “Bond der Aangespoelden” opgericht⁴. De bond organiseert allerlei culturele en sportieve activiteiten en reizen. De vereniging ontstond in Middelkerke en brengt driemaandelijks een magazine uit. De activiteiten zijn typerend voor ‘de Aangespoelden’. De verhuis naar de kust gaat gepaard met de opbouw van een netwerk en een engagement in de sociale structuren van de nieuwe woonplaats. De succesvolle opbouw van een netwerk is een van de factoren die ervoor zorgt dat de Aangespoelden nog lang aan de kust wensen te vertoeven. Vandaar: ‘de aangespoelden blijven!’

De ‘ook’ uit de titel refereert aan het gegeven dat niet alleen de aangespoelden vergrijzen. De kust wordt immers ook geconfronteerd met de veroudering van haar

⁴ De Bond vierde in 2014 haar 20-jarig bestaan. Voor meer informatie, zie: <http://www.aangespoelden.be/HOME.php>.

'autochtone' bevolking en met zorgvragen van tweedeverblijvers. De 'ook' duidt dus op de ruimere zorgvraag die zal ontstaan.

Dank

Het onderzoeksproces werd ondersteund en begeleid door een stuurgroep. Het onderzoek werd ook ondersteund door de gemeentelijke bevolkingsdiensten van de kustgemeenten.

Graag wensen wij de volgende mensen uit de stuurgroep te bedanken voor hun bijdrage aan het onderzoeksproces:

- Hilde Coudenys, Provincie West-Vlaanderen, Dienst Welzijn,
- Anne Vandermeulen, Provincie West-Vlaanderen, Gebiedswerker welzijn/leefbaarheid,
- Silvie Vanhoutteghem, Provincie West-Vlaanderen, Dienst Welzijn,
- Joachim D'eigens Provincie West-Vlaanderen, Dienst Ruimtelijke Planning,
- Jan Leicher, Provincie West-Vlaanderen, Gebiedswerker Welzijn,
- Charlotte Geldof, Ruimte Vlaanderen, Onderzoek en Monitoring,
- Guy Devos, Gemeente Blankenberge, diensthoofd Stedenbouw, Ruimtelijke Ordening en Milieu,
- Karel Hermans, Gemeente Knokke-Heist, thuiszorgcoördinator,
- Kris Vandecasteele, Gemeente Nieuwpoort, schepen,
- Jan Dhondt, Stad Oostende, coördinator seniorenbeleid.

We wensen ook de deelnemers aan de focusgroepen te bedanken voor hun medewerking.

1 Hoofdstuk 1: Vlaanderen vergrijst, de kust nog meer. Vergrijzing in context

In dit hoofdstuk komen in eerste instantie de bevolkingsontwikkelingen met nadruk op het aantal en aandeel 60-plussers aan bod (par. 1). Daarna gaan we in op de mogelijke gevolgen van verouderen voor de kwaliteit van het wonen en de zelfredzaamheid van de senior (par. 2). Tot slot dalen we af naar de kust. We schetsen aan de hand van een aantal cijfers en kaarten de specificiteit van de kust (par. 3).

1.1 Bevolkingsontwikkelingen

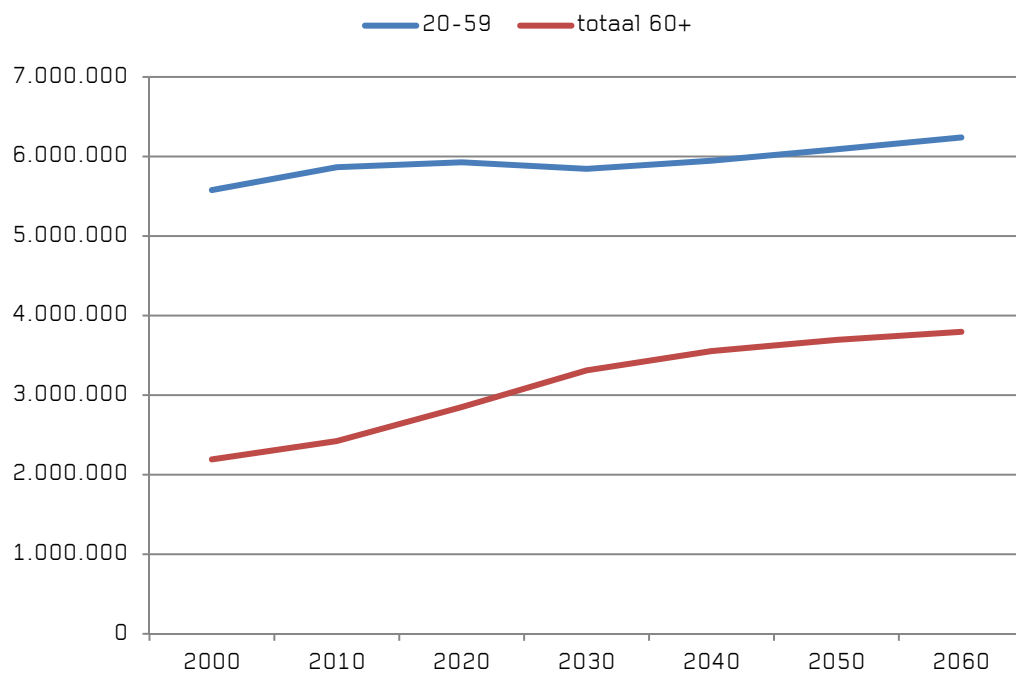
Er komt een 'grijze tsunami' op ons af. Toch als we (voormalig) Itinera onderzoeker Van Damme (2010) mogen geloven. Ze wordt gevoed door meer ouderen ('baby boomers') die allemaal ook nog eens langer leven. Het Planbureau raamt dat de Belgische bevolking ouder dan 60 jaar zal stijgen van ongeveer 2.420.000 in 2010 naar een kleine 3.800.000 in 2060; of een stijging met 55%. Het is te verwachten dat volgens dezelfde raming het aantal 80-plussers bijna zal verdrievoudigen: van een goede 450.000 naar meer dan 1,1 miljoen (tabel 1; figuur 1). Men spreekt in dat geval over de dubbele vergrijzing. Figuur 2 toont trouwens dat naar alle verwachting het aandeel 80-plussers als gevolg van het cohorte-effect – de babyboomgeneratie schuift steeds verder door – naarmate de tijd vordert sterker zal stijgen. Het aandeel 60-plussers evolueert van 22% in 2010 tot een verwachte 29% in 2060. Daartegenover staat dat het aandeel 20 tot 59 jarigen afneemt van 54% naar 48%.

Tabel 1: België, bevolkingsprognoses voor verschillende bevolkingsgroepen, 2000-2060

Aantallen	2010	2020	2030	2040	2050	2060
20-59	5.865.008	5.927.368	5.844.877	5.947.216	6.090.389	6.239.643
60-80	1.958.883	2.277.543	2.630.074	2.631.833	2.561.448	2.628.093
80+	464.304	573.218	681.547	922.303	1.133.487	1.168.056
Totaal 60+	2.423.187	2.850.761	3.311.621	3.554.136	3.694.935	3.796.149
Aandelen						
20-59	54,1	51,9	48,9	47,9	47,7	47,7
60-80	18,1	19,9	22,0	21,2	20,1	20,1
80+	4,3	5,0	5,7	7,4	8,9	8,9
Totaal aandeel 60+	22,4	24,9	27,7	28,7	29,0	29,0

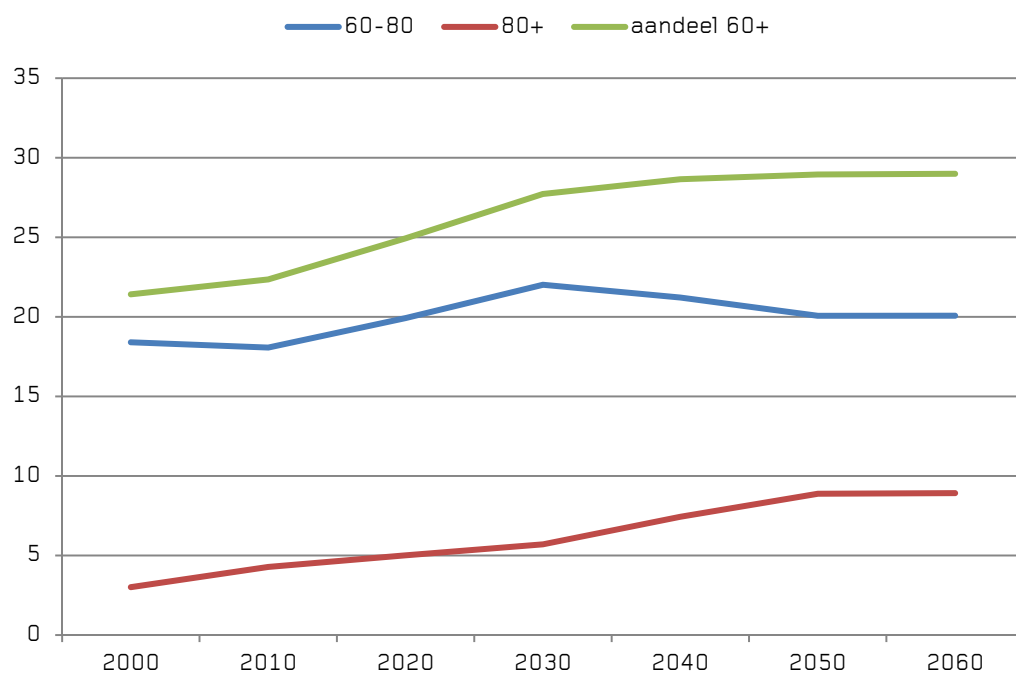
Bron: Federaal Planbureau; FOD Economie – Algemene Directie Statistiek, 2015

Figuur 1: België, bevolkingsprognoses voor de leeftijdsgroepen 20-29 en 60+, 2000-2060

Bron: Federaal Planbureau; FOD Economie - Algemene Directie Statistiek, 2015

Figuur 2: België, bevolkingsprognoses, aandeel 60+, 2000-2060

Bron: Federaal Planbureau; FOD Economie - Algemene Directie Statistiek, 2015

1.2 Over verouderen en wonen

1.2.1 Een dreigende ongepastheid van het wonen

Deze ontwikkelingen hebben belangwekkende gevolgen. De uitdagingen die de vergrijzing met zich meebrengt, worden in de publieke opinie doorgaans gereduceerd tot de pensioenproblematiek en de betaalbaarheid van de (gezondheids)zorg. Over wonen en de woonomgeving – en de problemen die daarmee gepaard kunnen gaan – wordt zelden gerept. Dit is geheel ten onrechte en zelfs bevreemdend, gelet op het feit dat vanuit het beleid de nadruk gelegd wordt op zo lang mogelijk thuis blijven wonen. Vertrekkend vanuit de vaststelling dat met de ouderdom de mobiliteit kan afnemen, wijzen o.a. De Decker e.a. (2013) en Verté e.a. (2014) op verschillende cruciale problematieken die met 'het wonen' verbonden zijn en die de zelfredzaamheid van ouderen bedreigen.

(Potentieel) onaangepast wonen en dus de woonproblemen bij het ouder worden hebben drie dimensies. In de eerste plaats kan de woning onaangepast worden. Onaangepaste en ontoegankelijke woningen doen de zelfstandigheid van ouderen afnemen en dit kan een bedreiging vormen voor hun gezondheid, hun onafhankelijkheid en hun subjectief welbevinden. Onaangepast wonen zou er ook voor zorgen dat mensen sneller dan nodig opgenomen moeten worden in een woonzorgcentrum of verzorgingstehuis. In eerste instantie is de onaangepastheid een gevolg van het gegeven dat woningen vaak ontworpen werden en worden met jonge bewoners en vooral gezinnen als uitgangspunt. Dit heeft tot gevolg dat sommige woningen, ook al zijn ze in redelijke staat, toch onveilig voor ouderen kunnen zijn (De Witte e.a., 2012). Onderzoek toont aan dat 40% van de ouderen in ernstig onaangepaste woningen woont en 45,5% in matig onaangepaste woningen (De Witte e.a., 2012). Deze onaangepastheid is te herkennen aan een onvoldoende comfortabele woning, een woning in slechte staat, een woning die moeilijk warm te stoken is, trappen in de woning, trappen om de woning te betreden, enz. Bovendien blijkt ongeveer 4% van de ouderen niet te beschikken over een toilet in de woning en bijna 3% niet over een bad of douche. 18% beschikt niet over centrale verwarming. Wanneer deze percentages in absolute cijfers uitgedrukt worden, gaat het over grote aantallen. Ten slotte willen we er ook nog op wijzen dat ongeveer een kwart van de thuiswonende ouderen minstens één keer per jaar valt.

De woning mag echter niet los gezien worden van de woonomgeving waarin ze zich bevindt. Voor ouderen is dit minstens even belangrijk. Dat brengt ons bij de tweede dimensie van het onaangepast wonen. Des te ouder men wordt, des te meer tijd men doorbrengt in zijn woning en omgeving. Vandaar het belang om ook de kwaliteit – of het gebrek eraan – van de directe woonomgeving mee te nemen in de analyse. Immers, ook deze kan bij het verouderen ongepast worden. De fysieke woonomgeving speelt voor zelfstandig thuiswonende ouderen een belangrijke rol voor het welbevinden en het behoud van onafhankelijkheid. Met de fysieke of gebouwde leefomgeving wordt verwezen naar de zichtbare, materiële elementen van de omgeving, zoals de aanleg van straten en voetpaden, de publieke ruimte, de positie van de buurt t.o.v. omliggende buurten, het verkeer en de aanwezigheid van voorzieningen (De Witte e.a., 2012). Volgens de WHO (2007) vormt de fysieke dimensie van de buurt een essentieel aandachtspunt voor de ontwikkeling van leeftijdsvriendelijke omgevingen. Minister van Welzijn Vandeuren vertaalt dit in zijn beleidsnota als volgt: *“Een kwaliteitsvolle woon- en leefomgeving bestaat uit een toegankelijke, levensloopbestendige ruimte en wijken met nabije, bereikbare en beschikbare basisvoorzieningen, gerealiseerd in flexibele, multi-inzetbare gebouwen en gekaderd in een sociaal aanvaardbaar beleid van stads- en dorpsvernieuwing”* (Vandeuren, 2014, p. 15).

Een eerste aspect van de fysieke omgeving, is de toegankelijkheid van de woonomgeving. Dat betreft een goed begaanbare omgeving zonder obstakels, trappen of hellingen,

voorzien van voldoende veilige oversteekplaatsen en rustbanken met als doel het naar buiten komen van ouderen te faciliteren. Ook is de aanwezigheid en bereikbaarheid en een gedecentraliseerd aanbod van voorzieningen een cruciaal element. En dit om drie redenen. Ten eerste vergt het een minder grote inspanning om zich zelfstandig te verplaatsen naar basisvoorzieningen zoals bakker, slager en kruidenier wanneer die dichtbij zijn. Ten tweede, als ze dichtbij zijn, worden ouderen ertoe aangezet om te wandelen wat goed is voor de gezondheid. En ten derde is een goed ontsloten omgeving goed voor het psychisch welbevinden van de ouderen (De Witte e.a., 2012). Er wordt echter vastgesteld dat er in Vlaanderen nog heel wat werk te verzetten is: ouderen vinden dat er te weinig rustbanken (39%), kruidenierszaken (36%) en postkantoren (32%) in hun onmiddellijke woonomgeving zijn. Bovendien hekelt 37% de staat van de voetpaden (De Witte e.a., 2012).

De derde dimensie kan ook als een tweede woonomgevingsdimensie worden beschouwd, al is ze typisch voor een regio die een ruimtelijke ontwikkeling heeft gekend als Vlaanderen. Anders gezegd, de negatieve erfenis van onze ruimtelijke ordening zoals die zich na de Tweede Wereldoorlog heeft voorgedaan, speelt ook als we het over een onaangepaste woonomgeving voor ouderen hebben. We zijn, gedragen door de welvaart en de drang naar een eigen woning en zonder oog voor ruimtelijke ordening (De Decker, 2011), massaal buiten de stads- en dorpskernen gaan wonen; in weinig compacte, maar op automobilititeit afgestemde omgevingen. We zijn het er over eens dat dit beter kan en dat de prijs die we ervoor betaalden, betalen en nog zullen betalen hoog is: versnipperde landschappen, vervuiling, congestie, uitgeholde steden en nauwelijks te organiseren openbaar vervoer. En daar komen de tot op heden genegeerde effecten van de vergrijzing bovenop. Met het ouder worden, neemt de kans toe dat het zich verplaatsen met de wagen problematisch dan wel onmogelijk wordt. Een op dit moment nog onnoemelijk aantal Vlamingen dreigen daardoor de eerstkomende jaren verstoken te geraken van essentiële voorzieningen zoals bakker, slager en kruidenier. De oorzaak hiervoor is niet ver te zoeken. Ze wonen op verkeerde plekken, in een lint langs een drukke steenweg, op een afgelegen verkaveling of een dorp dat te klein is om zijn voorzieningen in economisch opzicht te behouden. Bovendien stelt zich de vraag of thuiszorg nog realiseerbaar is in een dergelijke ruimtelijke setting.

De vaststelling dat heel wat ouderen in ongepaste woningen en woonomgevingen ouder worden, verantwoordt een maatschappelijke bezorgdheid over hoe het verder moet. Temeer daar onderzoek na onderzoek in binnen- en buitenland aantoonde dat de ouderen zolang mogelijk in hun eigen woning willen blijven wonen (Maes, e.a., 1999; Gilleard, e.a. 2007; Myncke & Vandekerckhove, 2007; De Witte e.a., 2012; 2014 De Decker, 2013; Pannecoucke & De Decker, 2015). Ze prefereren wat in het vakjargon 'ageing in place' genoemd wordt. Het is, in het zog van een algemene trend naar vermaatschappelijking van de zorg (De Decker e.a., 2014), bovendien een beleidsideaal geworden (Verte e.a., 2014). Minister Vandeuren omschrijft het begrip vermaatschappelijking van de zorg zoals de Strategische Adviesraad Welzijn, Gezondheid en Gezin dit in haar visienota uit 2012 doet: *"Verschuiving binnen de zorg waarbij ernaar gestreefd wordt om mensen met beperkingen, chronisch zieken, kwetsbare ouderen, jongeren met gedrags- en emotionele problemen, mensen die in armoede leven,... met al hun mogelijkheden en kwetsbaarheden een eigen zinvolle plek in de samenleving te laten innemen, hen daarbij waar nodig te ondersteunen en de zorg zoveel mogelijk geïntegreerd in de samenleving te laten verlopen. Begrippen die hierbij een rol spelen zijn onder meer desinstitutionalisering, community care, empowerment, kracht- en contextgericht werken, vraagsturing en respijtzorg"*⁵. Men gaat zich met andere woorden focussen op het aanbieden van zorg in de vertrouwde omgeving van de zorgvrager, waar men op basis van zijn vragen en rekening houdend met zijn competenties en zijn omgeving, hem

⁵ <http://jovandeuren.be/nl/2014-de-kracht-van-het-engagement>

zal versterken in het opnemen van de regie in zijn leven. Deze zorg kan bij voorkeur geboden worden door informele (niet-professionele) zorgverleners, waarbij zij ondersteuning krijgen van formele (professionele) zorgverleners. Indien de informele zorgverlener, de mantelzorger, er even tussenuit wil, kan de zorgvrager tijdelijk opgevangen worden in de diensten voor respijtzorg.

De beleidsuitdagingen situeren zich dus op het vlak van het maximaal ondersteunen van mensen in hun thuissituatie of vervangende thuissituatie, het optimaliseren van de woon- en leefomgeving, het inzetten op actieve participatie aan de samenleving en het versterken van het sociale netwerk. Dat dwingt tot een beleid dat de maatschappij zo inricht dat mensen er zich ook effectief in thuis voelen, zich gewaardeerd voelen en er zinvol aan kunnen bijdragen. En dat veronderstelt duidelijke en duurzame keuzes⁶.

Er is echter een maar. Verté e.a. (2014) wijzen er op dat 'ageing in place', tegelijkertijd een beleidsparadigma en de wens van de ouderen zelf, veronderstelt dat woning en woonbuurt aangepast zijn. We hebben aangehaald dat dit niet steeds zo is. Bovendien stelt zich de vraag, gegeven onze ruimtelijke ordening, hoe de zorg voor al die verspreid wonende ouderen georganiseerd kan worden, wetende dat heel wat beroepen – o.a. thuiszorg – die met ouderenzorg te maken hebben nu al knelpuntberoepen zijn en dat gespecialiseerde zorg om kosten- en efficiëntieredenen concentratie vraagt en niet overal aanwezig kan zijn. Ageing in place zoals hierboven gedefinieerd – het de facto blijven wonen in de gezinswoning –, lijkt o.i. op een romantisch plaatje dat voorbij gaat aan moeilijkheden die met ouder worden gepaard kunnen gaan: hele dag alleen zijn, geen vrienden en kennissen noch familie in de buurt, ontbrekende of inefficiënte mantelzorg, onbetaalbaarheid van de zorgverlening (zie bijv. Van de Ven, 2014).

1.2.2 (Oude) Vlamingen verhuizen niet graag

Vlamingen verhuizen niet graag (Meeus & De Decker, 2015) en ouderen al zeker niet. De Witte e.a. (2012) stellen vast dat 60% van de ouderen zelfstandig wilt blijven wonen. En meer recent, in het Grote Woononderzoek 2013 dat in opdracht van de Vlaamse regering is verricht, stelt zelfs 76% van de 65-plussers absoluut niet te willen verhuizen. Slechts 10% zegt zeker of waarschijnlijk te zullen verhuizen (Pannecoucke & De Decker, 2015). Waar komt deze defensieve houding vandaan? Hoewel meer onderzoek gewenst is, zien we op het eerste zicht drie mogelijke verklaringen.

Een eerste is ook van toepassing op andere leeftijdscategorieën. Verhuizen is lastig en een ergerlijk iets om te doen; het geeft problemen, is vervelend en zorgt voor stress. Mensen vermijden het of doen het zo weinig mogelijk (Meeus & De Decker, 2015). Meer specifiek voor ouderen houdt verhuizen naar een serviceflat of rusthuis doorgaans ook een afname van de beschikbare ruimte in. Dat houdt in dat soms persoonlijk waardevolle bezittingen moeten worden achtergelaten. Men verliest wat van zijn 'comfort of things' (Miller, 2008). Verhuizen bedreigt het comfort, het verstoort en de familiariteit dreigt te verdwijnen. Dat alles kan leiden tot procrastinatie, uitstelgedrag. Mensen stellen wenselijk of noodzakelijk gedrag uit om negatieve emoties te vermijden (Wiles e.a., 2011).

Een tweede mogelijke reden waarom meer specifiek ouderen niet verhuizen, heeft te maken met de beschikbaarheid van en/of bekendheid met mogelijke alternatieven. Vele ouderen twijfelen of ze zich residentiële zorg kunnen veroorloven en of deze wel de kwaliteit kan bieden die men verwacht. Het idee leeft enerzijds dat het legale pensioen daartoe niet voldoende zal zijn (De Decker, 2013). Anderzijds toont onderzoek aan dat

⁶ http://jovanduerzen.be/sites/jvandeurzen/files/Speech%20minister_0.pdf

de meeste formules en inzonderheid het woonzorgcentrum niet bepaald aantrekkelijk blijken te zijn (De Decker, 2013). Dit in combinatie met het bestaande tekort aan residentiële zorg, kan een deel van de verklaring voor het niet verhuizen liggen in het feit dat hoewel sommigen ouderen best zouden en willen verhuizen, ze niet kunnen verhuizen.

Ook een derde mogelijke verklaring heeft met financiële middelen te maken nl. met het feit dat men nog steeds kapitaal of de waarde die in de eigen woning vervat zit, onvoldoende gebruikt. De waarde van de woningen is in ons land een grotendeels passief vermogen. Maar dit kan geactiveerd worden, het vermogen van de eigen woning is een potentieel inkomen (Haffner, 2005). Er kan met de steeds groter wordende waarde van de woning behoorlijk wat geld gemobiliseerd worden (zie De Decker, 2013). Men kan bijvoorbeeld de woning verkopen en naar een ander/lager marktsegment verhuizen en het verschil cashen; of men kan gaan huren en het kapitaal voor 100% voor iets anders gebruiken. Het is een strategie die vaak aan pensionering gekoppeld wordt. Het lijkt voor de hand te liggen dat bijvoorbeeld babyboomers hun suburbane villa op latere leeftijd ruilen voor een stedelijk appartement nabij voorzieningen. Het in de woning opgehoopte kapitaal zou dus als hefboom voor verhuis naar een aangepaste woning al dan niet met (zicht op) zorg gebruikt kunnen worden. Maar, Naumanen & Ruonavaara (2005) benadrukken dat het idee van een woning als 'kapitaal' en bron voor 'geld' nieuw is en voor velen behoorlijk vreemd. Voor velen is de woning en zeker de eigen woning een soort 'heilgdom' dat niet vermengd moet worden met allerlei economische consideraties (De Decker, 2013).

Tegenover aging in place staat moving in time. Dat houdt in dat de (aankomende) oudere naar een aangepaste woning en omgeving verhuist op het moment dat dit nog kan; voor het te laat is en alleen nog het zo verafschuwde rusthuis wenkt. Verté e.a. (2014) wijzen er op dat verhuizen op latere leeftijd vaak niet meer een spontane, zelfgemaakte keuze is. Ze wordt aangepraat of opgelegd door de omgeving. Daarom is het belangrijk om ouderen te sensibiliseren die keuze vroeg genoeg te maken, zodat ze controle kunnen behouden. Enerzijds is het aan de ouderen om zelf proactief en anticiperend gedrag te stellen en niet af te wachten tot de keuzen gelimiteerd, onaantrekkelijk of onrealiseerbaar zijn. Anderzijds zouden beleid, zorgorganisaties en mantelzorgers ouderen ook veel meer de ruimte kunnen geven om die zelf-regie in handen te houden. We moeten er dus met andere woorden voor zorgen dat er degelijke, kwalitatieve en betaalbare alternatieven zijn. Nu rest vaak enkel het woonzorgcentrum en de wachtlijst (De Coninck, 2015).

1.3 Naar de kust: het buitenbeentje

Tot zover het algemene beeld. Terug naar de kust. Als we het over verouderen hebben, dan is de Vlaamse Kust een buitenbeentje. De Vlaamse kust is, zo kopt het weekblad Trends, het grootste rusthuis ter wereld (Vangelder, 2013). De kust is om twee redenen interessant. In de eerste plaats omdat er door een aanhoudende pensioenmigratie steeds meer ouderen aan de kust wonen. En het lijkt aantal alleen maar toe te nemen (hoofdstuk 2).

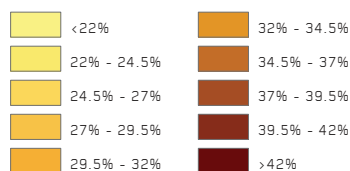
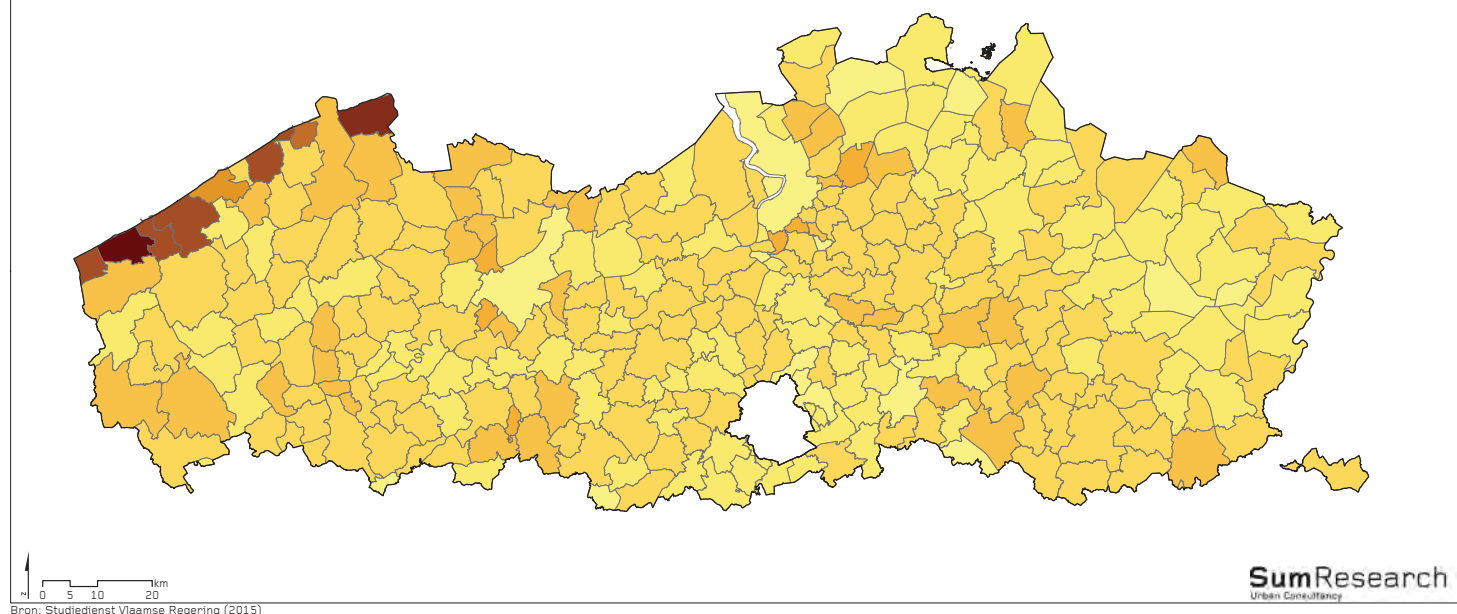
Kaarten 1 t/m 6 plaatsen de veroudering van de kust in de Vlaamse context. Kaart 1 illustreert overduidelijk de unieke positie van de kust. Er is behalve aan de kust geen enkele Vlaamse gemeenten die in 2014 meer dan 34% 60-plussers huisvest. Kaart 2 raamt het aandeel 60-plussers voor 2030. Als gevolg van de algemene vergrijzing waarover we het zojuist hadden, lichten, nu ook andere gemeenten op, maar toch blijft de kust behoorlijk hoger scoren.

Voor het aandeel 80-plussers is het beeld behoorlijk vlak. Maar kaart 3 toont dat als er gemeenten uitlichten, het kustgemeenten zijn. Dit betreft Knokke-Heist en Koksijde. Op kaart 4 wordt het aandeel 80-plussers in 2030 geraamd. Mede als gevolg van een cohorte-effect – de huidige 65-plussers van nu zijn dan 80-plussers – licht de kust nu overduidelijk op.

Kaarten 5 en 6 geeft de 'grijze druk' weer. De grijze druk is de verhouding tussen de leeftijdsgroep van ouderen ('vergrijsde bevolking') en de bevolking op beroepsactieve leeftijd, of de verhouding van het aantal 60-plussers t.a.v. het aantal 20-59 jarigen. Kaart 5 geeft het beeld voor 2014, kaart 6 raamt het voor 2030. Het beeld sluit bij de vorige aan: een hogere grijze druk aan de kust dan in de rest van Vlaanderen op beide meetmomenten.

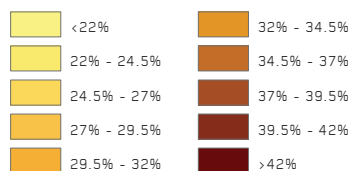
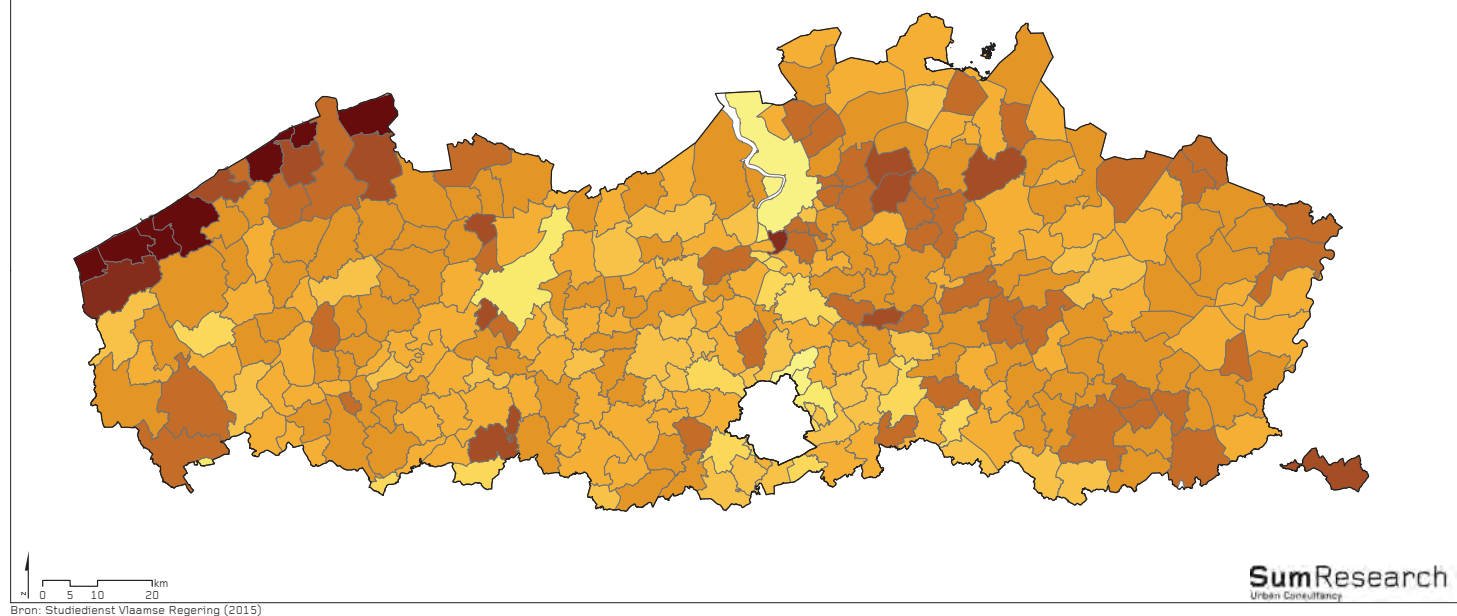
De pensioenmigratie naar de kust is, ten tweede, ook interessant omwille van de aard van de migratie. Het zijn mensen die verhuisd zijn met het oog op 'wonen na pensionering'. We kunnen dus veronderstellen dat anticipatie op de mogelijke ongemakken die met veroudering gepaard gaan bij de verhuizing zijn verrekend. M.a.w. ze beantwoorden op het eerste gezicht aan het patroon van moving in time. Wat de reden is om naar de kust te verhuizen en welke strategie en onderliggende gedachten hier aan de basis liggen zijn zeer interessante vraagstukken, waar we met dit onderzoek een antwoord willen op vinden.

Kaart 1: Aandeel 60-plussers in Vlaanderen anno 2014

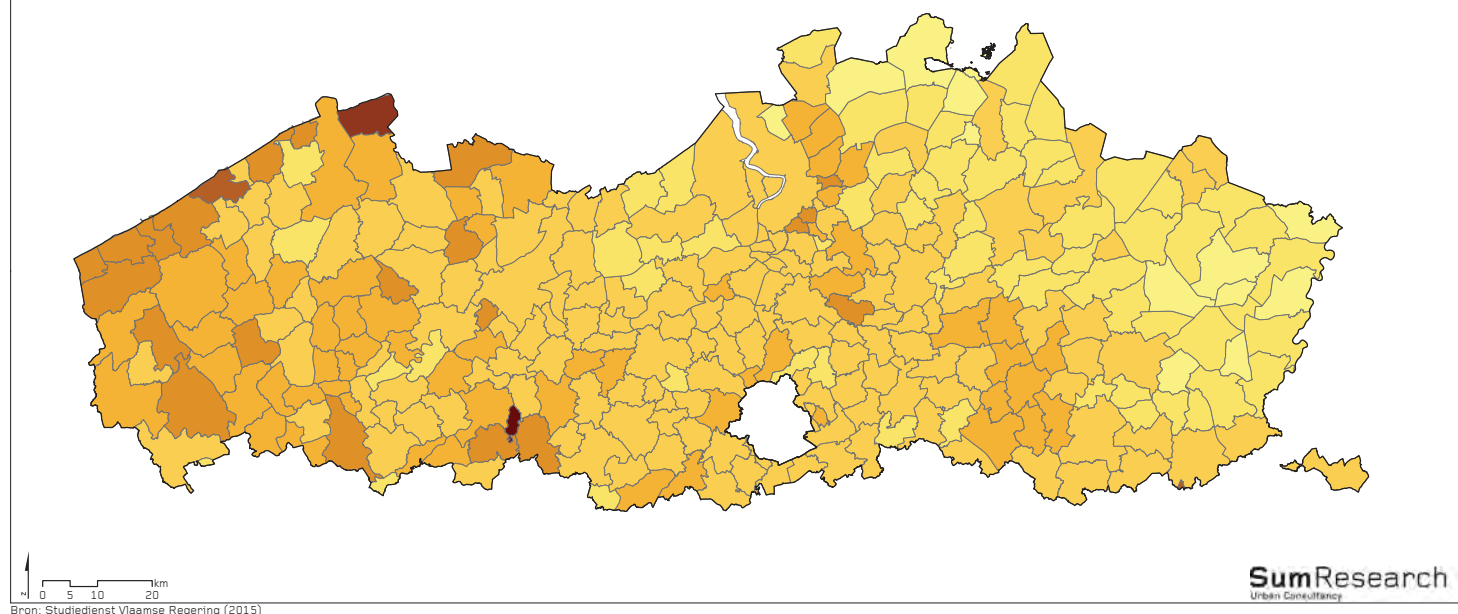

6209/gt/tm maart 2015

Kaart 2: Verwacht aandeel 60-plussers in Vlaanderen anno 2030

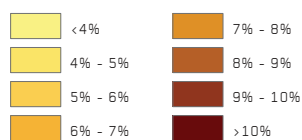
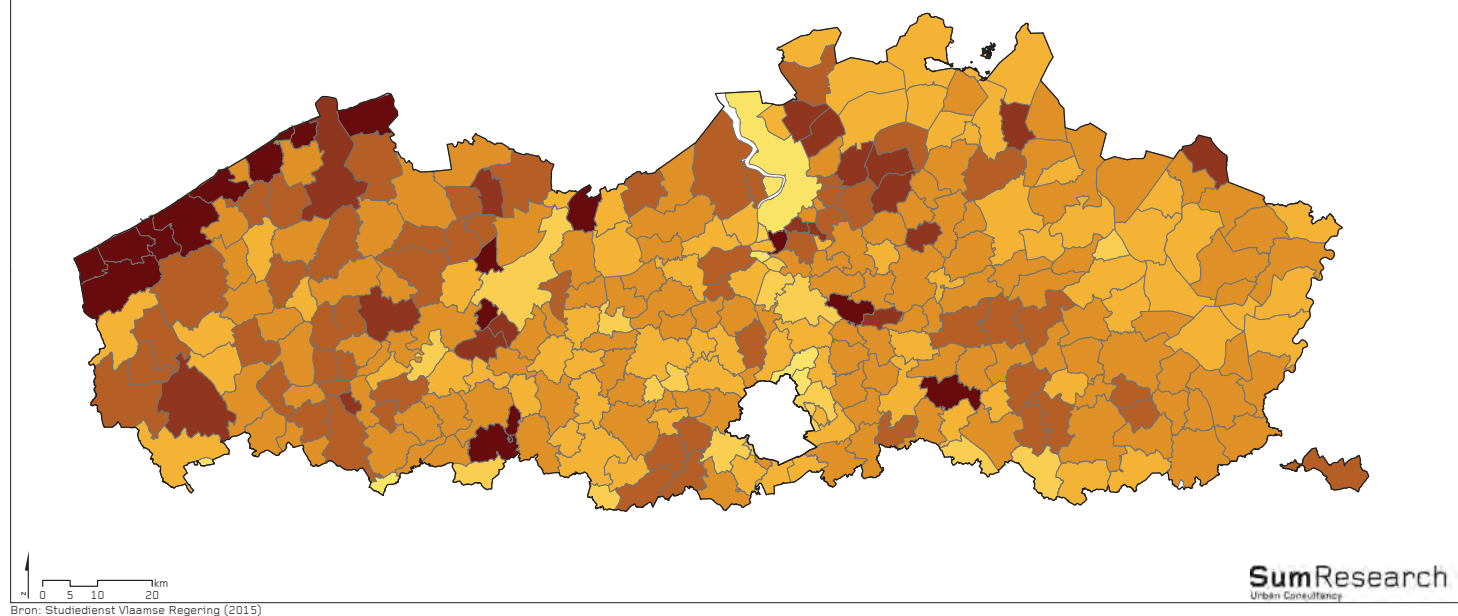

Kaart 3: Aandeel 80-plussers in Vlaanderen anno 2014

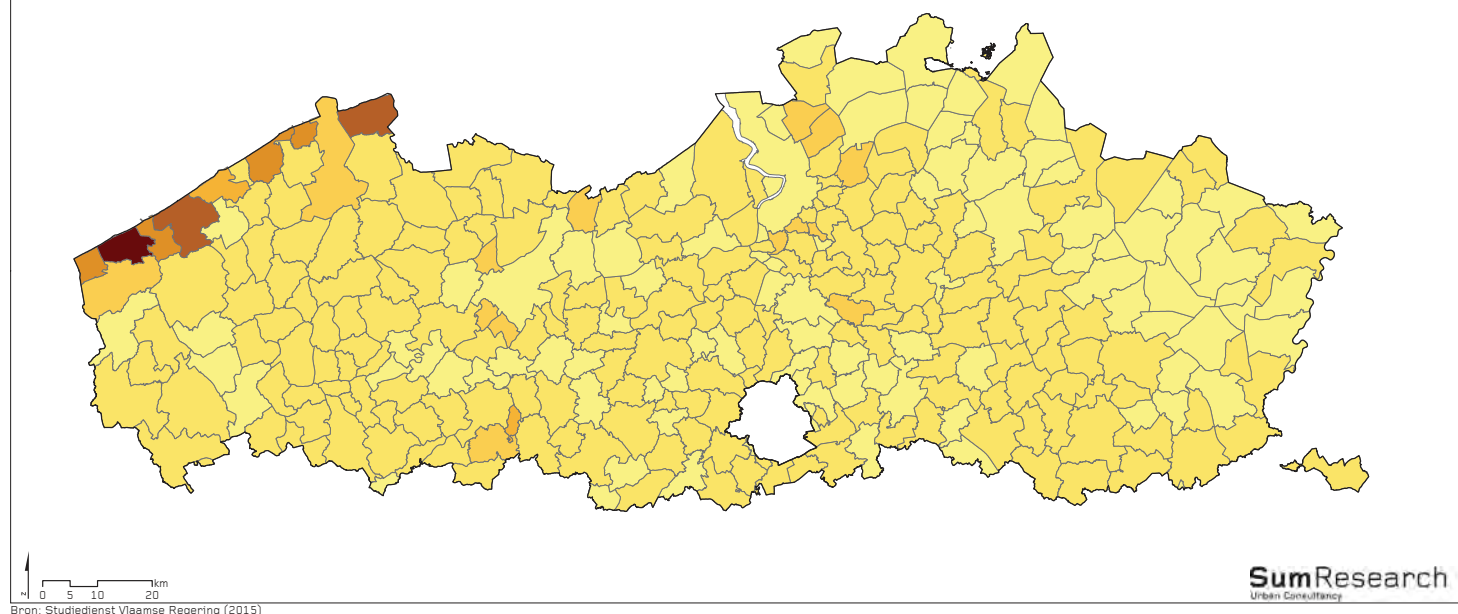

6209/gt/tm maart 2015

Kaart 4: Verwacht aandeel 80-plussers in Vlaanderen anno 2030

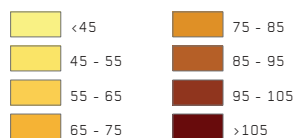
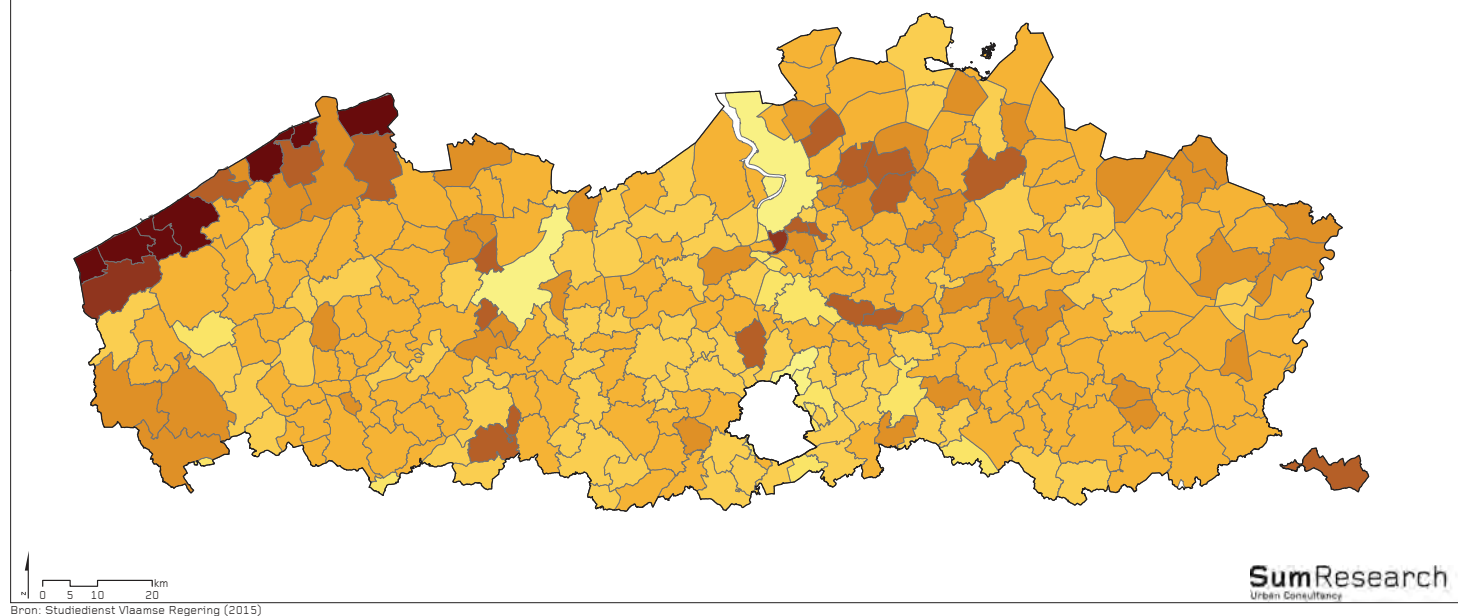

Kaart 5: Grijze druk (verhouding 60+ t.o.v. 20-59j.) in Vlaanderen anno 2014

6209/gt/tm maart 2015

Kaart 6: Verwachte grijze druk (verhouding 60+ t.o.v. 20-59j.) in Vlaanderen anno 2030

2

Hoofdstuk 2: De kustgemeenten vergrijzen

Het onderzoek naar verhuisbewegingen van senioren aan de kust richt zich in de eerste plaats op de kustgemeenten. Dit zijn Blankenberge, Bredene, De Haan, De Panne, Knokke-Heist, Koksijde, Middelkerke, Nieuwpoort en Oostende. Deze negen gemeenten worden aangevuld met Zeebrugge, zodat de volledige kustlijn in dit onderzoek is opgenomen⁷. Om het gehele onderzoek en in eerste instantie de migratie-analyses uit hoofdstuk 3 te kaderen, starten we met een overzicht van de bevolkingsevolutie en een analyse van de (te verwachten veroudering) aan de hand van de evolutie van leeftijdspiramiden van de betrokken gemeenten.

2.1

De kustbevolking neemt toe

Tabel 2 en 3 gaan in op de meeste recente bevolkingsevolutie en de prognose van de Studiedienst van de Vlaamse regering (SVR)⁸. In de periode 2003-2013 is de kustbevolking met 12 à 13.000 personen toegenomen. Dit is een stijging van 6%. Deze stijging gebeurde niet in elke gemeente met dezelfde intensiteit. Sterke stijgers zijn vooral Blankenberge, Bredene en Middelkerke die hun bevolking met meer dan 10% zagen toenemen. De bevolkingstoename was eerder beperkt in Oostende (+2,8%) en zeer beperkt in Knokke-Heist (+0,6%). De Panne, Koksijde en De Haan kennen een stijging van net onder de 10%

Naar alle verwachtingen blijft de kustbevolking groeien. De Studiedienst van de Vlaamse regering (SVR) verwacht in de periode 2013-2030 een toename met een goeie 11.000 personen. Opnieuw loopt dit niet in alle gemeenten gelijk. Zeer sterke stijgingen, met meer dan 15%, worden verwacht in Blankenberge en Bredene. Op afstand volgen Middelkerke (+9,7%) en De Panne (+8%). Een moderate groei wordt verwacht in De Haan (+2,7%), Koksijde (+4,1%), Nieuwpoort (+3%) en Oostende (+4%). Knokke-Heist, dat ook al de afgelopen jaren een zeer beperkte groei kende, zou zijn bevolking met 6 à 7 % zien dalen.

Bevolking en huishoudens hebben niet noodzakelijk een gelijklopende ontwikkeling. Zo kan een bevolkingsdaling met een stijging van het aantal huishoudens samengaan omdat de gezinnen kleiner worden. Tabel 4 bekijkt de huishoudensevolutie voor de kustgemeenten. In de periode 2003-2013 zagen alle kustgemeenten hun aantal huishoudens toenemen. Dit varieert tussen een stijging met een kleine 600 in Knokke-Heist en ongeveer 1.600 in Koksijde. Verhoudingsgewijs leggen Blankenberge, Bredene en Koksijde sterke groeicijfers voor.

Volgend uit de bevolkingprognose zal het aantal huishouden blijven groeien. Er komen in de periode 2013-2030 naar alle verwachting een kleine 11.000 bij. De grootste groei wordt verwacht in Oostende. Verder lijken opnieuw Blankenberge en Bredene sterk te zullen groeien en vervoegt Middelgroep de groep met sterke groeiverwachtingen. Onder de gegeven condities zal alleen in Knokke-Heist het aantal huishoudens heel licht dalen.

⁷ Als afbakening voor Zeebrugge werden de statistische sectoren geselecteerd die Zeebrugge-dorp vertegenwoordigen. Het gevolg van deze keuze is dat verder soms van 10 kustgemeenten wordt gesproken, soms van 9 wanneer er voor Zeebrugge geen gegevens beschikbaar zijn. We moeten opmerken dat dit een andere raming is dan deze gebruikt in hoofdstuk 1.

⁸ We moeten opmerken dat dit een andere raming is dan deze gebruikt in hoofdstuk 1.

Tabel 2: Kustgemeenten, bevolking 2003, 2013 en prognose 2023, 2030

	2003	2013	2023	2030
Blankenberge	17.897	19.682	21.590	22.828
Bredene	14.605	16.754	18.638	19.760
De Haan	11.644	12.563	12.874	12.900
De Panne	9.852	10.794	11.307	11.644
Knokke-Heist	33.567	33.753	32.756	31.508
Koksijde	20.498	22.286	22.964	23.200
Middelkerke	17.217	19.083	20.327	20.935
Nieuwpoort	10.595	11.487	11.845	11.831
Oostende	68.065	69.969	71.924	73.122
Totaal	203.940	216.371	224.225	227.728

Bron: Studiedienst Vlaamse Regering, 2015

Tabel 3: Kustgemeenten, bevolkingsevolutie 2003-2013-2023-2030

	Groei '03-'13 abs	Groei '03-'13 %	Verwachte groei '13- '23 abs	Verwachte groei '13-'23 %	Verwachte groei '23-'30 abs	Verwachte groei '23-'30 %
Blankenberge	1.785	10,0%	1.908	9,7%	1.238	5,7%
Bredene	2.149	14,7%	1.884	11,2%	1.122	6,0%
De Haan	919	7,9%	311	2,5%	26	0,2%
De Panne	942	9,6%	513	4,8%	337	3,0%
Knokke-Heist	186	0,6%	-997	-3,0%	-1.248	-3,8%
Koksijde	1.788	8,7%	678	3,0%	236	1,0%
Middelkerke	1.866	10,8%	1.244	6,5%	608	3,0%
Nieuwpoort	892	8,4%	358	3,1%	-14	-0,1%
Oostende	1.904	2,8%	1.955	2,8%	1.198	1,7%
Totaal	12.431	6,1%	7.854	3,6%	3.503	1,6%

Bron: Studiedienst Vlaamse Regering, 2015

Tabel 4: Kustgemeenten, evolutie en prognose huishoudensevolutie, 2003-2013-2023-2030

	2003	2013	2023	2030	Groei '03-'13	Verwachte groei '13-'23	Verwachte groei '23-'30
Blankenberge	8.696	9.965	11.190	11.916	1.269	1.225	726
Bredene	6.096	7.314	8.427	9.076	1.218	1.113	649
De Haan	5.213	6.118	6.602	6.732	905	484	130
De Panne	4.755	5.334	5.798	6.076	579	464	278
Knokke-Heist	15.859	16.757	17.027	16.722	898	270	-305
Koksijde	9.465	11.075	12.027	12.479	1.610	952	452
Middelkerke	8.016	9.550	10.582	11.065	1.534	1.032	483
Nieuwpoort	4.764	5.726	6.195	6.326	962	469	131
Oostende	34.154	35.742	37.333	38.181	1.588	1.591	848
Totaal	97.018	107.581	115.181	118.573	10.563	7.600	3.392

Bron: Studiedienst Vlaamse Regering, 2015

Tabel 5 bekijkt welke leeftijdsgroepen welke evolutie door hebben gemaakt en naar alle verwachting door zullen maken (figuur 3). We zien, over de gehele kust samengenomen, een afname van het aantal min-18-jarigen en 27 tot 40 jarigen. Vermoedelijk betreft dit gezinnen met kinderen die vertrekken. Naar alle verwachting zet deze trend zich door, al

zwakt hij sterk af voor de 27 tot 40 jarigen. Er wordt verder wel verwacht dat het aantal 19 tot 26 jarigen zal dalen net als het aantal mensen in de leeftijdsgroep 41 tot 55 jaar.

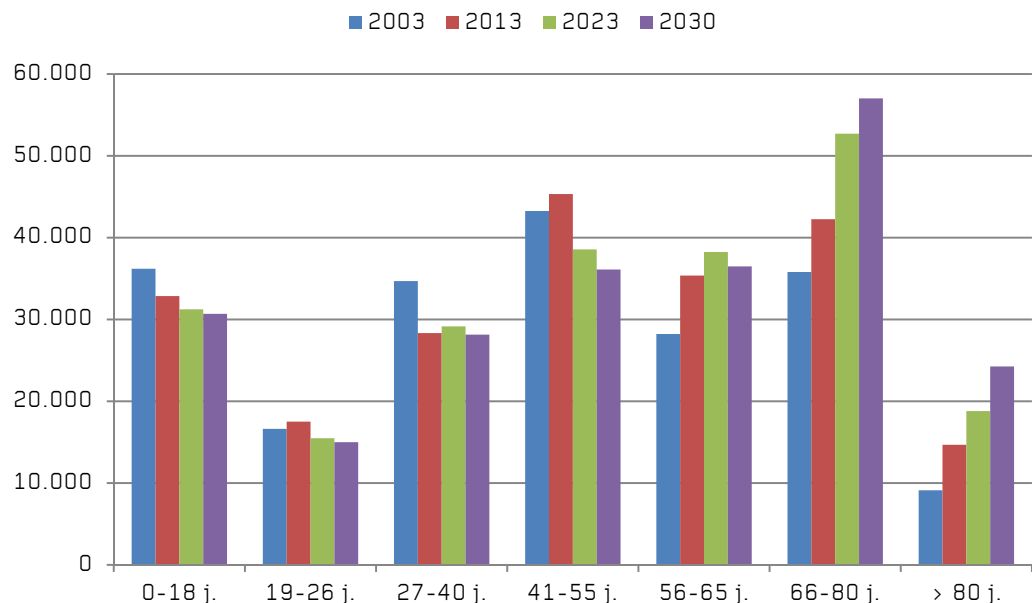
In afgelopen periode zagen alle leeftijdsgroepen boven de 40 jaar hun aantal toenemen. Dit blijft zo voor de categorieën boven 56 jaar. Dit leidt ertoe dat 56-plussers naar alle verwachtingen in 2030 meer dan helft van de kustbevolking zullen uitmaken.

Tabel 5: Vlaamse kustgemeenten, bevolkingsevolutie en –verwachtingen per leeftijdscategorie, 2003-2013-2023-2030

Bevolking	2003	2013	2023	2030	Groei '03-'13	Verwachte groei '13-'23	Verwachte groei '23-'30
0-18 jaar	36.205	32.864	31.242	30.690	-3.341	-1.622	-552
19-26 jaar	16.627	17.515	15.482	15.002	888	-2.033	-480
27-40 jaar	34.692	28.340	29.162	28.150	-6.352	822	-1.012
41-55 jaar	43.265	45.336	38.566	36.108	2.071	-6.770	-2.458
56-65 jaar	28.228	35.370	38.254	36.491	7.142	2.884	-1.763
66-80 jaar	35.802	42.257	52.710	57.025	6.455	10.453	4.315
> 80jaar	9.121	14.689	18.809	24.261	5.568	4.120	5.452
Totaal	203.940	216.371	224.225	227.728	12.431	7.854	3.503

Bron: Studiedienst Vlaamse Regering, 2015

Figuur 3: Vlaamse kustgemeenten, bevolkingsevolutie en –verwachtingen per leeftijdscategorie, 2003-2013-2023-2030

Bron: Studiedienst Vlaamse Regering, 2015

Tabel 6 en 7 bekijken de evolutie van verschillende categorieën 56-plussers voor elk van de kustgemeenten. We zien overal een sterke stijging en met uitzondering van Oostende en Bredene zullen de 56plussers meer dan de helft van bevolking uitmaken. In Koksijde en Knokke-Heist zal hun aandeel zelfs boven de 60% uitrijzen.

Wanneer we de 56-plussers in subcategorieën opdelen zien we, met enkele uitzonderingen niet te na gesproken, overal een stijging van de aantallen. Er zijn slecht twee uitzonderingen: in Knokke-Heist en Koksijde zal het aantal 56-65 jarigen dalen.

Wat geeft dit met de gehele kust als referentie voor de aandelen van de diverse groepen? Dit houdt in dat in 2030 naar alle verwachting het aandeel van de leeftijdsgroepen 56-65, 66-80 en 80+ respectievelijk 16%, 25% en 11% zal zijn. Enkele gemeenten sluiten nauw aan bij dit 'gemiddelde'. Dit zijn Blankenberge, De Haan en De Panne. Oostende en Bredene scoren systematisch lager. En Knokke-Heist, Koksijde en Nieuwpoort scoren systematisch hoger. Voor deze geldt dit ook overduidelijk voor het aandeel 80plussers. Middelkerke valt met een hoger aandeel 56-65-jaren dan vooral op door een hoger aandeel aankomende gepensioneerden.

Tabel 6: Kustgemeenten, bevolkingsevolutie en raming voor 56-plussers, 2003-2013-2023-2030

	2003	2013	2023	2030		2003	2013	2023	2030
Blankenberge									
56-65j.	2.513	3.315	3.710	3.565	56-65j.	14,0%	16,8%	17,2%	15,6%
66-80j.	3.045	3.763	5.039	5.660	66-80j.	17,0%	19,1%	23,3%	24,8%
> 80j.	797	1.274	1.657	2.202	> 80j.	4,5%	6,5%	7,7%	9,6%
Totaal	17.897	19.682	21.590	22.828					
Bredene									
56-65j.	1.669	2.338	3.064	2.949	56-65j.	11,4%	14,0%	16,4%	14,9%
66-80j.	1.713	2.287	3.269	4.052	66-80j.	11,7%	13,7%	17,5%	20,5%
> 80j.	393	692	1.018	1.378	> 80j.	2,7%	4,1%	5,5%	7,0%
Totaal	14.605	16.754	18.638	19.760					
De Haan									
56-65j.	1.691	2.113	2.362	2.202	56-65j.	14,5%	16,8%	18,4%	17,1%
66-80j.	1.938	2.561	3.295	3.561	66-80j.	16,6%	20,4%	25,6%	27,6%
> 80j.	485	812	1.116	1.512	> 80j.	4,2%	6,5%	8,7%	11,7%
Totaal	11.644	12.563	12.874	12.900					
De Panne									
56-65j.	1.356	1.783	1.953	2.037	56-65j.	13,8%	16,5%	17,3%	17,5%
66-80j.	1.856	2.121	2.735	2.966	66-80j.	18,8%	19,6%	24,2%	25,5%
> 80j.	504	725	842	1.133	> 80j.	5,1%	6,7%	7,4%	9,7%
Totaal	9.852	10.794	11.307	11.644					
Knokke-Heist									
56-65j.	4.890	5.801	5.913	5.525	56-65j.	14,6%	17,2%	18,1%	17,5%
66-80j.	6.223	7.423	8.699	9.008	66-80j.	18,5%	22,0%	26,6%	28,6%
> 80j.	1.586	2.624	3.449	4.372	> 80j.	4,7%	7,8%	10,5%	13,9%
Totaal	33.567	33.753	32.756	31.508					
Koksijde									
56-65j.	3.242	4.509	4.498	4.226	56-65j.	15,8%	20,2%	19,6%	18,2%
66-80j.	3.853	5.171	7.086	7.338	66-80j.	18,8%	23,2%	30,9%	31,6%
> 80j.	824	1.467	2.073	3.156	> 80j.	4,0%	6,6%	9,0%	13,6%
Totaal	20.498	22.286	22.964	23.200					
Middelkerke									
56-65j.	3.147	4.002	3.679	5.489	56-65j.	18,3%	21,0%	18,1%	26,2%
66-80j.	3.147	4.002	5.030	5.489	66-80j.	18,3%	21,0%	24,7%	26,2%
> 80j.	616	1.187	1.751	2.311	> 80j.	3,6%	6,2%	8,6%	11,0%
Totaal	17.217	19.083	20.327	20.935					
Nieuwpoort									
56-65j.	1.429	1.957	2.209	2.057	56-65j.	13,5%	17,0%	18,7%	17,4%
66-80j.	1.802	2.360	3.131	3.397	66-80j.	17,0%	20,5%	26,4%	28,7%
> 80j.	434	747	1.011	1.451	> 80j.	4,1%	6,5%	8,5%	12,3%
Totaal	10.595	11.487	11.845	11.831					
Oostende									
56-65j.	8.892	10.303	10.865	10.350	56-65j.	13,1%	14,7%	15,1%	14,2%
66-80j.	12.225	12.569	14.427	15.554	66-80j.	18,0%	18,0%	20,1%	21,3%
> 80j.	3.482	5.161	5.893	6.746	> 80j.	5,1%	7,4%	8,2%	9,2%
Totaal	68.065	69.969	71.924	73.122					

Bron: Studiedienst Vlaamse Regering, 2015

Tabel 7: Kustgemeenten, evolutie van het aandeel +56% (aandelen)

	2003	2013	2023	2030
Blankenberge	35,5	42,4	48,2	50,1
Bredene	25,9	31,7	39,4	42,4
De Haan	35,3	43,7	52,6	56,4
De Panne	37,7	42,9	48,9	52,7
Knokke-Heist	37,8	47,0	55,1	60,0
Koksijde	38,6	50,0	59,5	63,5
Middelkerke	36,6	44,2	51,5	54,4
Nieuwpoort	34,6	44,1	53,6	58,4
Oostende	36,1	40,1	43,4	44,7
Totaal	35,9	42,7	49,0	51,7

Bron: Studiedienst Vlaamse Regering, 2015

2.2

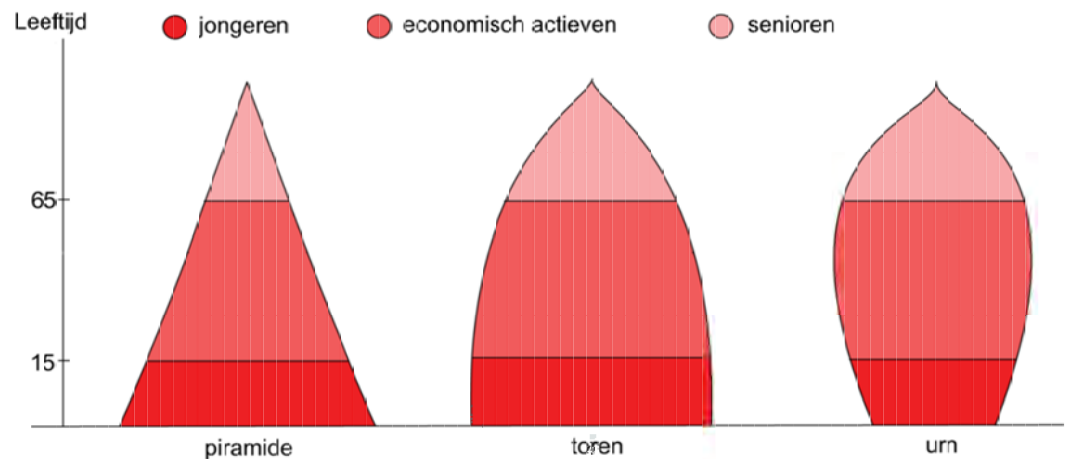
De bevolkings'tol'

In de inleiding toonden we kaarten die de oververtegenwoordiging van ouderen aan de kust in vergelijking met de rest van Vlaanderen illustreren. Hoe is deze afgelopen periode geëvolueerd? En hoe zal deze evolueren? Een blik op de (te verwachten) evolutie van de leeftijds piramide kan enige verduidelijking scheppen.

Een leeftijds piramide is een grafiek of diagram van de leeftijdsopbouw van een bevolking in de vorm van een rug-aan-rug-histogram voor mannen en vrouwen. Figuur 4 zet drie vormen naast mekaar. De bevolkingspiramide ontleedt zijn naam aan het meest linkse beeld op figuur 4. De min of meer driehoekige vorm van de verdeling doet denken aan een piramide. De brede basis wijst op een groot aantal kinderen en het snelle versmallen toont aan dat veel mensen in elke leeftijdsklasse sterven. Deze piramide representeert een bevolking waarin er een hoog geboortecijfer, een hoog sterftcijfer en een korte levensverwachting is. Dit is het typische patroon voor een minder economisch ontwikkeld land waar er weinig toegang is tot geboortebeperking, slechte hygiëne (vaak wegens een gebrek aan schoon water) is en weinig toegang is tot gezondheidsdiensten. Meestal zijn er meer vrouwen dan mannen in elke leeftijdsgroep. Dit komt doordat vrouwen een langere levensverwachting hebben.

De middelste piramide heeft eerder de vorm van een toren, fles of stolp. De smallere basis van de min of meer rechthoekige verdeling wijst op de aanwezigheid van relatief weinig kinderen en jonge mensen en weinig verandering in de bevolkingsgrootte tussen opeenvolgende leeftijdsgroepen. Er is weinig sterfte in de lagere leeftijdsklassen. Deze piramide is typisch voor een economisch meer ontwikkeld land, dat lage geboorte- en sterftcijfers heeft en een lange levensverwachting. Anticonceptie wordt er veel gebruikt en er is goede openbare hygiëne en gezondheidszorg.

Het meest rechtse beeld heeft de vorm van een urn of een ui. De basis van de piramide kan zelfs smaller zijn dan het midden. Men spreekt dan van een 'urn'. Dit wijst op een dalend geboortecijfer. Dit was en het geval in vele landen van West-Europa. Dikwijls gaat dit gepaard met een brede top, de babyboomers.

Figuur 4: Evolutie bevolkingspiramiden

Bron: wikipedia

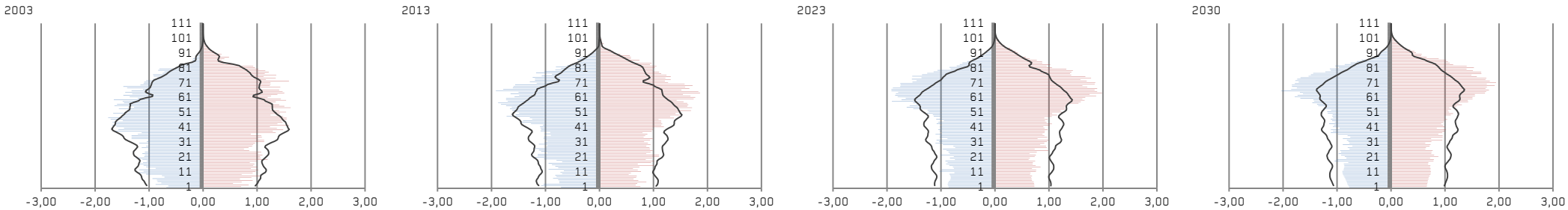
De ui- of urnvorm kan ook evolueren naar de vorm van een tol: de basis is dan zeer smal, het midden verbreedt deze en de top is ook zeer breed. Dit is kenmerkend voor een sterk verouderende bevolking. Die tolvorm is kenmerkend voor de meeste kustgemeenten (fig. 5).

We presenteren hierna voor alle kustgemeenten de leeftijdspiramide in 2003 en 2013, alsook deze gebaseerd op de raming van de bevolkingsevolutie van de Studiedienst van de Vlaamse regering voor 2023 en 2030. De bevolkingspiramide van Vlaanderen wordt als referentie gebruikt en is telkens als trendlijn toegevoegd. In 2003 had de Vlaamse leeftijdspiramide een uitgesproken tolvorm ze kenmerkt m.a.w. een verouderende bevolking. Daar is sindsdien verandering ingekomen. De voet is opnieuw breder geworden en deze trend lijkt dit zich door te zetten. Of, het absolute aantal ouderen mag in Vlaanderen toenemen, er is tevens ook sprake van een verjonging (vergroening) van de bevolking. De leeftijdspiramides van de kustgemeenten contrasteren hier zeer sterk mee. Hoewel er verschillen tussen de gemeenten zijn, is de versnellende veroudering in elk van de gemeenten overduidelijk. De piramides – of beter tollen – tonen dat de situatie op 10 jaar extremer is geworden, een trend die zich in de toekomst alleen maar verder zal zetten. Knokke-Heist en Koksijde zijn de meest uitgesproken exponenten van deze ontwikkeling.

We willen er ook op wijzen dat de verdere veroudering zich in de meeste kustgemeenten behoorlijk snel zal realiseren. De piramides voor 2023 illustreren dat.

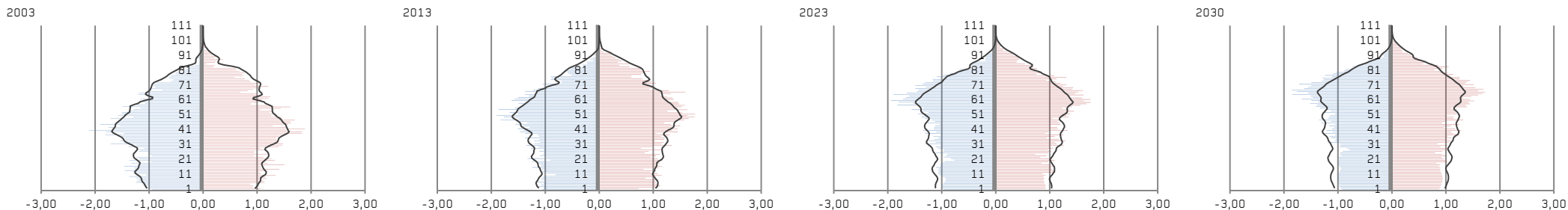
Figuur 5: Bevolkingspiramiden kustgemeenten, 2003-2013-2023-2030

Blankenberge

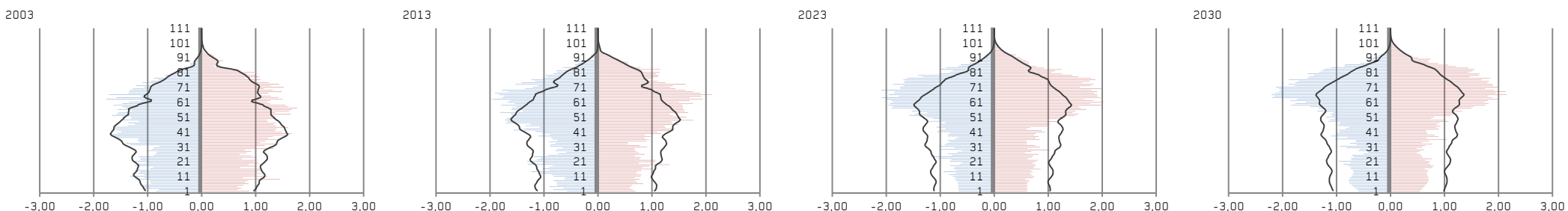
Bron: Studiedienst Vlaamse Regering, 2015

Bredene

Bron: Studiedienst Vlaamse Regering, 2015

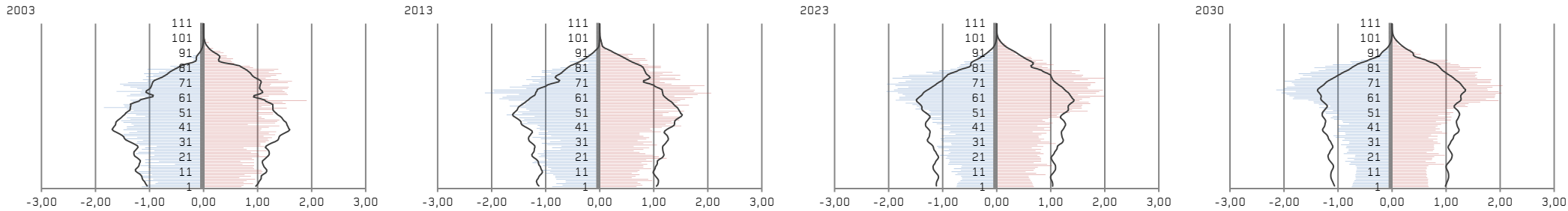
De Haan

Bron: Studiedienst Vlaamse Regering, 2015

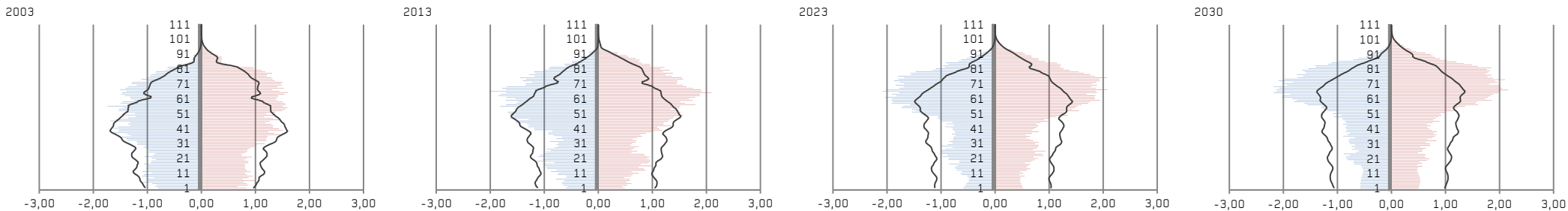
Figuur 5: Bevolkingspiramiden kustgemeenten, 2003-2013-2023-2030

De Panne

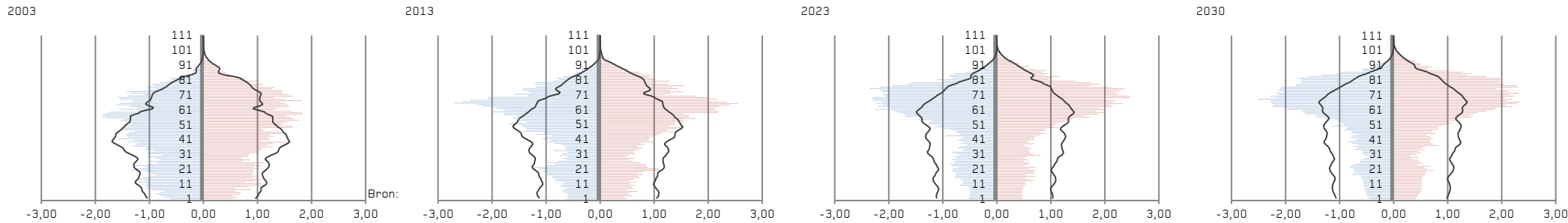
Bron: Studiedienst Vlaamse Regering, 2015

Knokke-Heist

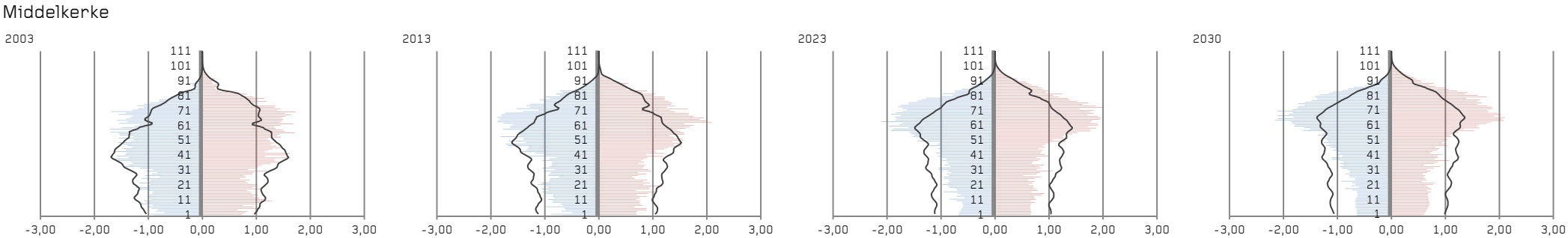
Bron: Studiedienst Vlaamse Regering, 2015

Koksijde

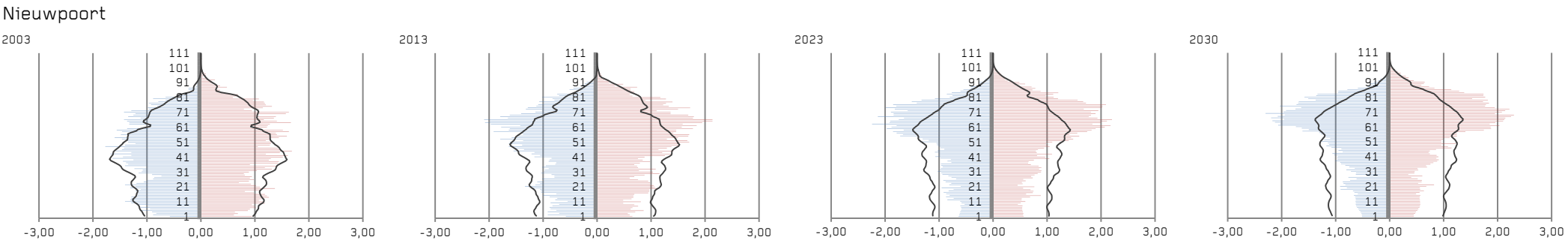

Studiedienst Vlaamse Regering, 2015

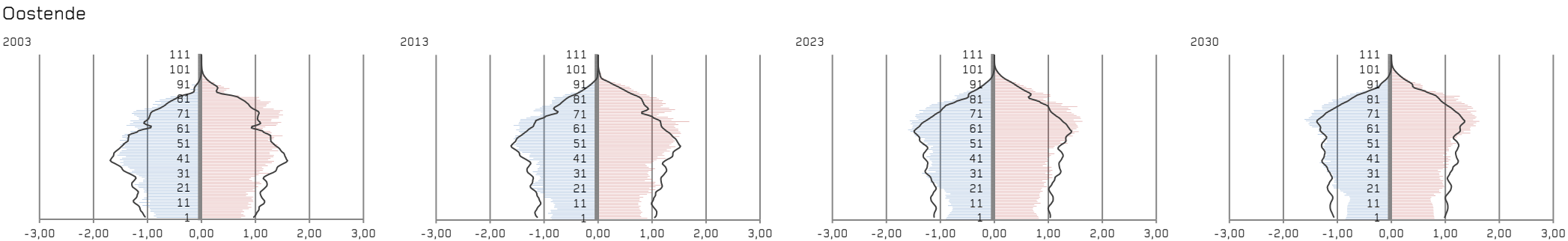
Figuur 5: Bevolkingspiramiden kustgemeenten, 2003-2013-2023-2030

Bron: Studiedienst Vlaamse Regering, 2015

Bron: Studiedienst Vlaamse Regering, 2015

Bron: Studiedienst Vlaamse Regering, 2015

3 **Hoofdstuk 3: Verhuizen naar, van en aan de Kust. Een migratie-analyse**

In hoofdstuk 2 werd de vergrijzing aan de kust geïllustreerd, in dit hoofdstuk ligt de focus op de analyse van de pensioenmigratie van en naar de kust. De aard en omvang van de verhuisdynamiek komen aan bod. In eerste instantie wordt de algemene verhuisdynamiek aan de kust onder de loep genomen. Dit om de specifieke verhuisdynamiek van 60-plussers en 80-plussers te kunnen situeren ten aanzien van de algemene dynamiek. In tweede instantie wordt er dieper ingegaan op de migratiedynamiek van de 80-plussers.

3.1 **Data-setup**

Het Steunpunt Sociale Planning, dienst Welzijn van de Provincie West-Vlaanderen, beschikt over een bevolkingskubus met verhuisbewegingen van personen gedomicilieerd in West-Vlaanderen. De bevolkingskubus is samengesteld door een koppeling van adrespunten en het Rijksregister. De data zijn beschikbaar tot op het niveau van statistische sectoren. De bevolkingskubus levert de basisdata die noodzakelijk zijn om de migratie-analyse uit te voeren. Bij het gebruik van deze data zijn er evenwel een aantal aandachtspunten.

3.1.1 **Verhuisbewegingen tussen domicilieadressen**

Gezien de bevolkingskubus uitgaat van het Rijksregister komen in de databank van de provincie West-Vlaanderen enkel de verhuisbewegingen tussen domicilieadressen voor. De dynamiek van tweede verblijvers komt dus niet voor in de data. De bevolkingskubus bevat ook personen in het wachtregister⁹. In samenspraak met de opdrachtgever werd besloten deze categorie niet op te nemen in het onderzoek en te werken met de 'wettelijke bevolking'. In het Rijksregister wordt geen onderscheid gemaakt tussen (sociale)huurders of eigenaars. Het is dus niet mogelijk om de verhuisbewegingen op de huurmarkt en koopmarkt apart te beschouwen.

3.1.2 **Momentopname**

De bevolkingskubus gaat uit van momentopnames op 1 januari. Elk jaar wordt op 1 januari geregistreerd welke personen – ingeschreven in het Rijksregister – een andere woonplaats hebben. Dit betekent dat meerdere verhuisbewegingen na 1 januari en voor 31 december van eenzelfde jaar worden geregistreerd als één verhuisbeweging. Het aandeel van deze bewegingen is onbekend.

3.1.3 **Inkomende en uitgaande migraties**

Jaarlijks wordt op 1 januari per sector nagegaan welke personen:

⁹ Het wachtregister bevat gegevens over vreemdelingen die zich vluchteling verklaren of vragen om als vluchteling erkend te worden. Het vormt samen met het bevolkingsregister en het vreemdelingenregister de basis voor het rijksregister (kruispuntmi.be).

- Op hetzelfde adres zijn ingeschreven als op 1 januari het jaar voordien en dus niet verhuisd zijn.
- Op een andere adres zijn ingeschreven binnen dezelfde sector als op 1 januari het jaar voordien en dus verhuisd zijn binnen de sector (interne migraties).
- Op een ander adres zijn ingeschreven buiten de sector als op 1 januari het jaar voordien en dus verhuisd zijn naar een andere sector (uitgaande migraties).
- Het jaar voordien op 1 januari op een ander adres in een andere sector waren ingeschreven en dus naar de sector verhuisd zijn (inkomende migraties).

Per sector zijn daardoor de interne, inkomende en uitgaande verhuisbewegingen gekend. Wanneer we inkomende en uitgaande verhuisbewegingen van elkaar aftrekken bekomen we het migratiesaldo. Een negatief saldo wil zeggen dat er uit de sector meer mensen wegtrekken dan dat er toekomen. Een positief saldo impliceert het omgekeerde, er zijn meer nieuwkomers dan dat er personen wegtrekken.

Belangrijke kanttekening zijn de 0 jarigen. Deze hebben uiteraard geen domicilie-adres voor het jaar voordien, waardoor deze niet kunnen opgenomen worden in de data. Om dit te ondervangen werden de 1 jarigen uitgefilterd en dubbel geteld. Dit is uiteraard een afwijking, maar nauwkeuriger dan wanneer de 0 jarigen niet worden meegeteld.

3.1.4

Onbekende adressen

Niet alle verhuisbewegingen hebben een gekend adres als vorige of nieuwe woonplaats. De hoofdreden hiervoor is dat de personen die zijn verhuisd, zich hebben ingeschreven bij een gemeentelijke bevolkingsdienst maar dat het adres (nog) niet bekend is in de adrespuntenkaart. De gemeente (en bijgevolg ook provincie) is wel bekend maar niet de statistische sector.

Naast de gekende tekortkomingen in de dataset zijn er ook onvolledigheden veroorzaakt door administratieve fouten en/of vertragingen.

3.2

Algemene analyse van de migratietendensen aan de kust

Om de impact van de verhuispatronen van 80-plussers te kunnen situeren in de algemene migratiedynamiek wordt er eerst een analyse uitgevoerd van alle leeftijdscategorieën. We maken hierbij een onderscheid naar meerdere leeftijdscategorieën aangepast aan de migratiedynamiek aan de kust:

- 0 tot 18 jarigen
- 19 tot 26 jarigen
- 27 tot 40 jarigen
- 41 tot 55 jarigen
- 56 tot 65 jarigen
- 66 tot 80 jarigen
- +80 jarigen

Zoals eerder vermeld richt het onderzoek zich in de eerste plaats op de kustgemeenten Blankenberge, Bredene, De Haan, De Panne, Knokke-Heist, Koksijde, Middelkerke, Nieuwpoort, Oostende, aangevuld met Zeebrugge.

In tweede instantie wordt ook naar de "2de rij" gemeenten gekeken. Het gaat om Brugge (excl. Zeebrugge), Damme, Diksmuide, Gistel, Jabbeke, Koekelare, Oudenburg, Veurne en Zuienkerke.

In paragraaf 2.1 wordt de relatie tussen de kustgemeenten en de rest van België in kaart gebracht om een overzichtelijk beeld te verkrijgen van de migratiestromen van en naar de kust. Vervolgens wordt de focus verlegd naar het kustgebied op niveau van statistische sectoren. Op dit niveau wordt het migratiesaldo aangegeven in relatie met twee gebieden. Enerzijds met het binnenland (paragraaf 2.2.) en anderzijds de interne migratie binnen de 18 geselecteerde gemeenten van de eerste en 2de rij aan de kust (paragraaf 2.3.). Samen vormen zij de totale binnenlandse migratie.

3.2.1

Herkomst en bestemming België naar kustgemeenten

Door de relatie tussen de kustgemeenten en de overige (580) Belgische gemeenten in beeld te brengen, wordt duidelijk waar de nieuwkomers aan de kust vandaan komen en waar de kustverlaters naartoe trekken.

Tabel 8 vat de bewegingen voor de periode 2010-2012 samen. De kustgemeenten leggen een positief saldo voor: er trokken in de beschouwde periode ongeveer 4.500 mensen meer naar de kust dan dat er de kust verlieten. Op jaarlijkse basis zijn dit dus een 1.500-tal mensen. Bij slechts twee leeftijdscategorieën hebben de kustgemeenten een negatief saldo: voor de categorie 19 tot 26 jarigen en voor de 80-plussers, al is het negatief saldo voor deze laatste groep klein. De 27 tot 40 jarigen kennen, in beperkte mate, een positief saldo. Deze categorie zijn (vermoedelijk) de ouders van de categorie 0 tot 18 jarigen, die ook een positief saldo hebben. Al trekt een behoorlijke groep 41 tot 55 jarigen naar de kust, de grootste winst zit in de categorie 56 tot 65 jarigen, dus de groep die effectief op pensioen gaat. Ook de 66 tot 80 jarigen kennen een ruim positief saldo.

Tabel 8: Migratiesaldo herkomst en bestemming België naar kustgemeenten, totaal 2010-2012

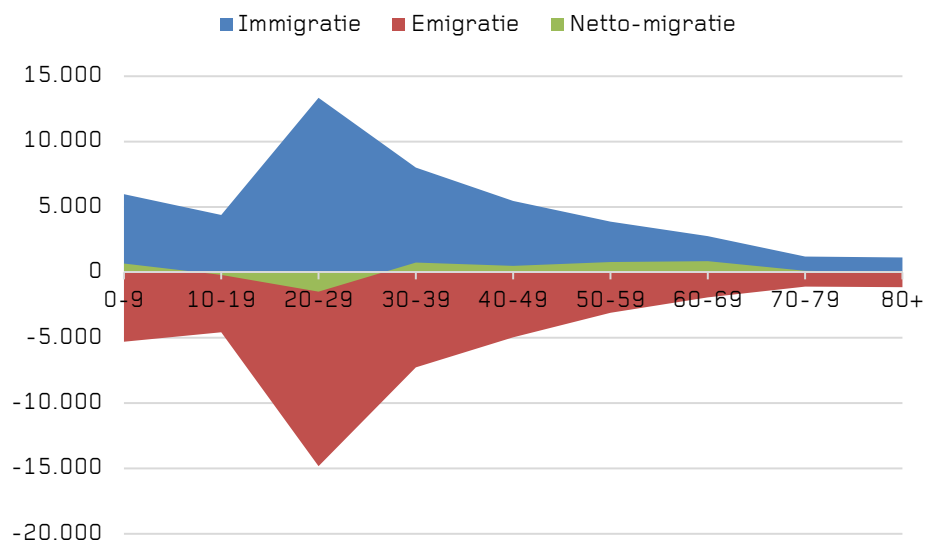
Leeftijd	Migratiesaldo
0-18 jaar	+209
19-26 jaar	-872
27-40 jaar	+113
41-55 jaar	+1.757
56-65 jaar	+2.610
66-80 jaar	+847
+80 jaar	-178
Totaal	+4.486

Bron: Dienst Welzijn en Sociale Planning West-Vlaanderen, 2015

De migratiegrafieken tonen het beeld voor de provincie West-Vlaanderen (figuur 6) en de kustgemeenten (figuur 7) in het jaar 2012. Deze grafieken illustreren de specificiteit van de kust, die ook tot uitdrukking komt in tabel 1. Aan de kust komt een sterke netto-migratie voor die start bij veertigers en zijn hoogtepunt bereikt bij de

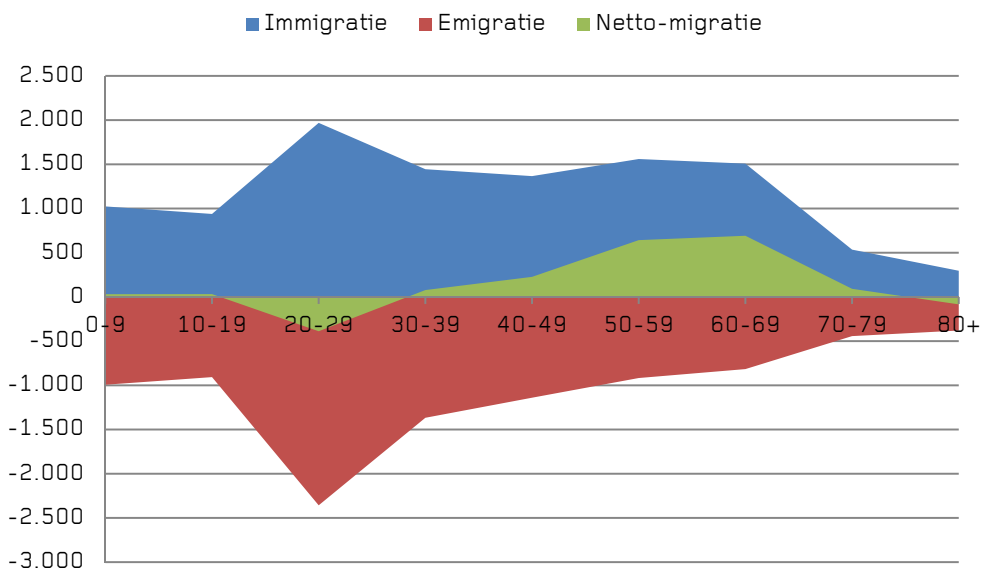
pensioenmigranten. Kaarten 7 t/m 13 illustreren per leeftijdscategorie steeds de herkomst en bestemming.

Figuur 6: Migratiesaldo West-Vlaanderen, 2012

Bron: Dienst Welzijn en Sociale Planning West-Vlaanderen, 2015

Figuur 7: Migratiesaldo kustgemeenten (excl. Zeebrugge), 2012

Bron: Dienst Welzijn en Sociale Planning West-Vlaanderen, 2015

We beginnen de analyse met de bevolkingsgroepen die verhoudingsgewijs meer naar de kust trekken. De categorie 56-65-jarigen kent de sterkste positieve migratie richting kust. 365 gemeenten kennen een positief migratiesaldo richting kust, 73 gemeenten hebben een negatief migratiesaldo. Deze negatieve waarden zijn een stuk lager dan de positieve. De verhuisbeweging richting kust wordt vooral gevoed vanuit gemeenten uit de provincies Oost-Vlaanderen, Antwerpen en Vlaams-Brabant. Ook het Brussels Hoofdstedelijk Gewest voedt de migratie naar de kust.

Ook bij de 66- tot 80-jarigen is er een sterke beweging richting de kust waar te nemen. Het zijn de grote steden Antwerpen, Gent en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest die instaan voor het grootste deel van het positief migratiesaldo. Het sterkste negatieve saldo betreft een beweging naar gemeenten die grenzen aan het onderzoeksgebied, nl. naar Brugge, Jabbeke en Veurne.

De derde belangrijke categorie die een positief saldo met de kust voorlegt, betreft de 41- tot 55-jarigen. Men kan hier moeilijk van een pensioenmigratie spreken. Blijkbaar trekken gezinnen al op een relatief vroege leeftijd richting kust (zie ook de volgende hoofdstukken voor dit gegeven). De gemeenten die leveren, situeren zich vooral in Oost-Vlaanderen, Antwerpen, Vlaams-Brabant en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Naast Antwerpen en Gent springen er ook een aantal andere centrumsteden zoals Aalst, Mechelen, Leuven, Sint-Niklaas, uit.

Bij de 27- tot 40-jarigen en de 0- tot 18-jarigen zijn er twee bewegingen waar te nemen. Bij beide categorieën is er een sterke positieve link met Antwerpen, Gent en Brussel terug te vinden. Het gaat om kinderen die samen met hun ouders richting kust trekken. De tweede beweging toont aan dat de kustbevolking binnen deze leeftijden de kustgemeenten verlaten en één of meerdere rijen opschuift. De hoogste negatieve migratiesaldi zijn te zien in Brugge, Gistel, Damme, Oudenburg, enz.

De 19- tot 26-jarigen verlaten de kust. De eerste stappen op de woningmarkt en studies hoger onderwijs hebben hier waarschijnlijk de grootste invloed. Niet toevallig is het sterkste negatieve migratiesaldo er met Brugge, Gent en ook Leuven. Het kaartbeeld toont duidelijk een verschuiving naar het West-Vlaams hinterland.

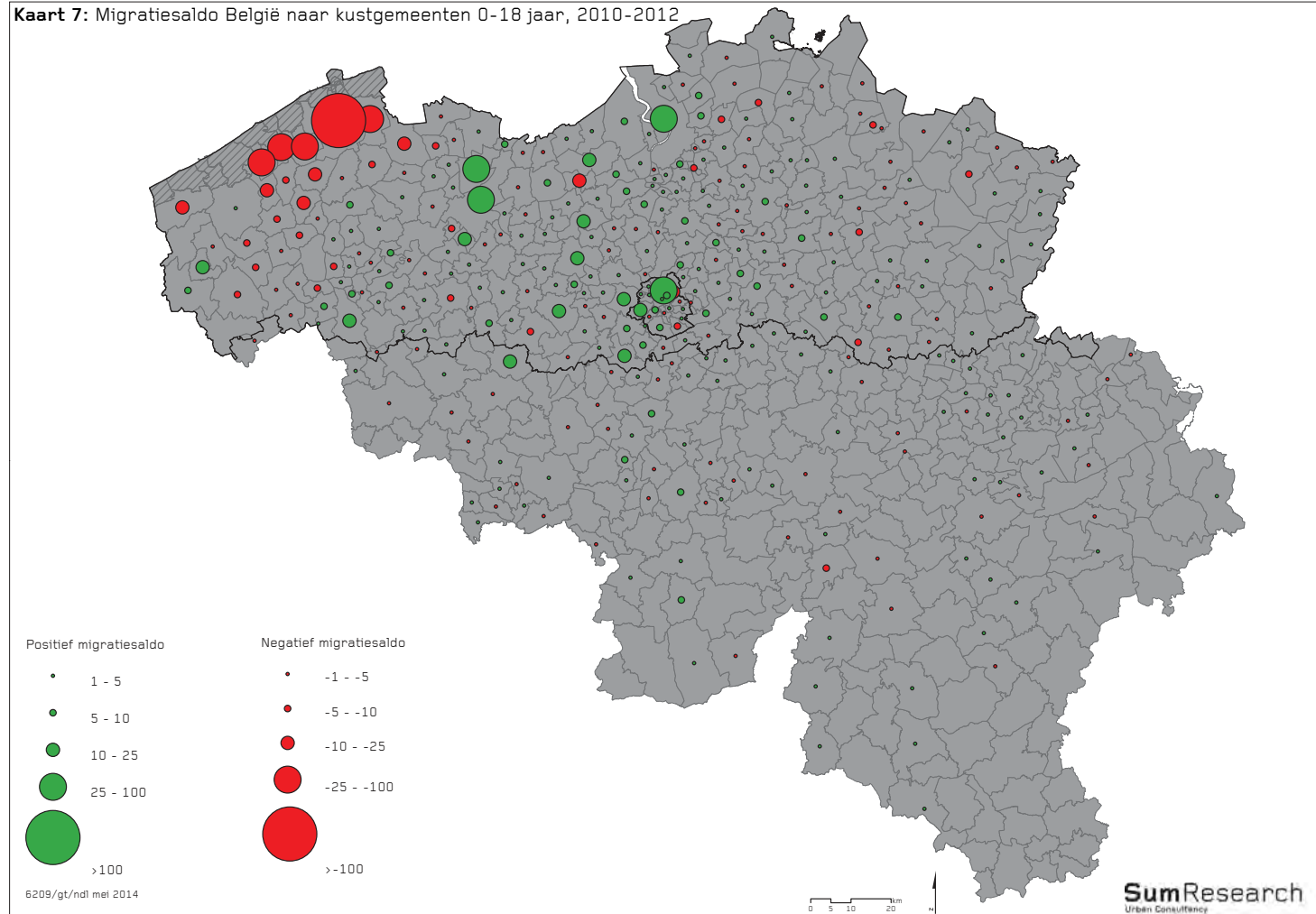
En ook binnen de leeftijdscategorie 80-plus zien we een klein negatief migratiesaldo. De kustgemeenten verliezen het meest aan Veurne, Brugge en Namen/Ukkel. Voor de stad Brussel is het sterkste positief migratiesaldo terug te vinden.

Leeswijzer

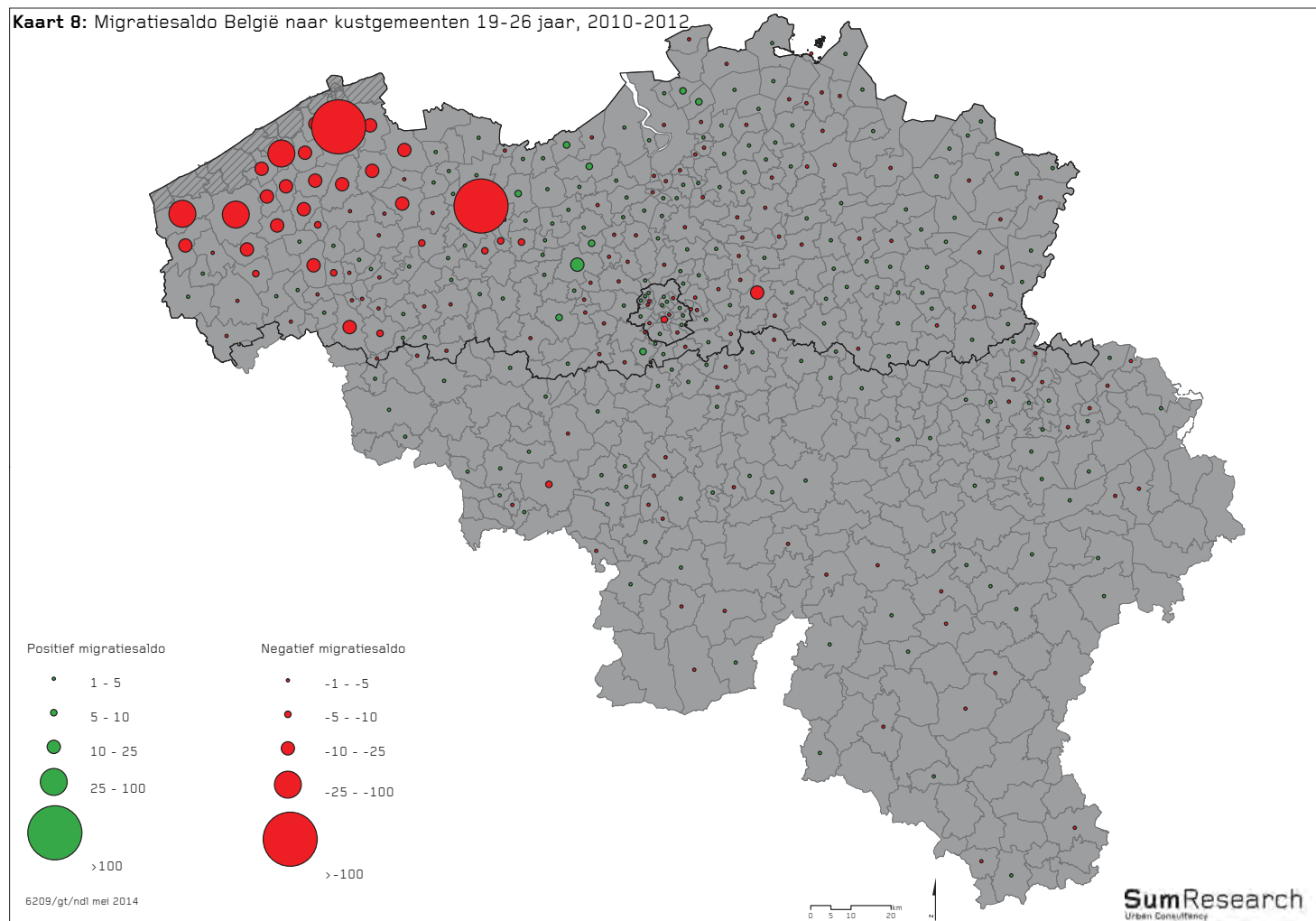
Kaarten 7 t/m 13 tonen vanuit het perspectief van de 10 kustgemeenten de herkomst, waar komen mensen vandaan?, en de bestemming, waar trekken mensen naartoe? Gemeenten met een positief migratiesaldo hebben een groene bol. Vanuit deze gemeenten zijn er meer mensen die richting de kustgemeenten trekken dan omgekeerd. De herkomst van de nieuwe kustbewoners wordt op die manier zichtbaar. Gemeenten met een negatief migratiesaldo hebben een rode kleur. Deze gemeenten hebben meer bewoners die zich in die gemeente komen vestigen, dan mensen die naar de kustgemeenten verhuizen. De bestemming van de voormalige kustbewoners wordt zichtbaar.

De kustgemeenten hebben logischerwijze geen bol omdat ze een neutraal saldo hebben ten aanzien van zichzelf. Het is de som van alle zichtbare gemeenten die resulteert in het migratiesaldo van en naar de kust.

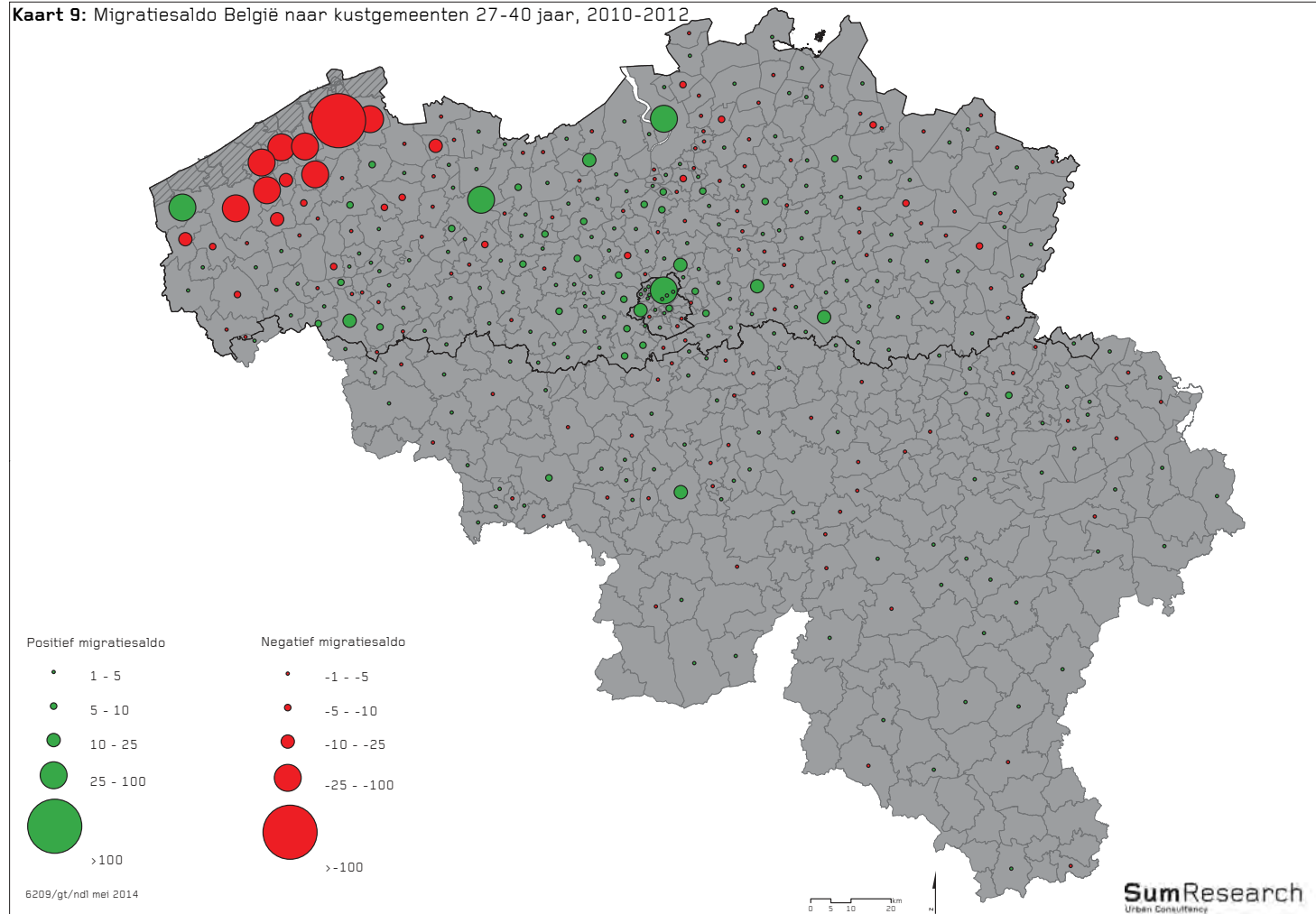
Kaart 7: Migratiesaldo België naar kustgemeenten 0-18 jaar, 2010-2012

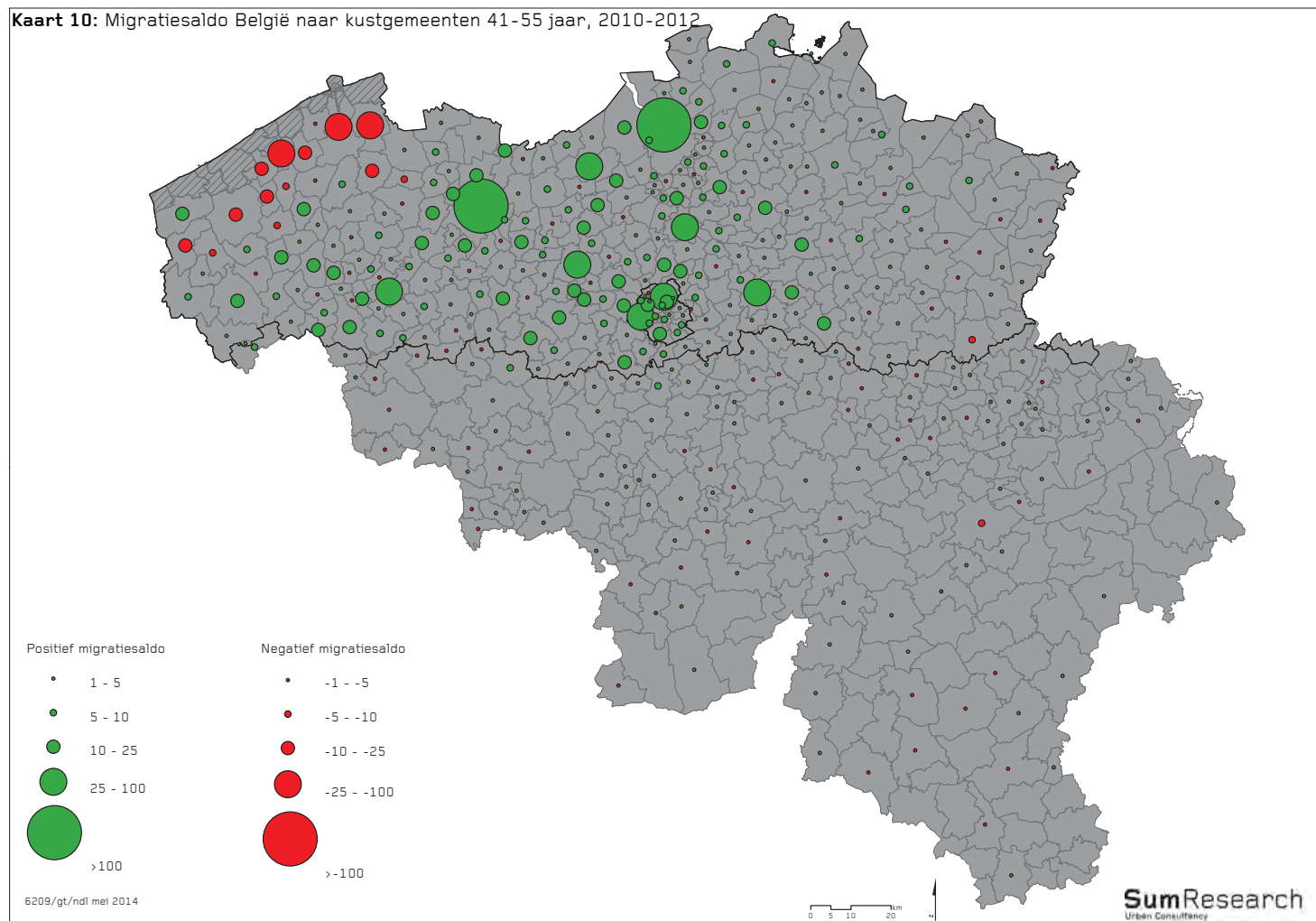
Kaart 8: Migratiesaldo België naar kustgemeenten 19-26 jaar, 2010-2012

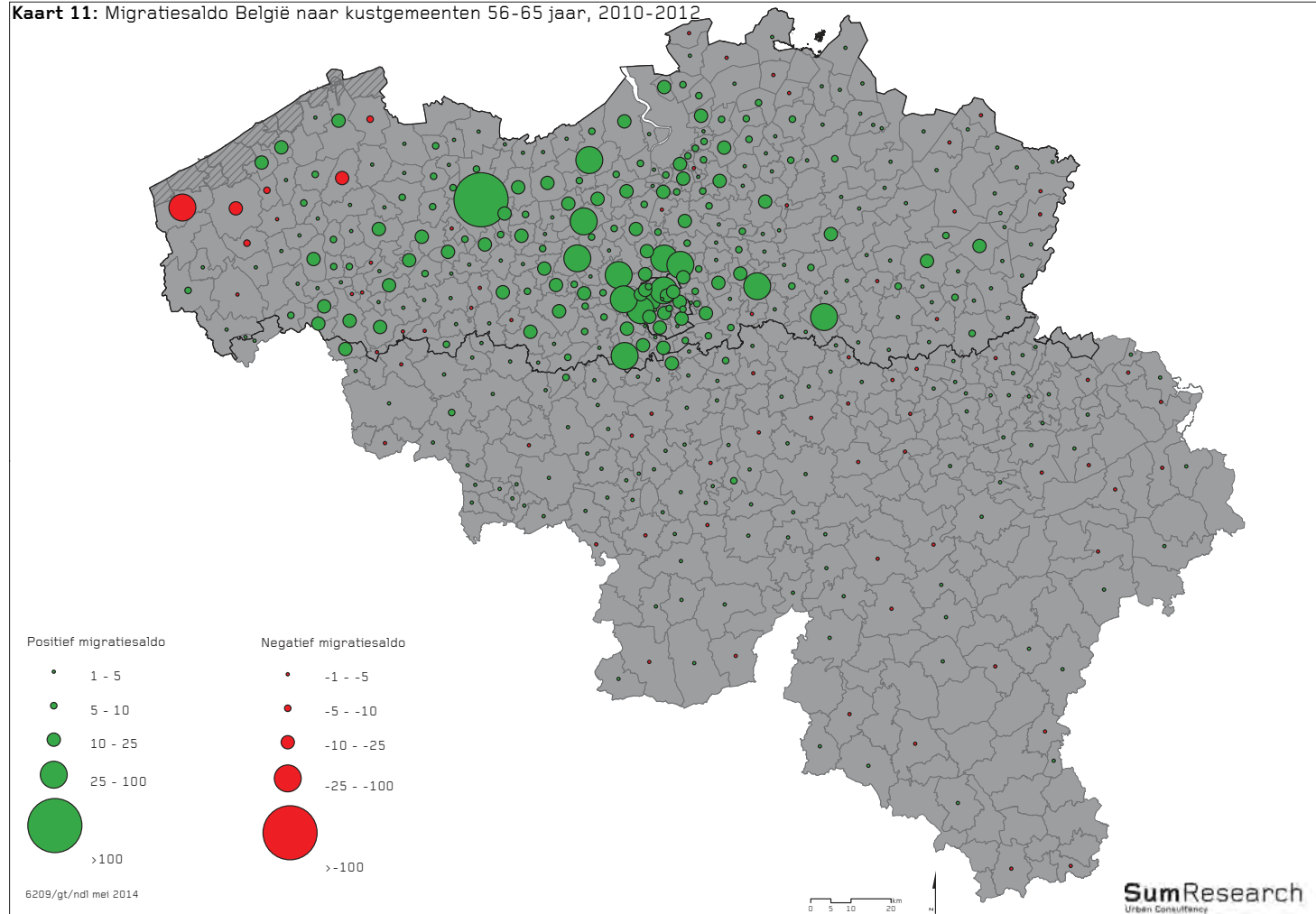
Kaart 9: Migratiesaldo België naar kustgemeenten 27-40 jaar, 2010-2012

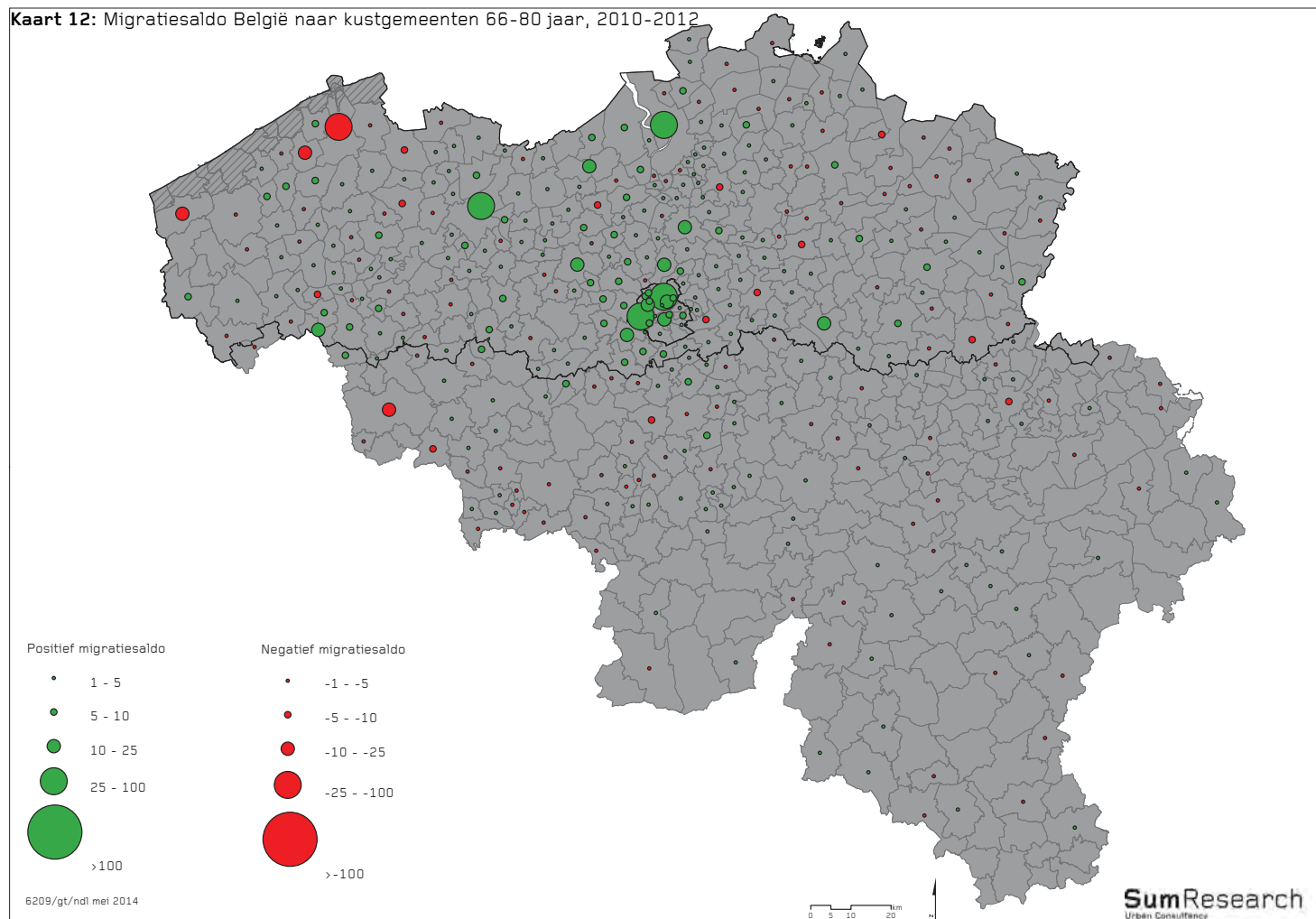
Kaart 10: Migratiesaldo België naar kustgemeenten 41-55 jaar, 2010-2012

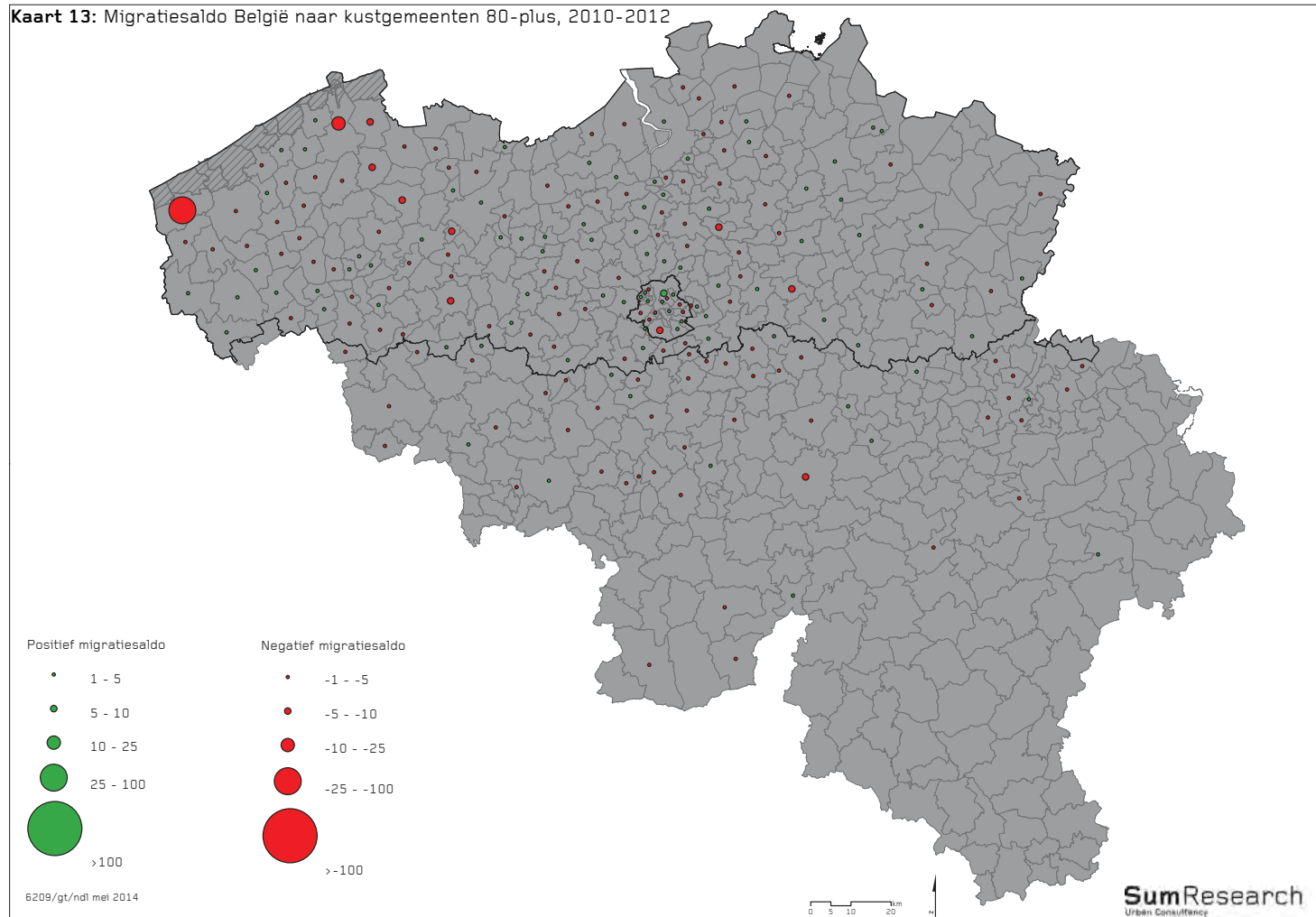
Kaart 11: Migratiesaldo België naar kustgemeenten 56-65 jaar, 2010-2012

Kaart 12: Migratiesaldo België naar kustgemeenten 66-80 jaar, 2010-2012

Kaart 13: Migratiesaldo België naar kustgemeenten 80-plus, 2010-2012

3.2.2

De relatie met het binnenland

Door de focus te verleggen naar de 18 gemeenten uit het kustgebied wordt duidelijk waar de migratiebewegingen een impact hebben. In eerste instantie wordt de relatie met het binnenland in kaart gebracht (kaarten 14 t/m 20).

Tabel 9 toont dat de totale migratie voor het kustgebied positief is, al is er een duidelijk verschil tussen de kustgemeenten en de 2de rij gemeenten. De 2de rij gemeenten tonen een negatief migratiesaldo voor alle categorieën tussen 0 en 55 jaar. Vanuit die gemeenten zijn er dus meer mensen binnen die leeftijdsgroepen die hun gemeente inruilen voor een woonplaats in het binnenland. Bij de kustgemeenten is er enkel een negatief migratiesaldo bij de 19- tot 26-jarigen en de 80-plussers.

Tabel 9: migratiesaldo relatie met het binnenland, totaal 2010-2012

Kustgebied - binnenland	0-18	19-26	27-40	41-55	56-65	66-80	80 plus	Totaal
Blankenberge	94	12	67	246	281	146	3	849
Bredene	17	-49	20	103	123	50	4	268
De Haan	53	-44	48	132	186	68	5	448
De Panne	0	-27	23	118	172	37	-9	314
Knokke-Heist	19	-65	50	290	452	146	-42	850
Koksijde	124	-65	38	304	445	75	-19	902
Nieuwpoort	82	-40	58	148	221	79	5	553
Middelkerke	39	10	40	216	304	82	-14	677
Oostende	113	-131	163	358	417	213	-54	1.079
Zeebrugge	16	6	3	39	26	14	3	107
Totaal kust	557	-393	510	1954	2627	910	-118	6.047
Brugge*	16	-556	-168	-13	14	40	24	-643
Damme	-24	-92	-38	-7	3	1	1	-156
Diksmuide	-12	-120	17	44	12	38	4	-17
Gistel	-27	-66	-17	-11	0	-2	-2	-125
Jabbeke	20	-64	40	-5	-6	10	4	-1
Koekelare	-25	11	15	7	23	15	13	59
Oudenburg	-24	-58	-13	-3	0	-2	-2	-102
Veurne	-62	-111	-72	-22	4	10	12	-241
Zuienkerke	-4	-29	-11	-9	2	-1	-1	-53
Totaal 2e rij	-142	-1085	-247	-19	52	109	53	-1.279
Totaal	415	-1478	263	1935	2679	1019	-65	4.768

*excl. Zeebrugge

Wanneer we naar de jongere leeftijdscategorieën kijken zien we bij de 0- tot 18-jarigen en 27- tot 40-jarigen een positief saldo. In beide gevallen is dit het gevolg van een instroom binnen de kustgemeenten, de 2de rij gemeenten hebben immers een negatief saldo.

Tussen de kustgemeenten onderling is er een verschil waar te nemen. Vooral in Oostende is de instroom sterk, maar ook in Koksijde, Nieuwpoort en De Haan is dit sterk. Bij de 2de rij gemeenten vormt Jabbeke, Diksmuide en Koekelare een uitzondering op het negatief saldo bij de 27- tot 40-jarigen. Bij de 0- tot 18-jarigen zijn dit Jabbeke en Brugge.

Bij de 19- tot 26-jarigen blijft het algemene beeld er één van een negatief saldo, al zijn er ook hier uitzonderingen. In Blankenberge, Middelkerke en Zeebrugge is er immers een (zeer) klein positief migratiesaldo. Vanuit het binnenland zijn er dus een aantal jong volwassenen die richting de kust trekken. Bij de 2de rij gemeenten zijn de saldi nog meer uitgesproken negatief.

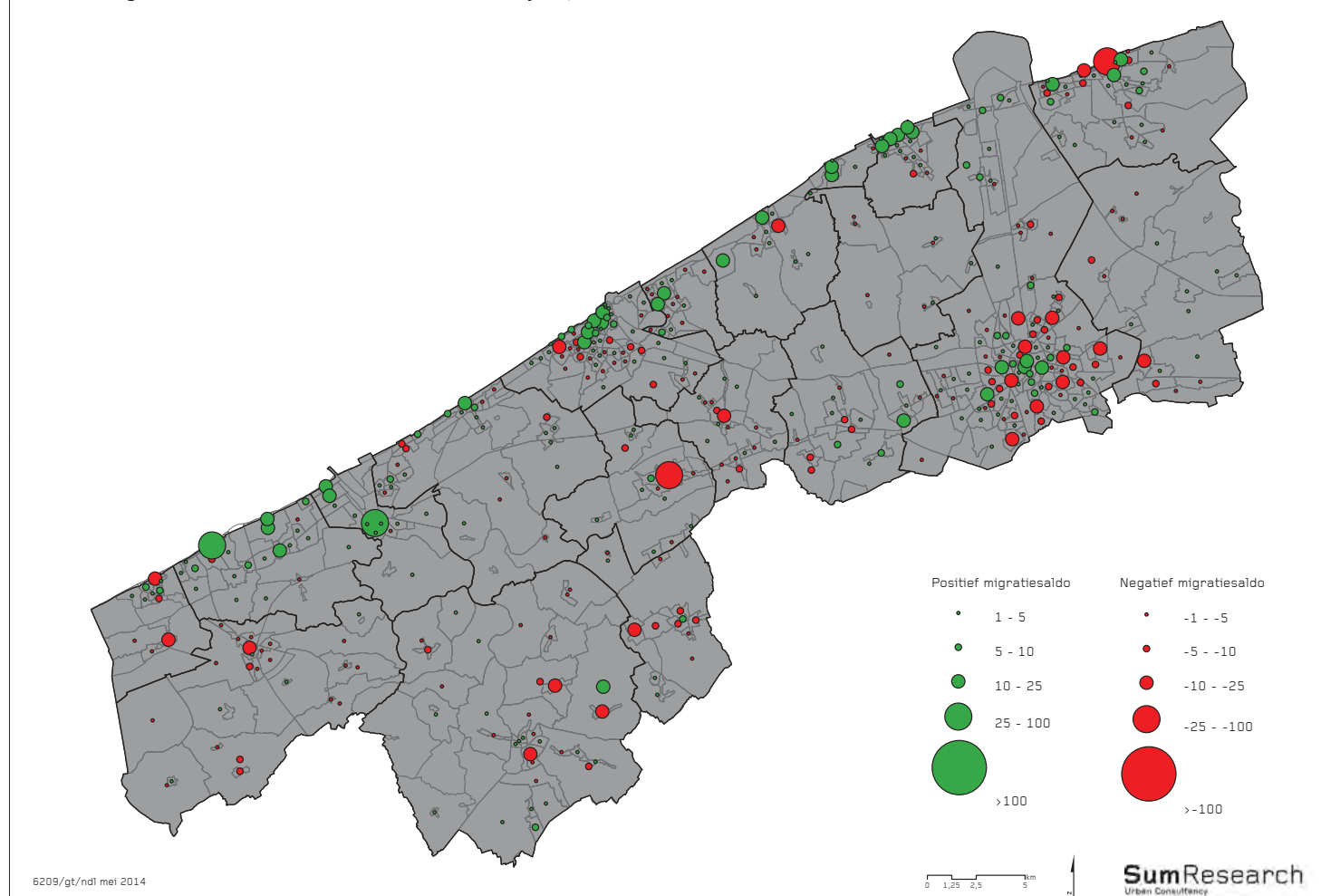
Het positief migratiesaldo bij de 41- tot 55-, 56- tot 65- en 66- tot 80-jarigen is zo goed als volledig het gevolg van een instroom vanuit het binnenland naar de kustgemeenten. Deze categorieën vertonen dezelfde tendens. Op kaarten 17, 18 en 19 is te zien dat deze beweging vooral een impact heeft binnen de zeedijkwijken, en ook het centrum van Brugge kent een (beperkte) toename.

Bij de 80-plussers tot slot is er binnen de tien kustgemeenten een afname waar te nemen. Deze wordt geïnitieerd vanuit Oostende, Knokke-Heist, Koksijde, Middelkerke en De Panne. De overige kustgemeenten vertonen een klein positief migratiesaldo. Bij de 2de rij gemeenten zijn er een aantal woonzorgcentra die naar voor komen, dit is het geval in Brugge, Jabbeke en Koekelare.

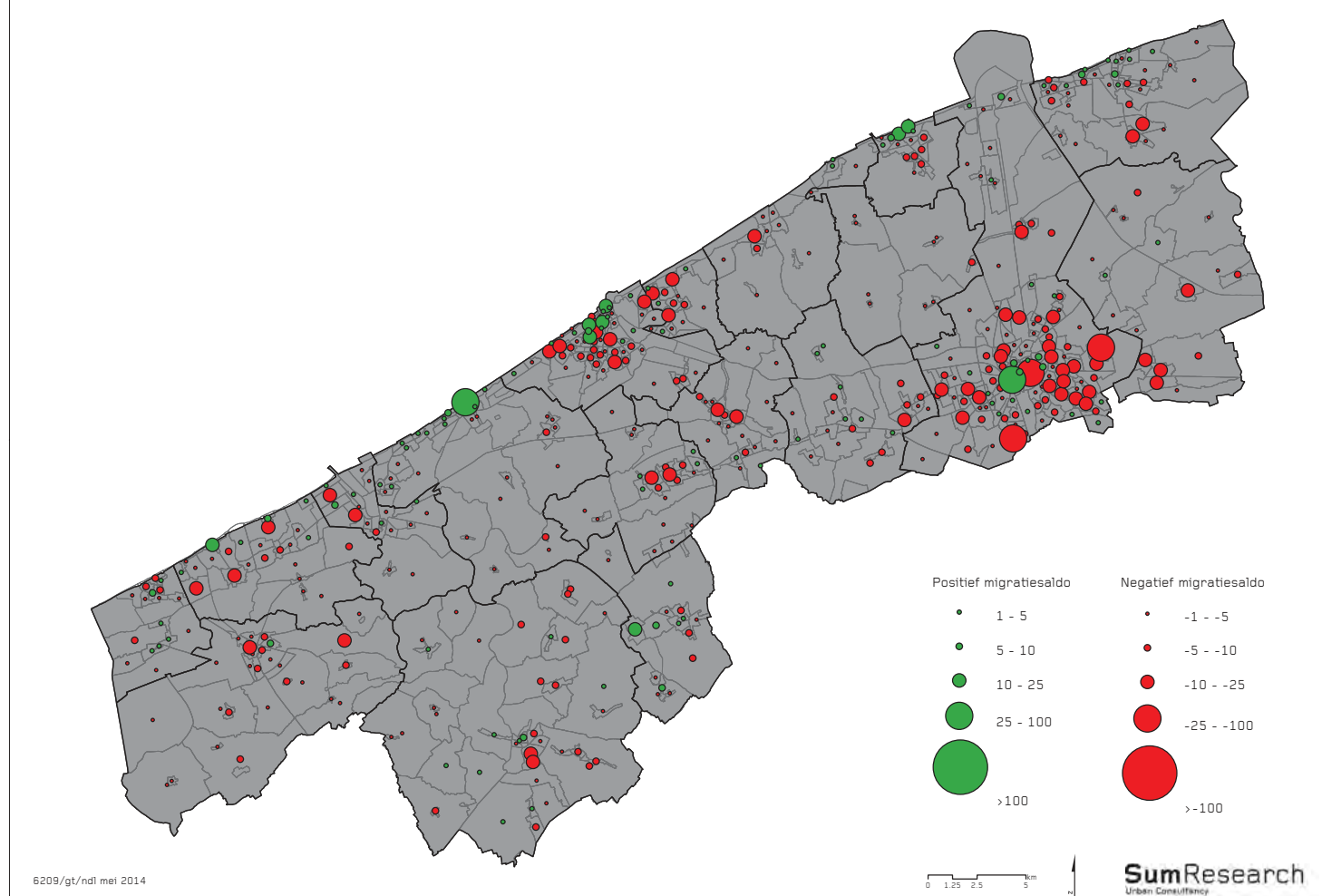
Leeswijzer

Kaarten 14 t/m 20 tonen de relatie van het kustgebied met de 571 gemeenten uit het binnenland. Op het kaartbeeld wordt weergegeven waar mensen van buiten het kustgebied zich vestigen en het kustgebied verlaten. De sectoren met een positief migratiesaldo hebben een groene bol. Deze sectoren zien vanuit de 571 gemeenten in het binnenland meer mensen toekomen dan vertrekken. De sectoren met een negatief migratiesaldo hebben een rode bol. Deze sectoren zien meer mensen naar de 571 gemeenten in het binnenland trekken, dan dat er mensen vanuit het binnenland toekomen.

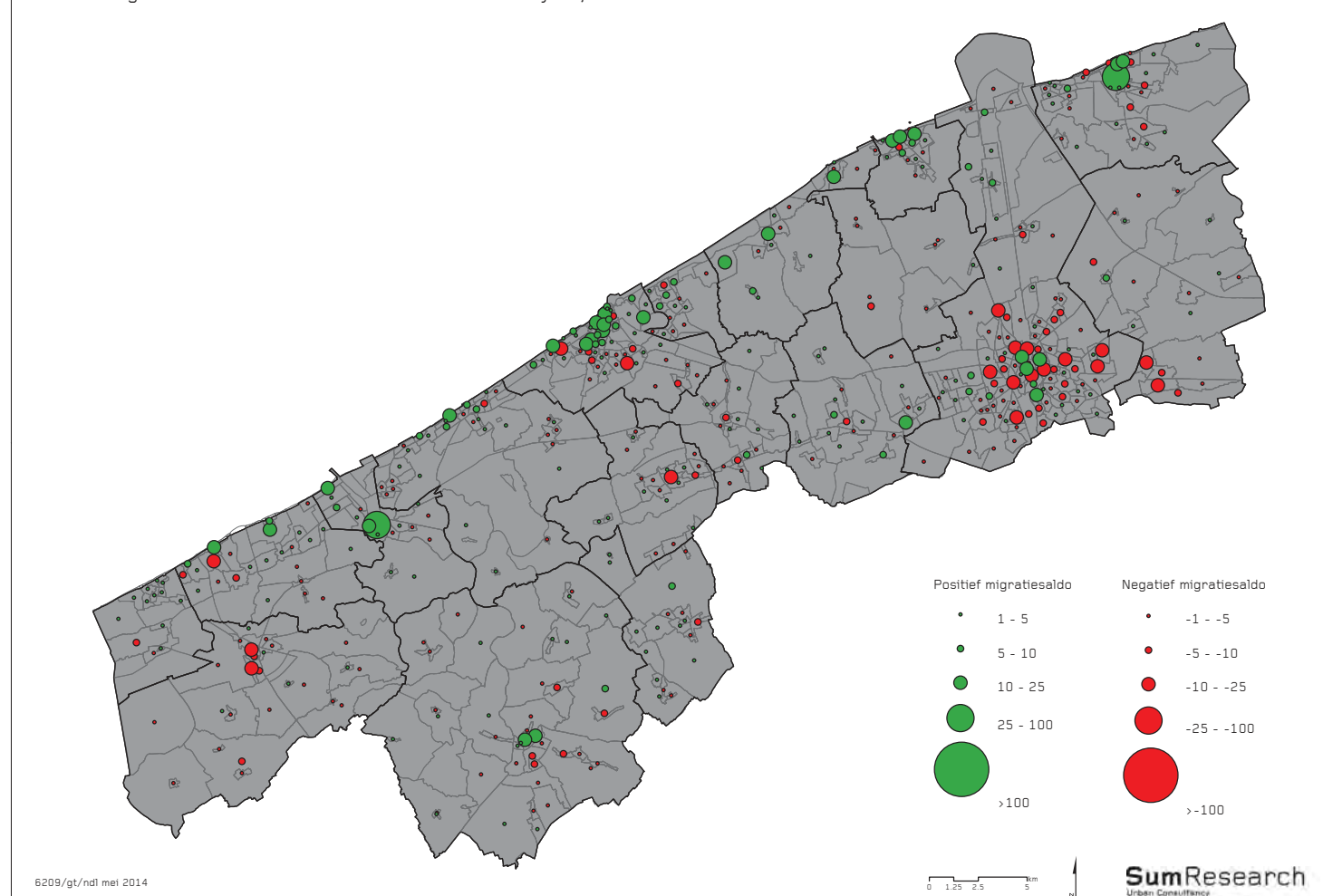
Kaart 14: Migratiesaldo relatie met het binnenland 0-18 jaar, 2010-2012

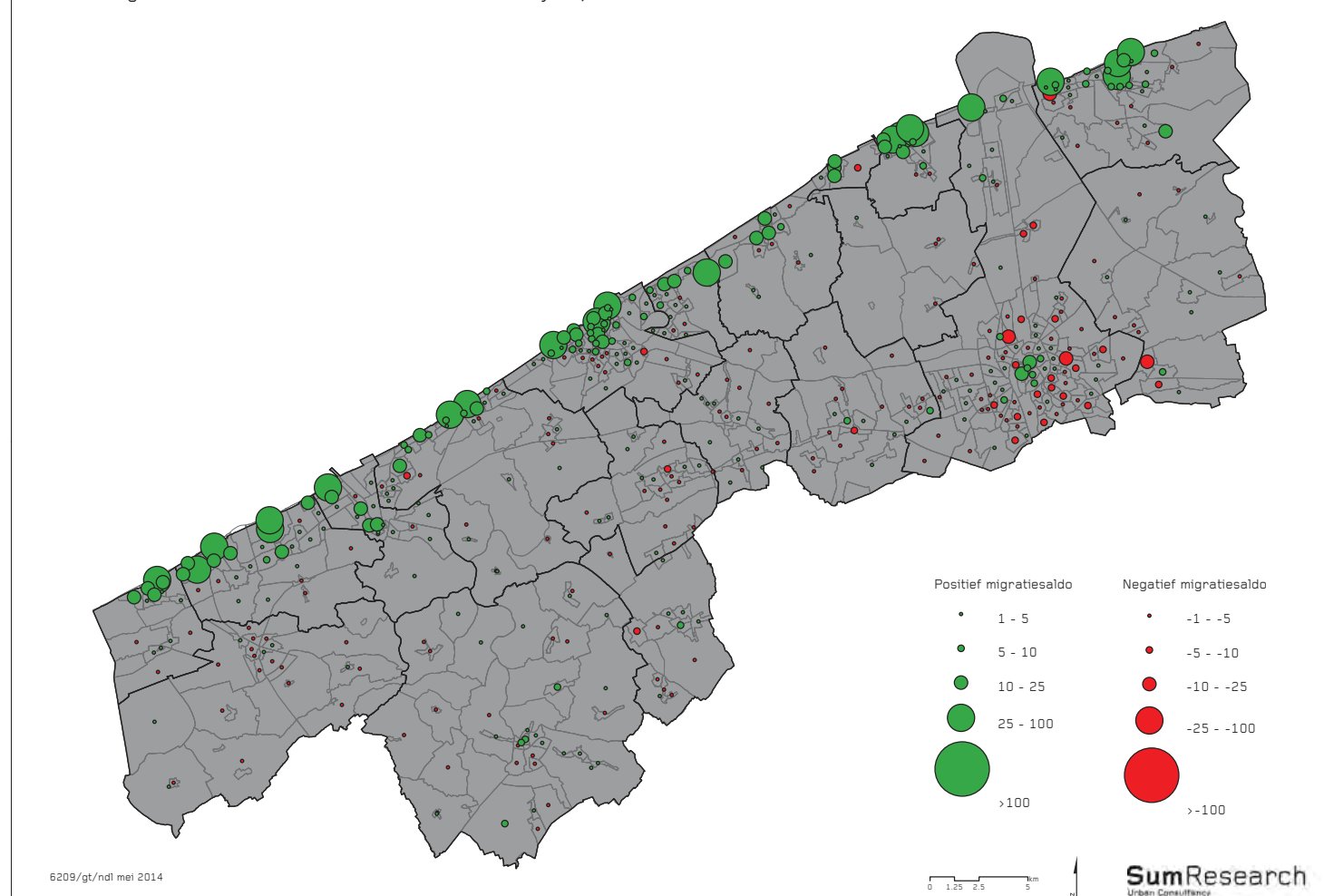
Kaart 15: Migratiesaldo relatie met het binnenland 19-26 jaar, 2010-2012

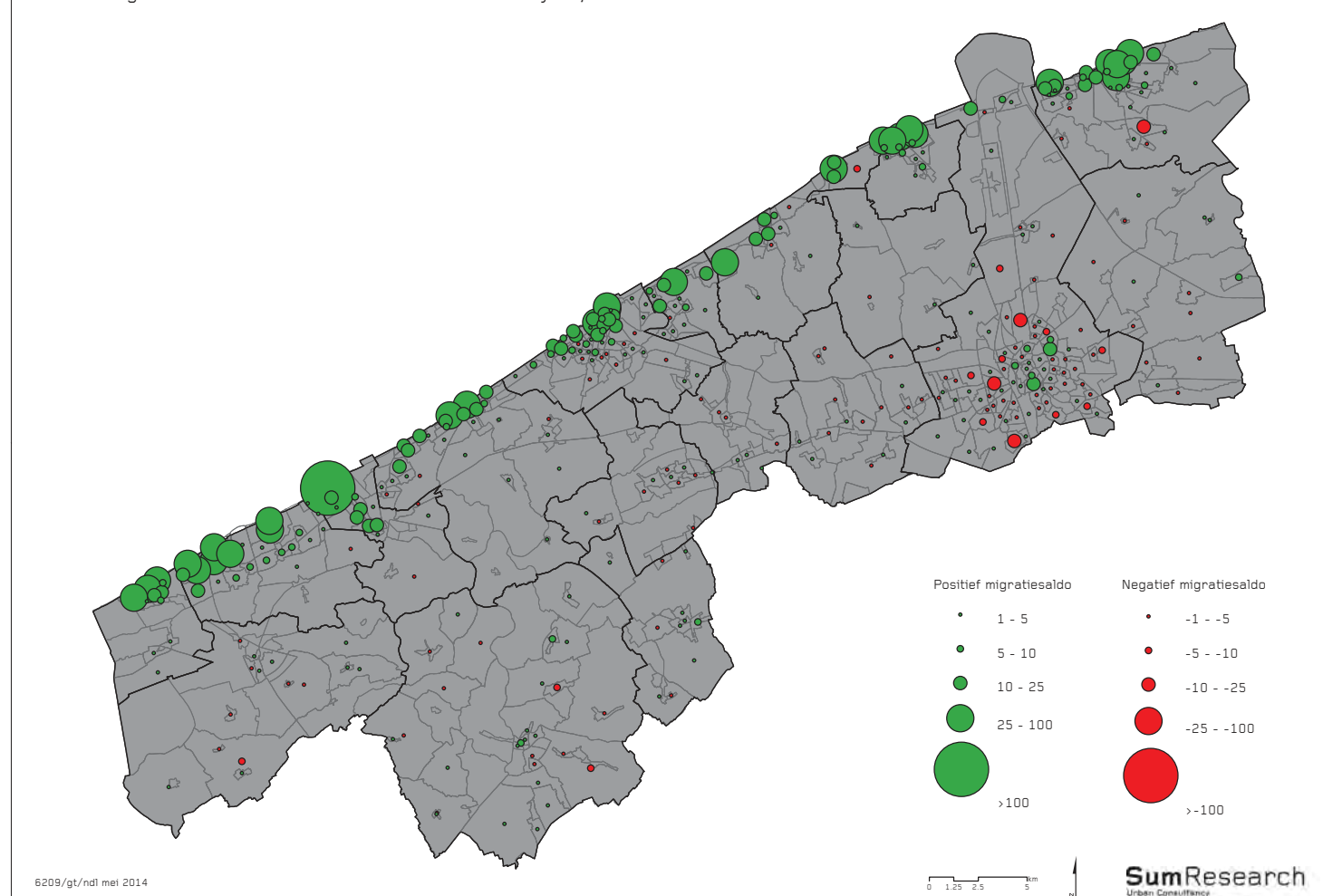
Kaart 16: Migratiesaldo relatie met het binnenland 27-40 jaar, 2010-2012

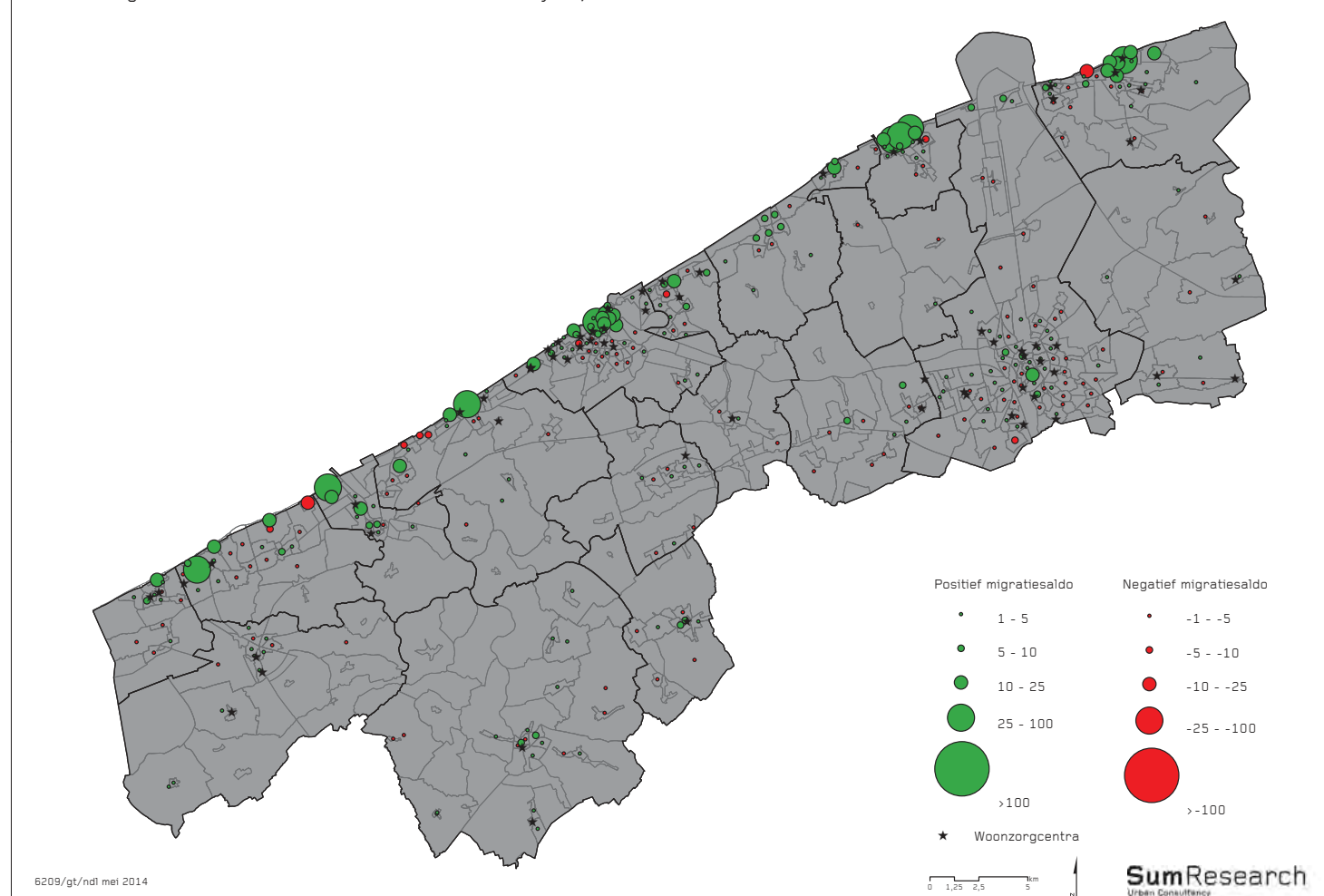
Kaart 17: Migratiesaldo relatie met het binnenland 41-55 jaar, 2010-2012

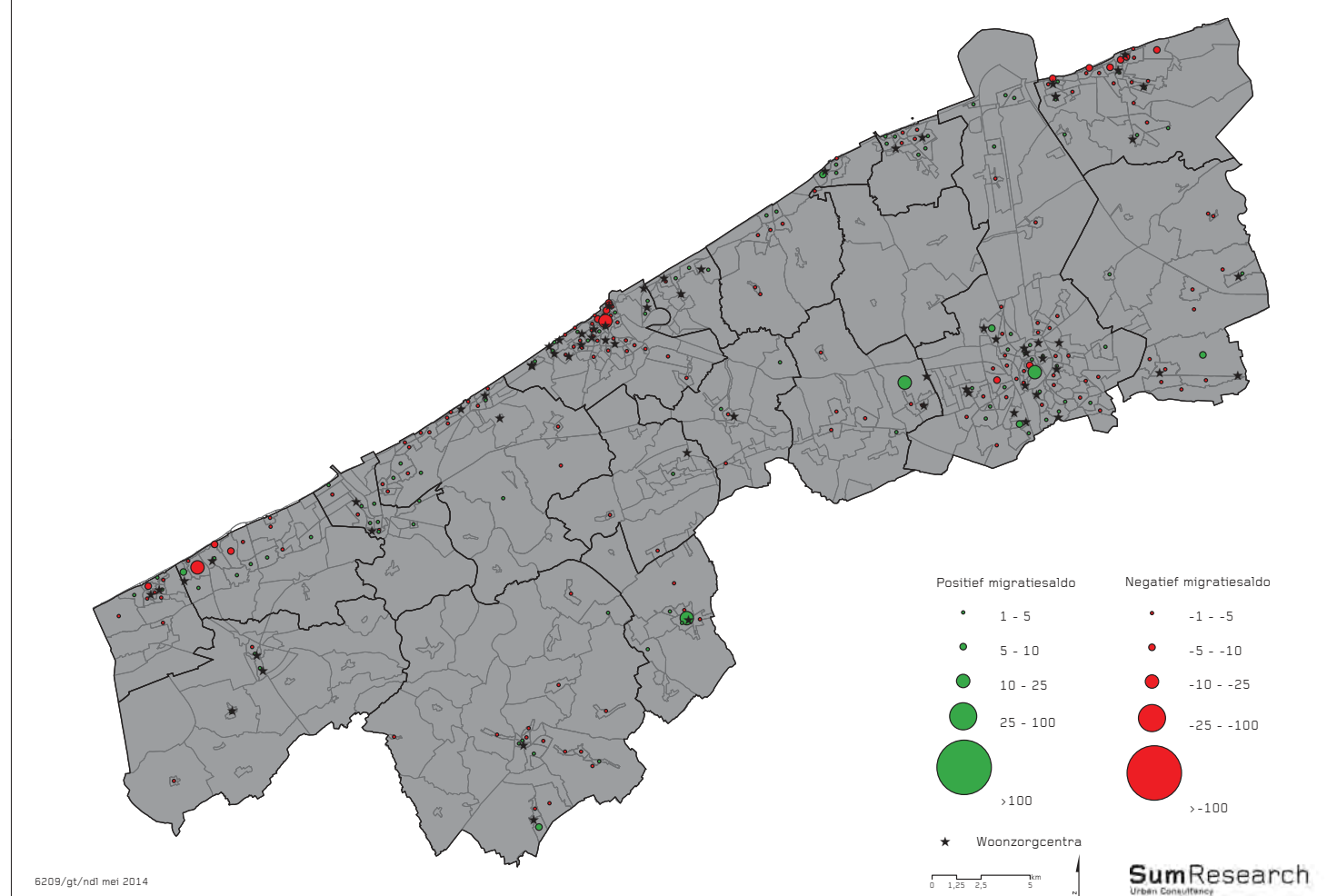
Kaart 18: Migratiesaldo relatie met het binnenland 56-65 jaar, 2010-2012

Kaart 19: Migratiesaldo relatie met het binnenland 66-80 jaar, 2010-2012

Kaart 20: Migratiesaldo relatie met het binnenland 80-plus, 2010-2012

3.2.3

De interne migratie binnen het kustgebied

De derde analyse richt zich op de verhuisbewegingen binnen en tussen de kustgemeenten en 2de rij gemeenten. Er wordt nagegaan welk migratiegedrag de kustbewoners zelf hebben. Bij de totalen valt onmiddellijk op dat er bij de kustgemeenten een negatief migratiesaldo aanwezig is bij de 0- tot 80-jarigen (tabel 10). De 2de rij gemeenten vertonen, met uitzondering van de 19-26-jarigen, een positief migratiesaldo. Er is met andere woorden een verschuiving van kustgemeenten richting 2de rij gemeenten.

Deze verschuiving is een interessant gegeven. Bij de relatie met het binnenland zijn voor de kustgemeenten overwegend positieve saldi aanwezig. Dit betekent dus dat de opschuivende 'oorspronkelijke' bevolking vervangen wordt door een instroom vanuit het binnenland.

Tabel 10: migratiesaldo interne migratie binnen het kustgebied, totaal 2010-2012

Kustgebied	0-18	19-26	27-40	41-55	56-65	66-80	80 plus	Totaal
Blankenberge	35	-63	29	-9	8	-15	38	23
Bredene	37	-64	54	39	44	0	41	151
De Haan	4	-91	-65	-36	-6	2	15	-177
De Panne	-17	-25	15	-1	-11	-7	-16	-62
Knokke-Heist	-140	-191	-141	-99	-44	-12	-25	-652
Koksijde	23	-136	-20	-12	8	-6	-20	-163
Nieuwpoort	-60	-50	-13	-44	-29	-7	21	-182
Middelkerke	59	-87	55	-35	-29	-26	-18	-81
Oostende	-181	-315	-114	-248	-118	-106	23	-1.059
Zeebrugge	-30	-6	-3	25	-1	-6	-22	-43
Totaal kust	-270	-1028	-203	-420	-178	-183	37	-2.245
Brugge*	172	-148	444	197	57	27	82	831
Damme	55	-35	101	37	0	-8	18	168
Diksmuide	-2	14	108	34	21	16	0	191
Gistel	83	-48	124	27	-10	7	9	192
Jabbeke	102	-46	107	65	-13	12	18	245
Koekelare	31	11	68	-5	3	1	5	114
Oudenburg	29	43	67	37	3	6	2	187
Veurne	28	-9	7	-5	41	23	55	140
Zuilenkerke	5	5	17	20	-10	-10	-4	23
Totaal 2e rij	503	-213	1043	407	92	74	185	2.091
Totaal	233	-1241	840	-13	-86	-109	222	-154

*excl. Zeebrugge

Net zoals bij de vorige analyse zegt het algemene beeld niet alles en zijn er verschillen op gemeentelijk niveau. Bij de kustgemeenten is er een negatief saldo voor de 0- tot 18-jarigen. De hoogste negatieve cijfers treffen we aan in de zeedijkwijken, en in Oostende, Knokke-Heist en Nieuwpoort. Meer specifiek voor Brugge valt de beweging vanuit het centrum naar de rand op. De zones met een positief saldo bevinden zich vooral in de stroken net achter de zeedijkwijken, alsook de deekernen van de andere gemeenten, met Brugge als meest uitgesproken voorbeeld.

De verliezen bij de 19- tot 26-jarigen situeren zich vooral in de deekernen van de gemeenten. Dit fenomeen is opvallend in Brugge en de kustgemeenten, maar doet zich ook voor in de kleinere kernen (bijv. Ettelgem, Sijsele, Stalhille,...). Ruimtelijk zien we dat deze groep richting Oostende en Bredene verhuist. Ook Jabbeke en het zuidwesten van de stad Brugge kennen een toename. Dit is vermoedelijk gekoppeld aan de nabijheid van invalswegen (zie Kesbeke e.a., 2012).

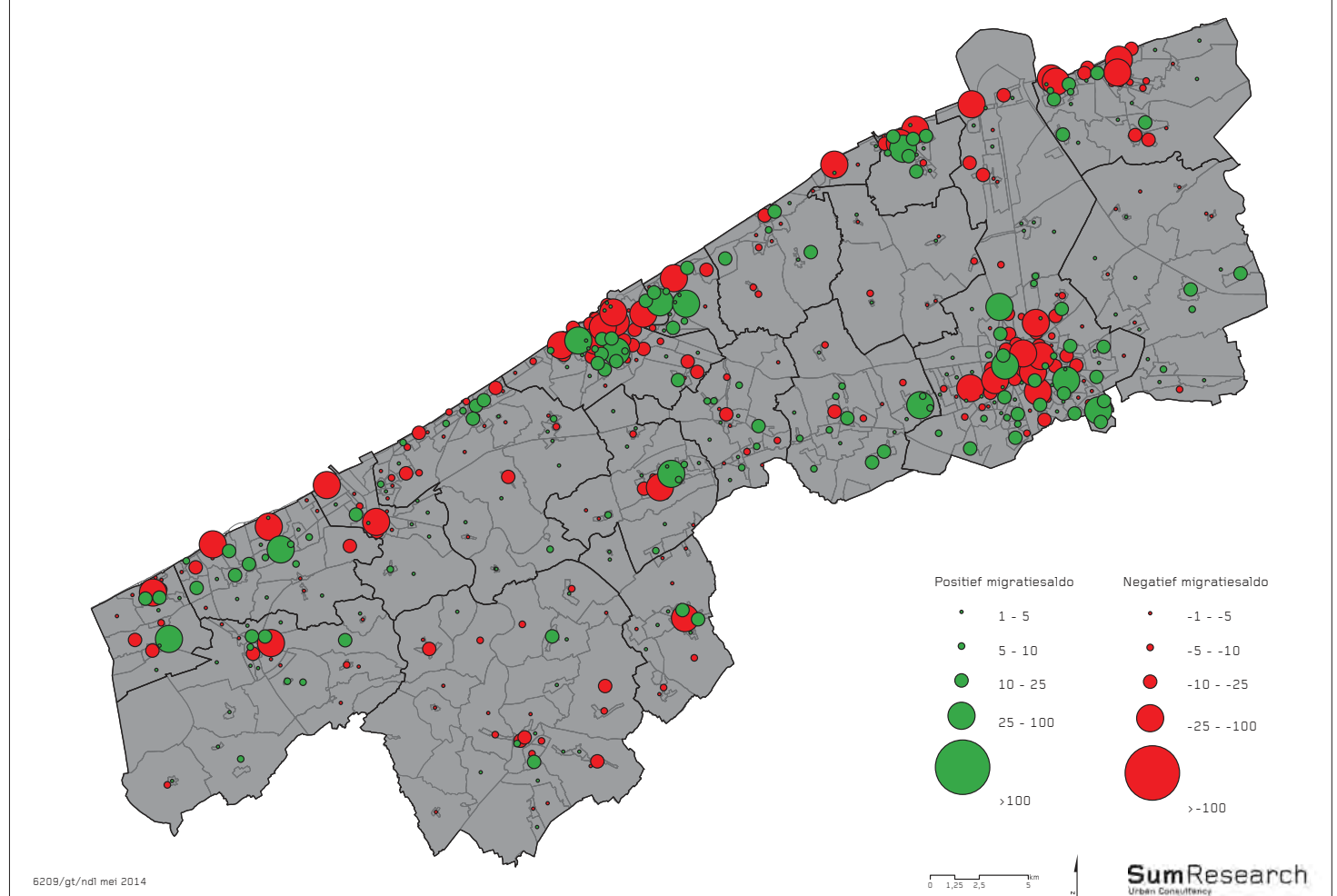
Bij de 27- tot 40-jarigen zien we een versterkt beeld van wat er bij de 0- tot 18-jarigen te zien is. De kustgemeenten zien overduidelijk hun jonge gezinnen achteruitschuiven, zowel binnen de eigen gemeente als richting de 2de rij gemeenten. De zeedijkwijken kleuren rood, terwijl het achterliggende gedeelte groen kleurt. De verschillende kernen komen duidelijk naar voor, alsook de Gistelse-/Brugsesteenweg. Binnen de totale migratiedynamiek worden de zeedijkwijken dan weer aangevuld met personen vanuit het binnenland (zie paragraaf 3.2.2).

Bij de 41- tot 55-jarigen en 56- tot 65-jarigen stellen we dezelfde tendens vast, zij het minder intensief. De zeedijkwijken verliezen inwoners die achteruit schuiven binnen de eigen gemeente en richting 2de rij gemeenten. Vanaf 66 tot 80 jaar wordt deze tendens versterkt door een verhuis richting woonzorgcentra. En bij de 80-plussers wordt de beweging richting woonzorgcentra zeer duidelijk, deze worden aangeduid op de kaart d.m.v. een ster. Naast de beperkte verhuis richting binnenland is er dus ook een interne verhuisbeweging aanwezig die zich richt op de woonzorgcentra. De migratiedynamiek van de 80-plussers wordt in volgende paragraaf in detail geanalyseerd.

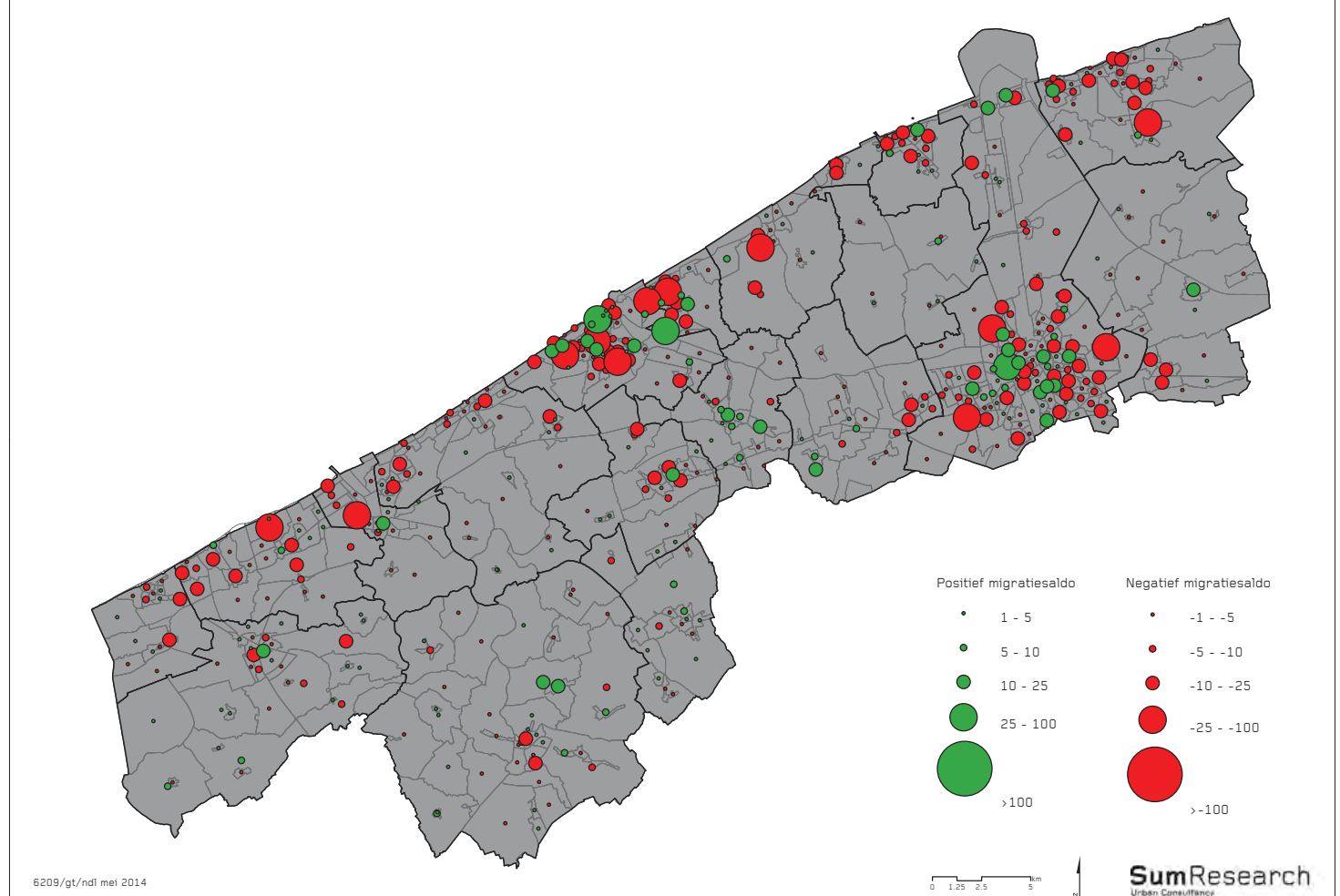
Leeswijzer

Kaarten 21 t/m 27 tonen de relatie tussen de 19 gemeenten uit het kustgebied onderling. De sectoren met een positief migratiesaldo hebben een groene bol. Deze sectoren zien vanuit de eigen gemeente en de overige 18 gemeenten meer mensen toekomen dan vertrekken. De sectoren met een negatief migratiesaldo hebben een rode bol en tonen het omgekeerde beeld. Deze sectoren zien vanuit de eigen gemeente en de overige 18 gemeenten meer mensen vertrekken dan toekomen.

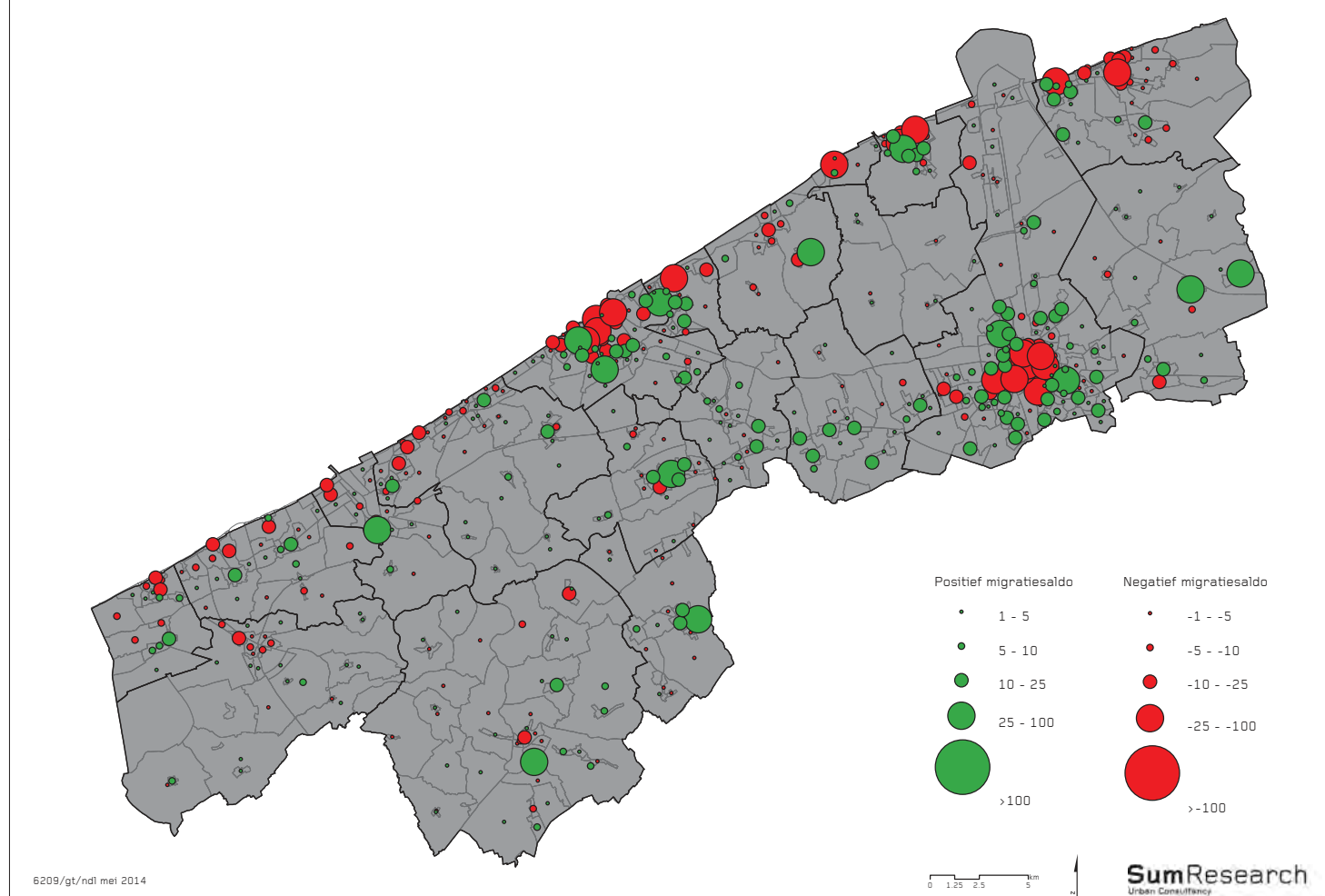
Kaart 21: Migratiesaldo kustgebied 0-18 jaar, 2010-2012

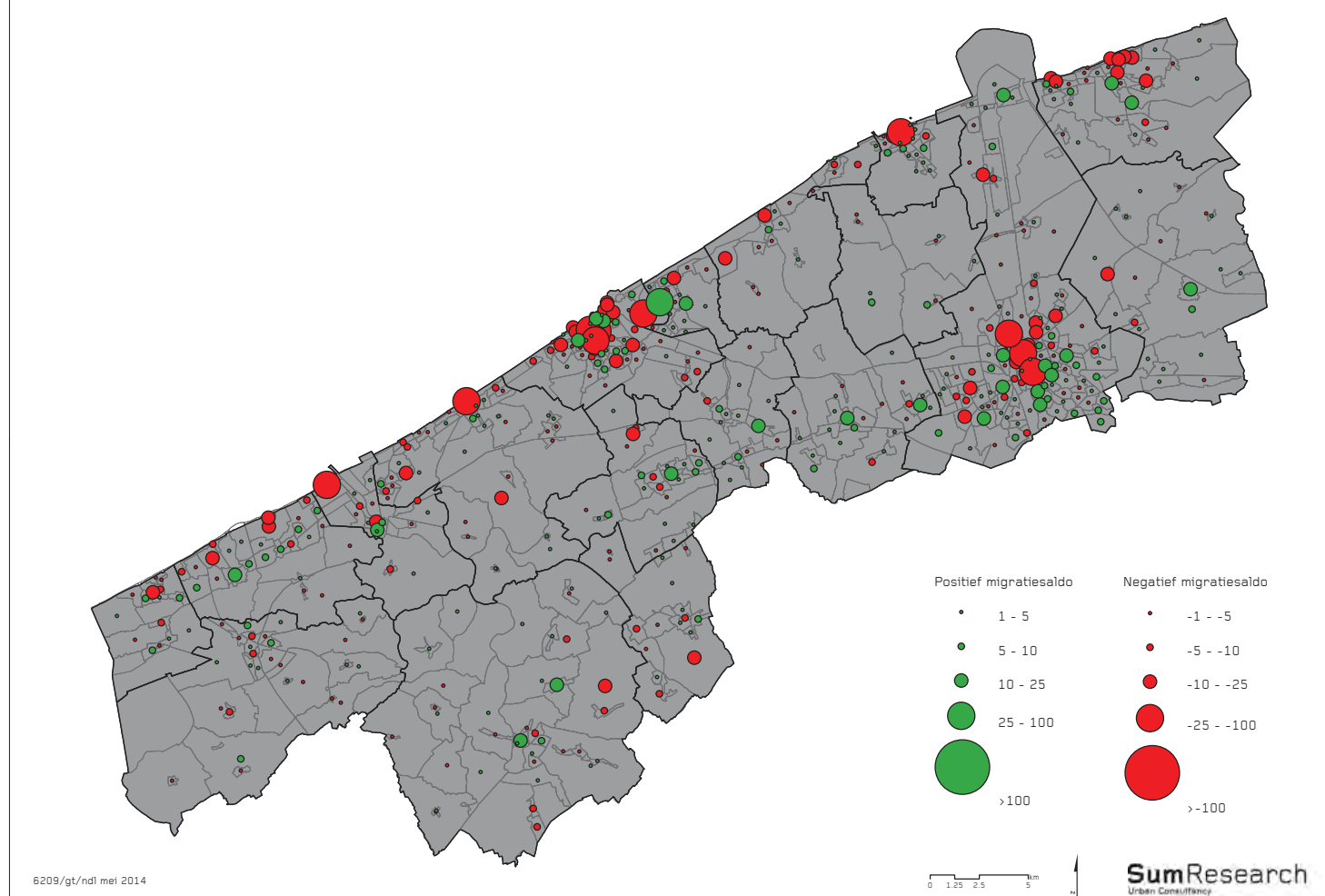
Kaart 22: Migratiesaldo kustgebied 19-26 jaar, 2010-2012

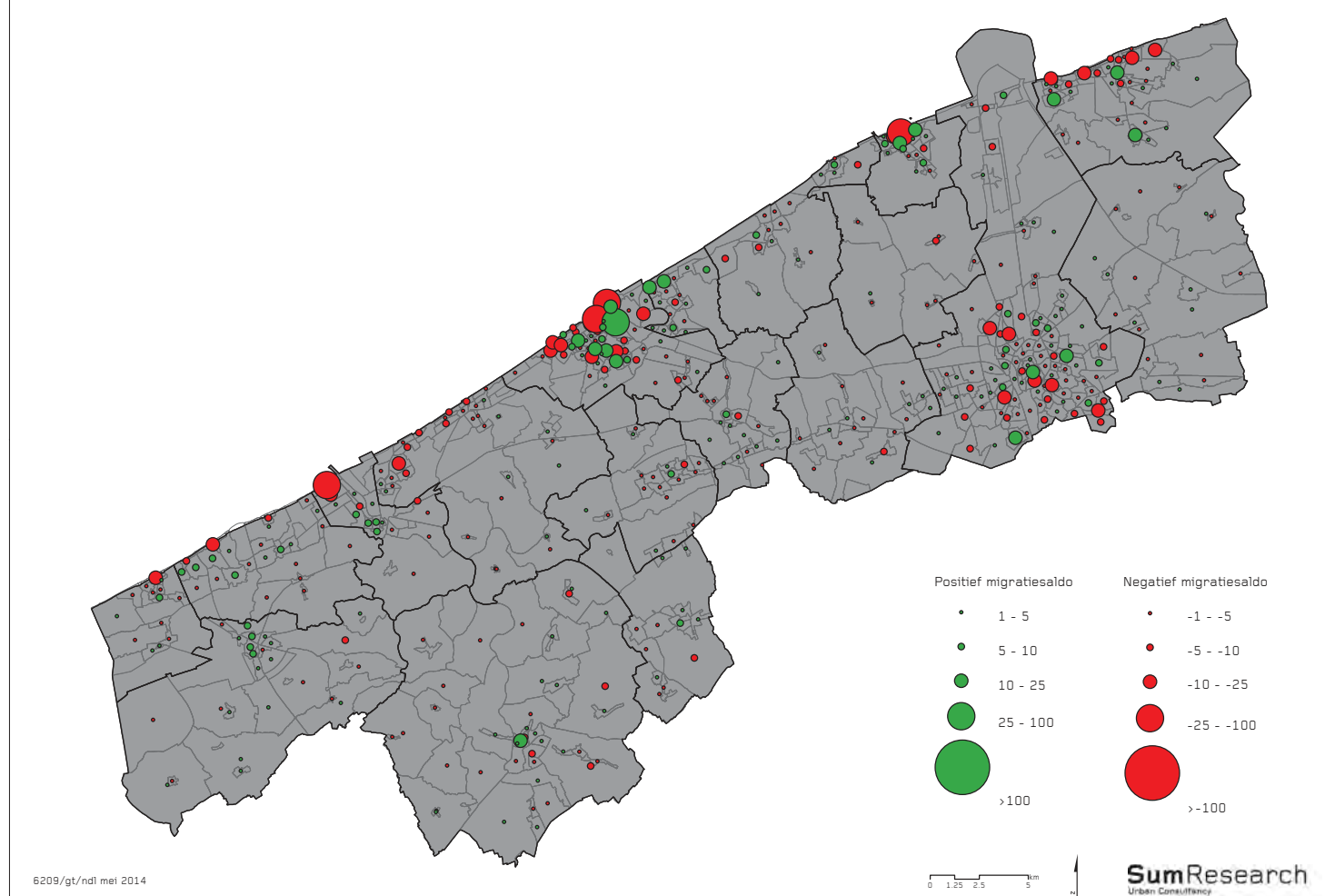
Kaart 23: Migratiesaldo kustgebied 27-40 jaar, 2010-2012

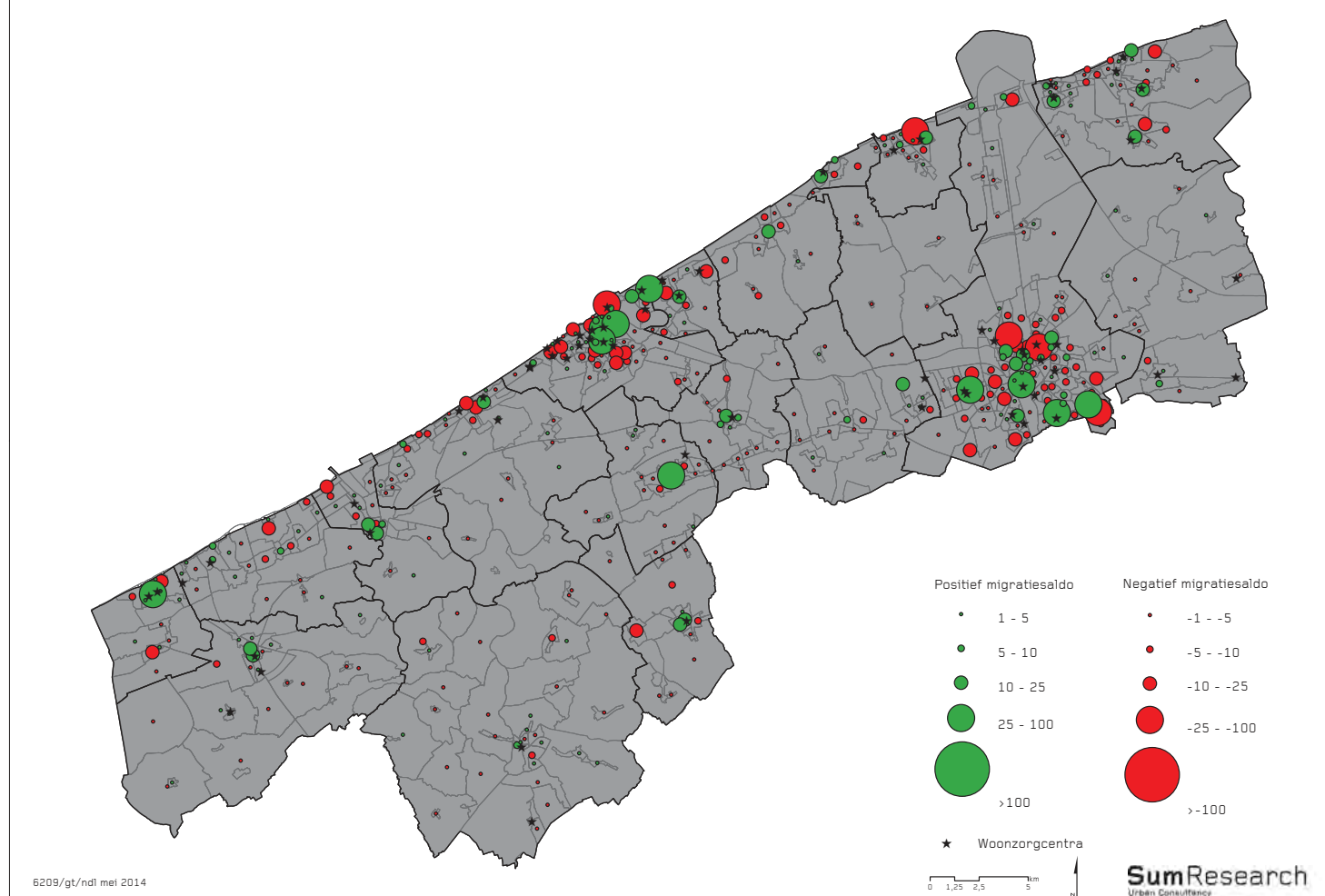
Kaart 24: Migratiesaldo kustgebied 41-55 jaar, 2010-2012

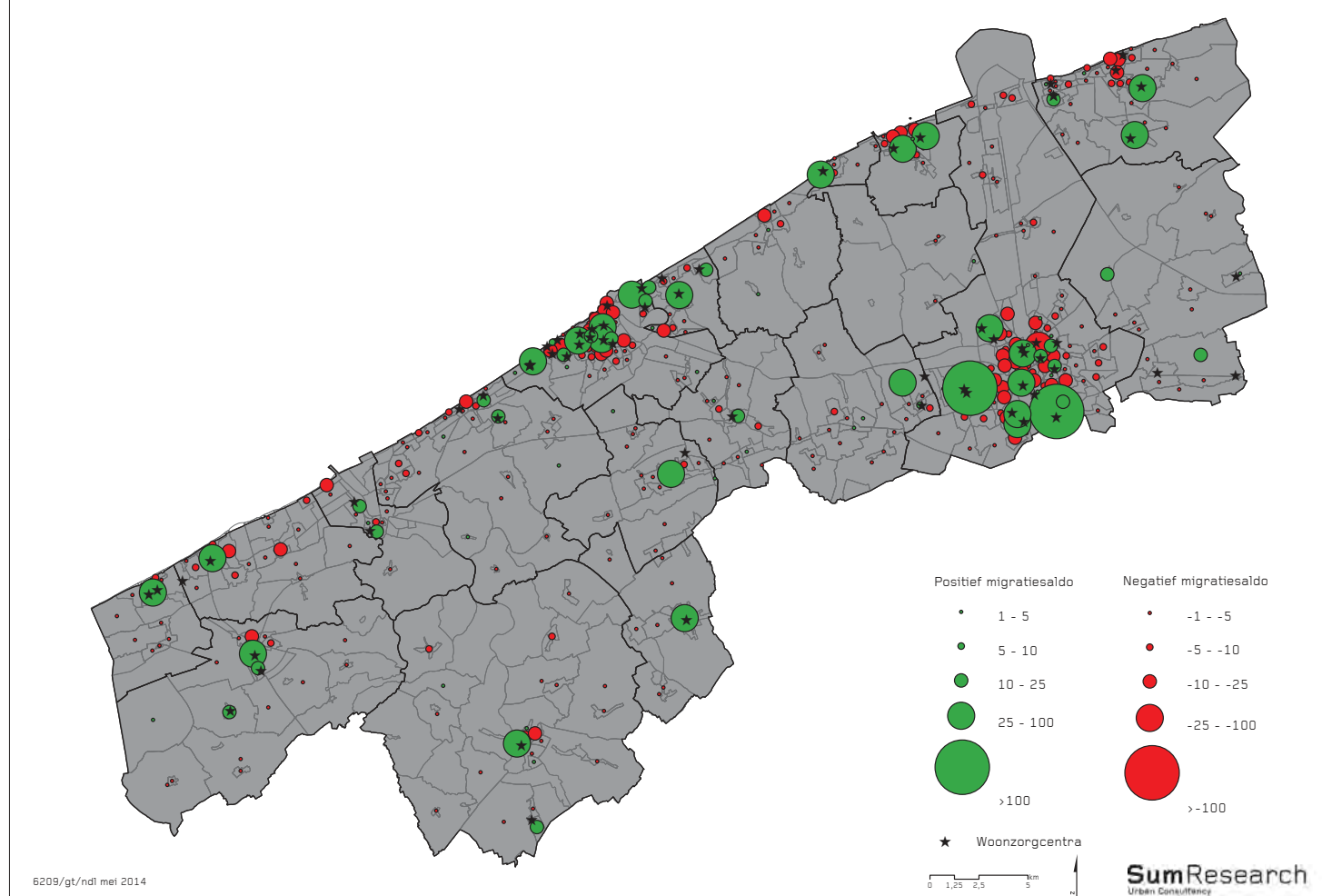
Kaart 25: Migratiesaldo kustgebied 56-65 jaar, 2010-2012

Kaart 26: Migratiesaldo kustgebied 66-80 jaar, 2010-2012

Kaart 27: Migratiesaldo kustgebied 80-plus, 2010-2012

3.2.4

Conclusies algemene analyse

Binnen de eerste analyse werd de herkomst en bestemming binnen België in kaart gebracht. Dit beeld toont duidelijk aan dat de kustgemeenten, ongeacht de leeftijd, vooral nieuwe inwoners aantrekken die afkomstig zijn uit Oost-Vlaanderen, Antwerpen, Vlaams-Brabant, het zuidoosten van West-Vlaanderen en het Brussels-Hoofdstedelijk Gewest. Omgekeerd ziet het de eigen inwoners voornamelijk verhuizen naar de rest van West-Vlaanderen, in het bijzonder de gemeenten achter de kust.

Wanneer we de focus op het kustgebied leggen, wordt duidelijk waar de nieuwe inwoners zich vestigen en waar de oorspronkelijke inwoners het kustgebied verlaten. Door de totale binnenlandse migratie op te splitsen in de relatie met het binnenland en de onderlinge relatie binnen het kustgebied, wordt een duidelijke wisselwerking zichtbaar.

De nieuwe inwoners die van buiten het kustgebied komen, vestigen zich in de zeedijkwijken. Het gaat voornamelijk om 41- tot 80-jarigen, met het grootste aandeel tussen de 56 en 65 jaar. Bij de 19- tot 26-jarigen en voor een beperkt aantal 80-plussers is er een verhuis naar het binnenland zichtbaar.

De kustbewoners zelf verlaten de zeedijkwijken en vestigen zich een rij verder of binnen de 2de rij gemeenten. Deze tendensen zijn vooral zichtbaar bij de 0- tot 55-jarigen. Bij de 66-80-jarigen en de 80-plussers wordt dan weer een verhuis richting woonzorgcentra zichtbaar. Naast een beperkte verhuis richting binnenland is er dus ook een interne verhuisbeweging aanwezig bij de oudste categorie.

3.3 Migratie-analyse op sectorniveau voor 80-plussers

Het onderzoek focust specifiek op 80-plussers. Voor deze groep werd voor iedere kustgemeente een verdiepende migratie-analyse uitgevoerd die zich op drie aspecten richt:

- De relatie van de kustgemeente met de overige Belgische gemeenten.
- De interne migratie binnen de kustgemeente zelf op niveau van statistische sectoren.
- De relatie tussen de kustgemeente en de overige negen kustgemeenten op niveau van statistische sectoren.

Binnen de analyses op niveau van de statistische sectoren wordt eveneens rekening gehouden met de locatie van woonzorgcentra. Deze locaties zijn afkomstig uit data van de sociale kaart van de Provincie West-Vlaanderen, aangevuld met gegevens van het Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid – Afdeling Residentiële en Gespecialiseerde Zorg. Deze gegevens werden geraadpleegd in juni 2014 en geven dus het toenmalige beeld weer. Het grootste aanbod aan woonzorgcentra bevindt zich in de grotere steden Brugge en Oostende. In de overige gemeenten is er in de meeste gevallen minstens één woonzorgcentrum terug te vinden, met uitzondering van Zeebrugge en Zuienkerke.

Alvorens dieper in te gaan op iedere kustgemeente afzonderlijk, worden de voornaamste bevindingen per aspect gesynthetiseerd.

3.3.1 Voornaamste bevindingen migratie-analyse op sectorniveau voor 80-plussers

3.3.1.1 De kustgemeenten en de overige Belgische gemeenten

Zoals uit de algemene analyse blijkt, is het totale migratiesaldo voor de som van de tien kustgemeenten negatief (-140). Er zijn meer 80-plussers die het kustgebied verlaten dan dat er nieuwe 80-plussers aankomen. Dit is het gevolg van een negatief migratiesaldo binnen Knokke-Heist (-72), Oostende (-57), Koksijde (-39), Middelkerke (-31), De Panne (-31) en Zeebrugge (-19). De overige gemeenten, Bredene (+43), Blankenberge (+35), De Haan (+9) en Nieuwpoort (+22), kennen wel een positief migratiesaldo.

Door de analyse wordt de herkomst en bestemming van en naar iedere kustgemeente zichtbaar. Op die manier is het mogelijk na te gaan hoe sterk de relatie is met de Vlaamse, Waalse en Brusselse gemeenten. Blankenberge en Bredene hebben voor meer dan 80% een relatie met Vlaamse gemeenten. Bij De Haan, Knokke-Heist, Nieuwpoort, Oostende en Zeebrugge ligt dit tussen de 70% en 80%. Bij Middelkerke en Koksijde neemt dit af naar 60%-65% en bij de Panne is dit slechts 55%.

De Panne heeft, met 28%, de sterkste relatie met Wallonië. Ook bij Zeebrugge, Koksijde en Middelkerke ligt de relatie met Wallonië boven de 20%. De Haan heeft met 17% de sterkste relatie met het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. De grootste saldi zijn vaak terug te vinden in de onmiddellijke omgeving van de gemeenten. Een verhuis naar een buurgemeente komt het vaakst voor op deze leeftijd. Knokke-Heist en een stad zoals Oostende hebben duidelijk een groter bereik. Zij dragen bij tot het beperkt negatief migratiesaldo bij de 80-plussers.

3.3.1.2 Migratie tussen de kustgemeenten onderling

De migratie tussen de kustgemeenten onderling levert een correlatie op met de sectoren die over een woonzorgcentrum beschikken. Doorgaans hebben deze sectoren een positief migratiesaldo. Daarnaast kennen de centrumsectoren eveneens een (beperkt) positief migratiesaldo. De verhuis van 80-plussers tussen de kustgemeenten onderling is dus enerzijds gericht op de woonzorgcentra, maar anderzijds ook op de nabijheid van diensten en voorzieningen.

Dit is duidelijk zichtbaar in de kaartbeelden (zie 3.3.2), de sectoren met een woonzorgcentra (weergegeven d.m.v. een ster) kennen de sterkste positieve migratiesaldi. Met uitzondering van Knokke-Heist, dat een negatief migratiesaldo heeft in relatie met de andere kustgemeenten, tonen Blankenberge, Nieuwpoort en Oostende dat er ook in de centrumsectoren in beperkte mate positieve saldi aanwezig zijn.

3.3.1.3 Interne migratie binnen de eigen kustgemeente

De interne migratie binnen de eigen kustgemeente levert hetzelfde beeld op. De interne migratie van 80-plussers is sterk gekoppeld aan de sectoren met een woonzorgcentrum. Ook de centrumsectoren kennen in de meeste gevallen een (beperkte) toename. De enige afwijking van dit beeld is Zeebrugge. Hier is namelijk geen woonzorgcentrum gevestigd en is het aanbod van voorzieningen beperkt.

3.3.2 Bevindingen migratie-analyse op sectorniveau voor 80-plussers per gemeente

Hoewel er duidelijk een aantal algemene trends aan de oppervlakte komen, is het interessant om iedere gemeente nog eens individueel te belichten. Via een vast stramien worden de drie uitgevoerde analyses in kaart gebracht.

3.3.2.1

Blankenberge

Herkomst en bestemming 80-plussers

Wanneer de herkomst en bestemming van de 80-plussers in Blankenberge in kaart wordt gebracht, vinden we een relatie met 62 gemeenten wat goed is voor een migratiesaldo van +35. Het merendeel van deze gemeenten ligt in Vlaanderen (52 gem.) en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (6 gem.). De relatie met Wallonië is beperkt (4 gem.).

55% van de gemeenten heeft een positief migratiesaldo (+73). Dit wil zeggen dat dat er vanuit die gemeenten meer 80-plussers richting Blankenberge verhuizen dan dat er 80-plussers Blankenberge verlaten ten koste van die gemeenten. Het positief migratiesaldo schommelt tussen +1 en +23, waarbij de hoogste waarden terug te vinden zijn in de onmiddellijke omgeving van Blankenberge, met name in Brugge en Knokke-Heist. De negatieve saldi liggen lager (-38) en schommelen tussen -1 en -4.

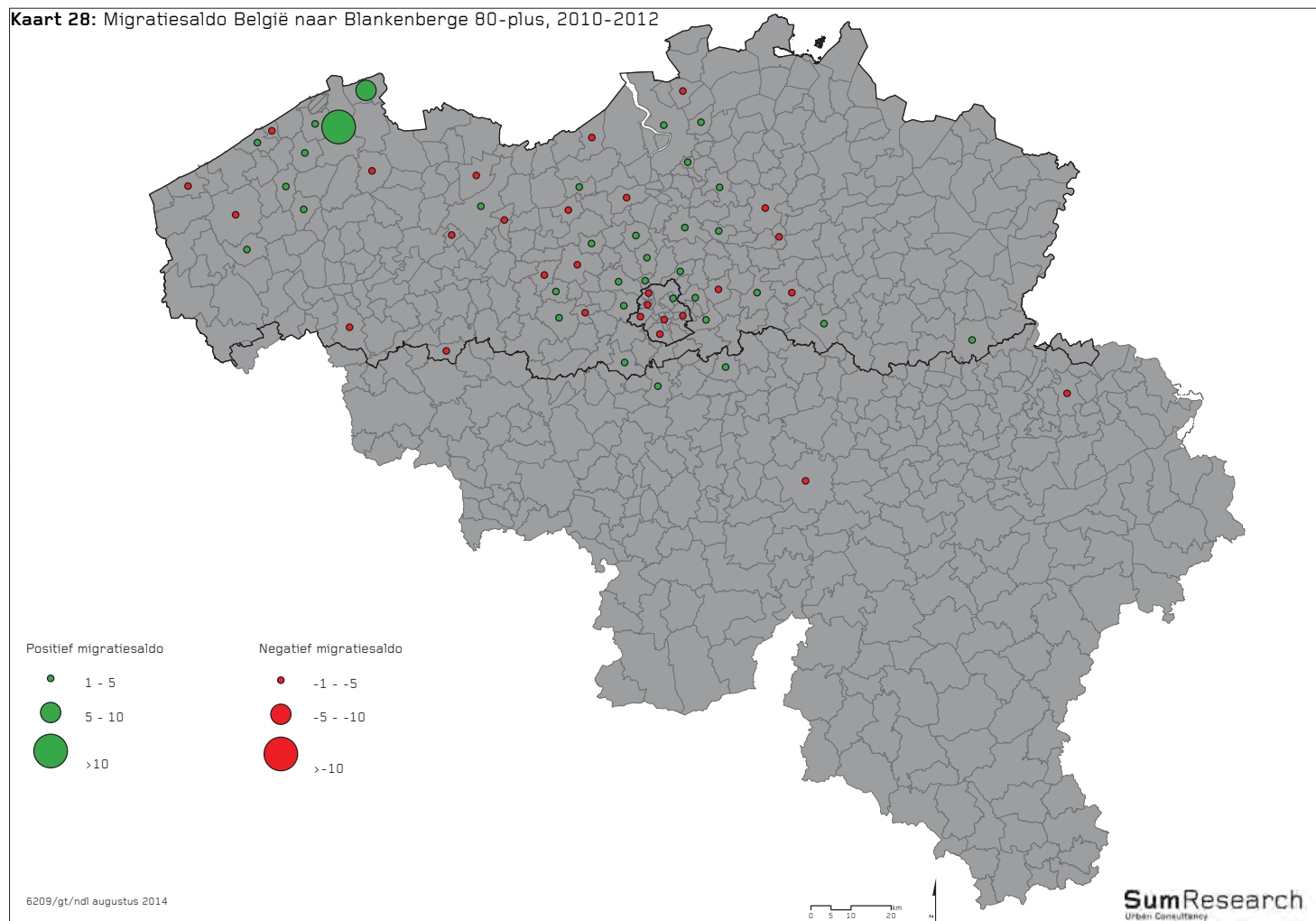
Migratie tussen Blankenberge en de overige kustgemeenten 80-plus

De migratie tussen de overige kustgemeenten en Blankenberge kent een positief saldo (+13) en is sterk gelinkt aan de aanwezigheid van de woonzorgcentra. Beide sectoren met een WZC kennen het hoogste positief migratiesaldo. Bijkomend zijn er nog twee sectoren die een licht positief migratiesaldo hebben, deze sectoren bevinden zich in het centrum van de gemeente, dicht bij verschillende voorzieningen. Het zijn vooral 80-plussers uit Knokke-Heist (+8) en Zeebrugge (+7) die zich hier komen vestigen.

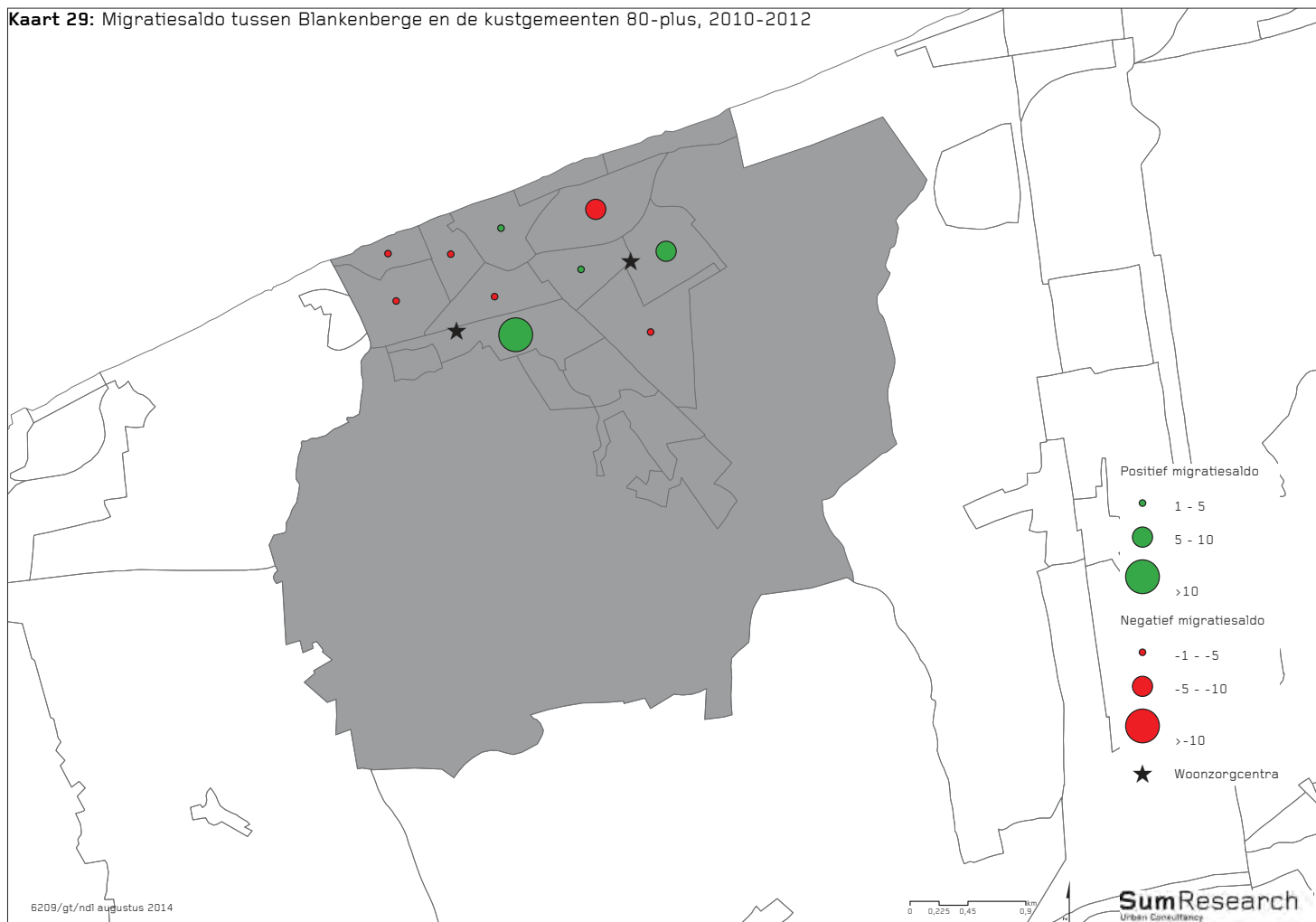
Interne migratie 80-plus

De interne migratie binnen Blankenberge levert een interessant beeld op. Er zijn slechts twee sectoren die een positief migratiesaldo hebben, de sectoren waar zich een woonzorgcentrum bevindt. De interne migratie is dus gekoppeld aan de verhuis richting een woonzorgcentrum.

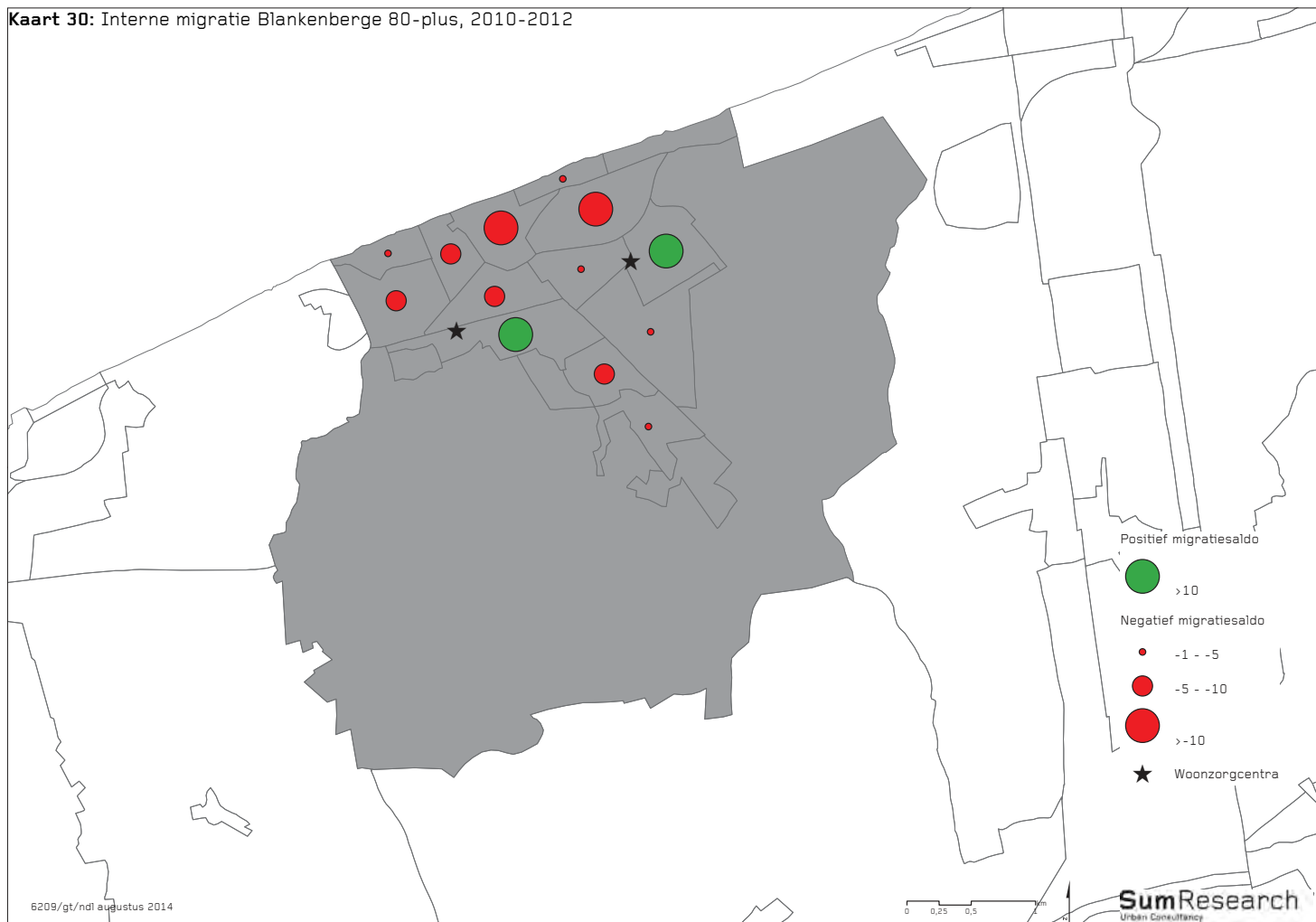
Kaart 28: Migratiesaldo België naar Blankenberge 80-plus, 2010-2012

Kaart 29: Migratiesaldo tussen Blankenberge en de kustgemeenten 80-plus, 2010-2012

Kaart 30: Interne migratie Blankenberge 80-plus, 2010-2012

3.3.2.2

Bredene

Herkomst en bestemming 80-plussers

De herkomst en bestemming van 80-plussers in Bredene heeft een relatie met 29 gemeenten wat goed is voor een migratiesaldo van +43. Bijna alle gemeenten situeren zich in Vlaanderen (24 gem.). Hierbij valt de sterke relatie met het kustgebied op. De sterkste relatie is er met Oostende, De Haan en Middelkerke. De relatie met het Brussels Hoofdstedelijk gewest (3 gem.) en Wallonië (2 gem.) is beperkt.

75% van de gemeenten heeft een positief migratiesaldo (+52). Dit wil zeggen dat er vanuit die gemeenten meer 80-plussers richting Bredene verhuizen dan dat er 80-plussers Bredene verlaten ten koste van die gemeenten. Het positief migratiesaldo schommelt tussen +1 en +19. Bij de negatieve saldi (-7) gaat het steeds over saldo van -1.

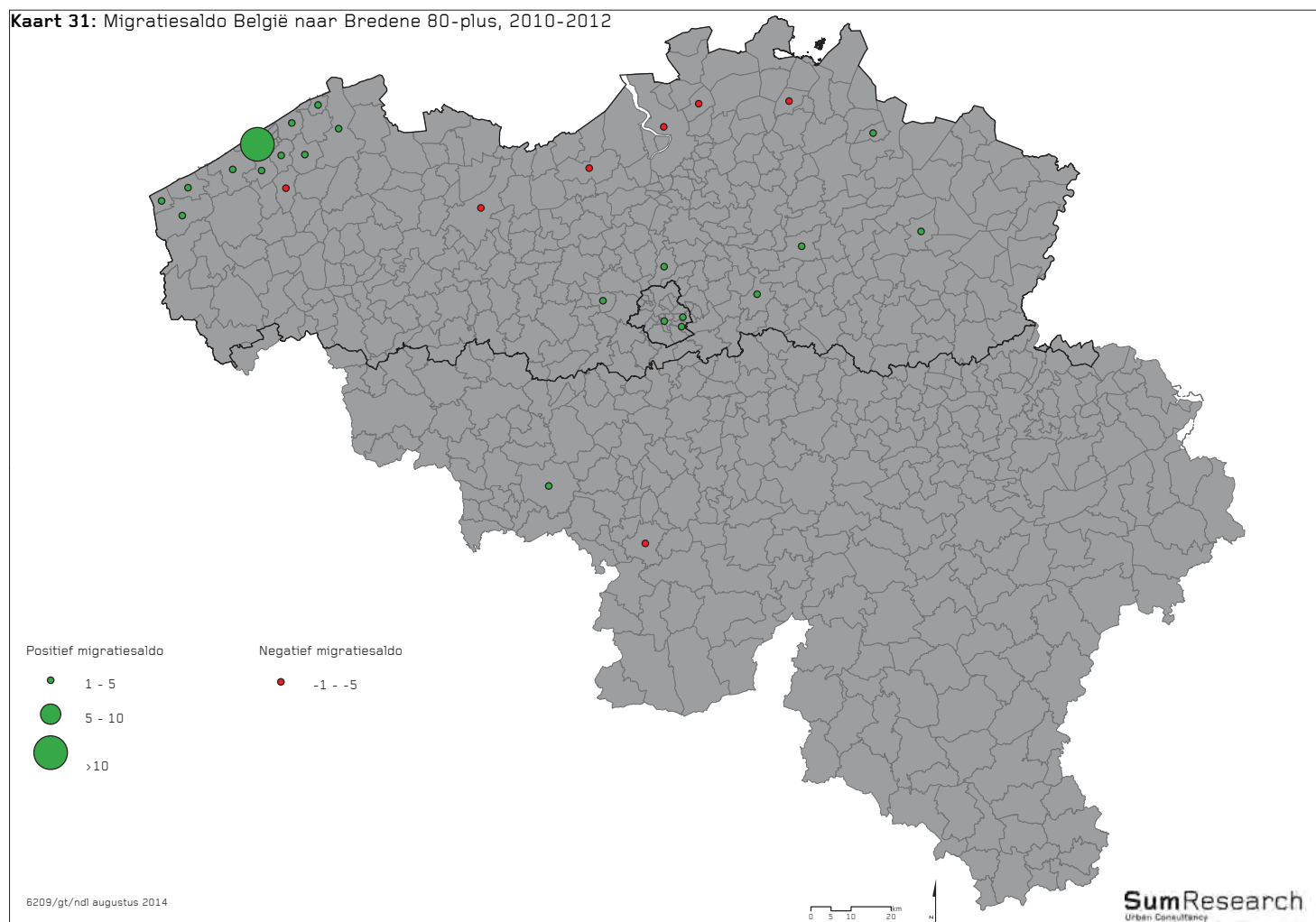
Migratie tussen Bredene en de overige kustgemeenten 80-plus

Bredene kent een positief migratiesaldo (+33) op basis van de relatie met de negen andere kustgemeenten. De sectoren met Huize Westerhauwe en WZC Wackerbout kennen het hoogste aandeel. De 80-plussers die zich hier vestigen hebben voornamelijk een herkomst uit Oostende (+19), De Haan (+5) en Middelkerke (+5).

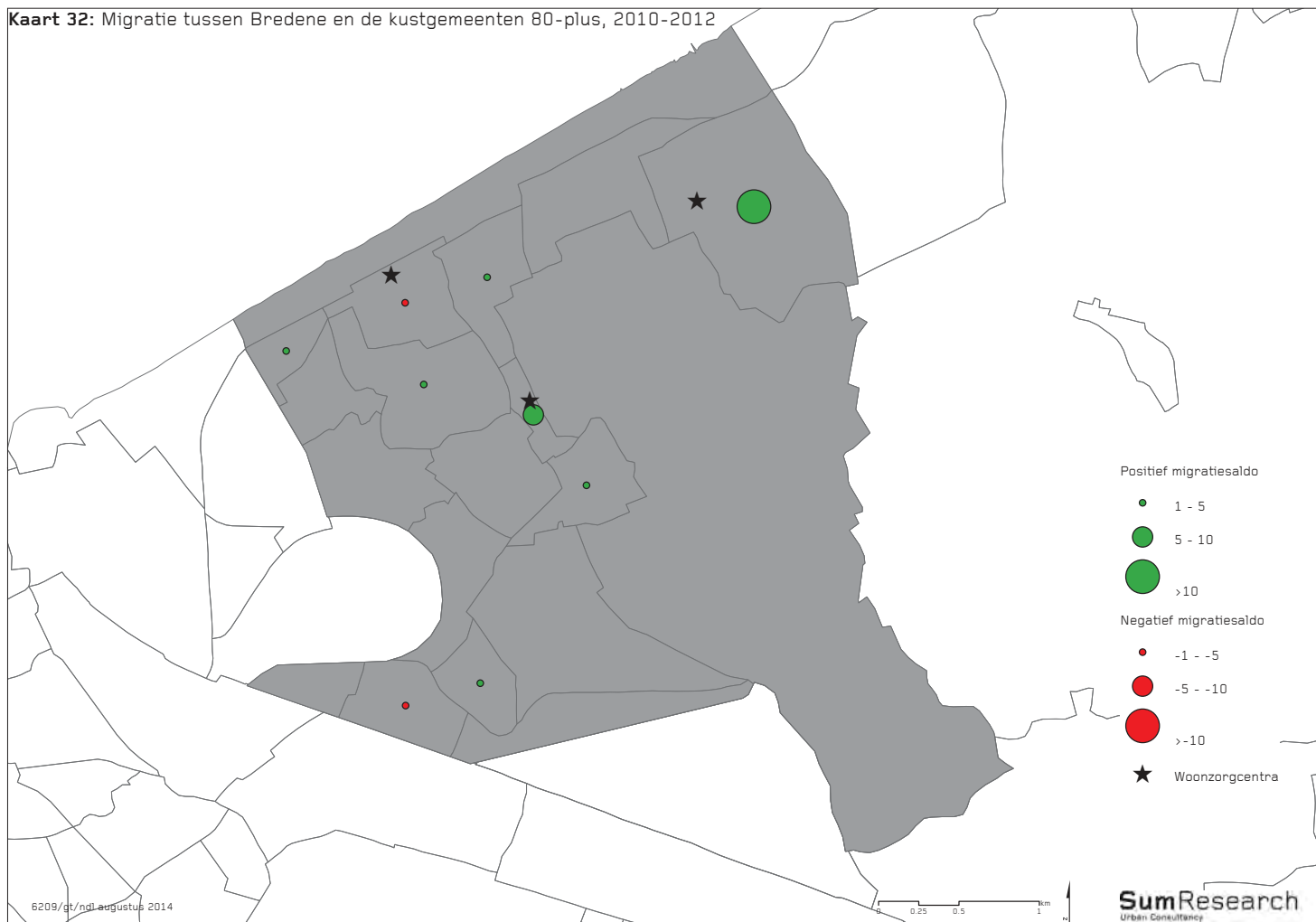
Interne migratie 80-plus

De interne migratie in Bredene is voor een deel gelinkt aan de aanwezigheid van woonzorgcentra. De sectoren met WZC Wackerbout (centraal) en Huize Westerhauwe (oosten) kennen een positief migratiesaldo. De sector met WZC Ter Zande kent een negatief saldo.

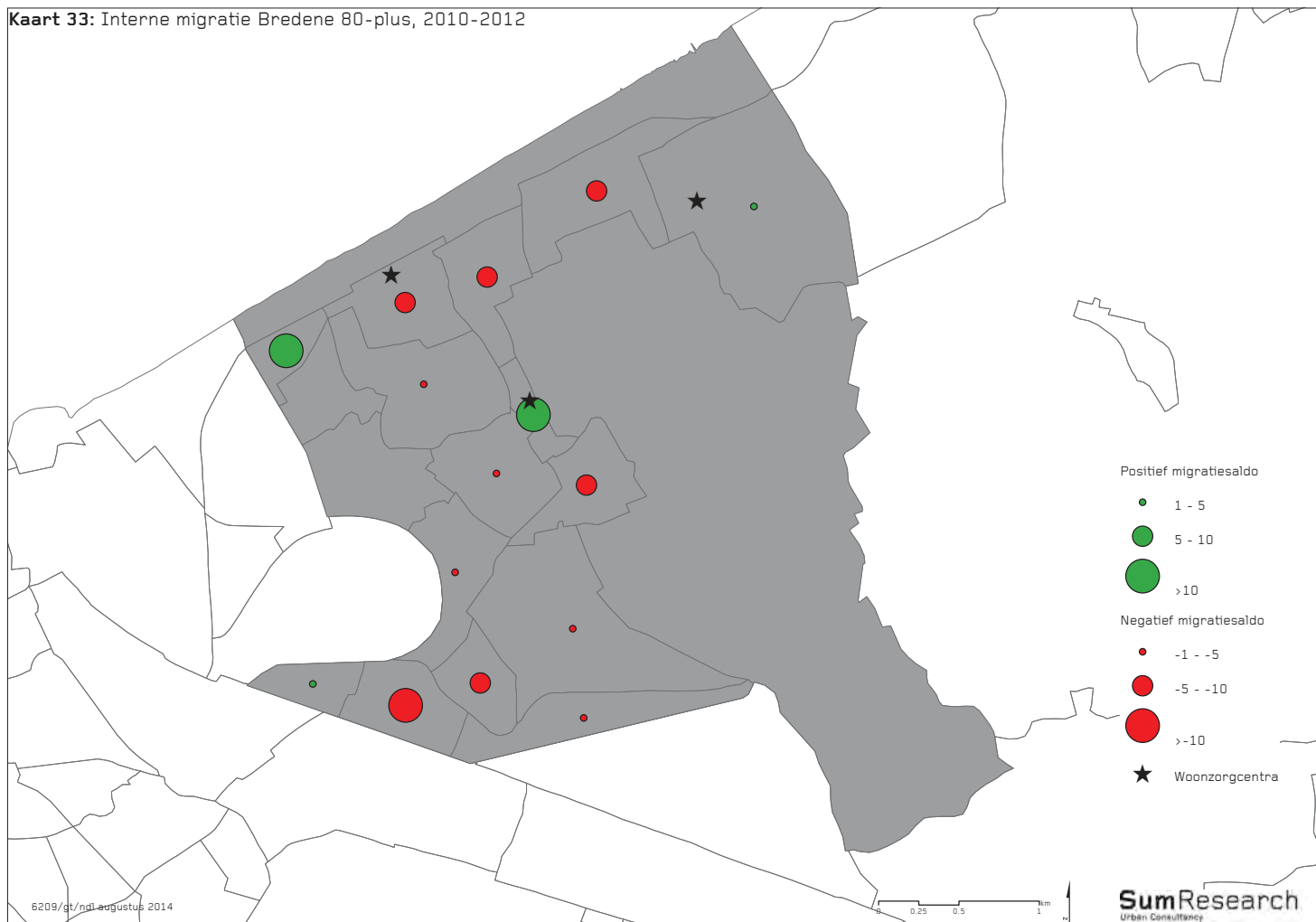
Kaart 31: Migratiesaldo België naar Bredene 80-plus, 2010-2012

Kaart 32: Migratie tussen Bredene en de kustgemeenten 80-plus, 2010-2012

Kaart 33: Interne migratie Bredene 80-plus, 2010-2012

3.3.2.3

De Haan

Herkomst en bestemming 80-plussers

In De Haan heeft de herkomst en bestemming van 80-plussers een relatie met 52 gemeenten. Dit is goed voor een beperkt positief migratiesaldo van +9. Het merendeel van de gemeenten situeren zich in Vlaanderen (39 gem.) en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (8 gem.). De relatie met Wallonië is beperkt (5 gem.).

56% van de gemeenten heeft een positief migratiesaldo (+47). Dit wil zeggen dat er vanuit die gemeenten meer 80-plussers richting De Haan verhuizen dan dat er 80-plussers De Haan verlaten ten koste van die gemeenten. Het positief migratiesaldo schommelt tussen +1 en +10, de sterkste positieve relatie is er een met Knokke-Heist. De negatieve saldi schommelen tussen -1 en -9. Hier is de sterkste link met Oostende en Bredene.

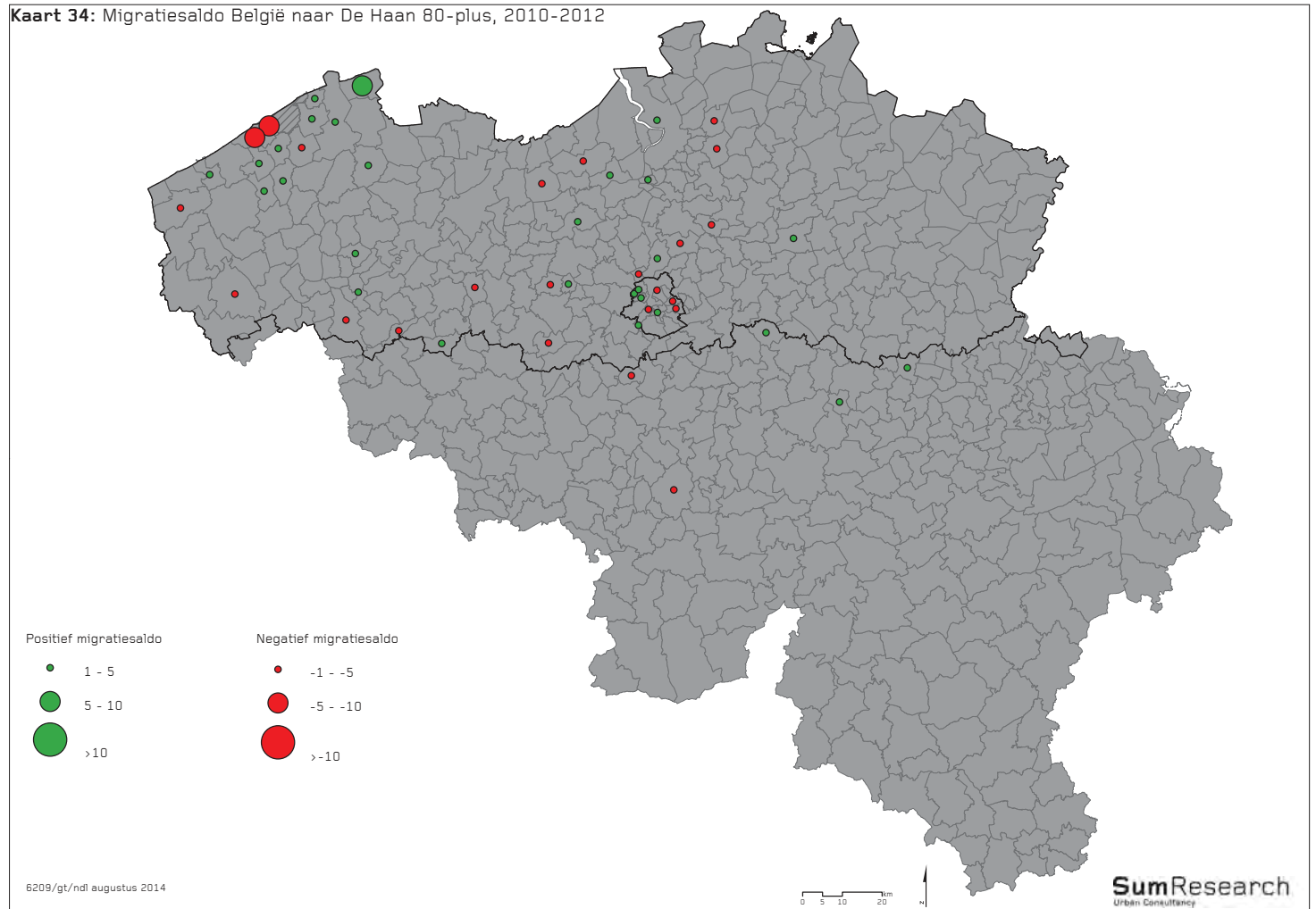
Migratie tussen De Haan en de overige kustgemeenten 80-plus

De Haan kent een positief migratiesaldo (+2) in relatie met de overige kustgemeenten. Er is slechts één sector met een positief saldo, namelijk in Wenduine. De 80-plussers zijn hoofdzakelijk afkomstig van Knokke-Heist (+10) en Blankenberge (+3). De overige sectoren kennen een negatief saldo en zien hun 80-plussers verhuizen richting Oostende (-9) en Bredene (-5). Dit werd reeds duidelijk uit de algemene analyse.

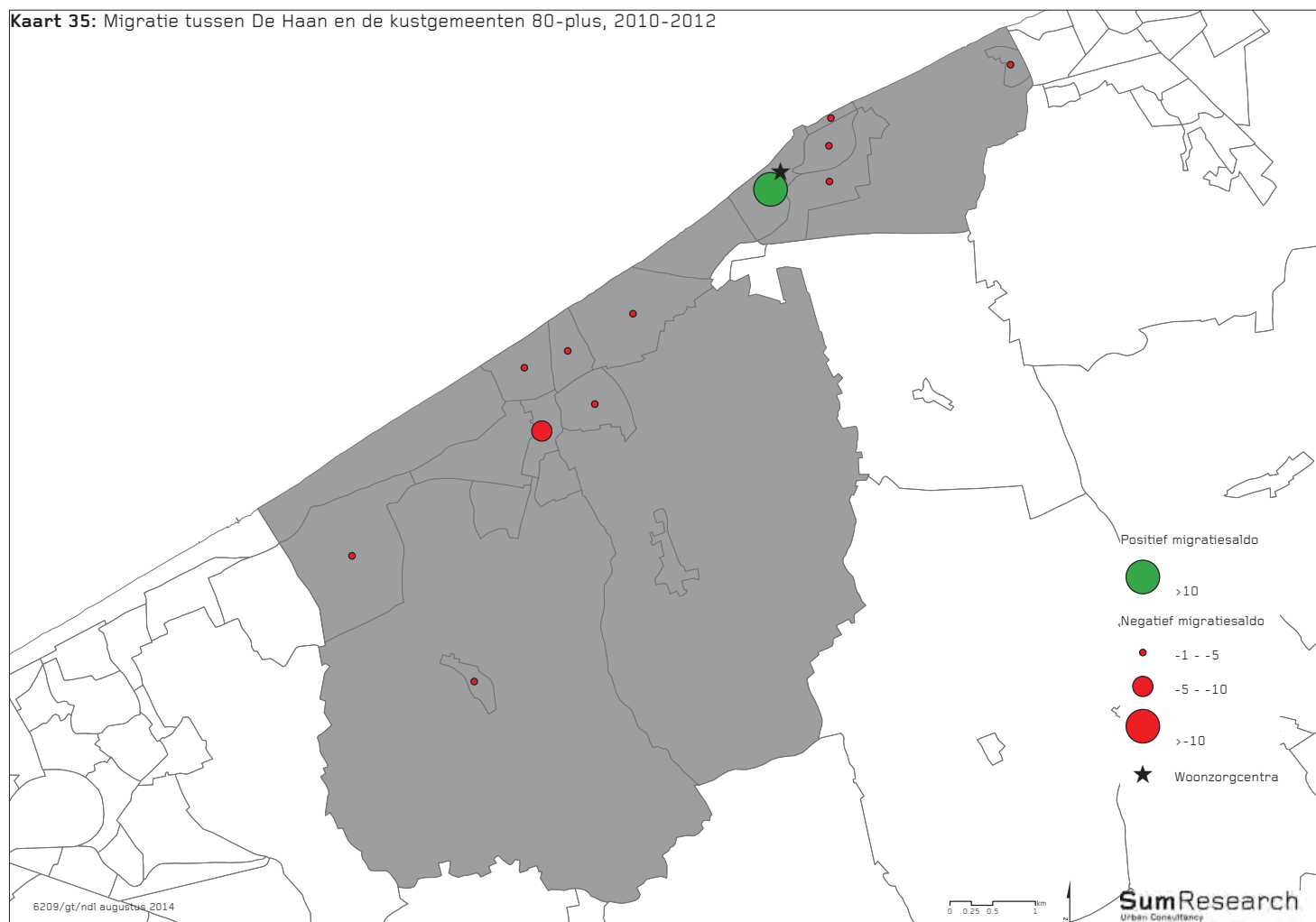
Interne migratie 80-plus

De interne migratie binnen De Haan geeft een duidelijke beweging richting het centrum van Wenduine weer. Niet toevallig is daar het enige woonzorgcentrum van de gemeente gevestigd. Daarnaast is er ook in het centrum van De Haan een, zij het beperkter, positief migratiesaldo.

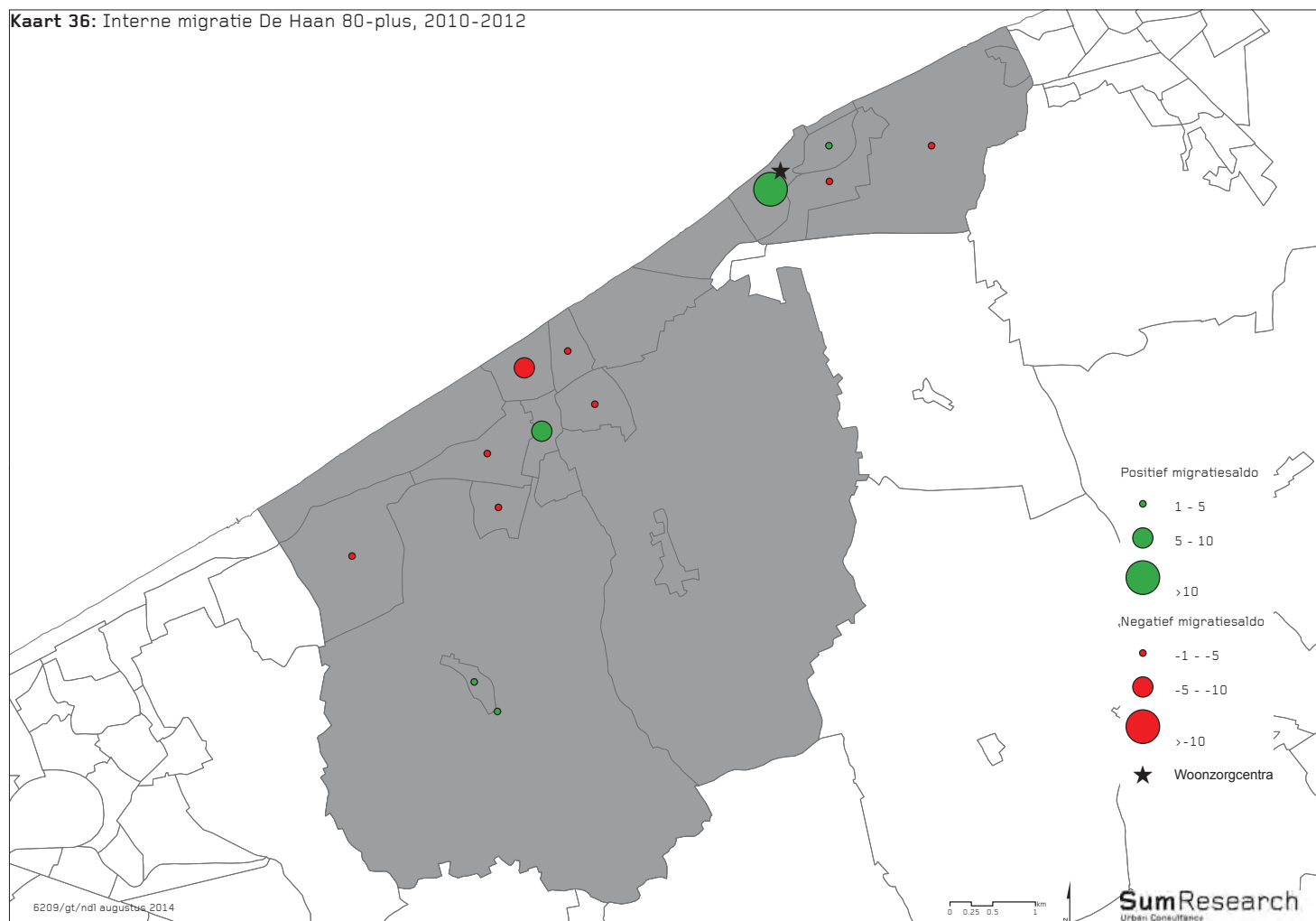
Kaart 34: Migratiesaldo België naar De Haan 80-plus, 2010-2012

Kaart 35: Migratie tussen De Haan en de kustgemeenten 80-plus, 2010-2012

Kaart 36: Interne migratie De Haan 80-plus, 2010-2012

3.3.2.4

De Panne

Herkomst en bestemming 80-plussers

De herkomst en bestemming van 80-plussers in De Panne heeft een relatie met 36 gemeenten, goed voor een negatief migratiesaldo van -31. Het merendeel van de gemeenten liggen in Vlaanderen (20), maar ook in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (6 gem.) en Wallonië (10 gem.) is er duidelijke relatie.

64% van de gemeenten heeft een negatief migratiesaldo (-49), de waarden schommelen tussen -1 en -14. Dit wil zeggen dat er vanuit De Panne meer mensen verhuizen richting die gemeenten, dan dat er vanuit die gemeenten mensen naar De Panne verhuizen. De hoogste negatieve migratiesaldi zijn in de naburige gemeenten Veurne en Koksijde terug te vinden. De positieve migratiesaldi (+18) schommelen tussen +1 en +3.

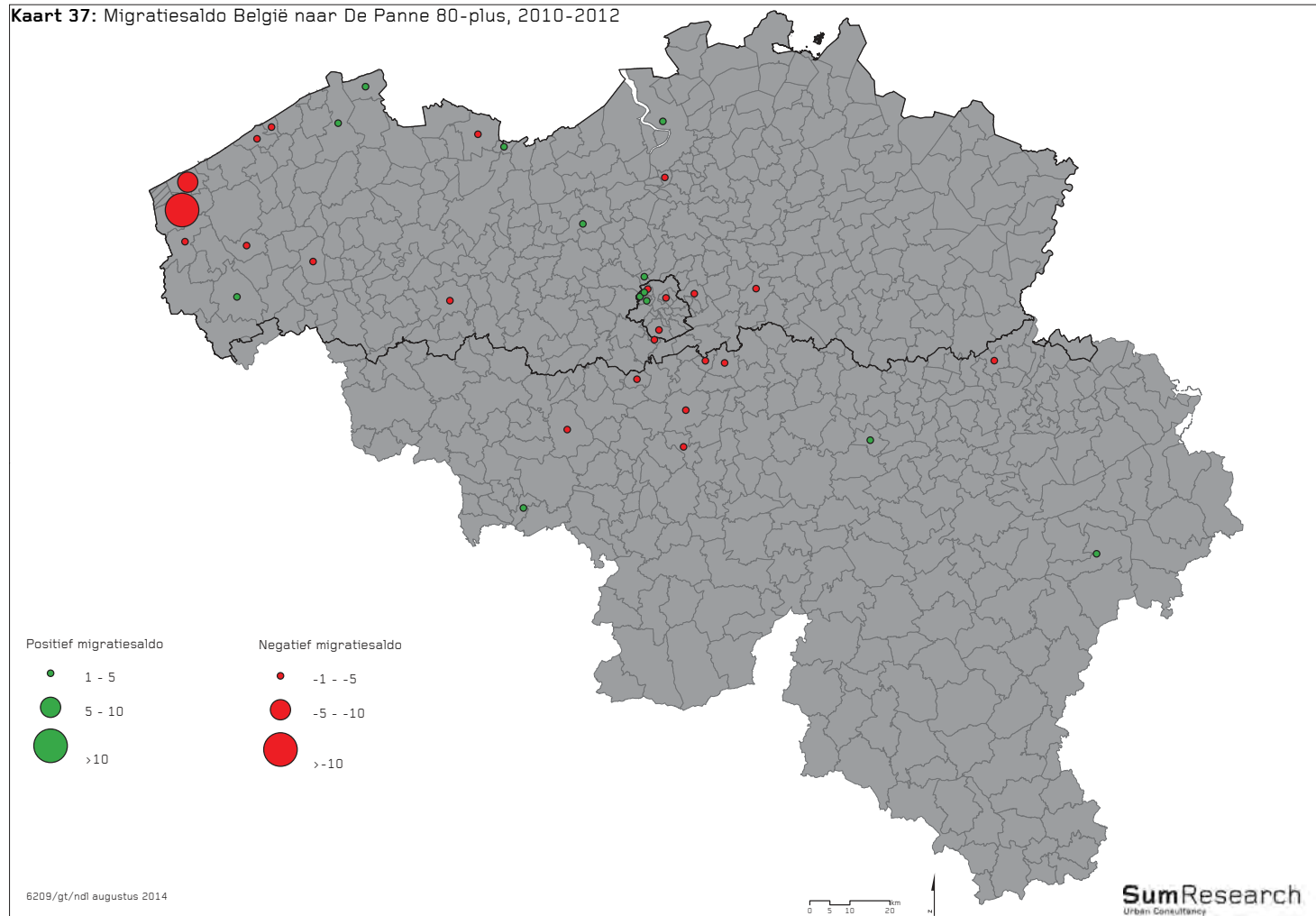
Migratie tussen De Panne en de overige kustgemeenten 80-plus

De migratie tussen De Panne en de overige kustgemeenten levert een negatief migratiesaldo (-10) op. Er zijn dus meer 80-plussers die De Panne verlaten voor een andere kustgemeente dan omgekeerd. Dit is het gevolg van een verhuis voornamelijk richting Koksijde (-8). De twee sectoren met een woonzorgcentrum hebben een licht positief migratiesaldo.

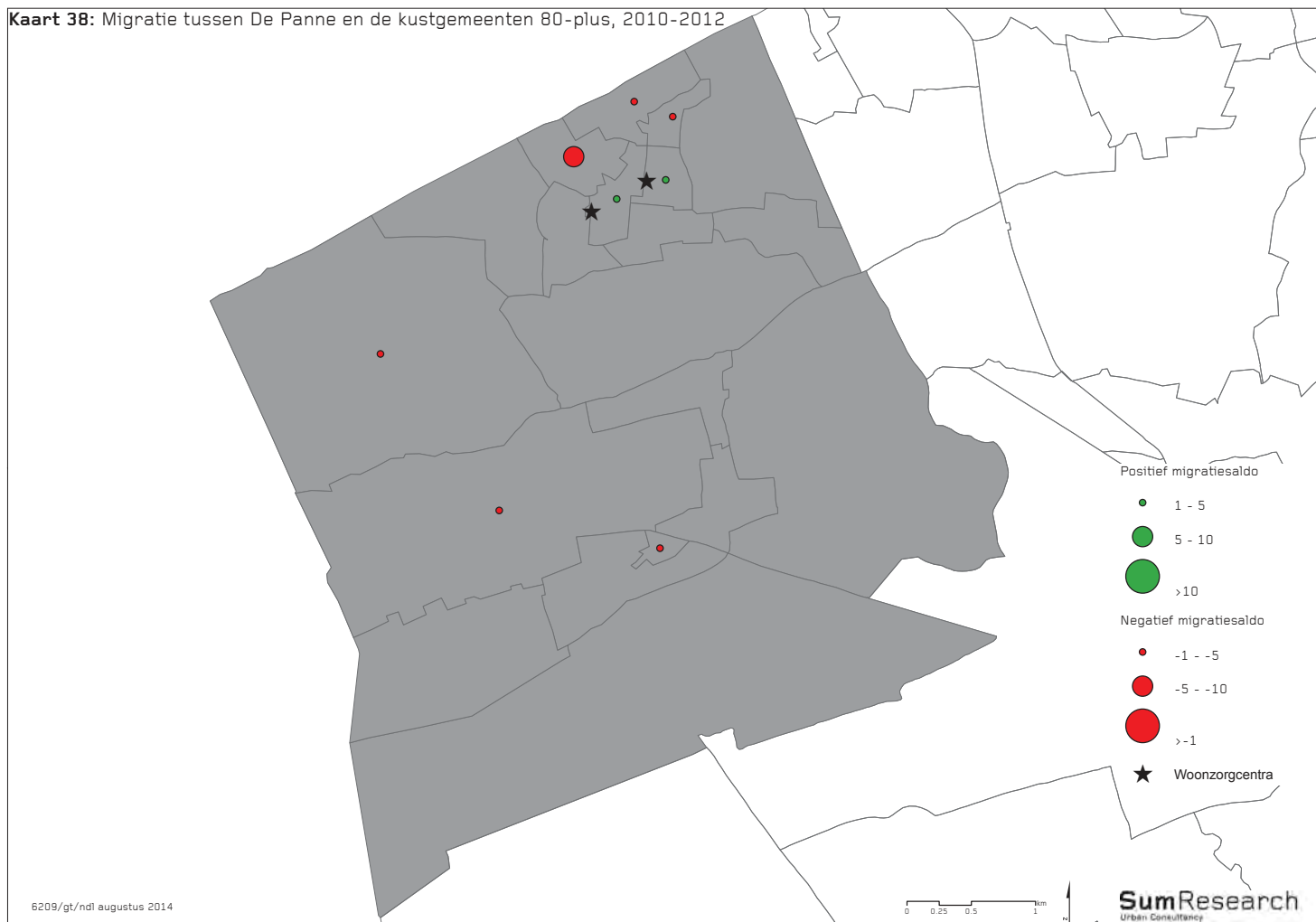
Interne migratie 80-plus

De interne verhuisbewegingen zijn ook in De Panne sterk gericht op woonzorg. De sector met WZC Sint-Bernardus kent het sterkste positief migratiesaldo. Ook de kern van Oosthoek kent een beperkte toename.

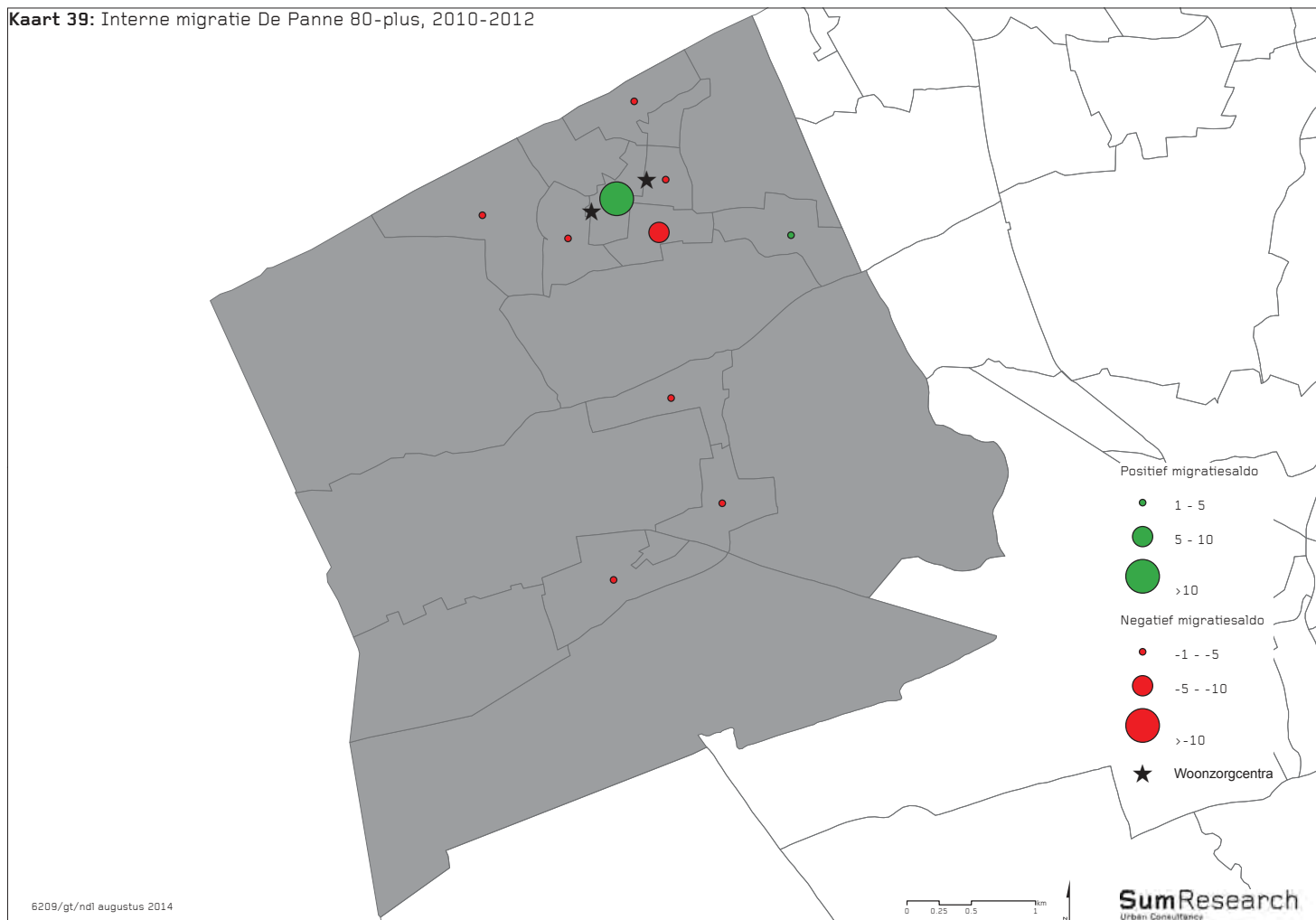
Kaart 37: Migratiesaldo België naar De Panne 80-plus, 2010-2012

Kaart 38: Migratie tussen De Panne en de kustgemeenten 80-plus, 2010-2012

Kaart 39: Interne migratie De Panne 80-plus, 2010-2012

3.3.2.5

Knokke-Heist

Herkomst en bestemming 80-plussers

De herkomst en bestemming van 80-plussers in Knokke-Heist heeft een relatie met 96 gemeenten. Dit is goed voor een negatief migratiesaldo van -72. Er is een zeer sterke relatie met Vlaanderen (68 gem.) en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (11 gem.). Daarnaast is er een zekere relatie met Wallonië (17 gem.).

In 67% van de gemeenten gaat het over een negatief migratiesaldo (-115). Dit wil zeggen dat er vanuit Knokke-Heist meer mensen verhuizen richting die gemeenten, dan dat er vanuit die gemeenten mensen naar Knokke-Heist verhuizen. Het negatief saldo schommelt tussen -1 en -10. Het grootste negatief saldo is terug te vinden in Antwerpen, gevolgd door Damme, Brugge en De Haan. Gemeenten met een positief saldo situeren zich hoofdzakelijk in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Oost-Vlaanderen en Vlaams-Brabant. Het saldo schommelt tussen +1 en +7.

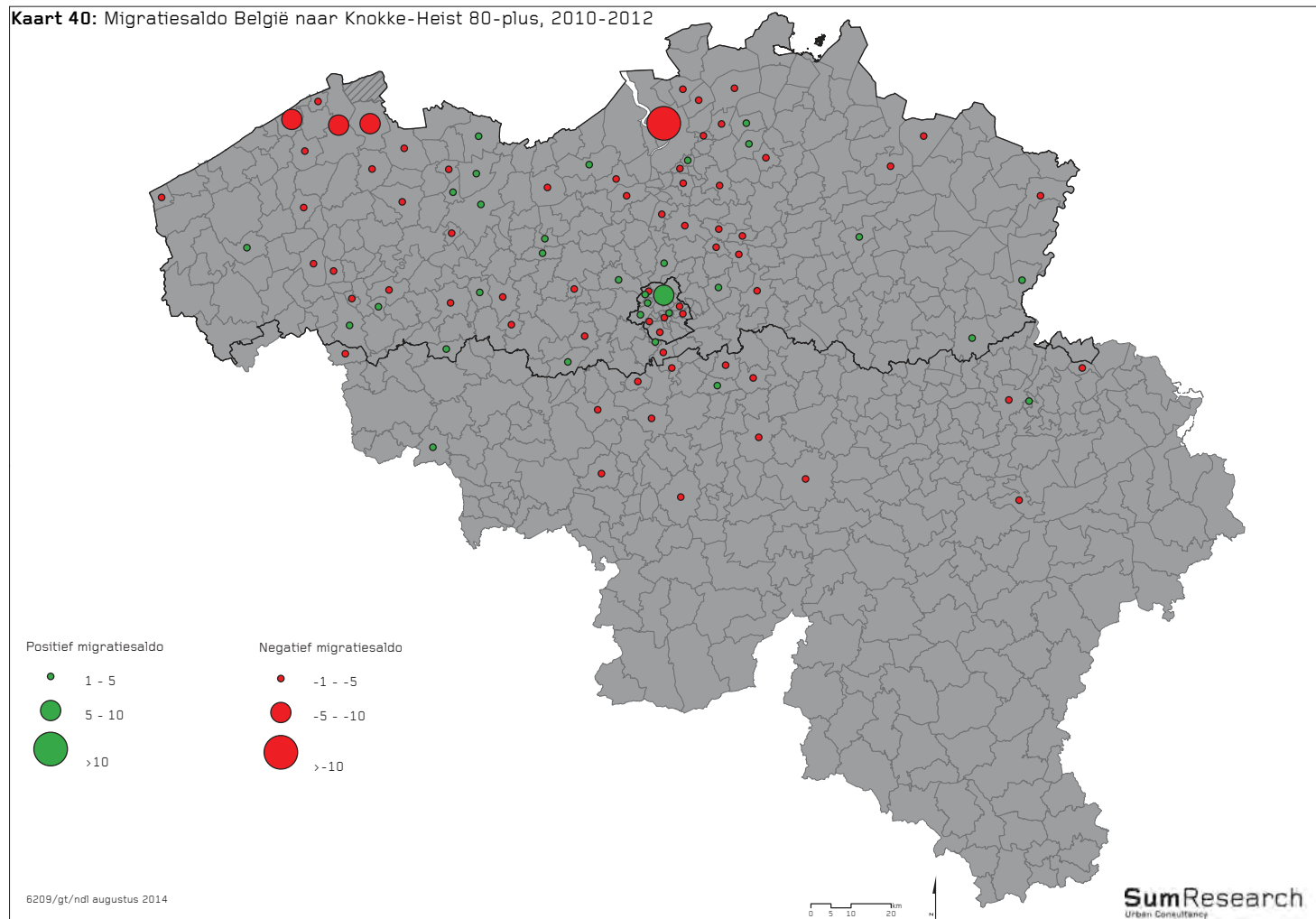
Migratie tussen Knokke-Heist en de overige kustgemeenten 80-plus

De algemene migratiedynamiek toonde een negatief migratiesaldo (-10) voor Knokke-Heist. Wanneer de kustgemeenten apart worden genomen, blijft dit migratiesaldo negatief met uitzondering van Zeebrugge (+4). Vier van de zes sectoren met een woonzorgcentrum hebben een positief migratiesaldo. Deze bevinden zich in Heist, Knokke-dorp en Westkapelle. De positieve saldi zijn het gevolg van 80-plussers afkomstig uit Blankenberge, Oostende en Zeebrugge. De overige sectoren zijn negatief, deze 80-plussers trekken hoofdzakelijk richting Blankenberge en De Haan.

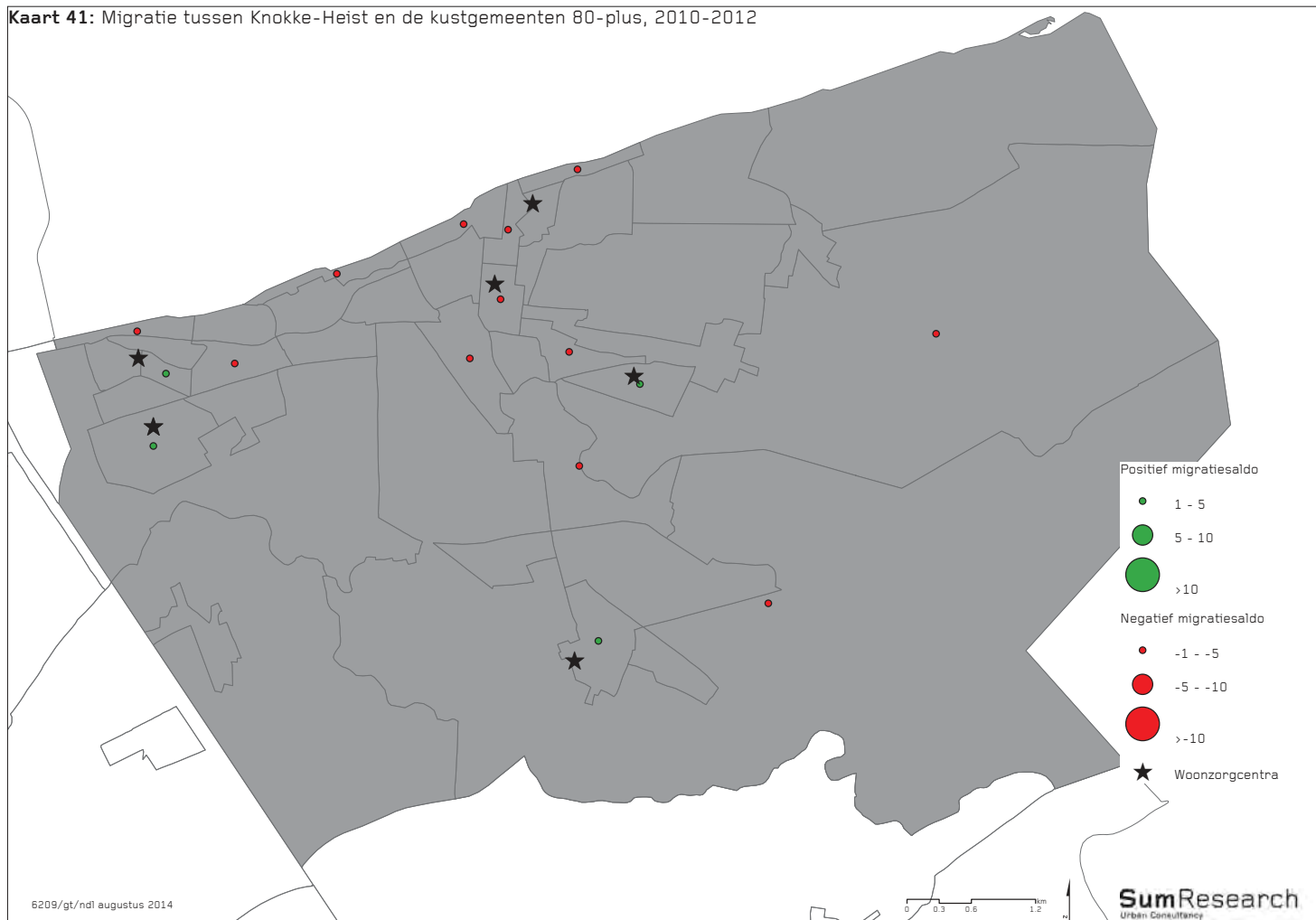
Interne migratie 80-plus

De grootste afname van 80-plussers is waarneembaar in het centrum van Knokke. De overige vijf sectoren met een woonzorgcentrum kennen wel een positief migratiesaldo. Dit zowel in Heist, Knokke-dorp, als Westkapelle.

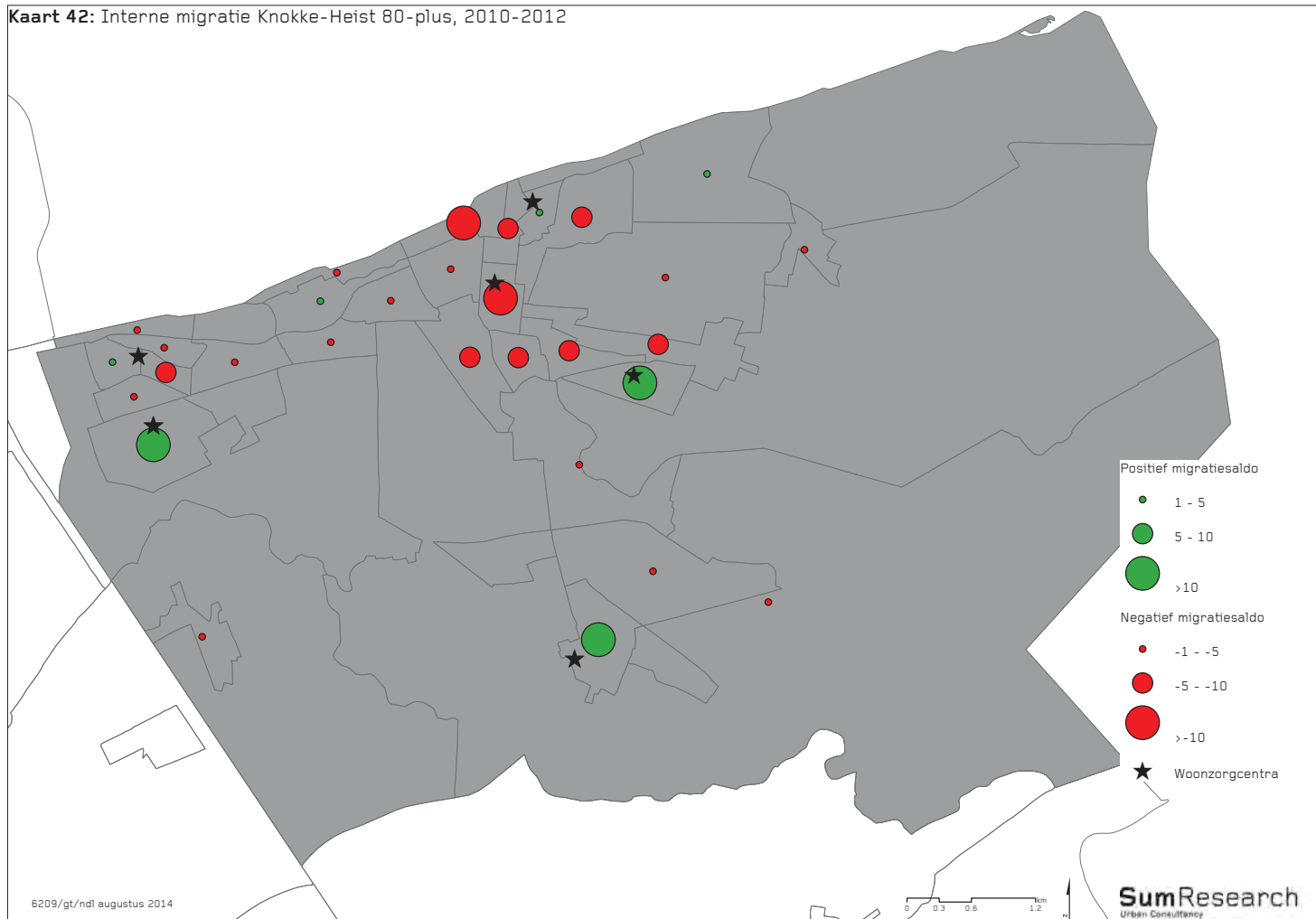
Kaart 40: Migratiesaldo België naar Knokke-Heist 80-plus, 2010-2012

Kaart 41: Migratie tussen Knokke-Heist en de kustgemeenten 80-plus, 2010-2012

Kaart 42: Interne migratie Knokke-Heist 80-plus, 2010-2012

3.3.2.6

Koksijde

Herkomst en bestemming 80-plussers

De herkomst en bestemming van 80-plussers in Koksijde heeft een relatie met 76 gemeenten wat goed is voor een migratiesaldo van -39. De sterkste relatie, zowel positief als negatief, is er met de buurgemeenten Veurne en De Panne. Naast Vlaanderen (50 gem.) en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (8 gem.) is er een aanzienlijke link met Wallonië (18 gem.).

58% van de gemeenten heeft een negatief migratiesaldo (-91). Dit wil zeggen dat er vanuit Koksijde meer mensen verhuizen richting die gemeenten, dan dat er vanuit die gemeenten mensen naar Koksijde verhuizen. De saldi schommelen tussen -1 en -24. Het grootste aandeel wordt ingenomen door Veurne. De positieve saldi (+52) schommelen tussen +1 en +9.

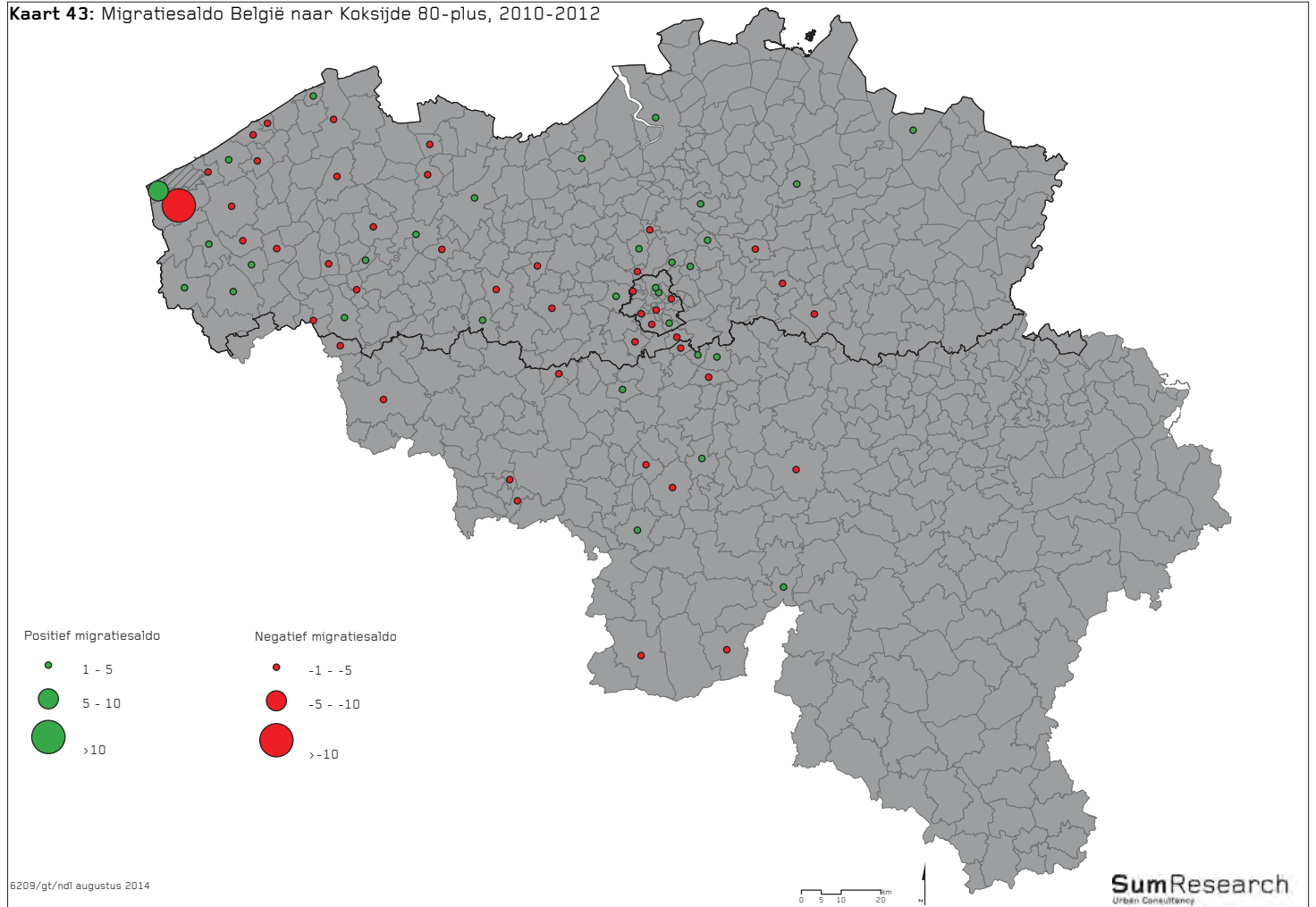
Migratie tussen Koksijde en de overige kustgemeenten 80-plus

In tegenstelling tot de algemene migratietendens kent de migratie tussen Koksijde en de overige kustgemeenten een licht positief migratiesaldo (+4). Dit saldo is het gevolg van een positieve verhuisbeweging vanuit De Panne (+9), Middelkerke (+1) en Blankenberge (+1). De sectoren met het hoogste positief migratiesaldo zijn diegene met een woonzorgcentrum. Daar waar de sector met Residentie De Brink nog negatief was bij de interne migratie, is deze hier duidelijk positief. Naast bovenvermelde gemeenten is er bij deze sectoren ook een positieve relatie met Nieuwpoort en Oostende. Voor de gemeente in zijn totaliteit wordt dit echter negatief, met een respectievelijk saldo van -2 en -4.

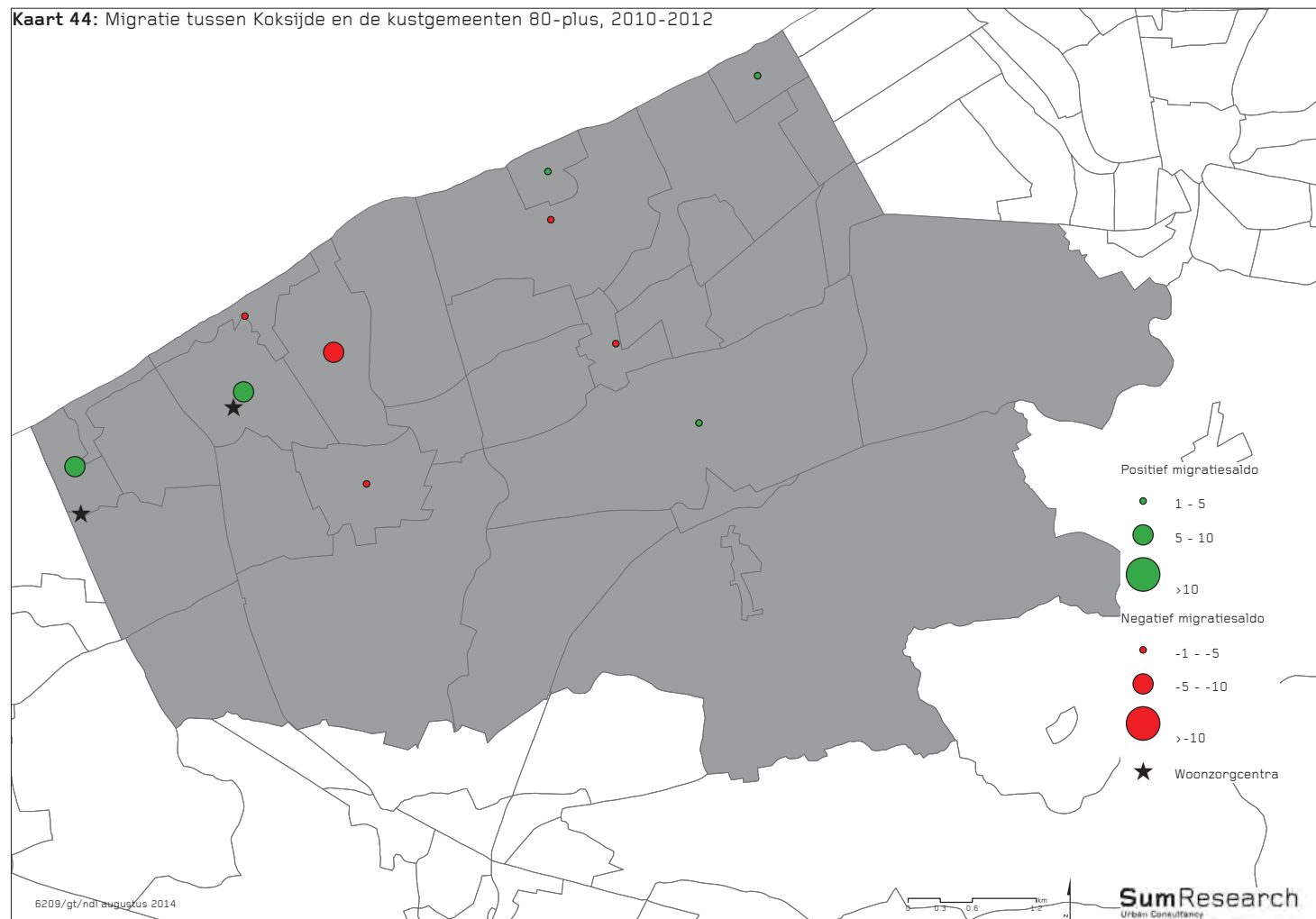
Interne migratie 80-plus

Binnen de interne verhuisbewegingen in Koksijde is er één sector die er bovenuit springt op vlak van een positief migratiesaldo. Deze sector bevat het WZC Duncluze. De sector met Residentie De Brink is licht negatief.

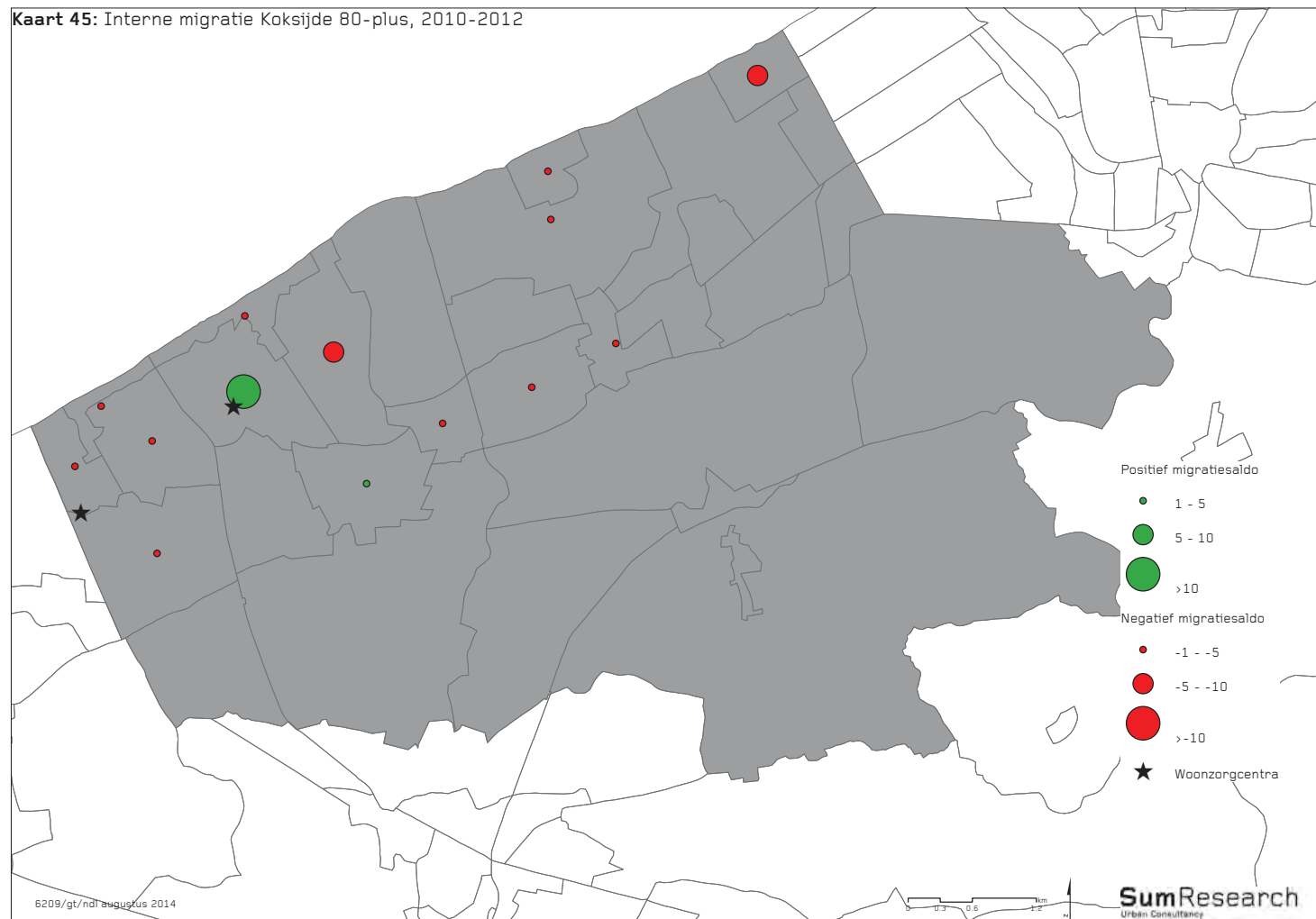
Kaart 43: Migratiesaldo België naar Koksijde 80-plus, 2010-2012

Kaart 44: Migratie tussen Koksijde en de kustgemeenten 80-plus, 2010-2012

Kaart 45: Interne migratie Koksijde 80-plus, 2010-2012

3.3.2.7

Middelkerke

Herkomst en bestemming 80-plussers

De herkomst en bestemming van 80-plussers in Middelkerke heeft een relatie met 60 gemeenten wat goed is voor een migratiesaldo van -31. Ook hier is er naast de relatie met Vlaanderen (37 gem.) en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (9 gem.) een zekere relatie met Wallonië (14 gem.).

63% van de gemeenten heeft een negatief migratiesaldo (-61) dat schommelt tussen -1 en -8. Dit wil zeggen dat er vanuit Middelkerke meer mensen verhuizen richting die gemeenten, dan dat er vanuit die gemeenten mensen naar Middelkerke verhuizen. Van de 80-plussers die wegtrekken uit Middelkerke verhuizen de meeste naar buurgemeente Nieuwpoort. Het positief saldo (+30) schommelt tussen +1 en +3.

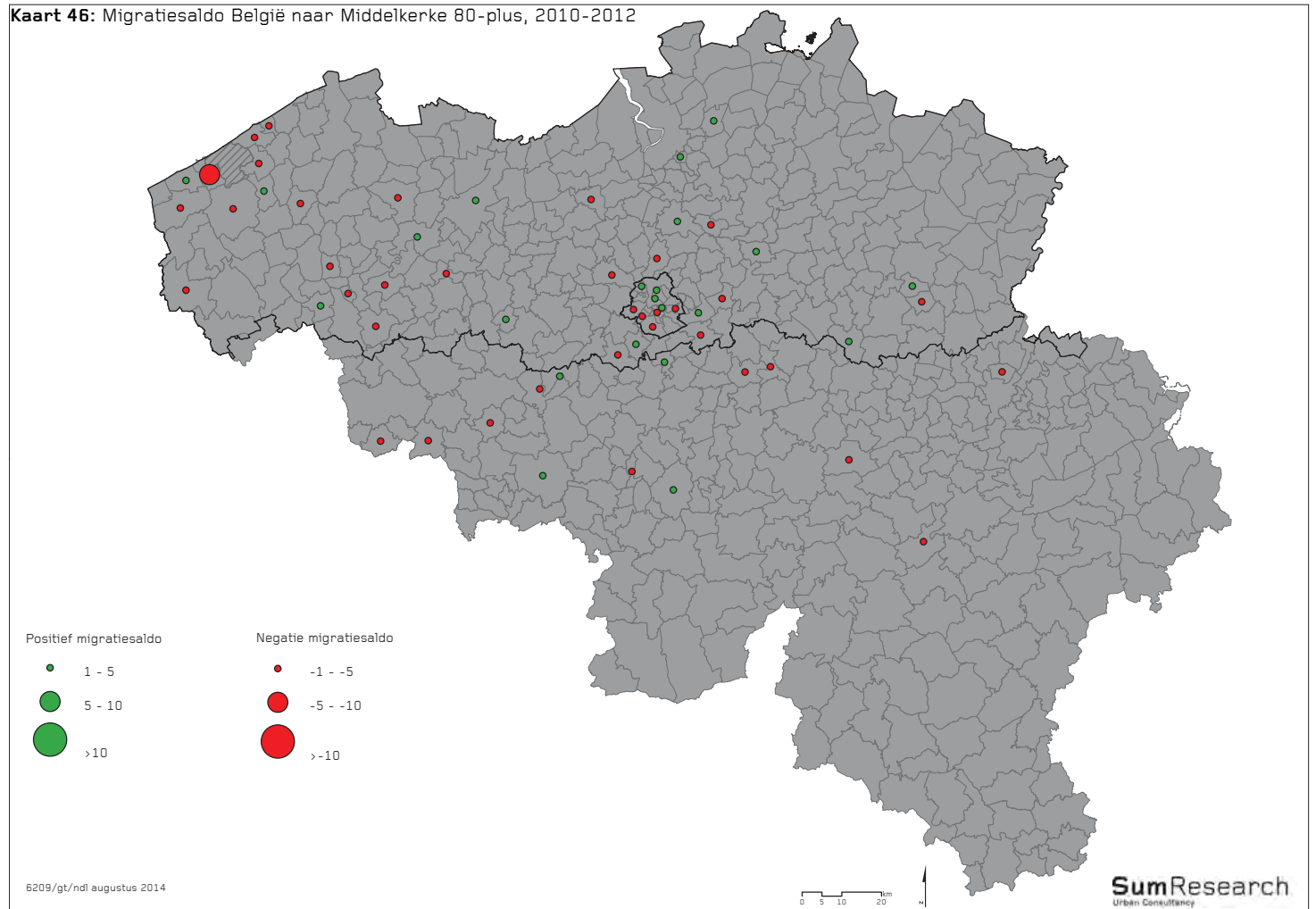
Migratie tussen Middelkerke en de overige kustgemeenten 80-plus

De migratie tussen Middelkerke en de overige kustgemeenten is negatief (-11). Zoals bij de algemene analyse komt Nieuwpoort (-8) naar voor, maar ook Bredene (-4) en Oostende (-2) kennen een negatief migratiesaldo. Met Kosijde (+1) en Zeebrugge (+2) is er een beperkt positief migratiesaldo vast te stellen. Bij de sectoren met een woonzorgcentra is er één sector uitgesproken positief, deze sector bevat WZC Tara. Dit is hoofdzakelijk het gevolg van Oostendenaren die richting Middelkerke zijn verhuisd.

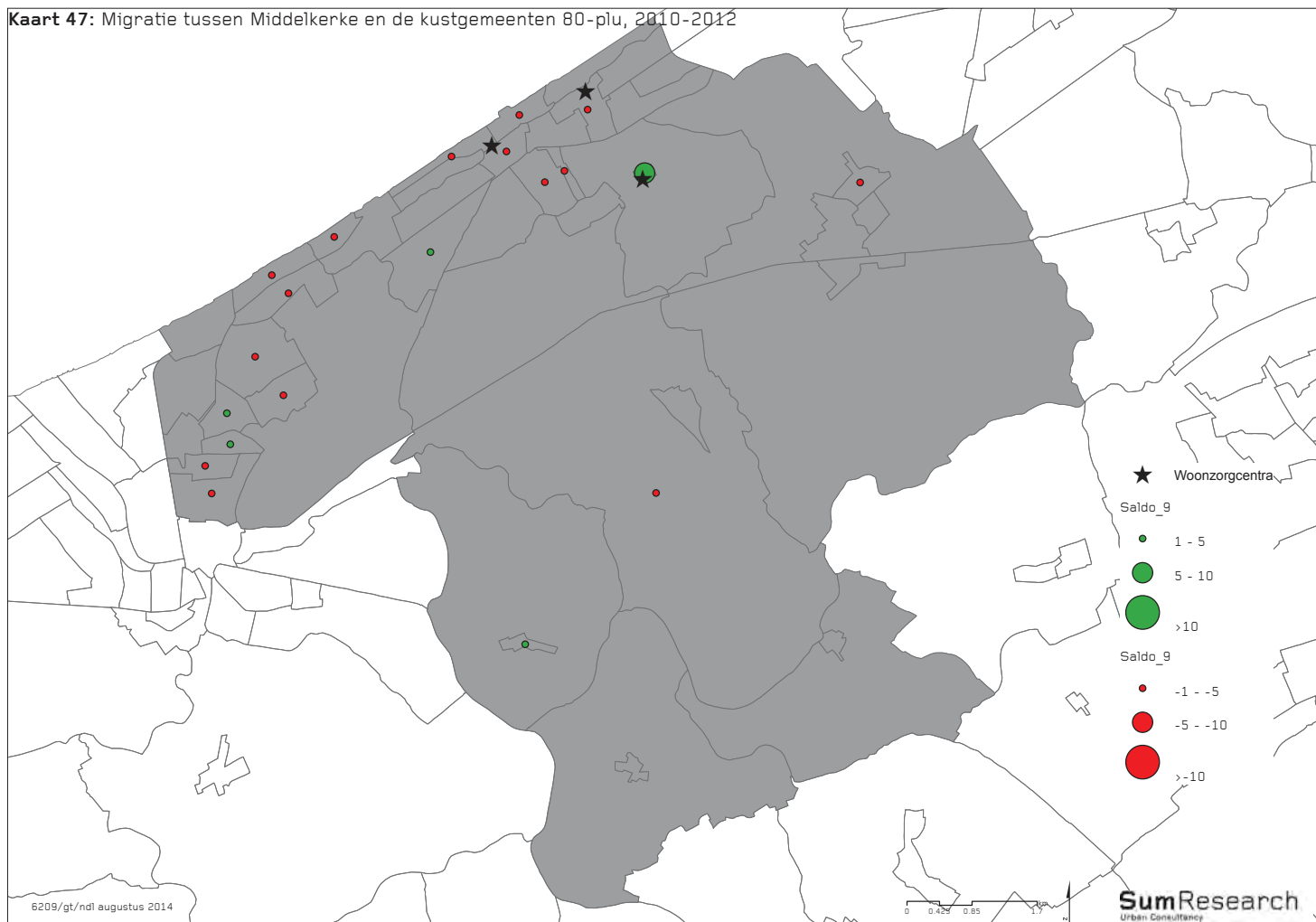
Interne migratie 80-plus

De interne verhuisbewegingen binnen Middelkerke richten zich duidelijk op de woonzorgcentra. Twee van de drie sectoren met een woonzorgcentrum, zijnde WZC De Ril en Tara, hebben het grootste positief migratiesaldo.

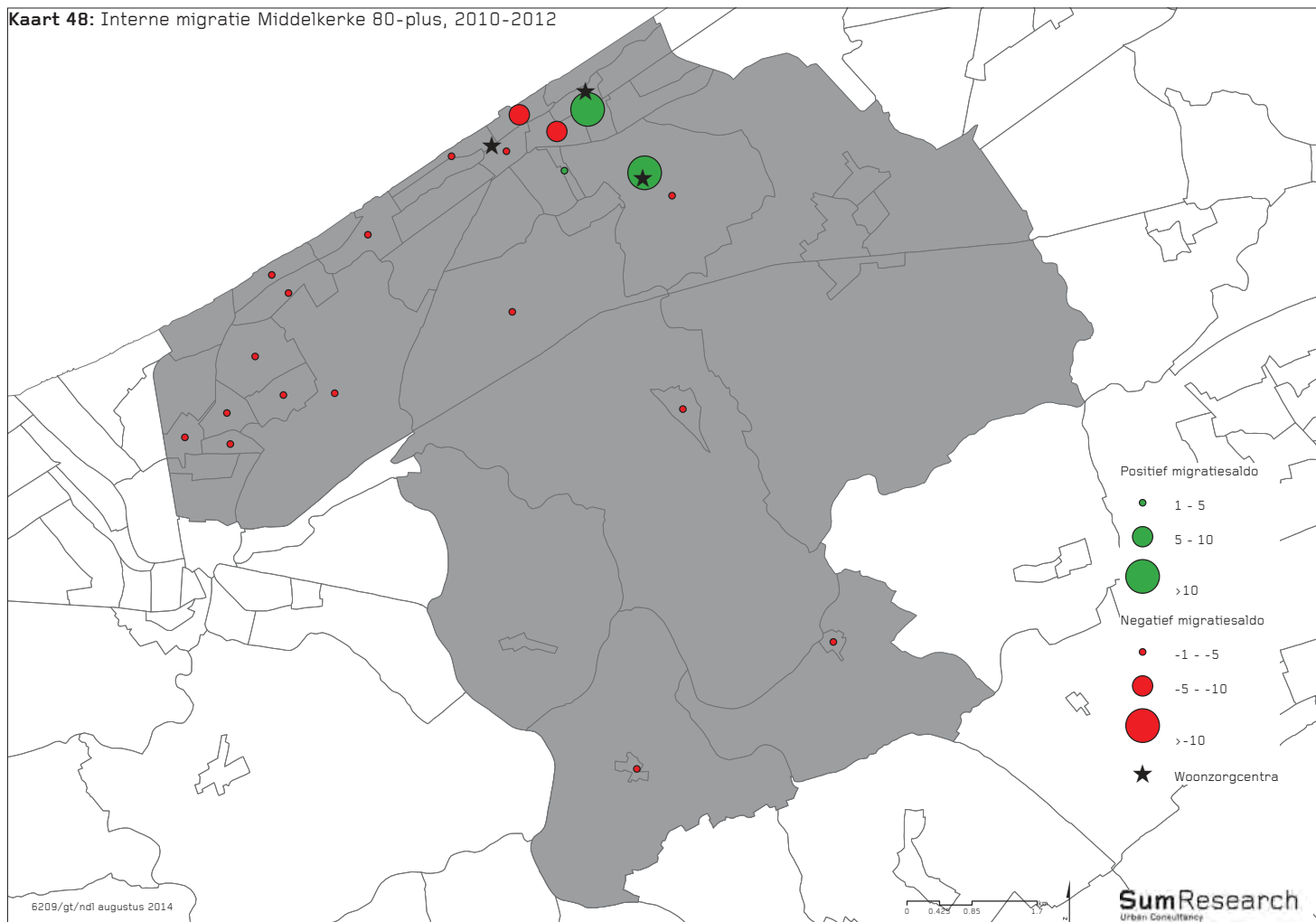
Kaart 46: Migratiesaldo België naar Middelkerke 80-plus, 2010-2012

Kaart 47: Migratie tussen Middelkerke en de kustgemeenten 80-plu, 2010-2012

Kaart 48: Interne migratie Middelkerke 80-plus, 2010-2012

3.3.2.8

Nieuwpoort

Herkomst en bestemming 80-plussers

De herkomst en bestemming van 80-plussers in Nieuwpoort heeft een relatie met 51 gemeenten wat goed is voor een migratiesaldo van +22. Het merendeel van deze gemeenten bevinden zich in Vlaanderen (37 gem.) en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (7 gem.). De relatie met Wallonië (7 gem.) is beperkt.

58% van de gemeenten heeft een positief migratiesaldo (+50). Dit wil zeggen dat er vanuit die gemeenten meer 80-plussers richting Nieuwpoort verhuizen dan dat er 80-plussers Nieuwpoort verlaten ten koste van die gemeenten. Het positief migratiesaldo schommelt tussen +1 en +10. Dit saldo is het sterkst in Middelkerke, Koksijde en Oostende. De negatieve saldi schommelen tussen -1 en -2.

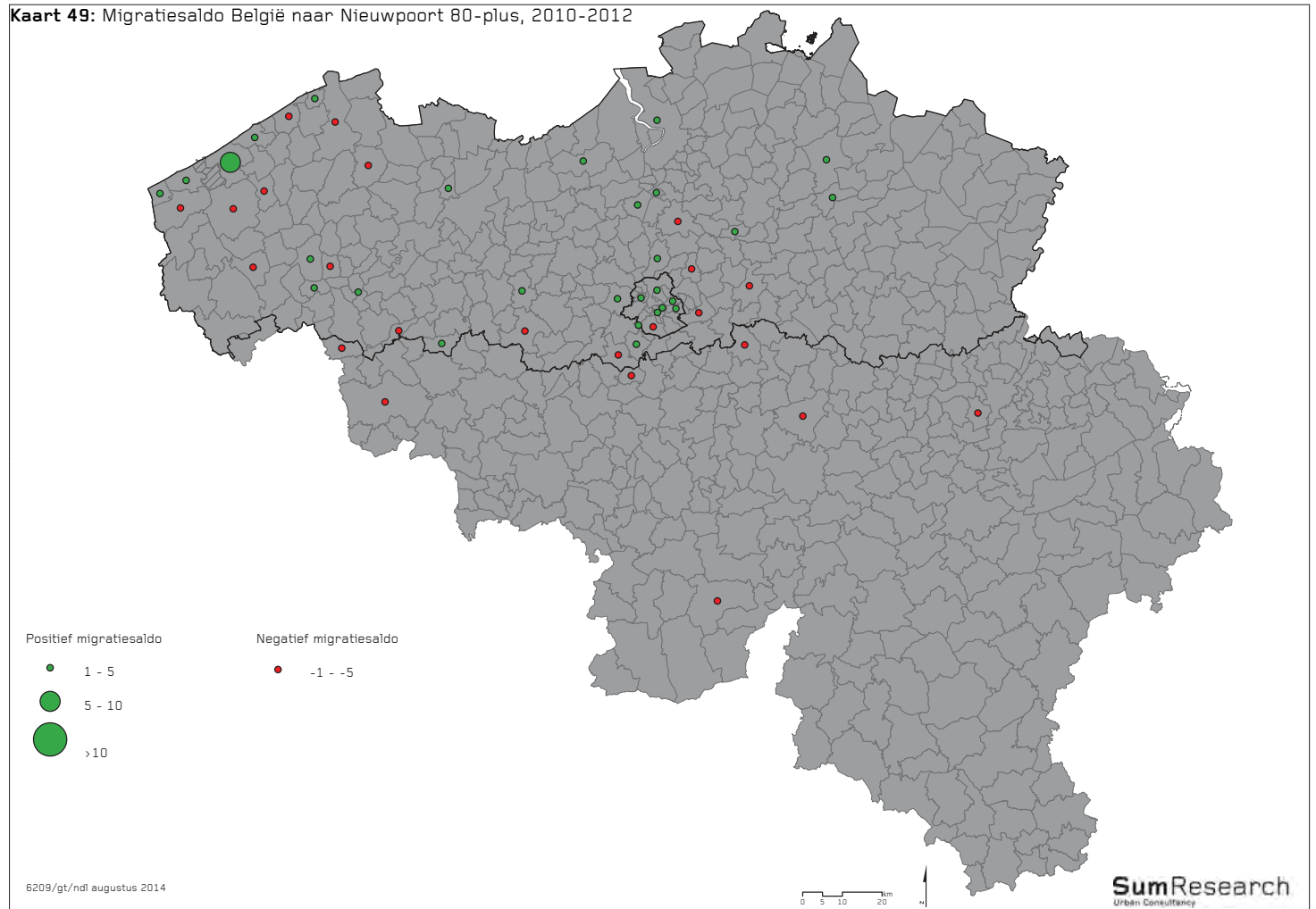
Migratie tussen Nieuwpoort en de overige kustgemeenten 80-plus

De relatie tussen Nieuwpoort en de andere kustgemeenten wordt gekenmerkt door een positief migratiesaldo (+19). Dit is het gevolg van de relatie met Middelkerke (+10), maar ook vanuit Koksijde (+4), Oostende (+3), Blankenberge (+2) en De Panne (+1) komen 80-plussers zich hier vestigen. Ook in Nieuwpoort is het de sector met een WZC (WZC Ten Anker) dat het hoogste positief migratiesaldo kent.

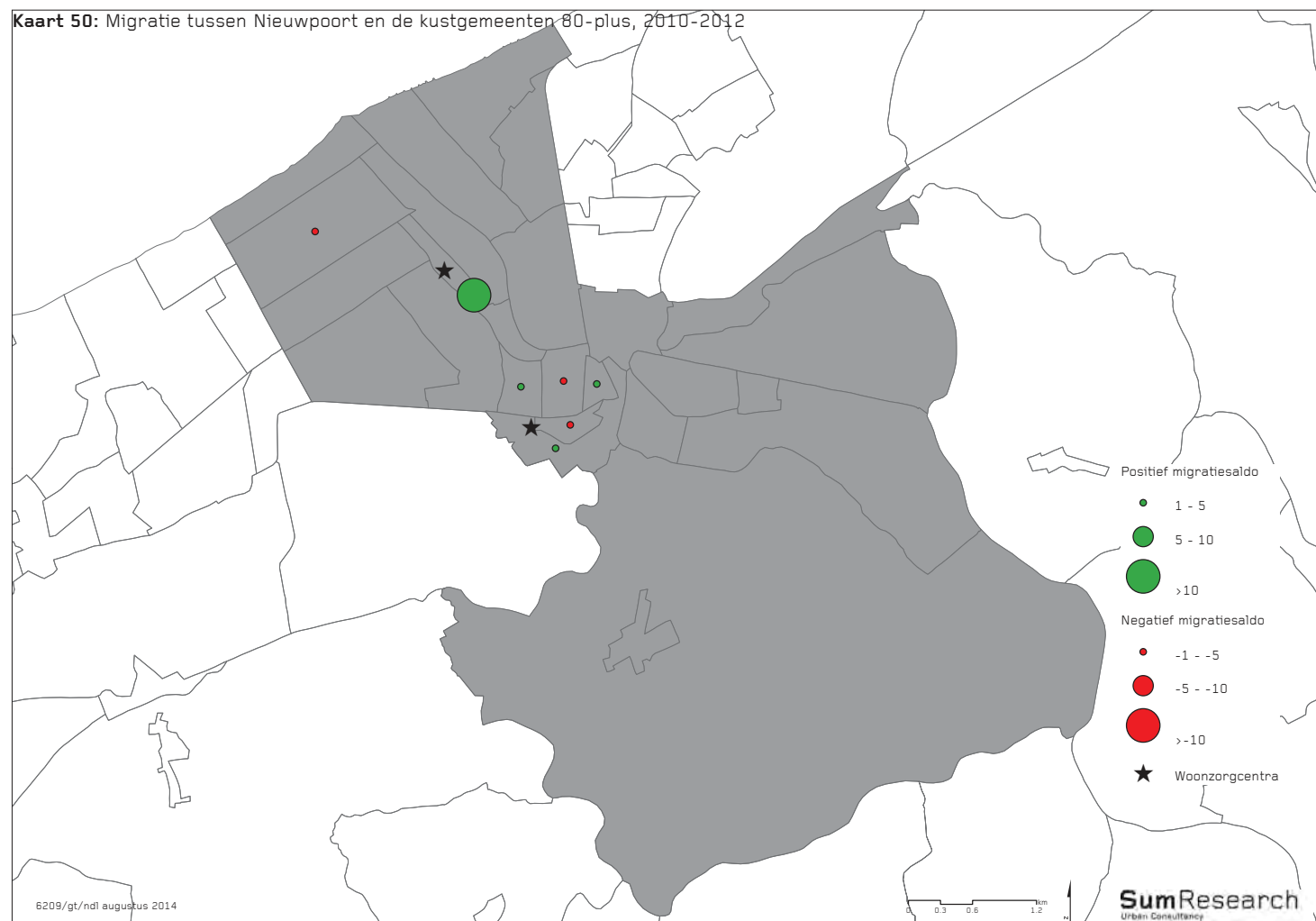
Interne migratie 80-plus

Net als bij de andere gemeenten richt de interne verhuisbeweging zich op een verhuis richting sectoren met een woonzorgcentrum. De sector met WZC De Zathe kent het sterkste positief migratiesaldo, ook de sector met WZC Ten Anker kent ook een positief migratiesaldo.

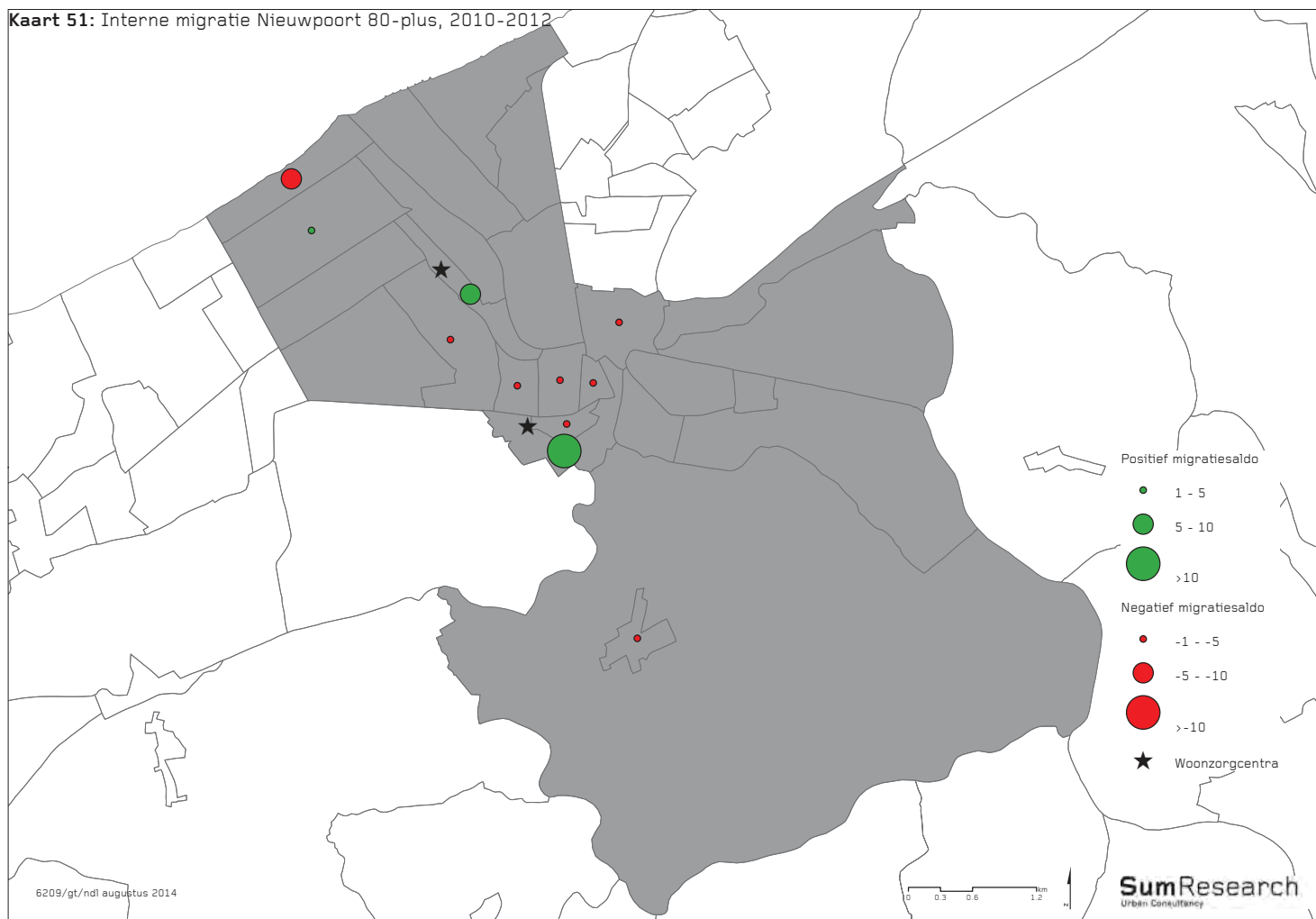
Kaart 49: Migratiesaldo België naar Nieuwpoort 80-plus, 2010-2012

Kaart 50: Migratie tussen Nieuwpoort en de kustgemeenten 80-plus, 2010-2012

Kaart 51: Interne migratie Nieuwpoort 80-plus, 2010-2012

3.3.2.9

Oostende

Herkomst en bestemming 80-plussers

Oostende is de grootste stad binnen het onderzoeksgebied en heeft bijgevolg de grootste migratie-intensiteit. Er is een relatie met 107 gemeenten aanwezig, wat een negatief migratiesaldo oplevert van -57. De relatie met Vlaanderen (78 gem.) en het Brussels Hoofdstedelijk gewest (11 gem.) is het sterkste.

62% van de gemeenten heeft een negatief migratiesaldo (-125). Dit wil zeggen dat er vanuit Oostende meer mensen verhuizen richting die gemeenten, dan dat er vanuit die gemeenten mensen naar Oostende verhuizen. Oostende verliest in de eerste plaats aan Bredene, Brugge, maar ook Namen. De positieve migratiesaldi (+68) schommelen tussen +1 en +9. Het grootste positieve saldo is terug te vinden in De Haan.

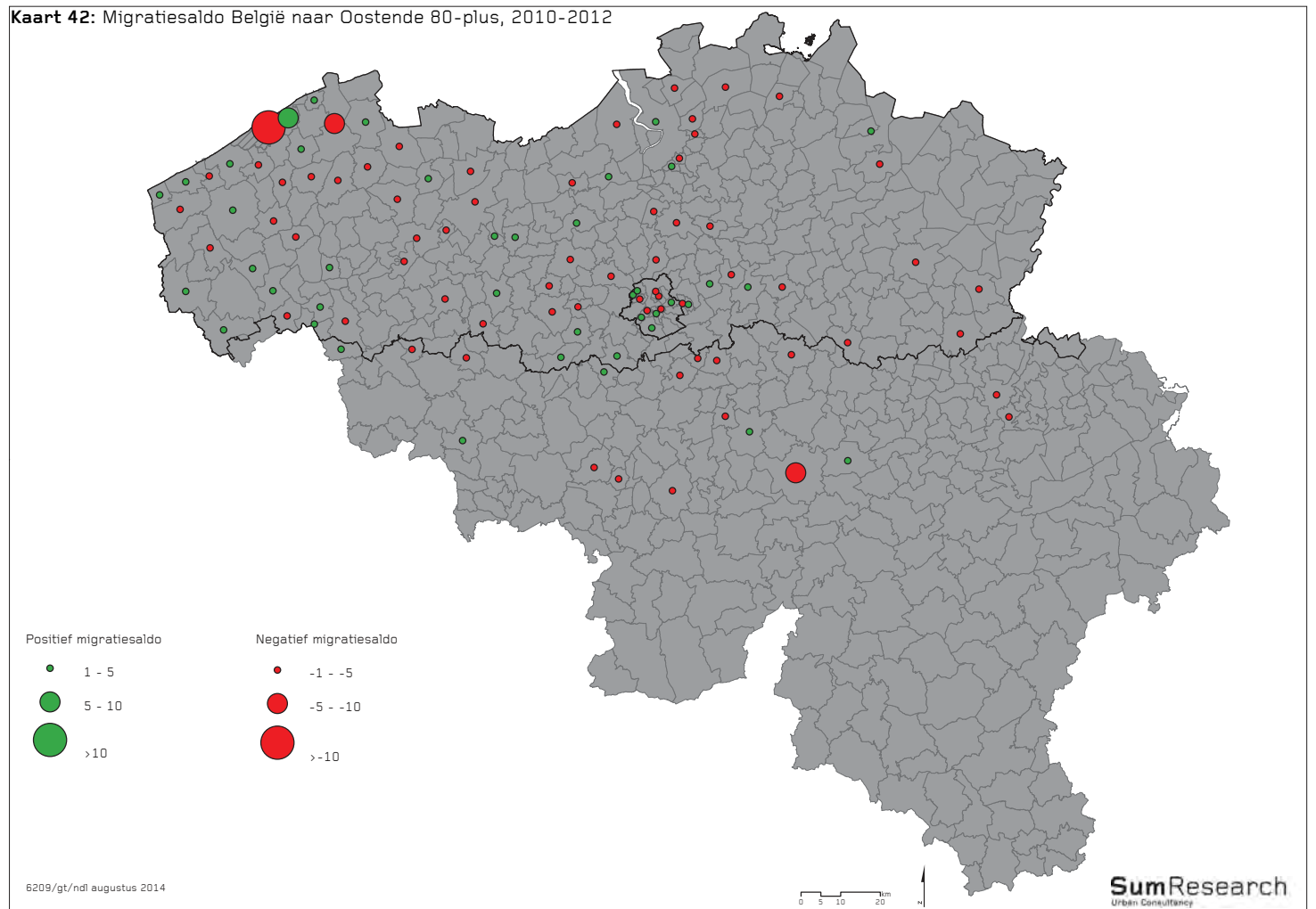
Migratie tussen Oostende en de overige kustgemeenten 80-plus

De migratie tussen Oostende en de overige kustgemeenten is licht positief (+4). Dit is het gevolg van een instroom aan 80-plussers die afkomstig zijn van De Haan (+9), Koksijde (+5), Middelkerke (+3), De Panne (+2) en Blankenberge (+1). Vanuit Oostende zien we dan weer 80-plussers vertrekken richting Bredene (-14) en Nieuwpoort (-2).

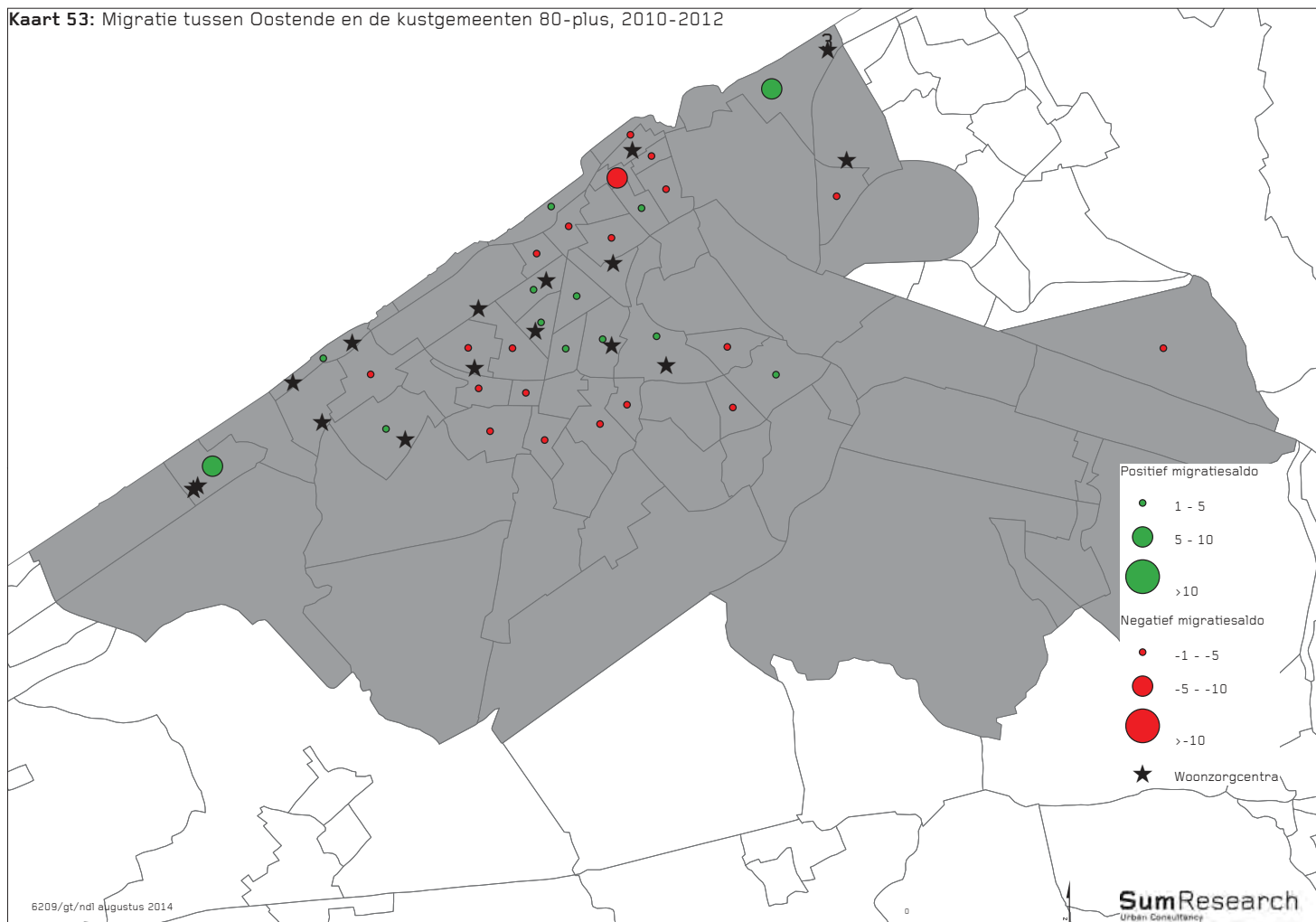
Interne migratie 80-plus

De interne verhuisbewegingen binnen Oostende zijn zeer sterk gericht op de aanwezigheid van woonzorgcentra. 12 van de 15 sectoren met een woonzorgcentrum kennen een positief migratiesaldo.

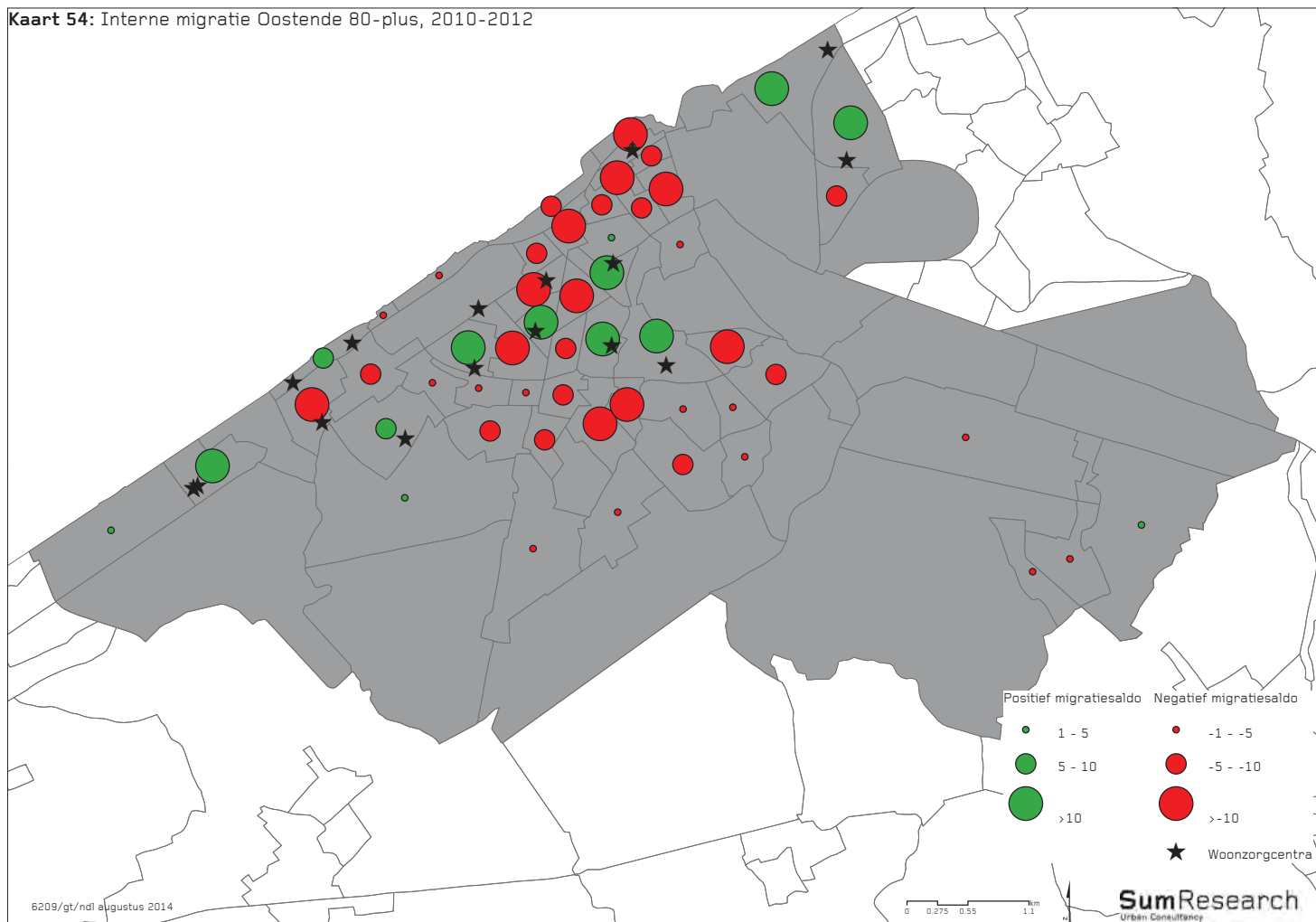
Kaart 42: Migratiesaldo België naar Oostende 80-plus, 2010-2012

Kaart 53: Migratie tussen Oostende en de kustgemeenten 80-plus, 2010-2012

Kaart 54: Interne migratie Oostende 80-plus, 2010-2012

3.3.2.10

Zeebrugge

Herkomst en bestemming 80-plussers

De herkomst en bestemming van 80-plussers in Zeebrugge heeft een beperkte relatie met 14 gemeenten wat goed is voor een negatief migratiesaldo van -19. Deze situeren zich hoofdzakelijk in Vlaanderen (11 gem.). De relatie met Wallonië (3 gem.) is beperkt.

64% van de gemeenten heeft een negatief migratiesaldo (-25). Dit wil zeggen dat er vanuit Zeebrugge meer mensen verhuizen richting die gemeenten, dan dat er vanuit die gemeenten mensen naar Zeebrugge verhuizen. Dit is in de eerste plaats richting Brugge, maar ook andere kustgemeenten zoals Blankenberge, Middelkerke, Knokke-Heist,... Opvallend is dat de gemeenten met het hoogste positief migratiesaldo (+6) niet in de directe omgeving te situeren zijn: Overijse, Flobecq en Herent.

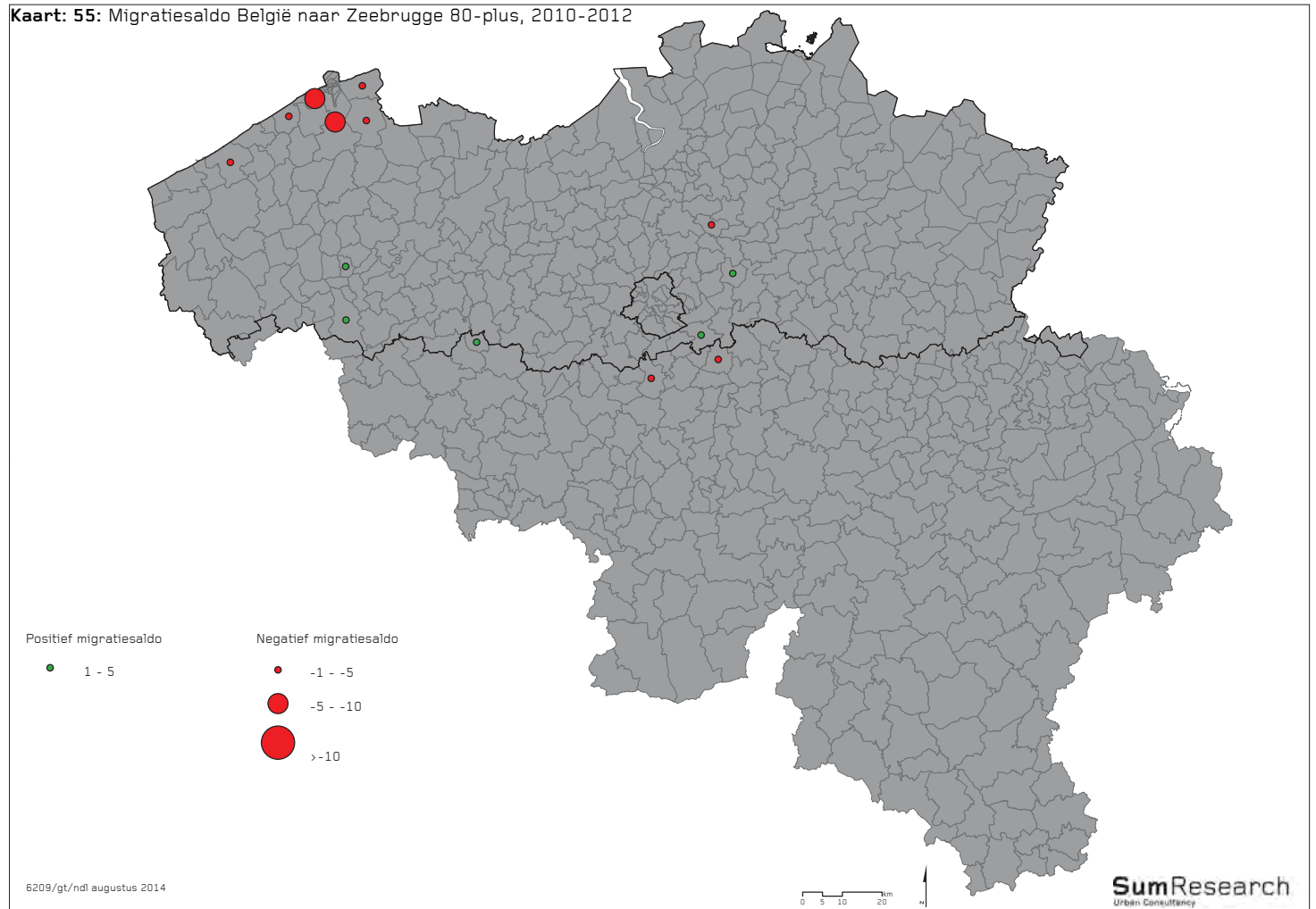
Migratie tussen Zeebrugge en de overige kustgemeenten 80-plus

Zeebrugge kent een negatief migratiesaldo (-12) in relatie met de andere kustgemeenten. De Zeebrugse 80-plussers verhuizen richting Blankenberge (-6), De Haan (-2), Middelkerke (-2) en Knokke-Heist (-2). Geen enkele 80-plussers maakt de omgekeerde beweging richting Zeebrugge. De kleinschaligheid en het ontbreken van een woonzorgcentrum zullen hier niet vreemd aan zijn.

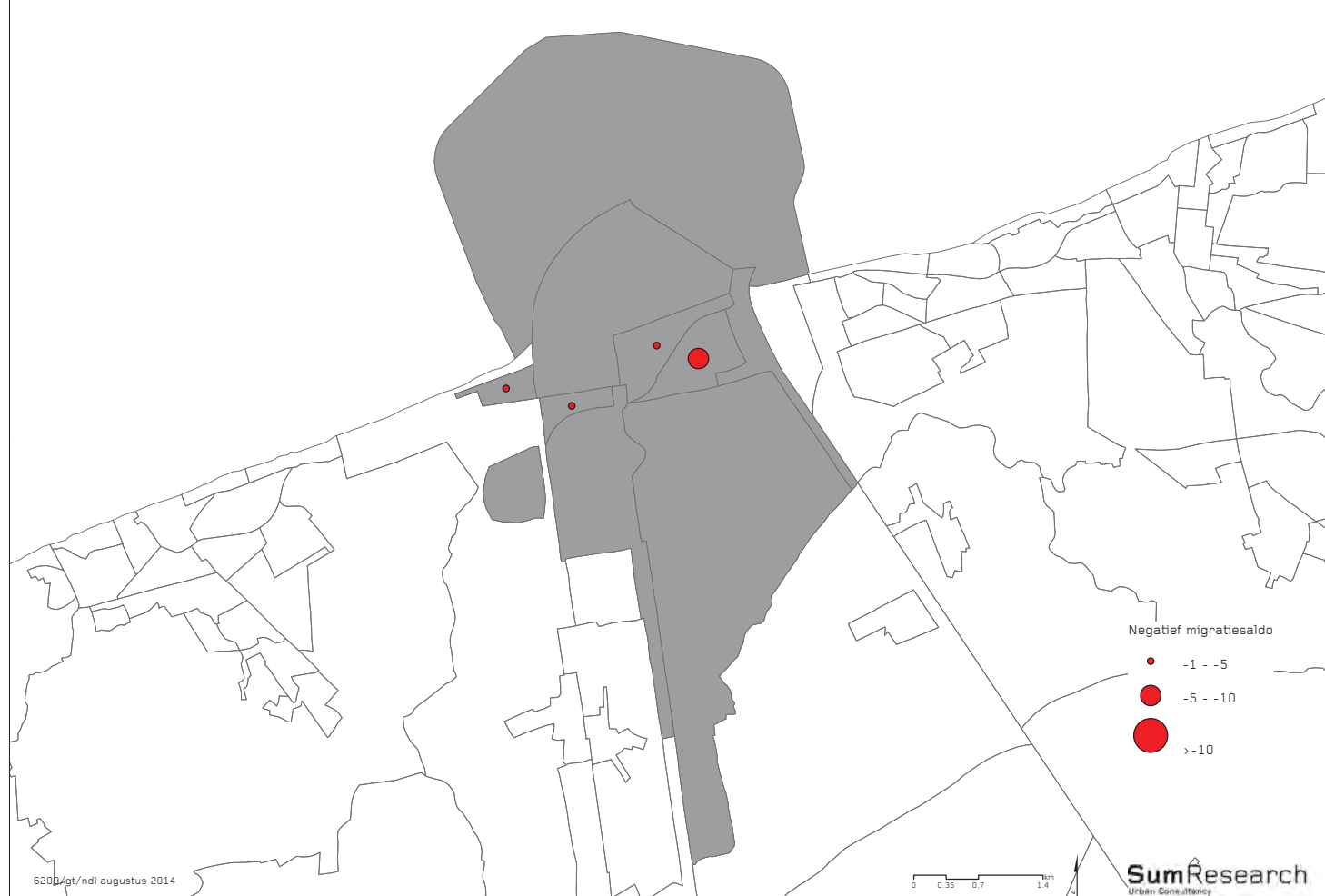
Interne migratie 80-plus

De interne verhuisbeweging van de 80-plussers is zeer laag in Zeebrugge. Er is een verschuiving van Zeebrugge-bad naar Zeebrugge-dorp vast te stellen.

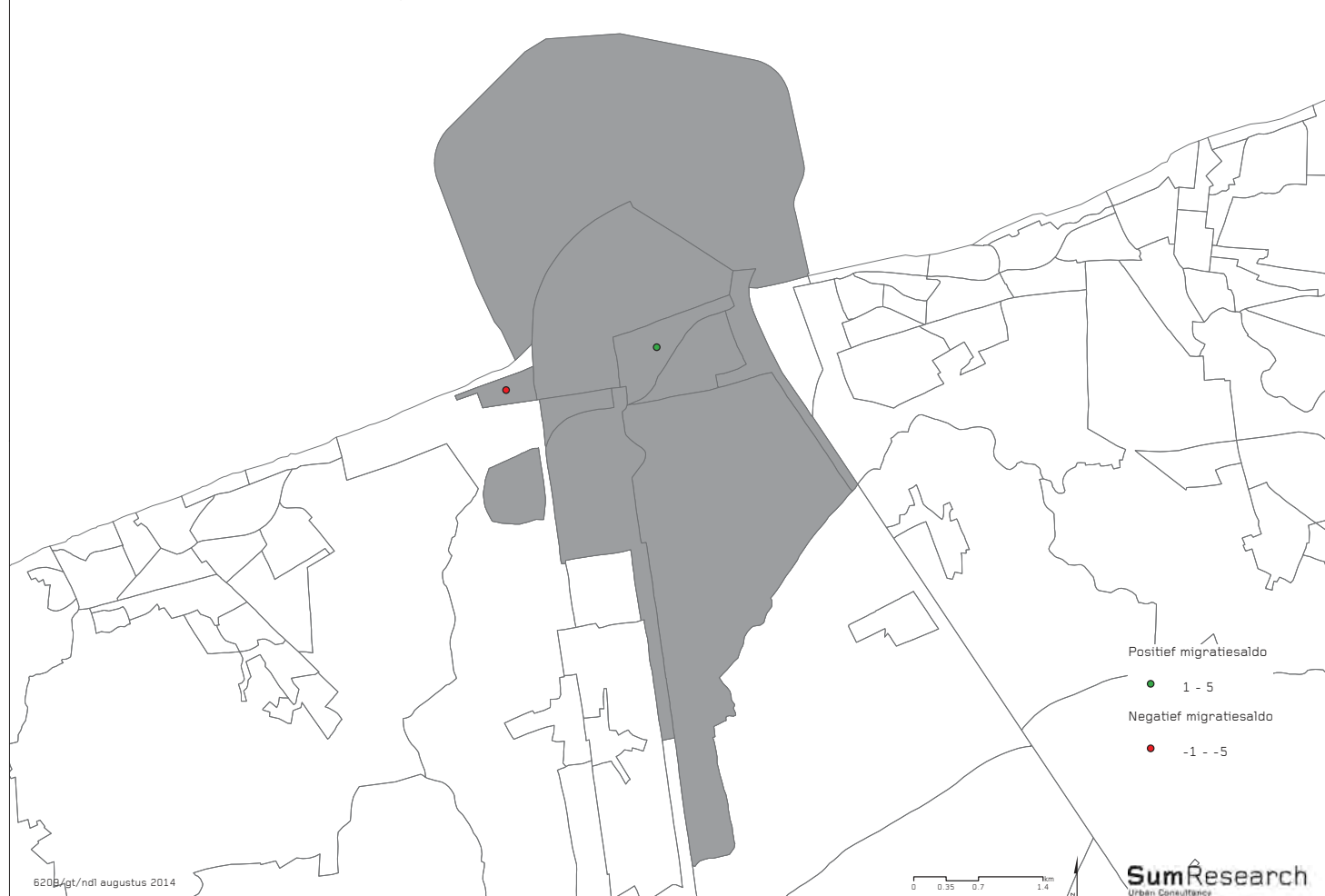
Kaart: 55: Migratiesaldo België naar Zeebrugge 80-plus, 2010-2012

Kaart 56: Migratie tussen Zeebrugge en de kustgemeenten 80-plus, 200-2012

Kaart 57: Interne migratie Zeebrugge 80-plus, 2010-2012

3.4 Conclusies migratie-analyse

In dit hoofdstuk werd een demografische analyse uitgevoerd van de kustgemeenten. Elke gemeente kent een duidelijke bevolkingstoename. Deze is niet het gevolg van een natuurlijke aangroei van de bevolking, maar van een (schijnbaar) toenemende migratie. De migratie-analyse legt dan ook een duidelijke dynamiek bloot aan de kust. Stapsgewijs werd het referentiegebied gewijzigd om na te gaan of de dynamiek het gevolg is van een migratie uit het binnenland, dan wel een interne verschuiving tussen kustgemeenten onderling of tussen kustgemeenten en de 2de rij gemeenten.

Algemeen beeld

Het algemeen migratiebeeld toont een sterke migratiebeweging die afkomstig is uit de provincies Oost-Vlaanderen, Antwerpen, Vlaams-Brabant, het zuidoosten van West-Vlaanderen en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. De kustbewoners die wegtrekken vestigen zich in hoofdzaak binnen West-Vlaanderen, in de gemeenten net achter de kust.

Het zijn vooral de oudere bevolkingsgroepen die zich richting kust begeven. Vanaf 41 jaar is er een duidelijke verhuis richting kust waar te nemen die doorloopt tot 80 jaar. Het zwaartepunt van de migratiebeweging ligt bij de vroege pensioenmigranten tussen de 55 en 65 jaar. De 80-plussers kennen binnen het algemeen beeld een kleine afname. Door het cohorte-effect, waarbij jongere leeftijdscategorieën doorstromen, blijft deze groep echter toenemen.

De kust en het binnenland

Vanuit het binnenland is een zeer duidelijke migratie richting de kustgemeenten waar te nemen, met uitzondering van de 19 tot 26 jarigen en de 80-plussers. De nieuwkomers vestigen zich hoofdzakelijk in de zeedijkwijken. Bij de 80-plussers zijn er ondanks het algemeen negatief migratiesaldo, toch vijf kustgemeenten die vanuit het binnenland een beperkt positief migratiesaldo laten noteren.

In de 2de rij gemeenten is het beeld enigszins anders. De 0 tot 55 jarigen verhuizen richting het binnenland. Vanaf 56 jaar keert dit om en is er een pensioenmigratie richting de 2de rij gemeenten. Deze migratie is evenwel veel minder uitgesproken dan de pensioenmigratie binnen de kustgemeenten.

Interne migratie aan de kust

Er is natuurlijk ook migratie vast te stellen bij personen die reeds aan de kust wonen. Deze bewegingen zijn intensiever tussen de kustgemeenten onderling dan tussen de kustgemeenten en de 2de rij gemeenten. De kustbewoners tussen 0 en 65 jaar schuiven binnen de kustgemeente een rij achteruit of verhuizen naar de 2de rij gemeenten. Bij de oudere leeftijdscategorieën, 66-80 jaar en 80plus, ontstaat een correlatie met de sectoren die een woonzorgcentrum bevatten.

80-plussers

De correlatie met woonzorgcentra wordt duidelijk in beeld gebracht bij de detailanalyse van de 80-plussers. Alle gemeenten die over woonzorgcentra beschikken, zien bij de interne migratie een positief migratiesaldo ontstaan binnen de sectoren waar deze zorgcentra gevestigd zijn. Andere positieve sectoren bevinden zich in de centra van de gemeenten. De positieve saldi zijn echter minder uitgesproken dan bij de sectoren met een woonzorgcentrum.

Op weg naar extreme situaties

Algemeen kan er besloten worden dat de migratiedynamiek aan de kust volgende beweging kent: nieuwkomers vestigen zich in de zeedijkwijken, terwijl de kustbewoners zelf deze wijken verlaten en binnen de eigen gemeente een rij achteruit schuiven of verhuizen naar de 2de rij gemeenten.

De migratiedynamiek wordt sterk gevoed door een pensioenmigratie. Bijgevolg kent de kust een sterke vergrijzing. Een aantal gemeenten vertonen nu reeds extreme situaties en de verwachtingen zijn dat dit alleen maar zal toenemen. Ondanks het feit dat er een beperkte terugkeer waar te nemen is bij 80-plussers naar het binnenland, zal de groep 80-plussers aan de kust alleen maar toenemen door het cohorte-effect. Het is dus de vraag wat de houding en de verwachtingen zullen zijn van de grote groep toekomstige 80-plussers. Willen zij aan de kust blijven? Zullen zij terugkeren? Welke verwachtingen hebben zij op vlak van zorg? Volgende hoofdstukken trachten een antwoord te bieden op deze vragen.

4 **Hoofdstuk 4: Verhuismotivatie, woon- en zorgverwachtingen. Een schriftelijke bevraging**

Ons onderzoek focuste niet alleen op de te becijferen demografische trends en verwachtingen. Het peilde ook op twee manieren naar de verhuismotivatie, de motivatie voor locatiekeuze, de woonwensen, de verhuisintenties en de zorgverwachtingen. Om deze te achterhalen werd in een eerste fase een verhuisenquête georganiseerd onder personen van 60 jaar en ouder. We willen nogmaals benadrukken dat we ook 60 tot 79 jarigen meenemen in het onderzoek. Dit stelt ons in staat om een eventueel anticiperend gedrag op de gevolgen van het ouder worden te detecteren. In een tweede fase werden de resultaten verdiept door focusgroepen te organiseren met 60-plussers en 80-plussers.

4.1 **Methodologie**

De verhuisenquête onderscheidt drie doelgroepen:

1. Nieuwkomers: personen die van buiten de kustgemeenten komen.
2. Interne migranten: personen die binnen de eigen kustgemeente verhuizen of tussen de kustgemeenten onderling.
3. Kustverlaters: personen die de kustgemeenten verlaten.

Om deze doelgroepen te bereiken werd er met een dubbel spoor gewerkt. Het eerste spoor richtte zich, door een combinatie van een drop-off enquête en postbus-enquête, op de nieuwkomers en interne migranten. Bij aanvang van het onderzoek werd er van uitgegaan dat een drop-off enquête op het gemeentehuis de meest doeltreffende methode zou zijn. Bij een verhuis dient men immers een aangifte van adreswijziging te doen bij de dienst bevolking/burgerzaken.

Uit tussentijdse controles bleek dat dit te weinig respons opleverde. Er werd beslist om de enquêteringsperiode, oorspronkelijk tussen 1 juni 2014 en 30 november 2014, met een maand te verlengen. Daarnaast werden de adressen opgevraagd van alle nieuwkomers en interne migranten tussen 1 juni en eind november 2014 om deze ook nog eens via een postbus-enquête te contacteren. De postbus-enquête werd finaal afgesloten op 31 december 2014.

Het tweede spoor richtte zich op de kustverlaters. Deze dienen geen aangifte te doen in de gemeente die ze verlaten, waardoor enkel een postbus-enquête mogelijk is. Voor de kustverlaters werden door de provincie West-Vlaanderen adressen opgevraagd voor de periode 1 juni 2013 tot 30 november 2013. Door dezelfde periode, een jaar eerder, te kiezen worden seizoensgebonden verhuisredenen uitgesloten.

Na afloop van de enquêteringsperiode werden de adresbestanden vernietigd.

De verhuisenquête gaat uit van eenvoudige en toegankelijke vragen. Het gros van de vragen zijn gesloten waarbij de respondent één of meerdere antwoorden dient aan te duiden. Voor de kustverlaters werd er een licht gewijzigde versie opgemaakt. Beide enquêteformulieren zijn opgenomen in bijlage.

De enquête is opgebouwd uit een aantal vragenblokken:

- identificatiegegevens & huishoudenssituatie,
- verhuismotieven,
- woon- en zorgverwachtingen,
- inkomen-woonbudget.

Waar mogelijk wordt een vergelijking gemaakt met gegevens uit de Belgian Ageing Studies (BAS) van de Vrije Universiteit Brussel. Ondanks het feit dat de vraagstelling niet altijd gelijk loopt met dit onderzoek, kan het de cijfers kaderen. De gegevens van BAS hebben betrekking op Vlaanderen en West-Vlaanderen.

4.2

Respons

Voor de nieuwkomers en interne migranten werden 2.298 enquêtes verzonden. Van 904 senioren werd een reactie ontvangen, wat goed is voor een respons van 39,3%. De respons werd berekend op basis van gegevens aangeleverd door de gemeenten. Voor Zeebrugge werden echter geen gegevens aangeleverd waardoor een responsberekening onmogelijk is. De respons van de andere gemeenten tonen aan dat er geen extreme uitschieters zijn die het beeld eventueel zouden vertekenen (tabel 11).

Bij de kustverlaters werden er 655 enquêtes verzonden, waarvan er 140 bruikbare opnieuw werden ontvangen. Dit komt neer op een respons van 21,4%. De verdeling naar kustgemeenten toont aan dat de respons in Zeebrugge en Blankenberge lager ligt. Doordat er enkel algemene uitspraken worden geformuleerd en niet per kustgemeente vormt dit geen probleem (tabel 11).

Tabel 11: Verhuisenquête, responsoverzicht doelgroepen

Kustgemeenten	Nieuwkomers Interne migratie		Kustverlaters	
	Verzonden	% respons	Verzonden	% respons
Blankenberge	225	32,0	59	8,5
Bredene	155	37,4	23	17,4
De Haan	181	40,9	43	30,2
De Panne	112	42,9	47	23,4
Knokke-Heist	318	34,3	108	30,6
Koksijde	285	42,5	100	15,0
Middelkerke	230	49,1	87	24,1
Nieuwpoort	138	49,3	40	20,0
Oostende	654	35,8	132	20,5
Zeebrugge	/	/	16	6,3
	2 298	39,3	655	21,4

4.3 Profiel van de respondent

Tabel 12 brengt de kenmerken van de respondenten samen. De nieuwkomers hebben een iets jonger profiel dan de interne migranten en de kustverlaters. Met een aandeel van 65% voor de 60 tot 69 jarigen, komen de pensioenmigranten duidelijk naar voor. Deze pensioenmigratie loopt nog door bij de 70 tot 79 jarigen, maar neemt nadien af. Voor driekwart van de nieuwkomers is hun huidige woonplaats, ook hun eerste effectieve woonplaats aan de kust. Het zijn vooral koppels die naar de kust verhuizen om er samen de oude dag door te brengen.

De interne migranten vertonen een ouder profiel en hebben een groter aandeel alleenwonenden. Binnen deze categorie worden duidelijk de nieuwkomers van soms vele jaren geleden zichtbaar; het gaat dus zeker niet alleen om personen die al heel hun leven aan de kust wonen. Het feit dat er zoveel nieuwkomers van x-jaar geleden binnen deze categorie zitten, toont aan de nieuwkomers ook later nog verhuizen binnen de kustgemeenten.

Ook de kustverlaters hebben een ouder profiel. Ongeveer 24% van de kustverlaters keert terug naar de geboorteregio (tabel 13). Als geboorteregio werden de geboorteplaats en de aangrenzende gemeenten gedefinieerd. Dit is uiteraard slechts een indicatief gegeven.

Twee kanttekeningen zijn nodig bij de vraag *Hoe lang woont u aan de kust?* uit tabel 12. Een interne migratie impliceert dat de respondenten al aan de kust wonen. Zodoende is een categorisering 'eerste woonplaats' niet mogelijk. Toch hebben 23 respondenten aangegeven dat het hun eerste woonplaats is. Ook bij inwijking is een soortgelijke interpretatiefout vast te stellen, 13 respondenten geven aan dat ze altijd aan de kust hebben gewoond, wat in principe niet kan. 6 van hen geven een vorige woonplaats op die niet aan de kust ligt. De overige 7 hebben de vraag over de vorige woonplaats niet ingevuld.

Tabel 12: Verhuisenquête, profiel van de respondenten (%)

	Interne migratie	Immigratie	Emigratie
<i>Wat is uw geslacht?</i>			
Vrouw	56,5	46,9	45,7
Man	43,3	51,5	50,7
<i>Wat is uw leeftijd?</i>			
60-69 jr.	49,2	64,9	49,3
70-79 jr.	24,4	20,8	21,4
80-89 jr.	18,0	7,4	20,0
90+	4,8	1,5	5,0
<i>Hoelang woont u aan de kust?</i>			
1 ^e woonplaats	6,2	73,9	/
< 5 jr.	10,7	13,6	23,6
5-10 jr.	15,2	2,0	12,1
10-20 jr.	14,3	2,9	25,0
20-30 jr.	9,3	1,5	15,7
> 30 jr.	13,5	2,4	15,0
Altijd	28,1	2,4	2,1
<i>Wat is uw gezinssituatie?</i>			
Alleen wonend	40,2	28,9	30,0
Samen met partner	44,7	65,1	55,7
Samen met partner en kinderen	2,5	2,0	6,4
Samen met kinderen	0,8	2,4	0,7
Samen met anderen	2,0	0,6	2,1
Anders	8,2	0,7	4,3
N	356	544	140

Tabel 13: Verhuisenquête, terugkeer naar geboorteregio – kustverlaters (%)

<i>Terugkeer naar de geboorteregio bij emigratie?</i>	
Ja	23,6
Nee	60,0
N	140

4.4 Woonvorm

Nieuwkomers willen zelfstandig wonen en switchen over het algemeen van 'zelfstandig thuis wonen in een woning' naar 'zelfstandig thuis wonen in een appartement'. De andere verhuisbewegingen hebben een sterkere link met het zorgaanbod. Hierbij valt op dat de interne migratie meer gericht is op een verhuis naar een woonzorgcentrum (zie al hoofdstuk 3), terwijl een beweging richting serviceflats sterker naar voor komt bij de kustverlaters. Dit is te verklaren door het iets ouder profiel van beide categorieën. Ook de verhuismotieven en woonvoorkeuren die verderop aan bod komen, spelen hier een rol (tabel 16 en 17).

4.4.1 Nieuwkomers

De verhuisbeweging van nieuwkomers toont een verschuiving van woonvorm. Er is een duidelijke toename bij het 'zelfstandig thuis wonen in een appartement' (+46%) en een beperkte toename bij 'zelfstandig thuis wonen in studio' (+4,8%), terwijl het 'zelfstandig thuis wonen in een woning' (-50%) afneemt.

Via tabel 15 wordt duidelijk hoe deze verschuiving in zijn werk gaat. Ongeveer 20% van de nieuwkomers ruilt een huis voor een huis. Het merendeel, 70%, ruilt zijn woning echter in voor een appartement. Bij de appartementbewoners is er een sterke stabiliteit, 78% blijft na verhuis in een appartement. Slechts een beperkt aandeel verhuist van een appartement richting een studio of woning.

Deze tendensen zijn zeer nadrukkelijk zichtbaar bij 60 tot 69 jarigen en 70 tot 79 jarigen. Vanaf 80 jaar is er een beperkte toename zichtbaar van een verhuis naar een woonzorgcentrum (bijlage 3).

4.4.2 Interne migranten

Bij de interne migratie is er na verhuis een afname van 'zelfstandig thuis wonen in een woning' (-27%). Ongeveer een kwart van de respondenten ruilt zijn woonst voor een zorgcentrum (+14,7%) of een appartement (+10,4%).

Van diegenen die een woning verlaten, blijft zowat 20% in een woning, iets meer dan de helft trekt naar een appartement en 15% verhuist naar een woonzorgcentrum. Ook hier is bij de appartementbewoners een sterke stabiliteit zichtbaar. Iets meer dan 60% blijft na verhuis in een appartement wonen. Opmerkelijk is dat toch nog 15% zijn appartement inruilt voor een woning. Nog eens 15% gaat naar een woonzorgcentrum. De verhuis naar zo een zorgcentrum is hier reeds zichtbaar bij de categorie 70 tot 79 jarigen (bijlage 3).

4.4.3 Kustverlaters

Bij de kustverlaters zien we een afname van het 'zelfstandig thuis wonen in een appartement' (-10,7%). De grootste toename is waar te nemen bij 'serviceflats/assistentiewoningen' (+7,1%). Een kleine vijf procent vertrekt richting zorgcentra (+4,2%).

Ongeveer de helft van de verhuizers met een woning, blijft in een woning. Een kwart ruilt zijn woning voor een appartement en nog eens 15% maakt gebruik van residentiële zorg. Ook bij de appartementbewoners kiest bijna de helft opnieuw voor een appartement. Wel opvallend is dat bijna 40% het appartement voor een woning ruilt. Een kleine 10% verhuist naar een serviceflat. De verhuis naar een woonst met zorgfunctie is al waar te nemen binnen de categorie 70 tot 79 jaar. De verhuis naar een serviceflat komt het vaakst voor bij de kustverlaters (bijlage 3).

Wanneer we deze cijfers vergelijken met Vlaanderen en West-Vlaanderen valt op hoe sterk appartementen/studio's naar voor komen binnen dit onderzoek. Gelet op het aanzienlijk aantal appartementen aan onze kust hoeft dit niet te verwonderen. Ook bij de kustverlaters is een veel groter aandeel aanwezig. Het feit dat onze respondenten recent zijn verhuisd speelt hier een rol, dit in tegenstelling tot BAS waar ook niet-verhuizers worden bevroegd. In Vlaanderen gaat het over 10.2% dat in appartementen woont, in West-Vlaanderen is dit 12.1% (BAS, 2015).

Tabel 14: Huidige en vorige woonvorm (%)

	Interne migratie	Immigratie	Emigratie
<i>Wat is uw huidige woonvorm?</i>			
Zelfstandig thuiswonend in woning	16,0	16,9	37,9
Zelfstandig thuiswonend in appartement	54,2	70,0	37,9
Zelfstandig thuiswonend in studio	4,8	6,6	1,4
Thuiswonend bij kinderen	1,4	1,7	3,6
Serviceflat/assistentiewoning	4,2	0,6	10,0
Zorgcentrum (rusthuis/bejaardentehuis)	16,7	2,9	5,7
Camping	0,3	0,2	0,7
Anders	0,6	0,2	2,9
<i>Wat was uw vorige woonvorm?</i>			
Zelfstandig thuiswonend in woning	43,0	69,9	37,9
Zelfstandig thuiswonend in appartement	43,8	24,3	48,6
Zelfstandig thuiswonend in studio	4,2	1,8	4,3
Thuiswonend bij kinderen	0,6	0,6	2,1
Serviceflat/assistentiewoning	2,5	0,2	2,9
Zorgcentrum (rusthuis/bejaardentehuis)	2,0	0,6	1,4
Camping	1,1	0,7	0,7
Anders	0,3	1,3	0,0
N	356	544	140

Tabel 15: Vorige en volgende woonvorm vanuit woning en appartement (%)

		Volgende woning							
		Woning	Appartement	Studio	Bij kinderen	Serviceflat assistentie -woning	Zorgcentrum	Anders	N
Vorige woning	Interne migratie								
	Woning	20,9	54,9	2,0	2,0	4,6	15,0	0	153
	Appartement	15,4	62,2	3,2	0,6	3,8	14,1	0,6	156
	Immigratie								
	Woning	20,8	70,0	5,8	1,3	0	1,8	0	380
	Appartement	9,1	78,0	5,3	2,3	1,5	3,0	0	132
	Emigratie								
	Woning	49,1	26,4	1,9	1,9	11,3	5,7	3,8	53
Appartement	36,8	47,1	0	2,9	8,8	2,9	1,5	68	

4.5 Verhuismotieven

Bij de verhuismotieven wordt een duidelijk onderscheid waargenomen tussen de nieuwkomers enerzijds en de interne migranten en kustverlaters anderzijds. Kort samengevat hebben de nieuwkomers duidelijk de wens om hun oude dag op een aangename manier door te brengen zonder al te veel beslommeringen die betrekking hebben op hun woning. Bij de twee andere categorieën komt het zorgaspect duidelijker naar voor, wat uiteraard te maken heeft met het oudere profiel en het grotere aandeel dat naar een serviceflat of woonzorgcentrum trekt.

4.5.1 Aangename oude dag

De aantrekkingskracht van de kust is de grootste pullfactor voor nieuwkomers (zie ook hoofdstuk 5). En comfort is daarbij belangrijk. Men wil af van de (te) grote woning en tuin; deze vragen te veel onderhoud. Een verhuis richting appartement is bijgevolg een logische stap. Het is er compact wonen met minder onderhoud. Ook de aanwezigheid van doorgaans voldoende basisvoorzieningen zoals een bakker, slager of buurtwinkel in de directe omgeving zijn belangrijk voor de nieuwkomers.

4.5.2 Zorgaspecten

De interne migranten willen eveneens af van de grote woning en de tuin, maar bij hen komen gezondheidsproblemen als reden voor verhuis nadrukkelijk naar voor, wat verband houdt met hun gemiddeld hogere leeftijd. Ook aspecten van mobiliteit komen hier aan bod: de aanwezigheid van drempels en trappen in de verlaten woning is ook een vaak genoemde reden om te verhuizen. Deze verhuisredenen weerspiegelen de

verschuiving naar zowel appartementen als woonzorgcentra. Het hoeft niet te verbazen dat het belang van deze redenen toeneemt naarmate de leeftijd toeneemt (bijlage 3).

Ook kustverlaters vermelden gezondheidsproblemen als verhuismotief. Bij hen zien we ook isolement als motief naar voor komen. Behoeftte aan sociale contacten, eenzaamheid of het overlijden van de partner worden aangegeven als belangrijkste verhuisredenen.

Tabel 16: Verhuismotieven (%)

	Interne migratie	Immigratie	Emigratie
<i>Wat waren de belangrijkste redenen om te verhuizen?</i>			
Ik wil aan de kust wonen	9,6	23,7	/
Te grote woning	12,7	16,3	7,6
Te grote tuin	7,6	11,0	3,8
Gezondheidsproblemen	11,2	5,8	12,2
Drempels en trappen in vorige woning	8,0	5,4	3,0
Gebrek aan basisvoorzieningen in de wijk (bakker, buurtwinkel,...)	4,8	7,3	4,9
Kinderen uit huis	2,7	4,7	5,7
Vorige woning is te duur	6,6	2,3	7,2
Slechte toestand van de woning	5,9	2,5	3,4
Onveiligheidsgevoel	3,9	3,5	4,6
Overlijden van de partner	4,0	3,1	6,5
Slechte bereikbaarheid met openbaar vervoer	2,5	3,3	3,4
Scheiding	3,8	1,9	3,4
Niet afhankelijk willen worden van de kinderen	1,9	2,7	1,5
Geen reden gegeven	3,8	0,9	2,3
Eenzaamheid	2,3	1,7	6,1
Behoeftte aan sociale contacten	2,7	1,1	8,4
Gemeentebelasting	1,0	1,8	1,9
Te kleine woning	3,1	0,4	4,2
Huwelijk	1,0	0,4	1,9
Te kleine tuin	0,9	0,4	1,5
Teveel drukte aan de kust	/	/	6,5
N	774	1398	263

In de Belgian Ageing Studies werd een soortgelijke vraag gesteld. Daar waar het bij ons een meerkeuzevraag betrof, werd er bij de BAS telkens een ja/nee-vraag gesteld. De nieuwkomers uit ons onderzoek hechten veel belang aan de kustomgeving, dit ligt in het verlengde van BAS waar zowel op West-Vlaams als Vlaams niveau een aantrekkelijke omgeving het belangrijkste verhuismotief is (BAS, 2015). Daarnaast komen binnen BAS gezondheidsproblemen naar voor, dit is bij ons eveneens het geval voor de interne verhuizers en kustverlaters.

4.6 Nieuwe woning en omgeving

Bij de keuze voor de nieuwe woning en woonplaats is er qua motivering een overheersende tendens waar te nemen. Vrijwel alle verhuizers willen een comfortabele woning die zo weinig mogelijk onderhoud vergt. Verder is er opnieuw een onderscheid te maken tussen de nieuwkomers, voor wie de omgeving redelijk belangrijk is, en de interne migranten en kustverlaters, waar de zorgaspecten opnieuw naar de voorgrond treden.

4.6.1 Aangename buurt en bereikbaarheid

Voor de nieuwkomers liggen de verhuismotieven en keuze voor de nieuwe woning en woonplaats in elkaars verlengde. Ze willen hun oude dag in een comfortabele woning beleven, die bij voorkeur in een aangename buurt ligt. Zo moeten er in de onmiddellijke omgeving basisvoorzieningen aanwezig zijn zoals een bakker, slager, buurtwinkel en kijkt men naar het karakter van de omgeving. Ook de bereikbaarheid met het openbaar vervoer speelt een belangrijke rol. Senioren willen zich kunnen verplaatsen en gemakkelijk bereikbaar zijn voor familie en kennissen.

4.6.2 Zorgvoorzieningen

Ook bij de interne migranten staat de verhuis naar een comfortabele woning met stip op één. Maar naast basisvoorzieningen is ook de nabijheid van zorgvoorzieningen van belang. Hetzelfde is waar te nemen bij de kustverlaters, al is de aanwezigheid van basisvoorzieningen voor hen van iets minder belang. De mensen die de kust verlaten zijn op zoek naar een rustige buurt waar ze al mensen kennen. Zoals bij de verhuismotieven al aangegeven, is er dus een behoefte aan sociale contacten. Deze aspecten nemen toe naarmate men ouder wordt (bijlage 3).

Tabel 17: Aantrekkingskracht nieuwe woning/woonplaats (%)

	Interne migratie	Immigratie	Emigratie
<i>Wat waren de belangrijkste redenen om te kiezen voor uw nieuwe woning/woonplaats?</i>			
Het comfort van de woning	14,8	9,6	13,6
Geen of minder onderhoud nodig aan woning	8,1	12,3	7,3
De aanwezigheid van basisvoorzieningen in de wijk (bakker, buurtwinkel,...)	9,5	10,8	6,0
De goede bereikbaarheid met openbaar vervoer	7,8	9,8	6,3
De rust van de buurt	8,6	8,2	12,0
Geen of minder onderhoud nodig aan tuin	5,6	9,7	3,8
De aanwezigheid van zorgvoorzieningen (dokter, ocmw, zorgcentra,...)	9,2	6,2	12,0
Het karakter van de omgeving	5,5	7,4	5,7
De afwezigheid van drempels en trappen	7,0	6,3	4,9
De prijs van de woning	7,1	3,6	5,2
De aanwezigheid van recreatieve/ontspanningsvoorzieningen	3,3	4,7	4,6
Ik ken mensen in de buurt	3,7	3,5	8,4
Mijn kinderen wonen in de buurt	3,3	3,5	/

De aanwezigheid van een tuin	3,3	2,2	7,3
Gemeentebelasting	1,0	1,7	1,4
Geen reden opgegeven	2,2	0,9	1,6
N	1078	2001	368

4.7 Senioren blijven aan de kust

De grote meerderheid van de respondenten geeft aan dat ze er niet aan denken om in de toekomst nog te verhuizen. Dit geldt in het bijzonder voor de nieuwkomers en interne verhuizers, waarvan resp. 60% en 65% stelt te blijven in de huidige woning. Van de senioren die in de toekomst wel nog denken te verhuizen, geeft de meerderheid aan dat men binnen de huidige kustgemeente wil blijven, een belangrijk gegeven in de wetenschap dat de groep senioren aan de kust steeds groter wordt (hoofdstuk 2).

In de inleiding veronderstelden we dat pensioenmigranten naar de kust zouden anticiperen op een eventuele afnemende mobiliteit. Uit de verhuismotieven blijkt dat men niet zo zeer met zorg bezig is. Een verhuis naar een voorziening waar zorg is geïntegreerd, komt dan ook niet in hun gedachten op (niettegenstaande dit als antwoordcategorie was voorzien bij de inleidende vragen). Dit wijst er op dat men zo lang als mogelijk thuis wil blijven wonen en maar één stap per keer 'plant'. Men heeft 'nu' de behoefte aan een kleinere, onderhoudsvriendelijke woning met voorzieningen in de buurt en ageert men daar ook naar. Aan de stap verder denkt men niet.

Tabel 18: Toekomstige verhuisintenties (%)

	Interne migratie	Immigratie	Emigratie
<i>Denkt u in de toekomst ooit nog te verhuizen?</i>			
Ja	7,6	9,4	17,9
Nee	64,9	59,7	50,7
Weet Niet	25,0	29,2	29,3
N	356	544	140
<i>Indien ja, dan binnen de huidige kustgemeente?</i>			
Ja, liefst wel	63,0	58,8	28,0
Ja mogelijk wel	11,1	5,9	4,0
Nee, liever niet	3,7	9,8	24,0
Nee, zeker niet	14,8	21,6	12,0
N	27	51	25

4.8 Zorgverwachtingen¹⁰

De vraag naar woon- en zorgverwachtingen werd vaak niet beantwoord. Mogelijks was deze vraag vrij confronterend (hoofdstuk 5). De respondenten worden met de neus op de feiten gedrukt dat ze op het punt gekomen zijn in hun leven waar ze moeten nadenken over zorg. Voor velen is dit echter “iets voor later” en wordt het nadenken erover uitgesteld (De Decker, 2013).

4.8.1 Nieuwkomers

De nieuwkomers, die gemiddeld ook iets jonger zijn, maken het minst gebruik van zorgdiensten. Dit ligt in de lijn van hun verhuismotieven en locatiekeuzes. ‘Comfort’ en ‘een aangename omgeving’ staan voorop, zorg is iets wat voor hen nog niet echt aan de orde is. Wordt er van zorgdiensten gebruik gemaakt dan domineert de ‘poetsdienst’, wat bijdraagt tot het comfort dat ze willen genieten. De diensten die het meest overwogen worden om in de toekomst te gebruiken zijn (opnieuw) de ‘poetsdienst’, maar ook ‘maaltijden aan huis’ en ‘gezinshulp’ scoren.

Alleenwonende pensioenmigranten maken al iets meer gebruik van diensten dan de samenwonenden, zij dat het evenwel om beperkte aantallen gaat. De samenwonenden overwegen op hun beurt wel meer om er gebruik van te maken in de toekomst. Waarschijnlijk kunnen de koppels elkaar nog behelpen en wordt hulp uitgesteld tot zolang dit mogelijk is of tot wanneer de partner wegvalt.

4.8.2 Interne migranten en kustverlaters

Bij de interne migranten en kustverlaters speelt het zorgaspect een belangrijkere rol. De kustverlaters maken op hun nieuwe woonlocatie al het meest gebruik van de verschillende diensten en overwegen meer om er in de toekomst gebruik van te maken. Zowel bij gebruik maken van als bij het overwegen om beroep te doen op, staat de ‘poetsdienst’ op één, gevolgd door ‘gezinshulp’ en ‘thuisverpleging’. Binnen deze groep zijn het de alleenwonenden die meer overwegen om beroep te doen op de verschillende diensten.

De interne migranten maken het meest gebruik van de ‘poetsdienst’, ‘thuisverpleging’ en ‘gezinshulp’. Naar de toekomst toe wordt het meest overwogen om gebruik te maken van ‘thuisverpleging’. Dit drukt opnieuw een zekere wil om thuis te blijven wonen uit.

Net als bij de nieuwkomers zijn het vooral de alleenwonenden die gebruik maken van diensten, al zien we bij gebruik maken van een ‘poetsdienst’, ‘thuisverpleging’ en ‘sociale dienst’ ook samenwonenden naar voor komen.

¹⁰ De resultaten in tabel 19, 20 en 21 werden steeds berekend op het aantal bekende antwoorden. De totalen bekend worden tussen haakjes vermeld, onbekend is terug te vinden in de laatste kolom.

Tabel 19: Verwachtingen t.a.v. ondersteunende diensten (%)

<i>Overweegt u een beroep te doen op</i>	Ja	Nee	Reeds van Toepassing	Weet Niet	Onbekend
<i>Gezins- en Bejaardenhulp</i>					
Interne migratie (271)	38,0	15,1	7,4	39,5	85
Immigratie (437)	37,3	16,9	2,8	43,0	107
Emigratie (110)	42,7	11,8	13,6	31,8	110
<i>Poetsdienst</i>					
Interne migratie (274)	40,9	19,0	16,1	24,1	82
Immigratie (461)	41,2	21,7	6,9	30,2	83
Emigratie (109)	44,0	12,8	23,9	19,3	31
<i>Klusjesdienst</i>					
Interne migratie (232)	31,9	32,3	5,6	30,2	124
Immigratie (391)	27,4	33,3	1,0	38,4	153
Emigratie (98)	34,7	25,5	7,1	32,7	42
<i>Maaltijd aan huis</i>					
Interne migratie (239)	23,0	40,6	4,2	32,2	117
Immigratie (406)	23,7	31,5	2,0	42,9	138
Emigratie (100)	27,0	23,0	10,0	40,0	40
<i>Thuisverpleging</i>					
Interne migratie (264)	41,3	15,5	9,5	33,7	92
Immigratie (433)	40,4	17,8	3,9	37,9	111
Emigratie (105)	42,9	10,5	12,4	34,3	35
<i>Sociale Dienst</i>					
Interne migratie (236)	32,2	22,0	6,8	39,0	120
Immigratie (399)	27,8	27,6	3,5	41,1	145
Emigratie (96)	37,5	19,8	4,2	38,5	44
<i>Dienstencentrum</i>					
Interne migratie (214)	20,1	29,9	5,6	44,4	142
Immigratie (376)	19,2	28,2	1,6	51,1	168
Emigratie (91)	30,8	20,9	4,4	44,0	49

4.9 Woonzorgverwachtingen

Nieuwkomers maken amper gebruik van woonzorgvoorzieningen (aangepaste woningen, assistentiewoningen, serviceflats en woonzorgcentra), al is er wel een overweging om in de toekomst te verhuizen naar een serviceflat/assistentiewoning en woonzorgcentrum. Daarnaast valt ook het aandeel 'weet niet' op. Dit toont aan dat de respondenten er niet echt mee bezig zijn of hun twijfels hebben.

De overweging om er in de toekomst gebruik van te maken ligt hoger dan bij de interne migranten en kustverlaters. Laatstgenoemden maken, zoals al gesteld, reeds meer gebruik van de woonzorgvoorzieningen. De verhuismotieven van interne migranten en kustverlaters zijn dan ook vaker aan zorg gekoppeld. Gezondheidsproblemen staan op één bij de verhuisredenen en de aanwezigheid van zorgvoorzieningen spelen de grootste rol bij de locatiekeuze.

Wanneer deze cijfers vergeleken worden met West-Vlaanderen en Vlaanderen valt op dat het aandeel dat positief staat t.o.v. een verhuis naar een aangepaste woning en/of zorgcentrum binnen dit onderzoek hoger ligt. Afhankelijk van de doelgroep staat 13% tot 25% open voor een verhuis naar een aangepaste woning, terwijl dit in West-Vlaanderen 8,6% en in Vlaanderen 9% is. Bij een eventuele verhuis naar een woonzorgcentrum is dit 13% tot 17% tegenover 4.7% in West-Vlaanderen en 4.5% in Vlaanderen (BAS, 2015).

Wat 'serviceflats/assistentiewoningen' betreft liggen de cijfers al iets dichter bij elkaar. 19 tot 26% van onze respondenten staat positief tegenover een eventuele verhuis, in West-Vlaanderen is dit 15,4% en in Vlaanderen 15,7% (BAS, 2015).

Tabel 20: Verwachtingen t.a.v. residentiële zorgvoorzieningen (%)

<i>Overweegt u om te verhuizen naar</i>	Ja	Nee	Reeds van Toepassing	Weet Niet	Onbekend
<i>Aangepaste woning</i>					
Interne migratie (218)	16,1	46,3	1,4	36,2	138
Immigratie (373)	13,1	49,9	3,0	34,1	171
Emigratie (92)	25,0	42,4	5,4	27,2	48
<i>Serviceflat / Assistentiewoning</i>					
Interne migratie (239)	19,3	34,3	5,4	41,0	117
Immigratie (407)	21,6	33,9	1,0	43,5	137
Emigratie (100)	26,0	26,0	11,0	37,0	40
<i>Zorgcentrum</i>					
Interne migratie (259)	15,8	24,3	17,8	42,1	97
Immigratie (407)	17,0	32,9	4,2	46,0	137
Emigratie (102)	12,8	30,4	10,8	46,1	38

In het verlengde van eerder onderzoek (De Witte e.a., 2012; De Decker, 2013; Van de Ven, 2014) is inwonen bij de kinderen voor onze respondenten evenmin een optie. Men wil de kinderen niet ten laste zijn; men wil zich niet inmengen in het leven van de kinderen of conflicten krijgen omwille van botsende leefstijlen. Opmerkelijk is dat bij kustverlaters het aandeel dat overweegt om toch bij de kinderen te gaan wonen iets

hoger is dan bij de andere categorieën, al zegt ook bij hen een overgrote meerderheid dat eigenlijk niet te zien zitten. Gaan inwonen bij de kinderen lijkt daardoor enkel een optie als andere alternatieven om diverse redenen niet voorhanden zijn. BAS toont een gelijkaardig beeld, met 3,3% dat eerder en uiterst positief staat ten opzicht van het inwonen bij kinderen. Algemeen in Vlaanderen is dit 5%. Ook het samenwonen met een aantal andere ouderen volgt de West-Vlaamse (4.7%) en Vlaamse (5.9%) cijfers (BAS, 2015).

Tabel 21: Verwachtingen t.a.v. samenwonen (%)

<i>Overweegt u om in te wonen bij</i>	Ja	Nee	Reeds van Toepassing	Weet Niet	Onbekend
<i>Uw kinderen</i>					
Interne migratie (215)	1,4	82,3	1,9	14,4	141
Immigratie (375)	1,6	82,9	1,9	13,6	159
Emigratie (89)	7,9	79,8	5,6	6,7	51
<i>Andere ouderen</i>					
Interne migratie (218)	6,4	63,8	3,7	26,2	138
Immigratie (375)	4,3	67,7	1,9	26,1	169
Emigratie (86)	2,3	67,4	1,2	29,1	54

Driekwart van de kustverlaters hebben iemand in hun nieuwe omgeving die voor hen kan zorgen indien ze ziek of invalide worden. Iemand kennen in de buurt speelde dan ook een rol bij de locatiekeuze voor deze groep. Voor ongeveer 60% van de interne migranten en nieuwkomers is dit eveneens het geval. Bij de nieuwkomers gaat het hoofdzakelijk over de partner en kind(eren). Interne migranten en kustverlaters hebben meer opties.

Tabel 22: Aanwezigheid van zorghulp in de buurt (%)

	Interne migratie	Immigratie	Emigratie
<i>Heeft u iemand in de buurt voor zorg?</i>			
Ja	58,2	61,8	75,0
Nee	35,7	36,6	17,9
N	356	544	140
<i>Indien ja, wie?</i>			
Echtgeno(o)t(e) of partner	41,8	62,6	31,4
Kind/schoonkind	24,7	18,9	19,3
Kleinkind	4,6	3,3	10,7
Ander familielid	7,1	5,2	2,1
Kennis/vriend/buur	12,1	6,0	2,9
Andere	9,6	4,1	6,4
N	239	366	105

4.10 Woonbudget

Gezien de doelgroep van dit onderzoek, zijn de meeste respondenten gepensioneerd. Zij beschikken grotendeels over een maandelijks budget tussen de 1.000 en 2.500 euro. De laagste inkomens zijn te vinden bij de interne migranten, de hoogste bij de nieuwkomers.

Tabel 23: Inkomensverdeling (%)

	Interne migratie	Immigratie	Emigratie
<i>Wat is uw (gezamenlijk) gezinsinkomen?</i>			
<1.000€ per maand	8,2	5,9	5,0
1.000€ - 1.499€ per maand	32,0	22,1	25,0
1.500€ - 1.999€ per maand	18,8	18,2	19,1
2.000€ - 2.500€ per maand	11,5	21,3	21,4
2.500€ per maand	14,0	22,1	21,4
Ik weet niet	5,6	3,3	4,3
Onbekend	9,8	7,2	3,6
N	356	544	140

Interne migranten (57,9%) en kustverlaters (52,1%) richten zich eerder op de huurmarkt. Deze aantallen liggen opvallend hoger dan bij BAS waar de cijfers van huurders variëren tussen 12.4% (Vlaanderen) en 15.6% (West-Vlaanderen) (BAS, 2015). Deze vraag lag omwille van het financiële aspect waarschijnlijk gevoelig bij de respondenten, met een aanzienlijk aandeel onbekend tot gevolg.

Bij interne migranten ligt de maandelijks huur grotendeels tussen de 250 en 750 euro. Bij de kustverlaters zijn er een vrij groot aantal die gratis inwonen. Nieuwkomers bevinden zich meer op de koopmarkt. De kostprijs van hun nieuwe woonst ligt meestal tussen de 150.000 en 350.000 euro.

Tabel 24: Eigendomstype en budget (%)

	Interne migratie	Immigratie	Emigratie
<i>Ik ben huurder</i>	(206)	(225)	(73)
gratis inwonen	4,4	7,1	16,4
250€/maand	1,9	3,56	4,1
250€ - 500€/maand	22,8	16,4	17,8
500€ - 750€/maand	43,2	43,1	24,7
750€-1.000€/maand	13,1	23,6	21,9
> 1.000€/maand	14,7	6,2	15,1
<i>Ik ben eigenaar</i>	(86)	(257)	(46)
via erfenis, schenking,...	5,8	7,4	0,0
< 150.000€	11,6	10,9	6,5
150.000€ - 250.000€	34,9	35,0	23,9
250.000€ - 350.000€	24,4	24,9	37,0
350.000€ - 450.000€	17,4	9,7	17,4
> 450.000€	5,8	12,1	15,2
Onbekend	(64)	(62)	(21)

4.11

Conclusies

Door middel van een schriftelijke enquête werden de verhuismotivatie, motivatie voor locatiekeuze, woonwensen, verhuisintenties en woon- en zorgverwachtingen bij senioren die naar, binnen of weg van de kust verhuizen, bevraagd. Op basis van de resultaten kan een onderscheid gemaakt worden tussen verschillende types van migranten die elk hun eigen specificiteit hebben.

Ten eerste is er de grote groep van pensioenmigranten die hun oude dag op een rustige manier willen beleven. Ze willen niet langer tijd investeren in het onderhouden van een grote woning en tuin. Een omschakeling naar compact wonen met weinig onderhoud, hoofdzakelijk in een appartement, is dan ook het logische gevolg. De omgeving speelt voor deze groep eveneens een grote rol. Naast de aantrekkingskracht van de kust, die met stip op één staat, zijn de aanwezigheid van basisvoorzieningen, het karakter van de omgeving en een vlotte bereikbaarheid met het openbaar vervoer van groot belang. Deze groep van migranten is actief en wil zich vlot kunnen verplaatsen.

Bij de verhuis denken de pensioenmigranten niet of te weinig na over zorgvoorzieningen. Deze groep ziet zorg als 'iets voor later'. Er wordt dan ook weinig gebruik gemaakt van voorzieningen. Deze houding is vermoedelijk gelinkt aan de gezinssamenstelling en de 'jongere' leeftijd. Binnen deze groep zijn hoofdzakelijk koppels terug te vinden die op elkaar kunnen terugvallen en ze trachten dit dan ook zo lang als mogelijk te doen. Pas wanneer één van de partners zorgbehoevend wordt of wegvalt, lijkt men geneigd of genoodzaakt beroep te doen op zorg.

Een tweede, veel beperktere groep zijn de verhuizers die nog steeds zelfstandig thuis wonen maar gebruik maken van zorgvoorzieningen aan huis. Het gaat hier in de eerste plaats over interne migranten en kustverlaters. Naast een compacte en comfortabele woonst, werd hun verhuis ook geïnitieerd door gezondheidsproblemen. De nabijheid van (zorg)voorzieningen in de buurt speelt een grote rol bij de keuze voor hun nieuwe woonst. Bij de kustverlaters duikt nog een bijkomend aspect op, namelijk de behoefte aan sociaal contact. Eenzaamheid, schrik voor eenzaamheid en/of het overlijden van de partner zijn vaak voorkomende redenen om te verhuizen. Bij het kiezen van hun nieuwe woonplaats houdt men dan ook rekening met het kennen van mensen in de buurt.

Een derde en laatste groep zijn de personen die verhuizen naar een woonst met geïntegreerde zorgvoorzieningen, namelijk het woonzorgcentrum, de serviceflat of assistentiewoning. De verhuis is het gevolg van gezondheidsproblemen en de focus ligt dan ook volledig op zorg. Ook binnen deze groep zijn hoofdzakelijk interne migranten en kustverlaters terug te vinden. Beiden hebben wel een andere voorkeur. Bij de interne migranten komt een verhuis richting woonzorgcentrum het vaakst voor, terwijl de kustverlaters eerder kiezen voor een serviceflat/assistentiewoning.

Het is vooral de eerste en grootste groep die de kust voor enorme uitdagingen stelt. Bij het kiezen van hun nieuwe woonplaats denken de migranten niet na over zorg. Men anticipeert niet op de toekomst die hen sowieso te wachten staat.

Nieuwkomers geven aan dat zij de intentie hebben om voor de rest van hun leven aan de kust te wonen. De redenen voor een nieuwe verhuis (intern of emigratie) tonen evenwel aan dat nadenken over de toekomst meer dan noodzakelijk is, zowel op vlak van zorg als qua organisatie van een sociaal netwerk waar men op kan terugvallen.

5

Hoofdstuk 5: De 'aangespoelden' aan het woord.

Door middel van focusgroepen met pensioenmigranten peilden we naar de verhuismotivatie, motivatie voor locatiekeuze, woonwensen, verdere verhuisintenties en de woon- en zorgverwachtingen.

De focusgroepen vonden plaats tussen 17 november en 5 december 2014 in Nieuwpoort, Blankenberge, Oostende en Knokke-Heist. Deze vier kustgemeenten werden gekozen omdat ze behoorlijk verschillend zijn. Oostende een stad met stedelijke faciliteiten die in de andere drie gemeentes afwezig zijn. Knokke-Heist is een duurdere kustgemeente en Blankenberge is een populaire badplaats aan de Oostkust. Nieuwpoort kent ook kusttoerisme, maar dan aan de Westkust. De geografische spreiding is dus ook belangrijk. 62 pensioenmigranten doen mee aan 7 focusgroepen. In de vier gemeentes worden telkens 60- tot 80-jarigen bevraagd. In Oostende, Blankenberge en Knokke-Heist vindt er ook een focusgroep met 80-plussers plaats. De 80-plussers maken een derde van de respondenten uit. Omdat de deelname een zekere mobiliteit vereist, verliep het vinden van 80-plussers iets moeizamer. De focusgroepen werden voorbereid d.m.v. een vooronderzoek waarbij op een journalistieke manier bezoekers van de Zilverbeurs, die in Oostende doorging op 22 september 2014, werden bevraagd.

Tijdens de focusgroepen komen vijf thema's aan bod: (1) de keuze voor een van de vier kustgemeenten, (2) de opbouw van een netwerk, (3) de keuze om in de huidige woning te blijven of (4) een beroep te doen op ouderenzorg en (5) de eventuele terugkeer naar het binnenland. We beginnen met een methodologische toelichting.

5.1

Methodologie focusgroepen

Powell, e.a. (1996) definiëren een focusgroep als volgt: *“Een groep van door de onderzoekers geselecteerde en samengebrachte individuen met als doel een discussie over en commentaar op – vanuit een persoonlijk perspectief – het onderzoeksonderwerp”*. De methode biedt verschillende mogelijkheden: het verkrijgen van achtergrondinformatie over het onderzoeksonderwerp, fenomenen verkennen, onderzoeksvragen genereren, nieuwe ideeën en innovatieve concepten stimuleren. Maar ook: indrukken over producten, programma's, diensten of instellingen oproepen, leren hoe respondenten over een fenomeen praten en kwantitatieve resultaten interpreteren. Met andere woorden, focusgroepen kunnen inzicht in de oorsprong van complexe gedragingen en motivaties bieden (Morgan, 1996, p. 193). Maar focusgroepen hebben voor- en nadelen.

Voordelen

Een belangrijke meerwaarde van focusgroepen is dat ze een zekere groepsdynamiek teweeg kunnen brengen. Respondenten kunnen immers reageren en voortbouwen op antwoorden van andere deelnemers. Die gecombineerde inspanning (of 'synergie') kan een bredere waaier aan informatie opleveren dan de info uit individuele interviews. Participanten zullen vragen stellen aan de rest van de groep en zichzelf verduidelijken (Morgan, 1996, p. 138).

Ten tweede kan deze onderzoeksmethode ook een sneeuwbaaleffect genereren. Een antwoord van één respondent kan een reeks aan antwoorden opleveren.

Ten derde kunnen groepsinterviews ook stimulerend werken omdat de deelnemers als experts worden aanzien. Met onderzoekers samenwerken kan het enthousiasme vergroten.

Ten vierde is ook de spontaniteit belangrijk. In een focusgroep zullen mensen alleen maar spreken als ze over een topic iets te zeggen hebben, niet uit verplichting (Powell, Single, & Lloyd, 1996).

Nadelen

Focusgroepen hebben ook hun beperkingen. Een eerste is dat het risico bestaat dat de invloed van de onderzoeker op de geproduceerde data beperkt is (Powell, Single, & Lloyd, 1996). Al geldt dit voor alle soorten interviews omdat het gedrag van de onderzoeker de participanten nu eenmaal kan beïnvloeden (Morgan, 1996, p. 140), met als tegenargument dat de invloed van de gespreksleider ook niet te groot mag zijn.

Ten tweede is het, ook bij de verwerking van de data, niet steeds mogelijk een onderscheid te maken tussen groeps- en individuele opinies (Powell, Single, & Lloyd, 1996). Sussman stelt een polarisatie-effect te hebben ondervonden (gecit. in Morgan, 1996). Participanten bleken na het gesprek extremere standpunten in te nemen.

Een derde nadeel is dat het moeilijk is informatie te vergaren bij mensen met weinig zelfvertrouwen of minder vlotte praters. Ook zullen de respondenten niet snel gevoelige informatie meedelen.

Een vierde belangrijk nadeel van focusgroepen betreft de representativiteit. Wanneer Powell, Single en Lloyd (1996, p. 203) focusgroepen analyseren die deel uitmaken van hun onderzoek naar geestelijke gezondheid, stellen ze vast dat de deelnemers bestaan uit personen die reeds op andere fora vertegenwoordigd zijn. Het zijn bijgevolg meer verbale, meer zelfzekere mensen. En in ons geval, zijn ze mogelijk ook minder hulpbehoevend dan andere personen uit de groep die ze vertegenwoordigen.

Voordelen van focusgroepen i.t.t. kwantitatieve methodes

Ook voor Meeus & De Decker (2013) heeft kwalitatief onderzoek een meerwaarde. Ze formuleren drie redenen: de mogelijkheid tot het peilen naar percepties en attitudes, verklaringen genereren en het exploratieve karakter.

Ten eerste zal deze studie peilen naar percepties en attitudes betreffende de huidige woonplaats, de faciliteiten (op het vlak van zorg en wonen) en het informatiebeleid hieromtrent. Peilen naar dergelijke emoties en/of gewaarwordingen zijn volgens Meeus & De Decker moeilijk te achterhalen met kwantitatieve surveys. De vraagstelling en de antwoordmogelijkheden zijn er sterk beperkt en respondenten zijn dikwijls geneigd om sociaal wenselijke antwoorden aan te vinken.

Ten tweede zijn we op zoek naar verklaringen voor de verhuisbewegingen en de huidige woonsituatie. Omdat we de waarom-vraag beantwoord willen zien, kiezen we voor kwalitatief onderzoek. De wat- en waar-vraag is hier niet aan de orde en wordt beantwoord in het kwalitatieve luik.

Een derde voordeel is het exploratieve karakter van kwalitatief onderzoek. De respondenten kunnen steeds bijkomende elementen aanhalen die vooraf niet op onze topiclist stonden.

Op die manier ontdekten we bijvoorbeeld dat de focusgroepen de respondenten duidelijk aanzetten tot nadenken. Een survey zou enkel de wait-and-see-attitude kunnen blootleggen wanneer de respondenten over hun toekomstige (residentiële) woonplaats spreken. Maar de focusgroepen slaagden er in ongerustheden hieromtrent aan het licht te brengen. In die context pleitten de respondenten zelfs voor een herhaling van de focusgroepen. De respondenten ervaren het als confronterend, maar nuttig. Het zet hen aan tot nadenken over de toekomst.

Het is dus niet de bedoeling statistische representativiteit te bereiken. We gaan eerder op zoek naar de motieven, ondervindingen en overtuigingen van de respondenten. Uiteraard zullen bepaalde thema's vaker aan bod komen. Die vormen de rode draad in ons verhaal. De beschrijving van de resultaten geeft dus de structuren weer die we doorheen de focusgroepen ontdekten.

5.2

De steekproef

Aantal focusgroepen en respondenten

Morgan (1996) stelt dat er zo'n 4 à 6 focusgroepen nodig zijn om een topic te onderzoeken. Er hebben voldoende focusgroepen plaats gevonden wanneer de informatie "verzadigd" geraakt, m.a.w. wanneer er geen nieuwe informatie naar boven komt.

De grootte van de groep is afhankelijk van het onderzoeksthema. Morgan (1996) stelt dat kleinere groepen beter geschikt zijn voor emotionele topics waarbij een hoog participatieniveau belangrijk is. Grotere groepen zijn meer geschikt voor neutrale thema's. In een kleine groep is het makkelijker elke respondent te betrekken, maar een grote groep kan meer verschillende opinies genereren. Wat het ideale aantal respondenten is, geeft Morgan niet mee. Volgens Powell e.a. (1996) bestaat een focusgroep gewoonlijk uit 6 tot 10 personen.

Gedurende voorliggend onderzoek vonden zeven focusgroepen met 62 deelnemers plaats: één in Nieuwpoort en twee in respectievelijk Blankenberge, Oostende en Knokke-Heist.

Bij het uittekenen van het onderzoek werd geopteerd om de respondenten in twee leeftijdscategorieën onder te brengen. Deze keuze gebeurde beredeneerd-arbitrair. Er werd besloten om in de vier gemeenten telkens twee focusgroepen te organiseren: één met 80-plussers en één met 60- à 80-jarigen. Er werd daarbij voorondersteld dat de personen uit deze categorieën nog in een verschillende fase van beslissing zitten. Van 80-plussers wordt aangenomen dat de keuzen gemaakt zijn, voor 60- à 80-jaren dat het keuzeproces nog bezig is. Er werd verondersteld dat het verschil in leeftijd en bijgevolg in maatschappelijke positie in een beslissingsproces verschillende soorten argumentaties naar voor zou kunnen brengen.

Het recruiteringsproces verliep – zoals verwacht, gezien de leeftijd van de respondenten en het gegeven dat ze zich dienden te verplaatsen – niet steeds van een leien dakje (zie ook verder). Zoals gehoopt, konden we twee volwaardige focusgroepen samenstellen in Blankenberge en Knokke-Heist. Dat was niet het geval voor Oostende en Nieuwpoort. In laatstgenoemde gemeenten slaagden we er niet in om 80-jarigen te laten meewerken. In

Oostende ging uiteindelijk één volwaardige focusgroep voor 60 à 80-jarigen door en was er een diepte-interview met twee 80-plussers. Ongeveer een derde van de 62 deelnemers is ouder dan 80: 18 tachtigplussers tegenover 44 zestig- tot tachtigjarigen.

Het gemiddeld aantal deelnemende personen per focusgroep bedraagt 8,9. De exacte aantallen worden in tabel 25 weergegeven.

De focusgroepen gaan door in lokalen die de gemeentebesturen ter beschikking stellen. De verplaatsing die daarmee gepaard gaat is voor de oudere groep minder evident. De locatie vormt dus een beperking in dit onderzoek. Indien bij de mensen thuis langs gaan tot de mogelijkheden behoort, kan een meer divers publiek bereikt worden. Het budget en de tijdsperiode lieten dat hier niet toe.

Tabel 25: Focusgroepen pensioenmigranten, aantal deelnemers per gemeente en per leeftijdscategorie

Gemeente	60- tot 80-jarigen	80-plussers
Nieuwpoort	11	Geen
Blankenberge	12	9
Oostende	12	2
Knokke-Heist	9	7
Totaal N=62	N=44	N=18

Selectiemethode

Conform het onderzoeksvoorstel is voor het zoeken van respondenten een beroep gedaan op de medewerking van de gemeenten. De gemeente schakelde op haar beurt andere actoren in, in hoofdzaak de Seniorenadviesraad (SAR). Dat de gemeenten een beroep doen op organisaties als de Seniorenadviesraden is logisch. De SAR heeft namelijk een goed zicht op de leeftijd van hun leden, hun afkomst en het aantal jaren dat ze in de huidige gemeente wonen. Wanneer leden van de SAR deel uitmaken van de steekproef, kunnen we vermoeden dat we te maken krijgen met een meer geëngageerde groep. Het is ook mogelijk dat senioren die kennis meebrengen en/of lid zijn van organisaties zoals de SAR een zeker netwerk ter beschikking hebben.

In Nieuwpoort is de schepen voor Seniorenbeleid samen met de Seniorenadviesraad (SAR) op zoek gegaan naar respondenten. Daar brachten al geselecteerde respondenten ook kennis mee die aan het gevraagde profiel voldoen. Ook in Blankenberge worden respondenten gerekruteerd via de SAR. In Oostende staat de coördinator van het stedelijk seniorenbeleid in voor het samenstellen van de steekproef. In Knokke-Heist ten slotte, gebeurt de selectie door de coördinator van het thuiszorgplatform. De coördinator vraagt daarbij ook om kennis aan te spreken.

Bij de selectie van de steekproef wordt geen rekening gehouden met verhoudingen met betrekking tot geslacht, afkomst, beroep, hulpbehoefte of leeftijd. De eerste vier factoren zijn in dit onderzoek ook geen criteria voor deelname aan de focusgroepen. Enkel leeftijd speelt een rol. De participanten moeten namelijk 60 jaar of ouder zijn. Uiteraard diende er een verhuisbeweging naar de kust te hebben plaatsgevonden. En bij voorkeur hadden de respondenten ook nog kinderen in het binnenland. Dat laatste om na te gaan in welke mate kinderen een rol kunnen spelen wanneer de mobiliteit (eventueel) afneemt.

5.3 Profiel van de deelnemers

Sociaaleconomische status

Gezien de bevraging een groepsgebeuren was, is er niet naar inkomens gevraagd. Wel naar het beroep en voor huisvrouwen naar het beroep van de man. Niet geheel verwonderlijk, zijn beroepen met een hogere status oververtegenwoordigd. Dat geldt inzonderheid voor Knokke-Heist (deze gemeente was daarvoor ook geselecteerd). De respondenten zijn dus eerder bemiddeld, wat bij een van hen de vraag oproept of de mening van minder bemiddelde mensen wel voldoende aan bod zal komen.

Desalniettemin waren andere beroeps categorieën ook behoorlijk vertegenwoordigd. Een lijst van alle beroepen is te vinden in tabel 26.

Tabel 26: Deelnemers focusgroepen, lijst beroepen van de respondenten, per gemeente

Gemeente	Beroepen
Nieuwpoort	twee militairen – bediende autoverhuur – koppel: secretaresse en kaderlid – bakker – secretaresse – vertegenwoordiger – directiesecretaresse – koppel zelfstandigen: kapsalon – ambtenaar bij RVA
Blankenberge	arbeider bij metaalbedrijf - beambte bij de Nationale Arbeidsraad - 3 docenten uit het hoger onderwijs - inspecteur bij de politie - 3 huisvrouwen - 2 lesgevers uit het secundair onderwijs - bankbediende - diensthoofd cel milieu - bankdirecteur - schooldirecteur - zelfstandige in de horeca - regionaal directeur van een internationaal bedrijf - kinderverzorgster- havenarbeider
Oostende	Provincieambtenaar – koppel: kaderlid en huisvrouw – koppel: boekhouder en poetsvrouw – slager – binnenschipper – bakker – zelfstandige (naar Oostende gekomen na faillissement) – koppel: bedienden – geen informatie van 3 respondenten
Knokke-Heist	Huisvrouw, echtgenoot: vertegenwoordiger in de textielsector – koppel van zelfstandige fruithandelaars – apotheker – apotheker, werkzaam in de farmaceutische industrie – directrice middelbare school – officier bij NAVO – huisvrouw, echtgenoot: arts – arts – jurist – directeur-generaal van een werkgeversorganisatie – huisvrouw, echtgenoot: arts en inspecteur-generaal bij Riziv – huisvrouw, echtgenoot: Procureur des Konings – huisvrouw, echtgenoot: ingenieur bij een elektriciteitscentrale – bediende bij Stad Brussel, echtgenoot: kaderlid bij een groot bedrijf – huisvrouw, echtgenoot was beroepsmilitair

De deelnemers aan de focusgroepen waren, enkele uitzonderingen niet te na gesproken, “actieve senioren”. Ze zijn niet enkel lid van de SAR, maar doen ook vrijwilligerswerk (in een ziekenhuis, kerk,...) en zijn aangesloten bij verschillende verenigingen. Ze doen aan sport, volgen computerlessen, gaan kaarten, spelen petanque, gaan zwemmen, enzovoort. Een steekproef met een groep van voornamelijk actieve senioren kan een invloed hebben op de resultaten. Zo kunnen we bijvoorbeeld vermoeden dat een groot aantal hobby's en connecties een eventuele terugkeer naar het binnenland ontmoedigt.

Aantal jaren aan de kust

De gemiddelde respondent verblijft al 13 jaar aan de kust. De meest recente inwijkeling werd vier maanden voor de datum van de focusgroep kustbewoner; de oudste werd dit 64 jaar geleden. De deelnemers uit Nieuwpoort wonen er gemiddeld 5 jaar. In Blankenberge is dat 14 jaar en in Oostende 9. De respondenten uit Knokke-Heist zijn al

het langst aan de kust met een gemiddelde van 18 jaar. Bij vijf personen beschikken we niet over de juiste gegevens.

Herkomst

De respondenten komen uit alle Vlaamse provincies en Brussel, met een klein overwicht van Oost-Vlaamingen. Een deel van de respondenten had al een link met de kust. De partner was er bijvoorbeeld opgegroeid of er woonden andere familieleden.

Het merendeel woonde in een huis dat te groot werd eens de kinderen er niet meer woonden. Het huis ruilden ze in voor een appartement aan de kust.

Verhouding mannen – vrouwen

Zoals eerder vermeld, zijn de respondenten niet geselecteerd op basis van geslacht. Toch maken ongeveer evenveel vrouwen (33) als mannen (29) deel uit van de focusgroepen. Bij de 80-plussers uit Blankenberge zijn de mannen oververtegenwoordigd. Maar bij de 60- tot 80-jarigen uit Oostende en de 80-plussers uit Knokke-Heist is er dan weer een overwicht van vrouwen. Bij de andere focusgroepen is er (ongeveer) een evenwicht. De aantallen per focusgroep zijn terug te vinden in tabel 27.

Tabel 27: Deelnemers focusgroepen, verhouding mannen-vrouwen

Gemeente	Leeftijdscategorie	Aantal vrouwen	Aantal mannen	Totaal
Nieuwpoort	60-80	6	5	11
Blankenberge	60-80	6	6	12
	80+	2	7	9
Oostende	60-80	8	4	12
	80+	1	1	2
Knokke-Heist	60-80	5	4	9
	80+	5	2	7
Totaal		33	29	62

5.4

Verloop van het onderzoek

De werkwijze was in de zeven focusgroepen steeds dezelfde. D.m.v. het aangeven van relevante topics werd door de onderzoekers een aanzet gegeven. Vijf grote thema's staan centraal: (1) de woonplaats en woning en de verhuismotieven, (2) de netwerken van de pensioenmigranten, (3) de toekomstperspectieven wat betreft de woonvorm. Blijven de respondenten thuis wonen en doen ze daarbij een beroep op formele of informele zorg? Of (4) wordt er nagedacht over residentiële zorg? Hierbij peilen we naar de informatieverwerving met reflectie over het beleid ter zake. Ten slotte (5) informeren we of de pensioenmigranten plannen hebben om terug te keren naar het binnenland.

Er werd telkens gestart met een "voorstellingsronde". Daarin werd de leeftijd meegedeeld en gingen de respondenten in op hun vorige woonplaats en de redenen

waarom ze naar de kust zijn komen wonen. De respondenten vertellen uit welke soort woning ze komen, hoe ze nu wonen en waar in de gemeente ze wonen. Wonen ze in het centrum? Zijn er veel voorzieningen in de buurt? En waarom kozen ze voor deze kustgemeente? We polsen ook naar hun relatie met het binnenland.

In tweede instantie vragen we naar de contacten met burens en kennissen en hoe het opbouwen van een netwerk verliep. Wat zijn de vrijetijdsbestedingen van de respondenten?

In de laatste drie topics komen de toekomstplannen van de respondenten ter sprake.

In derde instantie vragen we of de pensioenmigranten van plan zijn om zo lang mogelijk in de huidige woning te blijven. En zo ja, kunnen ze daarbij rekenen op hulp van de omgeving? Welke rol spelen de kinderen en de burens daarin? Doen ze/zijn ze van plan een beroep te doen op huishulp?

Ten vierde vragen we naar de (eventuele) plannen van de respondenten omtrent ouderenzorg. Hoe concreet zijn die? Daarbij vragen we ook naar de beschikbaarheid van informatie. Zijn de respondenten voldoende geïnformeerd over het seniorenbeleid in hun gemeente? Weten ze waar ze die informatie kunnen halen?

Ten vijfde gaan we na of er deelnemers zijn met plannen om terug te keren naar het binnenland.

De formele thema's (woonplaats, type woning,...) komen eerst aan bod. Pas in tweede instantie gaan we in op gevoeliger thema's. Zo komt eenzaamheid bijvoorbeeld ter sprake wanneer het gaat over de netwerken van de pensioenmigranten. We merken dat zulke thema's minder aan bod komen wanneer de dominante sprekers die gevoelens niet ervaren. Dat betekent niet dat het thema niet wordt aangekaart. Op sommige momenten vervullen de groepsgesprekken ook een informerende taak. Zo verklaren verschillende respondenten dat ze over bepaalde thema's (zoals ouderenzorg) nog niet hadden nagedacht. Ze noemen de gesprekken "confronterend", maar geven wel mee dat het goed is om er even bij stil te staan.

De focusgroepen in Nieuwpoort, Blankenberge, Oostende en Knokke-Heist werden afgenomen op respectievelijk 17, 18 en 24 november en op 5 december. De gesprekken duurden één tot twee uur met een gemiddelde van 1 uur en 18 minuten. De respondenten werd volledige anonimiteit gegarandeerd. We verzekerden dat persoonlijke gegevens noch geluidsfragmenten aan derden kenbaar gemaakt zouden worden. De gesprekken werden wel uitgetypt.

Zoals aangehaald, werd eerst een vooronderzoek verricht. Vooraleer we de analyse van de focusgroepen presenteren, gaan we eerst in op de bevindingen van het vooronderzoek.

5.5

Bevindingen vanuit het vooronderzoek

Ter voorbereiding op de focusgroepen werden mensen op een journalistieke wijze bevraagd op de Zilverbeurs van Oostende (22 september 2014). Dat is een evenement om senioren kennis te laten maken met het aanbod van voorzieningen op lokaal en nationaal vlak. Onder de bezoekers zijn er ook pensioenmigranten. Zij krijgen de beknopte versie van de topics van de focusgroepen voorgeschoteld. De zestien interviews duren elk zo'n tien minuten. Alweer geldt de opmerking dat de steekproef bestaat uit (relatief) mobiele mensen. Ze hebben namelijk de mogelijkheid om de

verplaatsing naar de beurs te maken. De bevroagden brengen allen een bezoek aan een beurs die informatie verschaft rond oud worden in Oostende. Het aantal pensioenmigranten dat wenst terug te keren naar het binnenland ligt dus vermoedelijk lager.

We bespreken achtereenvolgens: het gebrek aan netwerken, de voorkeur om in de huidige woning te blijven door middel van woningaanpassingen en met behulp van diensten en, ten slotte, de wens om aan de kust te blijven.

Netwerken

Het merendeel van de respondenten verklaart moeilijkheden te ondervinden bij het opbouwen van een netwerk in Oostende. Ze hebben het gevoel altijd "de anderen" te zijn. Dat komt volgens de respondenten omdat ze al ouder zijn. Hun leeftijdsgenoten hebben al een netwerk opgebouwd. Anderen vermoeden dat het kusttoerisme aan de basis ligt van de teruggetrokken houding van de Oostendenaars of dat West-Vlamingen in het algemeen minder extravert zijn dan personen uit andere provincies. Ook een taalbarrière wordt als reden opgegeven. Het dialect zou voor inwijkelingen onverstaanbaar zijn.

Verté, sociale gerontoloog en inleider op de beurs, wijst erop dat de attitude van de 'aangespoelden' ook een rol speelt. Zijn onderzoek toont aan dat de meest kapitaalkrachtigen naar de kust trekken en welgestelden engageren zich volgens Verté minder in collectieve aangelegenheden. Ze gaan eerder individuele uitstappen plannen (Verté, 22 september 2014, Oostende).

Ageing-in-place

De meeste respondenten willen zo lang mogelijk in de woning waar ze op het moment van het gesprek wonen, blijven. De meesten kozen daarom voor wat ze als een aangepaste woning ervaren. Een meerderheid woont daarom op een appartement, waar ze vaak ook al aanpassingen hadden aan uitgevoerd. Het gaat dan (bijvoorbeeld) om toiletten op de juiste hoogte hangen, drempels verwijderen of een inloopdouche installeren. Zij die nog geen aanpassingen doorvoerden, lijken er toe bereid te zijn zodra hun mobiliteit afneemt.

De bevroagde pensioenmigranten kozen ook bewust voor Oostende omdat daar alle vereiste voorzieningen aanwezig zijn. Een aantal respondenten maakt al gebruik van poetshulp, familie zorg of de boodschappenservice van grootwarenhuizen. Ze verklaren dat 'alles' in de buurt is. Een bibliotheek, een zwembad en een park, maar ook verschillende bakkers en slagers. En ze kunnen vlot het binnenland in met de trein.

Terugkeren?

Pensioenmigranten zijn ooit vanuit het binnenland naar de kust verhuisd. De vraag stelt zich of ze daar definitief willen blijven. Feit is dat ze het niet zien zitten om bij hun kinderen in te trekken (cf. De Decker, 2013). Het voornaamste motief daartoe is het behoud van hun zelfstandigheid. Bovendien vrezen ze dat het samenbrengen van verschillende leefstijlen geen evidentie is.

Niemand van de mensen die we spraken, wenst naar het binnenland terug te keren, hoewel ze aan de kust slechts een beperkt sociaal netwerk hebben en dus weinig sociale bindingen. Enkelen wezen erop dat ze de contacten met hun vorige woonplaats zijn verloren en dat ze daar dus ook geen netwerk meer hebben.

5.6 Bevindingen vanuit de focusgroepen

De bespreking van de resultaten is onderverdeeld in vijf thema's. Eerst bespreken we de verhuismotieven en de keuze voor een van de vier kustgemeentes. Daarna (2) kijken we of de pensioenmigranten reeds een netwerk opbouwden. De laatste drie thema's gaan over de verwachtingen van de senioren. (3) Willen ze zolang mogelijk thuis blijven wonen of (4) doen ze een beroep op ouderenzorg? In het laatste stuk (5) kijken we of de pensioenmigranten aan de kust blijven of ooit terugkeren naar het binnenland.

5.6.1 Verhuismotieven

Onze bevraging startte met de vraag "waarom zijn jullie vanuit jullie stad of gemeente naar de kust komen wonen?". We merken eerst en vooral dat de zee een grote aantrekkingskracht uitoefent op de pensioenmigranten. De keuze voor een bepaalde gemeente wordt voornamelijk bepaald door de historische banden die de respondenten hebben met de badplaats. In tweede instantie gaan de pensioenmigranten op zoek naar een gemeente met voldoende voorzieningen.

Aantrekkingskracht van "de zee"

Op de vraag waarom de deelnemers naar de kust ("zee") verhuizen komen dezelfde twee redenen steeds terug: de gezondheid ("de gezonde lucht") en het permanent vakantiegevoel. Ook voor de (klein)kinderen is het een leuke plaats om op bezoek te gaan.

"Om gezondheidsredenen zijn wij vijftien jaar geleden naar de kust gekomen. Ik heb problemen met mijn longen, ik heb drie keer op spoed gelegen in Gasthuisberg. En hier voel ik me vrij goed."

"Ik voel mij hier gezonder dan in Antwerpen. (...) Wij gaan wandelen, de krant lezen en koffie drinken."

"In 2002 hebben ze twee derden van mijn long weggenomen. De dokter raadde mij aan zoveel mogelijk naar de kust te gaan. Ik heb hem beloofd dat als hij ervoor kon zorgen dat ik daar (het ziekenhuis) nog buiten geraak, ik aan de kust zou gaan wonen. En dat heb ik ook gedaan. Nu is het veel beter."

"Ik heb graag open ruimtes. Ik moet lucht hebben. Als ik op de dijk kom, geniet ik van de open ruimte. Ik heb het gevoel dat het daar allemaal van mij is."

"We leven hier als God in Frankrijk. Gewoon genieten."

Keuze voor een bepaalde gemeente

Twee redenen staan hier centraal: de historische banden met de gemeente en de aanwezigheid van voorzieningen.

Reeds lang vertrouwd met de gemeente

De keuze voor een bepaalde gemeente komt bij de meeste respondenten niet uit de lucht vallen. Het merendeel van de pensioenmigranten maakte al op jonge leeftijd kennis met de badstad waar ze nu vertoeven:

1. Een groot deel van de respondenten had in de gemeente al een huis of appartement gehuurd om in te verblijven tijdens de vakanties.
2. Bij een aantal deelnemers hadden familieleden (ouders of schoonouders) al een tweede verblijf in de gemeente. Dat laatste kwam vooral voor in Knokke-Heist en in mindere mate in Nieuwpoort en Oostende. Een aantal pensioenmigranten uit die laatste categorie woont dan ook in het geërfde huis van de (schoon)ouders.
3. Een kleiner aantal deelnemers bracht hun jeugd door aan de kust en keert er na een periode in het binnen- of buitenland terug.

Het merendeel van de respondenten kent de gemeente dus al erg goed en is bijgevolg vertrouwd met het reilen en zeilen van de gemeente.

"Ik ben van [gemeente], maar ik ben misschien meer Knokkenaar dan [...]. Ze deden hier in de jaren 1890 verkavelingen in Knokke. En de aannemer zei tegen mijn grootmoeder: "Emilie, je gaat toch wel een stuk grond kopen van mij?" En mijn grootmoeder kocht een stuk grond. Ik kom dus al naar Knokke van toen ik geboren ben. Dus vanaf het jaar '30. Ons hart lag meer in Knokke dan in [...]."

"Als jochie van [gemeente] kwam ik hier op verlof. Het was hier prettig. Ik heb er nog leuke foto's van. Mijn schoonouders gingen altijd naar de Liberty in Blankenberge. De keuze ging bij de verhuis tussen Oostende en Blankenberge. Maar in Oostende kosten de appartementen op de dijk meer. Dus dan is de keuze snel gemaakt."

Voorzieningen

De respondenten die geen historische band hebben met een bepaalde kustgemeente, laten hun keuze vaak afhangen van de aanwezigheid van voorzieningen. Het gaat hier om (1) winkels, (2) transport, (3) ontspanning en (4) medische voorzieningen.

1. Winkels in de buurt zijn voor alle respondenten erg belangrijk.
2. Ook met transportmogelijkheden wordt rekening gehouden. Zo is een treinstation op wandelafstand erg handig om bijvoorbeeld het thuisfront te bezoeken. De senioren maken ook gebruik van trams om zich naar andere delen van de stad te begeven, ook wanneer de mobiliteit afneemt.

"Er is hier een fantastisch openbaar vervoer. Dat is een van de redenen waarom we voor Oostende kozen. Door mijn diabetesprobleem heb ik een probleem met mijn voeten. Daarom heb ik mijn wagen weg gedaan. Ik had het gevoel dat het niet meer zo goed ging. Ik had schrik gekregen. In [gemeente]. woonden we echt op de buiten. We moesten zeven minuten fietsen vooraleer we een bakker tegenkwamen. En er was een bus om de drie uur. Toen we hier in Oostende op vakantie kwamen hebben we vastgesteld dat het openbaar vervoer hier een droom is. Wij kenden dat niet in [gemeente]. Daarom zijn we naar hier gekomen. We hebben alles dichtbij. We zitten op de Torhoutsesteenweg. De ziekenkas en GB zijn vlakbij. We verjongen niet he. Ik wil er geen hele voormiddag over doen om brood te gaan halen. Als ik mij op de grond zet, geraak ik niet meer recht."

3. Maar ook de aanwezigheid van cultuurhuizen, cinema's en andere ontspanningsmogelijkheden bepalen de keuze voor een woonplaats. Vooral Oostende heeft een aantal inwijkelingen aan haar uitgebreid aanbod te danken. Het merendeel van de respondenten had er, in tegenstelling tot de andere steden, geen historische band met de stad. Een deel van de respondenten in Oostende bracht vroeger de vakanties zelfs door in een andere badstad. Ze kozen voor Oostende als woonplaats omdat ze op zoek waren naar "een echte stad".

"Wij zijn 34 jaar in De Haan op vakantie geweest. We hebben nog getwijfeld om daar iets te zoeken. Maar mijn man vond het daar doodskoud in de winter. Mijn man wou voornamelijk de zee. We gaan nog altijd naar De Haan op vakantie. We hebben daar een cabine van 1 april tot 30 september. Van zodra het goed weer is gaan we naar daar."

4. Sommigen lieten hun keuze voor een bepaalde badstad beïnvloeden door de aanwezigheid van medische diensten en rusthuizen. Hoewel sommige respondenten voor medische zorg toch het binnenland in trekken. Een aantal keert terug naar de voormalige woonplaats om bij de vertrouwde huisarts langs te gaan. Voor anderen zijn de ziekenhuizen aan de kust te klein en/of te weinig gespecialiseerd. Ze keren daarvoor liever terug naar Gent (UZ) of Leuven (Gasthuisberg).

"Ik heb tegen mijn huisarts al gezegd dat ik voor een opname liever naar Leuven of Jette zou gaan. Hij schrok en zei dat ik ook naar Brugge kon gaan. Dan heb ik hem gevraagd of hij graag in een Brussels ziekenhuis terecht wou komen. Hij viel bijna van zijn stoel. Dat is omgekeerd ook zo."

Familie

Slechts enkele respondenten kiezen de kustgemeente niet enkel op basis van historische banden of de aanwezigheid van voorzieningen. Zij volgen familieleden die niet van de kust afkomstig zijn, maar er later gingen wonen. Het gaat hier bijvoorbeeld om een koppel dat hun sociaal appartement in Antwerpen moest verlaten. Op dat moment verhuurde de vader van hun schoondochter een appartement aan de kust. Omdat hun zoon en schoondochter ook dichtbij de kust wonen, besloten ze het appartement te betrekken. Een andere respondent volgde haar dochters naar de kust. En nog een andere deelnemer had een zoon die met een Oostendse vrouw trouwde. Toen het huis van haar moeder vrij kwam, besloot hij er in te gaan wonen.

Waar in de gemeente?

Wat de woonplaats *binnen* de kustgemeente betreft, valt het op dat de dijk bij de pensioenmigranten weinig populariteit geniet. Het is er te druk en te toeristisch, er is weinig zon en het waait er te hard. Sommige senioren kunnen bij stevige wind de dijk niet op en zouden dus vaak het appartement niet kunnen verlaten. Ook het groot aantal "tweedeverblijvers" ontmoedigt de pensioenmigranten om een appartement met zicht op zee te betrekken. De gebouwen zijn verlaten in de winter. Wat ook meespeelt is dat de appartementen worden verhuurd voor korte vakanties. Dat kan voor wrevel zorgen bij de vaste bewoners van het gebouw.

"Op de dijk zijn het allemaal 'tweedeverblijvers'. Je moet in de winter eens naar de gebouwen kijken. Je ziet er misschien twee lichtjes branden. Dan ben je daar toch wel heel ongelukkig."

"Je hebt ook nog de 'weekendverblijvers'. Zij verhuren hun appartement zoveel mogelijk door. En daar heb ik de meeste problemen mee. Zij hebben minder respect. Ze gaan met hun surfplank door de gang en nemen hun hond overal mee naartoe."

De respondenten kiezen over het algemeen dus niet de toeristische plaatsen uit om te gaan wonen.

In Knokke-Heist bijvoorbeeld, wordt de Kustlaan¹¹ als een aantrekkelijke woonplaats gezien. Het strand en de dijk zijn nabij, maar de nadelen van wonen op de dijk zijn afwezig. Bijna alle respondenten uit Nieuwpoort wonen in Nieuwpoort-Stad. Ze hebben het gevoel dat de inwoners van Nieuwpoort-Bad sociaal geïsoleerd zijn.

Leven aan zee: pros en cons

De meeste respondenten zijn erg tevreden in de kustgemeente. Maar dat betekent niet dat er geen oprispingen zijn. Er wordt gesproken over (1) de verschraling van het winkel- en horeca-aanbod, (2) onhandig uitgewerkte recente projecten en (3) angst.

1. Enkele deelnemers kaarten het verdwijnen van bepaalde winkels aan. In Blankenberge kan men niet terecht voor "goede taartjes" of "speciale kruiden". De "chique winkels" verdwijnen en "Hema" komt in de plaats. In Knokke-Heist zijn, volgens de respondenten, de huurprijzen te hoog voor winkels die niet tot een keten behoren. Ook aan de conservatie van oude gebouwen kan volgens hen meer aandacht besteed worden. Gezellige cafés, restaurants en artdecohuizen verdwijnen.

"Als wij boodschappen moeten doen, gaan we naar Brugge of Knokke. We gaan niet naar Knokke omdat we dikke nekken zijn he. Maar daar vind je veel meer. Als je iets nodig hebt moet je naar Brugge. Brugge is veel gemakkelijker. Ik moet voor een vriend een cadeau kopen. En hij vraagt mij of er in Blankenberge een chocolatier is. En we spreken van een chocolatier he, geen Leonidas. (...) Als je nu mensen op bezoek krijgt en je wilt deftige taartjes gaan halen... Of als je iets speciaals wilt eten, iets van kruiden, dat vind je hier niet."

¹¹ Dit is de eerste straat achter de dijkappartementen. Ze loopt parallel met de dijk.

2. Over een aantal nieuwe projecten zijn de deelnemers niet te spreken.

"Het ergste is het Casino. Daar heeft men jaren over gesproken en nu hoor ik er niks meer over op de gemeenteraad. Volgens mij moeten ze de architect zelfs een schadevergoeding betalen."

"Er is zelfs geen lift."

"En ook geen keuken. Als ze iets willen doen, moeten ze een traiteur vragen."

3. Respondenten van een bepaalde focusgroep zijn bang 's nachts. Aanleiding voor die angst was bij een van de deelnemers een inbraak. Ook de aanwezigheid van andere nationaliteiten boezemt haar geen vertrouwen in. De verlaten straten 's nachts bezorgen de senioren geen veilig gevoel. Een andere deelnemer durft 's nachts zijn garage niet in. Hij wacht liever tot de volgende ochtend om de auto binnen te zetten en laat hem 's nachts aan de straatkant staan. Het is hierbij belangrijk te melden dat het onderwerp "onveiligheid" in de andere focusgroepen niet aan bod kwam.

"Ik heb een parking [onder het appartementsgebouw] waar mijn auto staat. Na tien uur kom ik niet meer in die parking. No way. Dan staat mijn auto voor de deur. Om zeven uur ga ik hem weer binnen zetten."

Niettegenstaande een grote tevredenheid, worden toch enkele ergernissen ten berde gebracht. Zo verwezen enkelen naar de prijsstijgingen in juli en augustus. Kleine handelaars en caféuitbaters zouden gedurende die periode de prijzen verhogen. Ook de 'onzedige' toeristen vormen een probleem. Voorbeelden worden aangehaald: blote bovenlijven, tattoos, toeristen die zich omkleden in kledingwinkels en toeristen die op het strand slapen.

Toch ziet het merendeel van de pensioenmigranten het toerisme aan de kust niet als een probleem, integendeel. Ze zijn tevreden met wat "leven in de brouwerij" tijdens de vakanties.

"Soms krijg ik de indruk –en ik weet dat ik ook oud ben– dat ik hier al in een rusthuis zit. Gelukkig zijn er nog de vakantieperiodes, dan zie je wat jonge mensen en kinderen."

"Mensen lachen altijd met mij als ik zeg: 'mijn verlof begint de eerste september en eindigt de dertigste juni'. Maar ik noem het geen overlast."

5.6.2

Netwerken

Het is moeilijk allesomvattende conclusies te trekken omtrent de (al dan niet) uitgebreide netwerken van de pensioenmigranten. De respons hieromtrent is heel divers. Het feit dat het merendeel zich goed thuis voelt in de huidige gemeente, betekent niet dat iedereen erin is geslaagd een uitgebreid netwerk op te bouwen.

Nochtans is het grootste deel van de respondenten zeer actief. De bevroegde senioren zijn betrokken bij verschillende verenigingen, doen aan sport, volgen computerlessen, doen aan vrijwilligerswerk (in een ziekenhuis, kerk,...), gaan kaarten, petanquen,

enzovoort. Het is belangrijk hierbij te vermelden dat een uitgebreid verenigingsleven geen garantie biedt op een uitgebreid netwerk. Onder de respondenten die meegeven geen groot netwerk te hebben, bevinden zich heel wat personen met verschillende hobby's. Zo gaat een aantal senioren bijvoorbeeld op z'n eentje tekenen, zwemmen of lezingen bijwonen.

Wanneer we het thema 'ontwikkelen van netwerken' aanbrengen, komen vier punten steeds terug. (1) De kloof van de "aangespoelden met de 'oorspronkelijke' bewoners komt het vaakst aan bod. (2) De respons daarop is vaak dat er genoeg mogelijkheden zijn om een netwerk uit te bouwen. (3) Anderen trekken naar de kust voor de rust en maken zich minder zorgen over sociale contacten. (4) Enkelen spraken ook over eenzaamheid.

Kloof door taal en geslotenheid

Bij de groep van senioren die minder tevreden is met hun contacten in de badstad, komt vaak de kloof met de "oorspronkelijke inwoners" terug. De term "aangespoelden" is door iedereen gekend en wijst op de pensioenmigranten die naar de kust verhuisden. De term fungeert als geuzennaam. Zo kunnen de pensioenmigranten zich aansluiten bij de "Bond der Aangespoelden". De Bond organiseert allerlei culturele en sportieve activiteiten en reizen. Het ledenbestand bestaat voornamelijk uit senioren, maar de organisatie is op zoek naar jongere deelnemers. De vereniging uit Middelkerke brengt driemaandelijks een magazine uit.

De respondenten die over die kloof spreken hebben het gevoel dat de oorspronkelijke kustbewoners niet echt gelukkig zijn met hun aanwezigheid. Sommigen schrijven het gebrek aan contact toe aan het karakter van de bewoners van de hele provincie. "West-Vlamingen zijn koude mensen." Anderen hebben een probleem met het dialect. Ze slagen er niet in de buurthandelaar te begrijpen en hebben het gevoel dat ze uitgelachen worden als ze Algemeen Nederlands proberen te spreken.

"Ik ben absoluut niet geïntegreerd. Ik ben getrouwd met een Franstalige, die Nederlands en Vlaams heeft leren spreken in Antwerpen. Maar het West-Vlaams, daar begin ik niet aan. Ik heb het te moeilijk om de mensen hier te begrijpen. En mijn echtgenote verstaat ze al zeker niet. Ze spreekt vlot Vlaams en Antwerps, maar als ze hier naar de kruidenierswinkel gaat, begrijpt ze er niets van."

Het gevolg voor die groep is dat zij, als "aangespoelden", elkaar gaan opzoeken. De pensioenmigranten maken deel uit van verenigingen waar ze enkel "aangespoelden" ontmoeten. Sommigen zijn er nog niet in geslaagd die kloof te overbruggen.

"Het maakt niet uit hoe lang je hier woont, je raakt toch nooit volledig geïntegreerd, je blijft 'de aangespoelde'."

Voor een ander deel van de respondenten die een kloof ervaren tussen "aangespoelden" en "oorspronkelijke kustbewoners" is die situatie tijdelijk. Ze spreken van een moeilijke start, maar geven mee nu geen groot onderscheid meer te zien tussen beide groepen.

Heft in eigen handen nemen

Een aantal pensioenmigranten heeft nooit problemen gekend bij het opbouwen van een netwerk. Zij zijn er dan ook van overtuigd dat er voldoende mogelijkheden zijn om mensen te leren kennen. De eerder genoemde kloof is volgens die groep makkelijk te overbruggen. Ook eenzaamheid kan volgens deze groep voorkomen worden.

"Er is van alles te doen, maar je moet de moeite doen van ernaartoe te gaan."

"Je moet zelf naar de mensen gaan om contacten te leggen. Als men naar hier komt, moet men zich integreren."

Naar de kust gekomen voor de rust.

Een aantal respondenten wenst de oude dag te gebruiken om tot rust te komen. Ze wensen bijvoorbeeld de drukte van het professionele leven achter zich te laten en zien het opbouwen van een netwerk niet als prioriteit.

"Toen ik van Gent kwam dacht ik: 'eindelijk, rust, ik ga naar Blankenberge. Het is daar dood en stil'. Zo dachten de Gentenaars er toch over."

"Ik kom uit het buitenland, waar ik ongeveer vijftig jaar geleefd heb. Ik ben 65 en ben van plan van een beetje op rust te komen, te pensioneren."

Eenzaamheid

Enkele respondenten spraken over eenzaamheid, maar vaak in de hypothetische zin. De respondenten zijn bang eenzaam te worden wanneer hun partner wegvalt of als ze hulpbehoevend worden. Ook worden bepaalde locaties gelinkt aan sociaal isolement. Zo zijn (bijv.) de inwoners van Nieuwpoort-Stad beter af dan die van Nieuwpoort-Bad. Nieuwpoort-Bad kent teveel "tweedeverblijvers" en "er hangt geen sociale sfeer".

5.6.3

Moving in Time of Ageing-in-place?

Omdat de respondenten al een verhuisbeweging achter de rug hebben, kunnen we vermoeden dat ze de mogelijke gevolgen van verouderen incalculeerden. We zouden er dus van uit kunnen gaan dat de bevraagde senioren kozen voor een plaats waar ze comfortabel hun oude dag kunnen doorbrengen in een aangepaste of aan te passen woning in een aangepaste woonomgeving ("*moving in time*"). Maar is dat ook zo? En zijn de respondenten van plan zo lang mogelijk in de huidige woning te blijven of hebben ze al nagedacht over ouderenzorg?

We stellen vast dat het merendeel van de respondenten de woning nog niet aanpaste met het oog op een eventuele afname van de mobiliteit. Wat *moving in time* zou kunnen zijn, is in de praktijk dus *ageing-in-place*.

Het overgrote deel van de deelnemers wil namelijk zo lang mogelijk in de huidige (-nog niet aangepaste) woning blijven. Ze willen "hun plan trekken", "zo lang mogelijk hun eigen baas spelen". Zolang er zich geen problemen stellen, lijkt het merendeel van de respondenten weinig woonalternatieven te zoeken.

Ageing-in-place impliceert twee voorwaarden. (1) Het huis moet aangepast zijn aan de mogelijks verminderde mobiliteit en (2) de senioren moeten eventueel een beroep kunnen doen op hulp aan huis. Die hulp kan formeel of informeel zijn. Bij de informele hulp rekenen we bijvoorbeeld kinderen en burens. We bespreken eerst de aanpassingen aan de woning.

Aangepaste woning

Daar onze respondenten al op latere leeftijd verhuisden, met het oog op oud worden op de nieuwe plek, is de kans groter dat men al opteerde voor een aangepaste woning. Een meerderheid geeft aan dat de voormalige woning te groot was na het vertrek van de kinderen. Nu wonen ze kleiner.

Een aanzienlijk deel van de respondenten woont op een appartement. De meeste appartementsbewoners achten hun woning geschikt voor de oude dag. Bij het idee van onaangepastheid, ligt de focus voornamelijk op de trap. Die is bij hen afwezig, waardoor er volgens velen geen probleem meer is. De bewoners van een huis maken een analoge redenering. Ze gaan ervan uit dat ze steeds een traplift kunnen installeren zodra de mobiliteit afneemt.

Toch zal een deel van de respondenten ook wachten tot er zich een probleem stelt, vooraleer de woning aan te passen. Dat illustreert ook volgende dialoog van een 80-jarig koppel uit Oostende.

Vrouw: *"Ik zit al met twee nieuwe heupen. En momenteel gaan de trappen wat moeilijker. Maar het gaat, het gaat. Vooral het onderhoud vraagt veel moeite. Trappen doen we niet zo vaak per dag."*

Man: *"Er zijn oplossingen voor."*

V: *"Als het niet meer gaat, dan laten we een stoel installeren of zo. (...) Of we kunnen voor een bedkast kiezen, die via een elektrisch systeem uit de muur komt."*

M: *"Maar dan moeten we al heel oud zijn. Daar zijn we nu nog niet mee bezig. Want dan denk ik... Nee!"*

V: *"We willen zo lang mogelijk thuis blijven. Met enkele aanpassingen lukt dat wel. Het is enkel de trap die voor haar een beetje moeilijk is."*

Andere voorbeelden illustreren wel een zekere vorm van anticipatie op een eventuele afname van de mobiliteit. Zo wordt bijvoorbeeld gesproken over de tuin. Het onderhoud is niet meer vanzelfsprekend waardoor de respondenten naar alternatieven zoeken.

"We hebben nagedacht over onze woonplaats. Het is een plezier om op een appartementje te wonen. Ik ben hier toegekomen zonder een schop, zonder een hark, zonder een kruiwagen. Ik wil hier niks meer. Ik wil hier profiteren."

"We hebben een appartement op het gelijkvloers gekocht. We hebben drie slaapkamers voor wanneer de kleinkinderen komen. We hebben geluk met een vrij grote tuin, met kunstgras. Dat moet je niet afrijden. We zijn op alles voorzien. Geen drempels, een inloopdouche,... Iedereen wilt toch zo lang mogelijk thuis blijven, in zijn eigen stekje."

Formele hulp of thuishulp

(Thuis)hulp is een tweede voorwaarde om zelfstandig wonen mogelijk te maken bij een verminderde mobiliteit. Een overduidelijke meerderheid verkiest thuishulp boven een zorginstelling. De respondenten zijn hier vrij optimistisch over. Volgens hen zijn er voldoende voorzieningen om mensen zo lang mogelijk thuis te houden. De senioren spreken voornamelijk over middagmalen die aan huis geleverd kunnen worden, hulp bij de boodschappen, poetsen en wassen. Volgens velen is thuishulp de sleutel tot succesvol zelfstandig wonen. Hoewel er ook enkele kritische noten klinken.

1. In Knokke-Heist maakt men zich zorgen over de *prijs* van thuishulp.
2. Ook het gebrek aan hulp 's *nachts* vormt een probleem. Dat zou (deels) kunnen opgelost worden met een alarmsysteem. In Knokke-Heist is één vrouw vertrouwd met het systeem. De andere deelnemers hebben er nog niet van gehoord. Ze weten niet welke contactpersonen op te geven in geval van nood. De kinderen wonen te ver en de conciërge valt misschien niet te vertrouwen.
3. In Knokke-Heist en Nieuwpoort vinden enkele deelnemers dat het verzorgend personeel *te weinig tijd* heeft.

"Ze komen enkel uw boterhammen smeren en de koffiezet aanzetten. Maar na een half uur zijn ze weer weg."

Informele hulp

Minister van Welzijn Vandeurzen zet in grote mate in op de informele zorg. Vandeurzen stelt in de beleidsnota van de vorige legislatuur dat "*veel zorgvragers een zo normaal mogelijk leven willen leiden, in de 'eigen thuissituatie', omringd door familie en mantelzorgers*" (Vandeurzen, 2010, p. 31). Zo zijn de eerste actoren die genoemd worden bij valpreventie de ouderen zelf en hun familieleden (Vandeurzen, 2010, p. 11). Ook in de huidige beleidsnota duidt de minister op het belang van informele zorg door o.a. mantelzorgers (Vandeurzen, 2014, p. 19, 29-31).

De focusgroepen trachten daarom te achterhalen of die visie realistisch is. We stellen de vraag of de respondenten kunnen rekenen op hulp van de partner, kinderen of bureu. We stellen vast dat het merendeel van de bevroagden niet volledig kan rekenen op informele hulp.

Partner en bureu

Samenwonenden wensen in eerste instantie te rekenen op de hulp van de partner.

"Zolang je met twee bent, gaat het nog."

"Mijn zoon zit bijna altijd in het buitenland. Hij is importeur voor [een grote multinational]. Hij is altijd onderweg. Ik heb meer aan mijn bureu dan aan mijn kinderen. Ik weet dat ik de hulp van mijn bureu kan vragen, in geval van nood."

De vrouw in bovenstaand voorbeeld geeft mee dat ze de hulp van haar burens kan invoepen. Dat is eerder uitzonderlijk. Het merendeel van de pensioenmigranten ziet de buurtbewoners niet als zorgverstrekkers. Sommigen kennen de burens (bijna) niet. Zo geeft een respondent uit Nieuwpoort-Bad aan in een gebouw met 146 appartementen te wonen. Een groot deel van die appartementen zijn onbewoond buiten de vakanties en weekends. Anderen hebben wel een goed contact met de burens, maar weten niet in welke mate ze op hun hulp kunnen rekenen.

"Je moet al echt mensen kennen en durven vragen of ze je was willen doen."

"Als er echt iets gebeurt, kan je niet inschatten hoe de situatie evolueert. Nu lukt het nog. Maar als ik ooit verlamd geraak, hoe lang gaan ze (de burens) zich dan met mij willen bezighouden? Dat zal toch ook verwateren."

Volgend citaat vat het gebrek aan vertrouwen in informele hulp grotendeels samen:

"Een beroep kunnen doen op kinderen en burens is wel wat wishful thinking. Er zijn mensen die sterven en nog drie weken op hun appartement blijven liggen he."

Kinderen

Wat hulp van de kinderen betreft zijn de reacties nog duidelijker dan bij de partner of burens. De overgrote meerderheid zegt geen beroep te kunnen doen op de kinderen voor zorg. Intrekken bij de kinderen is zeker geen optie voor het merendeel van de respondenten.

De respondenten kaarten verschillende redenen aan: (1) de afstand, (2) een gebrek aan tijd bij de kinderen en (3) cultuurverschillen.

1. De kinderen wonen in vele gevallen niet dicht bij de kustbewoners. Een significant deel van de respondenten heeft zelfs kinderen die in het buitenland wonen of werken.
2. De kinderen werken full time of hebben zelf een huishouden om voor te zorgen.

"Onze maatschappij is niet zo opgebouwd dat de kinderen, die allen werken, er nog eens een oudere gaan bijnemen. Zij hebben ook hun leven en hun structuren opgebouwd. Ik denk dat de provincie meer werk moet doen inzake sociale opvang (...)."

3. De respondenten spreken ook van "totaal verschillende levens". Wanneer het gaat over samenwonen beweren de respondenten dat de generatiekloof en de bijhorende verschillende gewoontes dat onmogelijk maken. Ze stellen dat de kinderen hun eigen leven hebben. Ook voor de aangetrouwde familie wordt gevreesd. Het zou tot conflicten kunnen leiden met de schoondochter of -zoon. Ze stellen dat de tijd dat men bij de kinderen introk voorbij is.

"Ik zeg zelf tegen de kinderen: jullie hebben de oorlog niet meegemaakt. Op het vlak van centen bijvoorbeeld. Ik kan dat niet zien. Zij leven op hun manier. Ik ben bij mijn dochter geweest en was blij dat ik naar huis kon komen. Zij kruiden al dat eten. Alles op hun manier."

"En je mag niets zeggen. Je moet zwijgen."

Wat hierbij opvalt is dat vooral de senioren zelf weigerachtig staan tegenover intrekken bij de kinderen. Ze veronderstellen dat de kinderen er minder problemen mee zouden hebben. Onderstaand voorbeeld illustreert de terughoudendheid van de ouders. Van de kinderen wordt er minder aversie verwacht.

“Ik hoor jonge mensen een kangoeroewoning voorstellen. Niet de oude mensen he. Het is niet dat de jongeren het niet willen, wij willen het niet. De jongeren doen dat ook uit praktische overwegingen. Wij zijn jonge grootouders tegenwoordig. Wij kunnen eens inspringen. (...) We hebben natuurlijk een andere verhouding met onze kinderen dan de vorige generatie. Dat is evident. Ik denk niet dat het iets is waar wij om zullen vragen.”

Een beperkt aantal respondenten wilt eventueel dichterbij de kinderen gaan wonen. Hoewel de meesten de kust liever niet meer verlaten (zie verder). Maar over het algemeen willen de pensioenmigranten niet op de kinderen rekenen voor zorgverlening, laat staan erbij gaan wonen.

Hoewel één respondent plannen had voor een kangoeroewoning met haar zoon. Dat houdt de creatie in van een kleinere woongelegenheden binnen een bestaande woning zodat maximaal twee oudere of hulpbehoevende personen kunnen inwonen (Vlaamse overheid, 2015).

5.6.4

Ouderenzorg

De focusgroepen wezen uit dat het merendeel zo lang mogelijk thuis wenst te blijven wonen, “tenzij het niet anders meer kan”. Een minderheid van de bevroegden had concrete plannen met betrekking tot een potentiële verhuis naar de residentiële zorg.

Het valt op dat (1) een groot deel van de respondenten niet echt bezig is met ouderenzorg. Hoewel (2) bij doorvragen toch blijkt dat er een zekere ongerustheid heerst over het beperkt aantal plaatsen. Verder (3) zien we dat de senioren erg terughoudend staan tegenover woonzorgcentra, (4) wat niet het geval is bij serviceflats. Ten slotte (5) geven de respondenten mee dat ze onvoldoende geïnformeerd zijn.

Wait and see

Aansluitend bij eerder onderzoek (De Decker, 2013 ; De Decker, e.a., 2013 ; Bervoets, 2014) stellen we vast dat een meerderheid van de respondenten nog geen concrete plannen rond ouderenzorg heeft. Dat kadert onder meer in het optimisme over thuiszorg.

Soms lijkt het alsof een aantal respondenten er niet over wilt nadenken. Het impliceert een erkenning van het ouder worden, iets waar velen nog niet aan toe zijn.

“Ik steek mijn kop in het zand. Wait and see. Als ik morgen een trombose krijg, zal er wel iemand moeten helpen. Wie dan ook. Ik weet niet wie.”

“Ik denk daar nog niet zoveel over na. Ik denk zoals Dehaene: als de problemen komen, zullen we ze wel oplossen.”

"Ik zit nu in de Kerkstraat. Ik woon recht tegenover een restaurant. Dan roep ik naar de uitbater dat hij twee schotels naar boven moet brengen. Die man doet dat met plezier. Dus waarom zouden wij naar een serviceflat moeten gaan? Als je bedenkt welk kostenplaatje daar aan vast hangt. (...) Als ik mij nog in een scootmobiel kan verplaatsen, dan blijf ik waar ik zit. Maar als je helemaal verlamd bent is het iets anders natuurlijk. Dat is nu nog een groot vraagteken. Als het probleem zich stelt, zullen we het wel oplossen."

"Wij zijn nog nergens ingeschreven. Mijn man zegt dat dat nog niet op zijn programma staat. Dat is voor later."

Een meerderheid van de respondenten vertoont duidelijk uitstelgedrag. Uitspraken als "dat is voor later", "we zijn nog te zelfstandig", "zolang we goed zijn, denken we daar niet aan" en "er zal wel nog een plaatsje zijn voor mij", komen regelmatig naar voor. De meesten hebben zich dan ook nog niet op een wachtlijst voor een serviceflat of verzorgingstehuis laten zetten. Een heel beperkt aantal respondenten deed dit wel. Ze vergeleken bijvoorbeeld het aanbod en de prijzen.

"Ik ben nu al aan het rondkijken. Ik heb al een aantal bezoeken afgelegd aan serviceflats en residenties of 'zorghotels'. Ik zou sowieso hier aan de kust blijven. Ik ben van plan er binnen een paar jaar naartoe te gaan. Zelfs als mijn gezondheid nog in orde is. Dan ben ik gerust. Als er dan iets gebeurt, weet ik dat er zorg nabij is. En dat vind ik wel belangrijk. In zo'n zorghotel heb je nog veel vrijheid. Je kan nog deelnemen aan activiteiten van verenigingen. En dat vind ik wel belangrijk. Ik wil zeker niet wachten tot ik 80 ben. Ik ben er nu 72. Als ik 75 geworden ben, wil ik mij ergens gevestigd hebben. Of ik nu op mijn appartement zit of in dat zorghotel, het maakt weinig verschil. Maar ik moet mij niks aantrekken van wat ik die avond moet klaarmaken. Dat zal voor mij gedaan worden."

"Ik heb al een home voorzien in Westkapelle. (...) Het is daar heel goed. Je moet je plaats wel zeven jaar op voorhand reserveren. Ik vind het daar fantastisch. Ik ben overal gaan kijken. Daar aan de Lippenslaan¹² zou ik niet graag zitten. Het is daar verschrikkelijk."

Maar over het algemeen geldt dat de respondenten weinig opties overlopen hebben. De meesten hebben (bijvoorbeeld) geen idee hoeveel de huur van een kamer in een woonzorgcentrum bedraagt.

Toch ongerust

In eerste instantie lijkt het alsof er geen grote bezorgdheid heerst rond het aantal beschikbare plaatsen. Maar naarmate het gesprek vordert duiken er meer ongeruste stemmen op. Zoals eerder vermeld zetten de focusgroepen de pensioenmigranten aan tot nadenken. Ze noemen de gesprekken "confronterend".

"Ik vind dat nogal confronterend. Ja. Als ze spreken over die homes en die voorzieningen. Ik dacht daar allemaal niet aan, tot je daarmee geconfronteerd wordt."

¹² De winkelstraat van Knokke-Heist.

De respondenten zijn bang dat er op termijn te weinig plaatsen zullen zijn in de ouderenzorg. Ze beseffen dat de kust een groot aantal senioren kent en dat het aantal beschikbare plaatsen onvoldoende is. Er is volgens hen ook te weinig personeel. Verder uiten de respondenten bezorgdheden rond de betaalbaarheid van de ouderenzorg.

"Ze zullen hier wel op grote schaal moeten investeren in ouderopvang. De komst van oudere mensen is veel groter dan in het binnenland."

"Die ene serviceflat die er is heeft in totaal 60 plaatsen. De helft ervan is aan de achterkant gelegen, dus niemand wilt die. Het zicht is echt beneden alle peil. Een dertigtal ligt aan de voorkant en heeft een deftig uitzicht. Dertig! En we zijn met 9.000 senioren."

"De aangroei van de mogelijkheid om mindervaliden op te vangen is niet evenredig met de aangroei van de ouderen die aan de kust gaan wonen. Ik ben er nu al zeker van dat er binnen vijftien jaar geen plaats is voor alleenstaanden om opgevangen te worden. Een koppel kan elkaar thuis nog opvangen. Er wordt zeer weinig geïnvesteerd."

"Hier zou men meer moeten investeren, tot op 30 kilometer van de kust. De kust moet daarom niet vol komen te staan met rusthuizen. Iedereen hier opvangen is echt niet mogelijk. Maar mensen kunnen wel naar Ieper of naar Brugge gaan. En je moet niet enkel dat gebouw daar zetten, maar ook voldoende personeel hebben. En dat is een probleem hier."

Woonzorgcentra, de vroegere "rusthuizen"

Bij "rusthuizen" - de huidige woonzorgcentra - maken de senioren vrij negatieve associaties. De deelnemers noemen het liever "de palliatieve wachtkamer". "Het is echt de laatste halte." Sommigen komen "gedemoraliseerd" terug van een bezoek, anderen "zijn er als de dood voor" ooit naar daar gestuurd te worden. De angst heerst ook om betutteld te worden.

Nochtans zien enkelen er niet tegenop. De reacties variëren van "ik zal er het beste van maken" tot "wij gaan daar leven in de brouwerij brengen, we zullen Elvis Presley zingen, in plaats van 'in de stille Kempen'. Dat zal niet meer hetzelfde zijn". De positieve reacties zijn echter schaars.

Serviceflats

De senioren zouden eerder opteren voor een serviceflat (dan een kamer in een woonzorgcentrum) omdat ze in een serviceflat nog relatief zelfstandig kunnen wonen, hoewel een aantal respondenten vreest dat een serviceflat te duur is. Vooral wanneer de private sector de serviceflats uitbaat, zou de prijs volgens de respondenten erg hoog kunnen liggen. Ze vinden dat de overheid moet ingrijpen.

"Ik zou niet meer weg willen uit mijn appartement maar ik ben 85 en mijn vrouw is nog wat ouder. Dat verontrust mij. Wat moet er gebeuren als we daar niet kunnen blijven? Er is een nijpend tekort aan serviceflats. Er is natuurlijk een rusthuis, maar dat is natuurlijk de laatste mijlpaal. Daar ben ik als de dood voor. Als het niet meer zou lukken om samen te blijven, dan overweeg ik een serviceflat. Het probleem stelt zich, want mijn vrouw gaat serieus achteruit. Er is een serviceflat op de hoek, met hetzelfde zicht als nu. Dat zou een oplossing kunnen zijn (...)"

"De gemeente doet hier niks op het vlak van serviceflats. Het is allemaal privaat. De Seaflower [nvda: privaat woonzorgcentrum in Knokke-Heist] kost 110.000 Belgische frank [2.750 Euro] per maand!"

Informatie

Een groot deel van de respondenten spreekt over een gebrek aan informatie over ouderenzorg. Het levert bij een aantal senioren heel wat frustraties op. Het gaat dan vooral over de *wachlijsten*, die niet transparant genoeg zouden zijn. De respondenten stellen dat ze niet te weten kunnen komen op welke plaats ze staan of hoe lang de lijst is. Sommigen durven zich niet in te schrijven omdat ze bang zijn geen recht meer te hebben op ouderenzorg zodra ze een plaats weigeren. Ze weten ook niet precies waarvoor ze zich inschrijven:

"Er zijn maar een beperkt aantal plaatsen. Dat zijn niet per definitie de plaatsen die wij graag hebben. Daar heb ik het wel wat moeilijk mee. Ik zou mij wel op een lijst willen zetten, maar je weet niet wat je gaat krijgen."

"Dat blijft altijd zo anoniem. Ik ben ernaartoe gegaan en heb gevraagd hoe het zat met die lijsten. Maar dat wisten ze niet."

De respondenten hebben bepaalde ideeën over ouderenzorg en de *voorwaarden* om in aanmerking te komen voor residentiële zorg. Die zijn niet noodzakelijk waar, maar doen wel het wantrouwen in de ouderenzorg toenemen. Zo denken sommigen dat enkel personen met zware fysieke problemen opgenomen kunnen worden. Anderen denken dat *"nog gezond zijn"* een voorwaarde is. Een aantal respondenten deelt mee dat huiseigenaars niet toegelaten worden. Het huis verkopen aan de kinderen zou dan een voorwaarde zijn om een beroep te kunnen doen op ouderenzorg. Anderen denken dat de wachlijsten niet echt een functie hebben en dat de *"oorspronkelijke kustbewoners"* voorrang krijgen op de pensioenmigranten. Opvallend is dat het vertrouwen in *"de politiek"* eerder laag is. Respondenten hebben het gevoel dat politieke connecties hen aan betere ouderenzorg kan helpen: "Als je hier iets wilt, moet je een kleur hebben." Zo zijn een aantal deelnemers er bijvoorbeeld van overtuigd dat de erevoorzitter van een seniorenvereniging wel inzage kan krijgen in de lijsten en makkelijk een plaats in een zorgcentrum kan bemachtigen. Reacties aan zijn adres:

"Ik denk dat jij meer waard bent dan mijn geboort, dat men meer geneigd is om u te helpen."

"Ja, zijn positie is te hoog ten opzichte van anderen."

De perceptie dat er te weinig informatie voorhanden is, heeft implicaties. Sommige senioren nemen hierdoor een afwachtende houding aan:

"Wij komen nu nog niet in aanmerking voor zo'n zaken (ouderenzorg). We vinden het moeilijk om zo'n keuze te maken. Mochten we er wat meer over weten, krijgen we misschien wel de neiging om stappen te zetten."

"Dit gesprek (de focusgroep) doet mij echt de ogen openen. Waarom informeert men de oudere bevolking niet massaal? Ze kunnen beginnen met te zeggen dat er geen plaats

genoeg is. Ik denk dat ze meer werk kunnen maken van informatie. Veel mensen vergeten dat niet iedereen een computer heeft."

Wanneer het daarentegen niet gaat over ouderenzorg, maar wel over activiteiten die georganiseerd worden, hebben de meesten het gevoel dat ze goed geïnformeerd worden. De senioren verwijzen voornamelijk naar de infomagazines die ze in de bus krijgen. Ook verenigingen waar ze zich bij aansluiten sturen dergelijke brochures op. De respondenten vinden ook hun weg naar relevante websites, zoals die van de gemeente. Wie de weg naar de informatiebronnen niet vindt, doet volgens de respondenten niet voldoende moeite. De tevredenheid met informatie over evenementen staat dus in schril contrast met die over ouderenzorg.

5.6.5

Terugkeren?

Niemand wil terug

Op het moment van de bevraging is niemand zinnens om naar het binnenland terug te keren. Ze zijn het contact met het thuisfront verloren en voelen zich in de voormalige gemeente "evengoed een vreemde". Ze weten de faciliteiten niet zijn, de leeftijdsgenoten in de voormalige wijk zijn vervangen door jonge gezinnen, sommige vrienden of familieleden zijn gestorven,...

Bovendien heeft het merendeel van de bevroagden reeds een goed netwerk opgebouwd aan de kust, zoals eerder vermeld. Een aantal senioren komt van het platteland en woont nu in een gemeente met meer faciliteiten.

"Als wij teruggaan naar het binnenland, hebben we het gevoel dat het daar dood is. Je hebt daar niets. Als we naar het graf van mijn ouders geweest zijn en daarna iets willen gaan eten, weten we niet waarnaartoe. We moeten een kilometer wandelen om dan te constateren dat de restaurants die er vroeger waren, verdwenen zijn. Er is daar geen leven meer. Als we vragen hoe het daar nog is, krijgen we weinig reactie. Uit de straat waar we vroeger woonden zijn al veel mensen weggetrokken. Er zijn jonge mensen in de plaats gekomen, met kleine kinderen. Wij passen daar niet meer bij. Dat is een probleem. Hier zijn we nooit alleen."

"Wij wonen hier nu drie jaar. We hebben al een kennissenkring uitgebouwd en zijn nog bezig met die verder uit te bouwen. Wij gaan om de veertien dagen onze moeders bezoeken. (...) We gaan dan eens op café. Maar na drie jaar horen we er niet meer bij. We wonen nu hier. We zijn hier tevreden. Waarom zouden we teruggaan naar een plaats waar je verloren loopt? Je wordt ouder, maar de mensen waar we vroeger mee omgingen worden ook ouder. Vallen zij weg, sta je evengoed alleen. Als je hier woont, word je ook ouder, maar onze kennissenkring is uitgebreider. We zien onze kennissen bijna dagelijks, omdat we nogal sociaal zijn aangelegd. (...) Terwijl we vroeger op de buiten maar met een klein aantal mensen in contact stonden. Vallen zij weg, dan blijf je alleen achter. Ik denk dat als je hier woont, je beter hier blijft. Want je heb al een andere kennissenkring opgebouwd."

"Het is hier zeer mooi, ik heb alles wat ik wil. Ik heb een partner die iets jonger is. Hier ben ik gelukkig. Ik wil hier nog lang blijven. En ik hoop dat dat mag, van die hierboven."

"Ik zou niet meer weg willen uit mijn appartement. Ik ben hier heel graag."

De respondenten delen ook mee dat ze aan de kust willen blijven wanneer hun hulpbehoevendheid toeneemt. Ze veronderstellen dat de kust evengoed zorgvoorzieningen kan aanbieden.

"We hopen onze oude dag hier door te brengen. Ik zie niet in waarom we terug naar het binnenland zouden keren. Iedereen heeft zorg nodig bij het ouder worden. Ik ondervind het aan den lijve. Maar je weet niet of je in het binnenland betere zorg kan vinden."

"Mocht het in onze bel-etage niet meer gaan, kunnen we nog een appartement zoeken. Maar zeker hier in Oostende. Als we hulpbehoevend zouden worden, blijven we ook hier."

Ook ouderenzorg dichterbij de kinderen is voor het merendeel geen optie. De kinderen leiden hun eigen leven en kunnen dus sowieso niet instaan voor de verzorging (zie eerder) of de kinderen komen toch regelmatig op bezoek omdat ze graag naar de zee komen.

"Ik denk niet dat ik terugkeer naar Limburg want mijn kinderen komen te graag naar hier."

"Mochten de kinderen naar de kust willen komen, dan is het wat anders. Maar wij naar daar? Dat zie ik niet zitten."

Waarom wel terugkeren?

Een heel kleine minderheid sluit een terugkeer niet uit. De respondenten haalden twee redenen aan waarom terugkeren een optie zou kunnen zijn.

1. Een schakelmoment zou het wegvallen van de partner kunnen zijn.

"Of wij hier blijven? Dat kan ik moeilijk zeggen. Mijn man is dement dus dat is moeilijk te voorspellen. Mijn kinderen wonen in Hasselt en Tongeren dus ik weet niet of ik het hier alleen zou aankunnen. Mocht er iets gebeuren weet ik niet of ik hier alleen blijf. Mijn kinderen willen dat ik dan terugkeer. Ik zou liever hier blijven maar weet niet of dat zal lukken. De kans bestaat dat ik terugkeer, met heel veel spijt natuurlijk. Ik hoop dat ik zo lang mogelijk hier kan blijven."

2. Verder kan ook (de perceptie van) het gebrek aan medische zorg een rol spelen. Zoals eerder aangehaald, keren een aantal pensioenmigranten nog steeds terug naar hun vertrouwde huisarts of ziekenhuis. Dat betreft slecht een klein aantal respondenten. Bovendien zijn zij niet zeker of dat een reden voor terugkeer kan zijn. Velen nuanceren de zoektocht naar zorg in het binnenland.

"Mijn vrouw en ik hebben dat op voorhand besproken. We willen aan de kust blijven tot ze ons in de grond moeten steken. Als je terugkeert naar Gent val je ook ten laste van iemand anders. Dan verplaats je gewoon je probleem. (...) Er zijn genoeg voorzieningen, ik wil niemand ten laste zijn."

"Ik denk dat mensen die hier vijf jaar of langer blijven, niet meer zullen terugkeren. Wij zijn hier in een appartementsblok met 60 appartementen komen wonen. In 2007 kregen alle appartementen nieuwe bewoners. Na twee jaar waren er al 15 of 16 vertrokken. Ze

konden zich niet aanpassen. Maar ze zijn hier maar twee jaar geweest. Maar eens je hier een langere termijn bent, wordt het moeilijk om terug te keren."

5.7

Conclusie

In zeven focusgroepen peilden we naar de verhuismotieven, netwerken en woonverwachtingen van 62 pensioenmigranten: twee groepen in Oostende, Blankenberge en Knokke-Heist en één in Nieuwpoort. 44 respondenten zijn tussen de 60 en de 80 jaar oud, 18 zijn er ouder dan 80. De verhouding mannen-vrouwen is ongeveer gelijk. Medewerkers van de gemeente en de Seniorenadviesraad stelden de steekproef samen. Ook de al geselecteerde personen brachten deelnemers aan. Dat impliceert dat de kans groot is dat de respondenten reeds over een zeker netwerk beschikken. Een groot deel van de respondenten is nog vrij actief en neemt deel aan diverse activiteiten. De bevroegden oefenden zeer uiteenlopende beroepen uit. Op basis van het sociaaleconomische profiel en de vermelding van (meerdere) eigendommen besluiten we dat een significant deel van de respondenten relatief vermogend is. De respondenten komen uit heel Vlaanderen en Brussel.

Tijdens de focusgroepen komen vijf thema's aan bod: (1) de keuze voor een van de vier kustgemeenten, (2) de opbouw van een netwerk, (3) de keuze om in de huidige woning te blijven of (4) een beroep te doen op ouderenzorg en (5) de eventuele terugkeer naar het binnenland.

Ten eerste merken we dat de zee een bepaalde aantrekkingskracht kent. De lucht zou er gezonder zijn en er heerst een permanent vakantiegevoel. De pensioenmigranten kiezen hun kustgemeente uit op basis van historische banden (al vaker in de gemeente op vakantie geweest) en de aanwezige voorzieningen. Het gaat dan om winkels, transport, ontspanning en medische voorzieningen. Een klein aantal respondenten volgde familieleden naar de kust. Het valt op dat de pensioenmigranten niet op de toeristische plaatsen wonen. Het is er te druk in de zomer en te rustig in de winter. Nochtans vormt het toerisme aan de kust geen probleem voor de meeste respondenten. De pensioenmigranten maken wel gewag van de verschraving van het winkel- en horeca-aanbod, onhandig uitgewerkte projecten en een onveiligheidsgevoel 's nachts.

Ten tweede werpen de focusgroepen een licht op de netwerken van de respondenten. Hier zijn de antwoorden erg verdeeld. Het is duidelijk dat de respondenten een actieve groep vormen. Het merendeel beoefent meerdere hobby's. Toch is die activiteit niet evenredig aan de dichtheid van hun netwerk. Het merendeel van de pensioenmigranten spreekt over een kloof tussen de oorspronkelijke bewoners en de "*aangespoelden*". De respondenten geven daarvoor twee redenen aan: een taalbarrière (door de verschillende dialecten) en de zogenaamde geslotenheid van de kustbewoners. Een tweede groep ervaart die kloof niet (of enkel in het begin) en verklaart dat er voldoende mogelijkheden zijn om een netwerk uit te bouwen. Een derde (kleinere) groep verhuisde naar de zee voor de rust en heeft geen behoefte aan een overvloed aan contacten. Een vierde groep sprak over eenzaamheid. Een ijkpunt hiervoor is het verlies van de partner. Ook de bewoners van toeristische buurten spreken over eenzaamheid.

Ten derde blijkt dat het overgrote merendeel van de deelnemers zo lang mogelijk in de huidige woning wenst te blijven (*ageing-in-place*). De respondenten zijn immers (relatief) recent verhuisd (*move-in-time*).

Een aangepaste woning en (in)formele hulp zijn hierbij essentieel. Wat de aangepaste woning betreft merken we dat een deel van de respondenten reeds een inspanning

ondernam. Andere respondenten verklaren dat ze de problemen wel zullen aanpakken eens ze zich stellen. Het merendeel woont op een appartement.

Wat de hulp betreft, zijn de pensioenmigranten erg optimistisch over de formele hulp. Het zou een alternatief kunnen zijn voor residentiële zorg. Hoewel sommigen opmerken dat het duur is, enkel overdag beschikbaar en in korte shiften. Informele hulp biedt volgens de respondenten weinig soelaas. De partner is de eerste hulpverstreker maar op de burens en kinderen kunnen de senioren minder rekenen. Intrekken bij de kinderen is geen optie.

Ten vierde komen de ideeën over ouderenzorg aan bod. In eerste instantie nemen de senioren een afwachtende houding aan. De respondenten hebben weinig concrete plannen. Nochtans duikt er later in het gesprek meer ongerustheid op rond het beperkt aantal plaatsen en de betaalbaarheid ervan. De senioren spreken ook van een gebrek aan informatie rond de residentiële zorg. Er heerst een grote onduidelijkheid rond de wachtlijsten en de "toelatingsvoorwaarden" en sommigen wantrouwen het beleid. Het merendeel van de respondenten gruwelt van de zogenaamde rusthuizen, maar ziet een serviceflat wel zitten.

Ten vijfde laten de respondenten weten aan te kust te willen blijven. Na een periode aan de kust zijn ze niet meer vertrouwd met de voormalige gemeente of raakten ze hun netwerk daar (deels) kwijt. Een minderheid sluit een terugkeer niet uit wanneer de partner wegvalt of wanneer (gespecialiseerde) medische zorg noodzakelijk is.

De resultaten corresponderen tevens grotendeels met die van het vooronderzoek op de Zilverbeurs. Enkel de netwerken vormen een uitzondering. De bezoekers van de Zilverbeurs spraken van een gebrek aan contacten aan de kust. De focusgroepen gaven een ander beeld mee.

6 Hoofdstuk 6: De woonzorgactoren aan het woord.

Het is een feit: ouderen willen zo lang mogelijk thuis blijven wonen (Gilleard, e.a., 2007; De Witte e.a., 2012; De Decker, 2013). Dit fenomeen is niet ontsnapt aan de aandacht van beleidsvoerders. Ook zij zetten, zoals in de inleiding al aangehaald, meer en meer in op *ageing in place* als alternatief voor residentiële zorg. Het gevolg is dat de aandacht voor de kwaliteit van de woning meer op de voorgrond treedt. Immers, in residentiële zorgsettings zijn er woonvoorschriften die omschrijven aan welke voorwaarden een woning moet voldoen. Bovendien hebben verschillende onderzoekers er al op gewezen dat de woonkwaliteit een belangrijke invloed heeft op het welbevinden van de bewoner (WHO, 2007) en dat het blijven wonen in een onaangepaste woning een risico vormt voor de gezondheid, onafhankelijkheid en welzijn van ouderen (Sixsmith & Sixsmith, 2008; Wagner e.a., 2010).

6.1 Methodologie

In dit hoofdstuk worden de resultaten weergegeven van de focusgroepen met woonzorgactoren over deze thematiek. We gaan hier niet dieper in op de reden waarom we gekozen hebben voor focusgroepen en de voor- en nadelen van deze methodologie, aangezien deze in een vorig hoofdstuk reeds aan bod kwamen.

Er werden vijf focusgroepen georganiseerd waarvoor woonzorgactoren uitgenodigd werden. In samenspraak met de medewerkers van de provincie West-Vlaanderen (Dienst welzijn en dienst sociale planning) werd een lijst opgesteld met potentiële deelnemers. Op deze lijst stonden diensthouders maatschappelijk werk, seniorenconsulenten, coördinatoren ouderenbeleid, ambtenaren van sociale dienst gemeente, diensthouders maatschappelijk werk, huisvestingsambtenaren, ambtenaren werkzaam op de dienst ruimtelijke ordening, coördinatoren dagverzorgingscentra, medewerkers van sociale verhuurkantoren en sociale huisvestingsmaatschappijen en coördinatoren die thuiszorg organiseren. Tegelijkertijd werden de momenten vastgelegd en de vergaderzalen geboekt. Om de verplaatsingstijd voor de woonzorgactoren te beperken, werd ervoor gekozen om op verschillende plaatsen verspreid over de kust een focusgroep te organiseren. De focusgroepen gingen door in de loop van januari en februari 2015.

Tabel 28: Focusgroepen woonzorgactoren, overzicht

Plaats	Datum	Aantal deelnemers
Knokke	8 januari 2015	6
Oostende	15 januari 2015	4
Koksijde	22 januari 2015	6
Knokke	29 januari 2015	6
Oostende	12 februari 2015	3

Elk focusgroepgesprek werd op dezelfde manier georganiseerd. De deelnemer werd persoonlijk verwelkomd en gevraagd plaats te nemen. Het gesprek startte met een voorstellingsronde. Daarna werd het onderzoek voorgesteld en gesitueerd door een medewerker van de provincie. Bij iedere focusgroep werd er op toegezien het voorziene anderhalf uur niet te overschrijden.

Aan de woonzorgactoren werden vijf vragen gesteld. Met deze vragen willen we een zo breed mogelijk zicht krijgen over de actuele stand van zaken met betrekking tot huisvesting en zorg van ouderen aan de kust.

In eerste instantie wilden we weten met welke vragen zij momenteel geconfronteerd worden. De eerste vraag luidde: *"Kan u in grote lijnen aangeven met welke vragen u de laatste tijd geconfronteerd wordt inzake woonwensen, huisvesting en zorg bij ouderen aan de kust?"*.

In tweede instantie peilden we naar de evolutie van deze vragen over de tijd heen. Met andere woorden, zijn de vragen nu anders dan vroeger. De tweede vraag luidde: *"Ziet u een evolutie in deze vragen?"*

Ten derde gingen we na of de woonzorgactoren van mening zijn dat de actuele woning waar ouderen in verblijven voldoet aan hun behoeften. De daarbij horende vraag luidde: *"Voldoet de actuele woning van ouderen aan de kust aan hun behoeften?"*.

Door middel van een vierde vraag peilden we naar hun verwachtingen naar de toekomst toe. De vraag luidde: *"Hoe ziet u de woonsituatie van ouderen aan de kust evolueren naar de toekomst toe?"*

Tenslotte vroegen we aan de woonzorgactoren na te denken over de kust als ideale verblijfplaats voor ouderen. De vraag luidde: *"Wat is er nodig om van de kust de ideale woonplaats te maken voor ouderen? Zeg gewoon wat in u opkomt en u mag out of the box denken."*

Om een zo duidelijk en breed mogelijk beeld te krijgen werd via subvragen dieper ingegaan op de besproken thema's. We gingen ook na in welke mate de mening van de professional specifiek van toepassing was voor aangespoelden. Hieronder worden de resultaten van de focusgroepgesprekken uitgewerkt. We behandelen achtereenvolgens (1) de feitelijke woonomstandigheden, waarbij zowel de woning, de woonomgeving, (2) het samenspel wonen-zorg incl. de betaalbaarheid ervan, (3) de wijze waarop ouderen zich al dan niet op afnemende mobiliteit voorbereiden, en (4) suggesties van de respondenten om de vastgestelde problemen op te lossen.

6.2 Woonzorgactoren over de woonsituatie

6.2.1 De woning

De woonzorgactoren geven aan dat de woningkwaliteit vrij divers is. Sommige ouderen die naar de kust zijn komen wonen, hebben hun woning doordacht gekozen, maar velen wonen in appartementen, initieel bedoeld voor de tweedeverblijfsmarkt. Daarnaast stellen de woonzorgactoren ook dat het woningpatrimonium aan de kust sterk aan het verouderen is, wat zijn consequenties heeft voor de leefbaarheid in de woning. Net bij die oude gebouwen zijn er heel wat problemen met betrekking tot de fysieke toegankelijkheid en de mobiliteit in de woning. De aangebrachte problemen worden hieronder thematisch beschreven. Na een algemene beschouwing over de woningkwaliteit, komen de toegankelijkheid van de woning en de mobiliteit in de woning aan bod. Verder wordt ook kort aandacht besteed aan de rol van locatie en eigendomstitel.

Kwaliteit van de woning

De woonzorgactoren stellen vast dat de algemene woonkwaliteit bij senioren niet altijd optimaal is. Er wordt gewezen op het feit dat de kwaliteit zeer divers is. Sommigen woningen zijn ronduit slecht, in andere woningen is de kwaliteit voldoende te noemen en in een deel van de woningen is de kwaliteit zelfs goed. Deze vaststelling geldt voor alle gemeenten aan de kust. Met andere woorden, iedere gemeente wordt geconfronteerd met ouderen die wonen in woningen met een lage woonkwaliteit. Er is geen gemeente die goed scoort dan wel slecht. Een specifiek onderschat, maar veel voorkomend probleem, is het vochtprobleem. Dit heeft een slechte luchtkwaliteit tot gevolg en zorgt voor geurhinder. Twee factoren liggen hieraan ten grondslag: de ouderdom van de woningen en een gebrekkige of onbestaande ventilatie.

Toegankelijkheid van de woning

Zoals al vermeld, is de toegankelijkheid van de woning soms precair. Voor sommige ouderen is het betreden van de woning problematisch wegens de aanwezigheid van treden in de gang/hall. Ze moeten die overwinnen om de lift te bereiken. Voor senioren die zich met een rollator of rolstoel verplaatsen, is dit uiteraard een probleem. Bovendien zijn de liften vaak erg klein, zodat het dan quasi onmogelijk is om met een rollator, laat staan een rolstoel, in de lift plaats te nemen.

Er is echter niet altijd een lift aanwezig. Dit kan tot schrijnende situaties leiden. Zo schetste een woonzorgactor een situatie waarbij een minder mobiele oudere (80+), door gebrek aan een lift, haar appartement niet meer kan verlaten. Zij wil echter onder geen beding verhuizen.

Mobiliteit in de woning

Ook de woning (appartement) zelf is vaak erg klein, te klein om er zich met hulpmiddelen zoals een rollator of rolstoel in te bewegen. Niet alleen is de oppervlakte (te) klein, niet zelden zijn de deuropeningen te smal om er op comfortabele manier met een rollator door te stappen. Uiteraard creëert dit problemen, vermits hulpmiddelen zoals een rollator essentieel zijn voor het behoud van zelfstandigheid en mobiliteit in de woning.

Woonzorgactoren geven aan dat dit probleem zich vooral voordoet in de oudere woningen en dat nieuwere woningen, zij het niet allemaal, beter toegankelijk zijn.

De rol van de locatie

De respondenten wijzen op problemen met twee specifieke types woongelegenheden, in feite de combinatie van woning en woonplek. Een eerste type betreft de woongelegenheden op de zeedijk. Naast de bemerking dat de prijskwaliteitverhoudingen eigenlijk niet kloppen, wordt er inzake functionaliteit op gewezen dat zeedijkwoningen destijds als vakantieverblijf zijn geconcipeerd en niet als permanente verblijfplaats. Zij zijn vaak relatief klein van oppervlakte en beschikken in het beste geval over een volwaardige keuken, maar vaak slechts over een kitchenette. De kleine oppervlakte alleen al lijdt tot wantoestanden wanneer een ziekenhuisbed noodzakelijk blijkt te zijn. De problemen stellen zich vnl. bij appartementen die gebouwd zijn in de loop van de jaren 1960 met een heel beperkte oppervlakte, vaak niet meer dan 36m². Dergelijke woningen

zijn vaak ook gevoelig voor vocht- en schimmelproblemen en hebben verouderde elektriciteitsvoorzieningen.

Een tweede type waarvan de woonkwaliteit soms precair is, betreft woningen die gelegen zijn in een kelderverdieping. Deze situatie komt aan de kust meer voor dan men zou verwachten. Heel wat ouderen verblijven vaker in dit type woning, omdat ze in vergelijking met 'gewone' woningen relatief goedkoper zijn. In deze woningen wordt men echter, volgens de woonzorgactoren, vaker geconfronteerd met vochtproblemen en ook qua mobiliteit vormt dit type woning een risico, omdat deze meestal niet ruim zijn en enkel toegankelijk via een trap. Ook het zicht naar buiten laat te wensen over. Want: *"Als je door het venster kijkt zie je enkel voeten passeren of een hand."*

Respondenten stellen zich de vraag hoe mensen in een dergelijke woning dagelijks kunnen verblijven.

Bewonerstitel

De respondenten wijzen er op dat – wars van de heersende opvattingen over de relatie kwaliteit-eigendom – ook eigendomswoningen vaak in een slechte toestand zijn. Deze woningen zijn meer dan 60 jaar geleden gebouwd en sindsdien eigenlijk niet meer aangepast. Ramen en dakisolatie zijn niet meer up-to-date en ook de elektriciteit is doorgaans hopeloos verouderd.

Om alles terug in orde te brengen, dus renovatie van ramen, dakisolatie en elektrische installatie, kan de factuur hoog oplopen. Heel wat ouderen hebben onvoldoende middelen (kapitaal) ter beschikking om deze zware renovatieprojecten te laten uitvoeren. Bovendien veroorzaakt een ingrijpende woningaanpassing een zodanige bouwstress dat ouderen het vaak niet zien zitten aan een verbouwing te beginnen. Er ontstaat dan zo een negeermentaliteit.

"Nieuwe zaken zijn niet nodig en vroeger sliepen we ook onder de dakpannen".

"Ook de boer op de boerderij laat zijn woning in zijn oorspronkelijke staat".

Maar met de kwaliteit van de huurwoningen is het niet noodzakelijk beter gesteld. Ook deze hebben problemen met de isolatie, er zijn vochtproblemen of er is een verouderde elektrische installatie. Maar bij huurwoningen is de verhuurder verantwoordelijk en niet alle verhuurders zijn even bereidwillig tot aanpassingen of investeringen. De woonzorgactoren stellen dat wantoestanden opgenomen worden op het lokaal woon- of zorgoverleg. Vaak monden deze goedbedoelde initiatieven uit in dweilen met de kraan open. Maar daarop terugkijkend stellen de woonzorgactoren er nog enigszins begrip voor te hebben. Zij geven immers aan dat hun/de norm met betrekking tot kwalitatief wonen telkens meer en meer verlaagd wordt. Of zoals een deelnemer het verwoordde:

"Je wordt niet toleranter, maar realistischer is misschien een betere terminologie en dat heeft zijn redenen. Het onbewoonbaar verklaren van een pand is niet evident want dan belanden de mensen op straat. Bij onbewoonbaarverklaring moet de sociale werker een vervangende woning vinden die betaalbaar is, dus binnen het budget van de oudere. Vaak zijn die niet onmiddellijk voorhanden en wordt aldus meestal een oogje dichtgeknepen. "

Een andere deelnemer pikte hierop in:

“Bij verhuurwoningen gaan wij te werk met verordeningen. We hebben op deze manier al 150 gebouwen gesloten. Een deel van de verhuurders, ook huisjesmelkers, brengen dan de panden in orde”.

Enkel kijken naar 'de' eigenaar van de huurpanden als oorzaak van het probleem is volgens de woonzorgactoren te kort door de bocht. Men moet ook aandacht hebben voor het type huurder.. Sommige huurders hebben geen respect voor de woning en zorgen voor schade. Dit brengt voor de eigenaar kosten mee, die de verhuurder niet altijd wenst te doen en hierdoor ontstaat er een vicieuze cirkel. Deze situatie is volgens de woonzorgactoren meer kenmerkend voor bepaalde kustgemeenten.

6.2.2

Woonomgeving

Het besef groeit dat voor ouderen niet alleen de kwaliteit van de woning, maar ook de kwaliteit van de woonomgeving van groot belang is (Penninx & Royers, 2007). Het gaat dan over de nood aan een veilige, uitnodigende en wandelbare leefomgeving. Maar het gaat even goed over de binding die ouderen ervaren met hun leefomgeving, het buurtgebruik, de lokale sociale contacten en de mogelijkheid om maatschappelijk actief te blijven en een zinvolle rol te vervullen (De Witte e.a., 2012). Penninx & Royers stelden al in 2007 dat, indien ouderen in een geschikte woning leven in een ongeschikte buurt, ze gevangen zitten in een in een soort van gouden kooi (Penninx & Royers, 2007, p2). We vroegen dan ook aan de woonzorgactoren hoe het gesteld is met de woonomgeving van ouderen aan de kust. Er werd vooral ingegaan op de aan- of afwezigheid van openbaar vervoer en de bereikbaarheid van voorzieningen.

Openbaar vervoer

Er zijn, over gans de kust bekeken, grote verschillen in het aanbod aan openbaar vervoer. Er is uiteraard de zone die door de kusttram bediend wordt, maar voor het overige zijn er verschillen voor wat betreft de service: frequentie en aanbod van lijnbussen, de mogelijkheid om gebruik te maken van een belbus, aanbod van taxicheques en het al dan niet aanwezig zijn van een mindermobielencentrale. In sommige gemeenten zijn er lijnbussen en is de bediening goed, maar in andere gemeenten/deelgemeenten is de frequentie dermate laag dat ouderen er geen gebruik van kunnen maken wanneer ze een heen en terugreis willen plannen, bijvoorbeeld om naar vrienden aan de andere kant van de gemeente of de markt te gaan. Maar ook de wandelafstand naar de meest nabije bushalte is vaak een uitdaging. Ook hier stellen zich sterke verschillen tussen de gemeenten en regio's.

Voorzieningen

Naast de mobiliteit kwamen ook de voorzieningen aan bod. Algemeen stelden de deelnemers dat men aan de kust, in vergelijking met het binnenland, niet te klagen heeft over het aanbod aan voorzieningen (winkel, bakker, slager,...). Maar toch stellen zij een aantal opmerkelijke zaken vast. In bepaalde zones zijn de voorzieningen pover. Bovendien is er soms sprake van een ondoordacht ouderenbeleid. Zo worden

serviceflats in groene zones opgetrokken aan de rand van de gemeente, waar er behalve groen, geen voorzieningen zijn noch voor wat betreft winkels, noch voor wat betreft bushaltes. Het verbaasde de deelnemers dan ook niet dat men er niet in slaagde alle serviceflats op dergelijke plekken te verhuren. Meer zelfs, men stelde vast dat sommige ouderen die naar een dergelijke serviceflat verhuisd waren, na verloop van tijd terug verhuisden.

6.2.3

Het samenspel huisvesting-zorg

Een beleid dat zich focust op *aging in place*, focust zich onrechtstreeks op zorg aan huis. Gelet op het feit dat de kuststreek de sterkste vergrijzing kent in Vlaanderen, vroegen we de woonzorgactoren hoe het actueel gesteld is met het aanbieden van zorg aan huis.

Wanneer we het thema huisvesting en zorg aansnijden, stellen we vast dat alle deelnemers verwijzen naar een toename van de complexiteit van de zorg die dagelijks moet aangeboden worden aan thuiswonende ouderen. Hiervoor geven zij verschillende redenen aan.

Informatiedoorstroming

Volgens de respondenten is er, ten eerste, een algemeen gebrek aan informatiedoorstroming vanuit de aanbieders van diensten en vanuit de zorgverstrekkers naar de zorggebruikers toe. Ouderen weten vaak niet welke diensten er bestaan en op welke diensten zij een beroep kunnen/mogen doen, laat staan dat ze weten welke premies ze kunnen aanvragen. Dit beeld is niet algemeen, maar geldt voor heel wat mensen. Sommigen vinden hun weg naar overlegcoördinatie of worden actief opgezocht door maatschappelijk werkers, anderen niet. Deze laatsten blijven dan ook in de kou staan.

Zorgpieken in het toeristisch hoogseizoen

Een tweede issue is het toerisme. In de toeristische perioden is er een spectaculaire toename van het aantal inwoners en ook van zorgbehoevenden. Als gevolg daarvan stijgt de behoefte en de vraag naar zorg. Sommige organisaties geven aan de zorgvraag tijdens het hoogseizoen niet te kunnen bolwerken. Zij sturen de zorgbehoevende ouderen door naar andere organisaties en hulpverleners, en dit ten voordele van de 'eigen klanten'.

Mantelzorg?

Een volgend item betreft mantelzorg. Over mantelzorg liepen de meningen sterk uiteen. Sommigen stellen dat er globaal voldoende mantelzorg aanwezig is, terwijl anderen die mening absoluut niet delen en duiden op duidelijke verschillen tussen de verschillende kustgemeenten. Zo zouden er volgens hen in sommige gemeenten voldoende mantelzorgers aanwezig zijn, maar in andere gemeenten niet. Dit tekort laat zich vooral voelen bij aangespoelden, met name wanneer de partner komt te overlijden en er na verloop van tijd een zorgvraag ontstaat bij de overlevende. De kinderen wonen vaak (te) ver weg om in de zorgverlening bij te springen. Indien men in het verleden niet

geïnvesteed heeft in een sociaal netwerk in de buurt, kan men ook daar niet terecht voor mantelzorg. Hierdoor komt de professionele zorg (nog meer) onder druk.

Als een mogelijke reden voor de beperkte aanwezigheid van mantelzorg wordt ook verwezen naar de tweede verblijvers. Zo stellen de woonzorgactoren dat ouderen die in huurappartementen wonen, zeker op de dijk of de onmiddellijke omgeving, vaak verblijven in een appartementsblok waarin ze gedurende de winterperiode vaak helemaal alleen zijn (zie ook hoofdstuk 5). Door de zogenaamde 'winterleegloop' is er dus een kleine kans op sociale contacten die nu dan wel later kunnen uitmonden in mantelzorg.

Voor zorgbehoevenden die geen mantelzorg hebben, is er de voorspelling dat de professionele diensten op termijn te kort zullen schieten en de zorgvragen niet langer zullen kunnen bolwerken. In dit verband wordt ook verwezen naar het feit dat de actuele mantelzorgers nu doorgaans bruggepensioneerd zijn. Als de huidige beleidsopties zich effectief doorzetten, zal iedereen in de toekomst langer en tot 67 jaar moeten werken en tegelijk dus ook voor (bijv.) een 90-jarige moeten zorgen. De woonzorgactoren stellen zich de vraag of men nog mensen bereid zal vinden om dit te doen. Men stelt zich met andere woorden serieuze vragen bij de haalbaarheid van het scenario dat zich aandient.

Een onaangepaste woning

Zoals al vermeld, geven de woonzorgactoren aan dat ouderen vaak in voor hun leeftijd onaangepaste woningen verblijven. Dit heeft te maken met het feit dat mensen, zoals ook al in het vorige hoofdstuk is vastgesteld, niet nadenken over wat er later kan gebeuren. Als gevolg hiervan denkt men niet na over woningalternatieven. Vaak is het pas als er effectief een zorgvraag ontstaat, of de partner komt te overlijden, dat men een zoektocht start. Als mogelijke alternatieven zien woonzorgactoren momenteel slechts twee mogelijkheden: een serviceflat en het woonzorgcentrum.

De serviceflat is in de praktijk slechts een beperkte oplossing omdat de stap ernaar vaak te laat wordt gezet. Bovendien moet men in een serviceflat ook nog een zekere mate van zelfstandigheid hebben en zelf in staat zijn om de zorg te organiseren en uiteindelijk is dit ook vrij duur. De overstap naar een WZC wordt door de respondenten dan weer als te drastisch beschouwd. Bovendien is de toegang van WZC moeilijker geworden omdat de opnamecriteria steeds strenger worden, zodat ouderen met een lage tot matige zorgbehoefte geen kans maken om opgenomen te worden. Uiteindelijk blijft de oudere dan maar gewoon in zijn eigen woning wonen. Zorgvragen worden daar dan zo goed en zo kwaad als het kan beantwoord. Nochtans heeft een vroege verhuis naar een serviceflat voordelen. Een deelnemer beschreef een situatie waarbij een oudere er vroeg genoeg (ongeveer op 70-jarige leeftijd) voor koos om in een serviceflat te gaan wonen. Deze persoon heeft tot ver boven de 90 jaar probleemloos in de flat verbleven. Andere deelnemers herkenden deze situatieschets.

Wat het woonzorgcentrum betreft, zijn er verschillende aandachtspunten. Het beeld dat men heeft over woonzorgcentra is niet positief. Ouderen zien dit als de laatste stap en ze willen het vermijden (cf. de respondenten van de focusgroep aangespoelden in hoofdstuk 5). Verder speelt er ook de opnamepolitiek van de instellingen, waarbij enkel de zwaar zorgbehoevende ouderen toegang krijgen tot het woonzorgcentrum. Ouderen met lagere zorgprofielen worden, of ze nu nog zelfstandig thuis kunnen wonen of niet, nauwelijks opgenomen. Dit heeft uiteraard gevolgen voor het beeld dat de buitenwereld heeft over deze instellingen. Naast dit probleem wordt ook de betaalbaarheid van een verblijf in het WZC als problematisch gezien. Ouderen hebben een te klein pensioen om de dagprijs te betalen. Kinderen wonen vaak in het binnenland – soms buitenland (hoofdstuk 4) en dragen niet (meer) bij aan de verblijfskost.

Tenslotte wordt er ook nog verwezen naar de lange wachtlijsten voor WZC. Hierdoor ontstaan twee problemen. Enerzijds ontstaan er, niettegenstaande de inschakeling van alle mogelijke thuiszorg, schrijnende toestanden bij mensen die echt niet meer thuis kunnen blijven, maar dit moeten doen in afwachting van een plaats. In plaats van continu toezicht, die ze nodig hebben, krijgen ze gefragmenteerd toezicht door verschillende zorgverstrekkers, met alle gevaren van dien (zie verder). Anderzijds ziet men door deze wachtlijsten het ontstaan van een oneigenlijk gebruik van diensten voor kortverblijf. Wanneer na de opname in een ziekenhuis een terugkeer naar de eigen woning niet meer mogelijk blijkt te zijn, worden ouderen van het ene centrum voor kortverblijf naar het andere verhuisd en dit in afwachting van een vrijgekomen plaats in een WZC. Wanneer er dan eindelijk een plaats vrijkomt, dan moet die genomen worden. De zorgbehoevende heeft vaak geen inspraak in heel dit verhaal.

Psychiatrische thuiszorgproblematiek

Verder wijzen de respondenten op een toename van de psychiatrische thuiszorgproblematiek. Deze wordt nauwelijks ondersteund door een 'experten team'. In eerste instantie wijzen de woonzorgactoren op de alcoholproblematiek, maar evenzeer ook op extreme verzamelwoede, neerslachtigheid en depressie. Een deelnemer vat het als volgt samen: "*Artikel 107 heeft zijn weg hier nog niet gevonden*".¹³

Gevaarlijke situaties?

Het thuis wonen van ouderen die eigenlijk niet meer thuis zouden mogen of kunnen wonen zonder begeleiding, leidt tot gevaarlijke situaties. Dat het niet meer houdbaar is om thuis te blijven wonen is te zien aan het feit dat het aantal valpartijen toeneemt. De woonzorgactoren omschreven een aantal situaties die zij ervaren als gevaarlijk, deze hebben allen te maken met omstandigheden waarin het onmogelijk is om 24h toezicht te voorzien, hoewel dit eigenlijk nodig is. Vaak beperkt de hulpverlening zich tot een paar uur en zit de hulpbehoevende gedurende het grootste gedeelte van de dag alleen. Als gevolg van dit onbewaakt alleen zijn doen zich vaak 'kenmerkende' incidenten voor: gasvuur laten openstaan; of koken op een elektrisch vuur waarbij de aardappelen gekookt worden totdat het 'vuurkooltjes' zijn.

Nu reeds een zorgtekort?

Tot slot stellen enkele woonzorgactoren dat het zorgaanbod aan de kust wel degelijk goed georganiseerd en toegankelijk is. Er is een goede samenwerking met OCMW's, mutualiteiten en andere dienstverleningscentra. Zij geven aan dat zij relatief makkelijk personen kunnen voorzien voor hulp bij boodschappen of gras maaien. Ze geven wel aan dat er bij het aanbieden van directe zorgen tekorten zijn of dreigen. Woonzorgactoren wijzen op de problemen die nu reeds voorkomen en in de toekomst alleen maar zullen toenemen. Eén professional verwoordde het als volgt:

"Professionele hulp voor ouderen die zelfstandig wonen, is niet steeds beschikbaar. Kijken we maar naar de wachtlijsten voor maaltijden aan huis of het onvoldoende

¹³ Artikel 107 heeft vermaatschappelijking van de geestelijke gezondheidszorg tot doel, waarbij naast het residentieel zorgaanbod er een ambulant en thuiszorgondersteunend aanbod wordt uitgebouwd. Zie al De Decker e.a. (2014).

beschikbaar zijn van zorg in de vakantieperiodes. Er zijn bovendien veel taken die professionelen erbij moeten nemen, oa. door de afwezigheid van familielid of een mantelzorger. Een voorbeeld hiervan is budgetbegeleiding bij ouderen met financiële noden. Dit is nodig. Ouderen zijn kwetsbaar voor financieel misbruik door derden, maar laten dit liever toe dan te moeten verhuizen. Net omdat die derden 'veel voor hen doen'.

De financiële component

Het waarborgen van een beschikbaar en zowel fysiek als financieel toegankelijk aanbod aan diensten en zorg is ontegensprekelijk één van de belangrijkste uitdagingen voor de ouderenzorg. Kwaliteitsvolle zorg mag niet het voorrecht worden van diegenen die bereid zijn en in de mogelijkheid verkeren om er voor te betalen (Van Mechelen & Teugels, p.168). Met deze gedachte in het achterhoofd brachten de respondenten ook de financiële aspecten van thuis wonen aan de kust ten berde.

Om te beginnen stellen ze dat het imago dat ouderen aan de kust kapitaalkrchtig zijn, moet worden genuanceerd. Er zijn ouderen die het goed hebben, maar ook een groep die het niet breed heeft (cf. hoofdstuk 5). Voor wie het financieel niet breed heeft, is er op de woningmarkt aan de kust een tekort aan betaalbare woningen. De huurprijzen op de private (woonzorg-)markt zijn hoog in verhouding tot het inkomen waarover de mensen het beschikken. Daarbovenop zijn er lange wachtlijsten voor sociale woningen. Indien geen van deze opties mogelijk zijn, is thuis blijven wonen in de eigen woning de enige optie. Aanpassingen aan de eigen woning zijn vaak niet mogelijk en in huurwoningen is men afhankelijk van de goodwill van de verhuurder. Voor de meer kapitaalkrchtigen (vaak aangespoelden) is dit verhaal anders. Zij richten zich voor zorg en wonen op de private markt.

Nochtans merken de woonzorgactoren dat ouderen, hoewel te weinig in aantal, de weg naar ondersteuning vinden. Zo worden bijvoorbeeld financiële tussenkomsten gevraagd voor trapliften. Kleine aanpassingen zoals het plaatsen van handvatten kunnen gebeuren door de klusjesdienst van het OCMW. Grotere aanpassingen gebeuren vaak niet omwille van financiële overwegingen en de mogelijke overlast die ze met zich kunnen meebrengen.

Ten slotte wijzen de deelnemers erop dat ook bij het in overweging nemen van een verhuis naar een zorgvoorziening financiële barrières een rol spelen. Ze verwijzen hiervoor naar de hoge dagprijs in het WZC.

6.3

Anticipatief gedrag

Ouderen die naar de kust gaan wonen, hebben, zoals in de inleiding aangegeven, een stap gezet die veel ouderen niet zetten: verhuizen op latere leeftijd. In de literatuur lezen we vaak dat de meeste ouderen zo lang als mogelijk thuis willen blijven wonen. Ze vertonen weinig anticipatief gedrag, houden vast aan hun woning of willen de regie over het eigen leven behouden . De woonzorgactoren zijn van mening dat ouderen het verhuizen naar een aangepaste woonvorm te lang uitstellen. Het verhuizen komt pas echt in beeld als ze in grote mate hulpbehoevend worden. Zo stellen de respondenten vast dat de meeste 80+ alleenstaand en thuiswonend zijn, zelfs indien de situatie niet ideaal is en de kinderen willen dat ze terug naar het binnenland verhuizen. Als mogelijke oorzaken zien de woonzorgactoren de gehechtheid aan de woning of het niet willen verhuizen naar het woonzorgcentrum. Dit laatste wordt ervaren als een 'deadline'. Men heeft schrik zijn autonomie te verliezen en te vaak wordt er te lang gewacht met een

opname. Volgens sommigen kan de huisarts in dit verhaal een cruciale rol spelen, maar neemt die te weinig verantwoordelijkheid op. Overigens waren de woonzorgactoren van mening dat ook de stap om terug te verhuizen in de buurt van de kinderen door dezelfde overwegingen niet genomen wordt.

Het aanpassen van de woning

Vanuit de BAS weten we dat ongeveer de helft van de thuiswonende ouderen (49,1%) niet bereid zijn om hun woning aan hun behoeften aan te passen (Verté, 2014). We willen dan ook nagaan hoe de woonzorgactoren dit zien. Bestaande woningen worden niet of nauwelijks aangepast aan de behoeften en noden, tenzij een ligbad of inloepdouche bij hoge nood. Woonzorgactoren merken op dat de leeftijd hier een belangrijke rol speelt. 70-ers zijn nog meer bereid om aanpassingen aan de woning te doen. Ze plaatsen inloepdouches of automatische garagepoorten. 80-ers doen dit niet meer, met de idee 'het is niet meer nodig'.

Wanneer er zich een zorgvraag voordoet, kunnen de meeste ééngezinswoningen in functie van deze zorgvraag aangepast worden, door bijvoorbeeld het plaatsen van een ziekenhuisbed in de woonkamer. Door het grote aandeel relatief kleine appartementen, die voor verhuur en niet voor permanente bewoning geconcentreerd zijn, ontstaan er vaak problemen, vooral indien het ziekenhuisbed dan nog gecombineerd moet worden met een tillift. Soms is het gewoonweg onmogelijk beiden te voorzien. Enkele woonzorgactoren gaven aan weet te hebben van situaties waar zorgvragers hierover aangesproken worden. Indien zij verder zorg willen door professionelen, wordt hen onder zachte dwang gevraagd een oplossing te vinden.

Naast de voor de hand liggende aanpassingen zoals het installeren van inloepdouche of verhoogd toilet, ontstaan er, doordat mensen langer thuis wonen, nieuwe wensen. De woonzorgactoren denken hierbij aan het toegankelijk maken van woningen voor elektrische scooters, het voorzien van een standplaats voor elektrische scooters en het voorzien van oplaadpunten voor elektrische fietsen en elektrische scooters.

Samenvattend stelde men dat oplossingen voor de fysieke onaanpastheid van de woning echter niet altijd mogelijk zijn, zeker niet in privégebouwen waar gehuurd wordt. Vaak is herhuisvesting dan de enige mogelijkheid die er nog is.

Verhuizen: een optie?

Zoals al aangehaald, zijn mensen die naar de kust verhuisd zijn 'particuliere gevallen'. Immers, waar al hun leeftijdsgenoten zo lang mogelijk thuis willen blijven wonen in hun eigen woning, hebben zij de stap gezet om naar de kust te verhuizen. Dit is dus een vrij atypisch gedrag. De vraag dringt zich dan op of zij, indien zij geconfronteerd worden met problemen in hun woning, terug willen keren.

Over het algemeen willen aangespoelden aan de kust blijven wonen in hun eigen woning en keren ze niet terug naar het binnenland (cf. hoofdstukken 3 en 4). Onveiligheidsgevoelens spelen hier voor sommige ouderen een rol in. Ze voelden zich niet veilig in hun vroegere gemeente en zijn onder andere daarom naar de kust gemigreerd.

Wanneer er wordt teruggegaan - een klein aantal volgens de woonzorgactoren - is de hoofdreden het dichterbij de kinderen kunnen wonen, dichterbij de buurt van

mantelzorg of omdat ze in een plaatselijk WZC opgenomen kunnen worden. Woonzorgactoren wijzen op het feit dat er aan de kust, net als in het binnenland, weinig alternatieven zijn voor de eigen woning. Er is de mogelijkheid om thuis te blijven wonen of een WZC. Indien men voor de keuze staat, kiest men er voor om thuis te blijven wonen. Een verhuis naar een WZC wordt immers als een laatste stap gezien. Indien er alternatieven zouden zijn, moeten die zich in dezelfde buurt bevinden, om zo het informele netwerk zoveel mogelijk te behouden. Volgens de woonzorgactoren zal de stap om te verhuizen kleiner zijn indien men kan verhuizen naar een nieuwe woning aan de overkant van de straat, in de directe woonomgeving.

Toch is ook zo een verhuis niet zo simpel. Er wordt met name gewezen op de financiële consequenties die een verhuis, naar waar ook, met zich meebrengt. Tenslotte spelen ook nog andere redenen om niet te verhuizen naar een andere woning een rol. Men wil bijvoorbeeld voldoende ruimte hebben om een kleinkind te slapen te leggen.

De hoofdredenen waarom mensen zich in een WZC laten opnemen, is volgens de woonzorgactoren eenzaamheid. Vereenzaming is een zwaar onderschat probleem. Sommige ouderen kunnen, door mobiliteitsproblemen hun woning niet verlaten en zien enkel zorgverstrekkers. Buren kennen elkaar niet meer en praten zelden met elkaar. Anderen nuanceerden dit door te stellen dat ongeveer de helft van die ouderen wel iemand heeft die binnenspringt om bijv. boodschappen te doen.

Ook het verdwijnen van de geloofsgemeenschap wordt aangehaald als mogelijke reden waarom de sociale cohesie in de buurt gedaald is. De woonzorgactoren wezen echter op culturele verschillen. Zo gaven zij aan dat binnen de allochtone gemeenschap er meer gezorgd wordt voor elkaar.

6.4 Oplossingen en suggesties

Aangezien de woonzorgactoren diegenen zijn die dagelijks met de problematiek geconfronteerd worden, lijken zij ook het best geplaatst om mogelijke oplossingen aan te reiken en suggesties ter verbetering te doen. We hebben het achtereenvolgens over veranderingen (1) aan de woning, de woonomgeving en opvolging van ageing in place, (2) alternatieven en (3) over diverse facetten van de kust als ideale plek om ouder te worden.

6.4.1 De woonsituatie verbeteren

De kwaliteit van de woning

Een deelnemer wijst op het bestaan van de C2008 bouwnorm in de sociale huisvesting, als suggestie dat nieuwe appartementen in de sociale woningbouw er aan moeten beantwoorden. En er hierdoor ook meer woningen zijn die meer senior-vriendelijk worden ingericht ,ze beschikken over inloopdouches, voldoende draairuimte voor een eventuele rolwagen, Waarom wordt er niet voor alle appartementen aan de kust die voor permanent verblijf gebruikt worden, een normering gebruikt? De huidige appartementen zijn, zoals aangehaald, te klein voor een permanent verblijf. Bovendien zijn de liften niet geschikt of de flat enkel toegankelijk via trappen. De respondenten vinden dat, indien de woning veel gebreken vertoont maar voor permanent verblijf verhuurd wordt, de eigenaar zou moeten worden verplicht om de nodige aanpassingen te laten doen, conform het conformiteitsattest.

Om de kwaliteit van de woningen op te drijven zou het verlenen van premies er volgens sommigen ouderen kunnen aanzetten tot het aanpassen van de woning. Anderen suggereren dan weer woonbuddy's die ouderen persoonlijk kunnen begeleiden op gebied van de kwaliteit van de woning en een eventuele verhuis.

Tenslotte stellen een aantal woonzorgactoren zich de vraag of het principe van levenslang bouwen wel gekend is bij architecten.

De woonomgeving

De woonzorgactoren vragen een proactief beleid dat focust op het behoud van jonge gezinnen in de kuststreek. Nu stellen zij vast dat jonge gezinnen wegtrekken naar het binnenland, niet in het minst omdat de woningen/ gronden aan de kust te duur zijn. Er moet een mogelijkheid zijn voor jonge gezinnen om aan de kust een woning te kopen en er zich te vestigen, zodat er in de wijken een mix ontstaat van verschillende generaties.

De opvolging van ageing in place

Ageing in place is geen voldoende oplossing zonder opvolging. Of zoals Smetcoren het verwoordde: een beleid moet zich focussen op *ageing well in place* (Smetcoren e.a., 2013). Een dimensie van *ageing well in place* heeft te maken met het volgen van de persoon of personen die in hun woning ouder worden. Een andere respondent wees naar de precaire situatie van ouderen zonder mantelzorgers en de rol van de huisarts hierin.

"Desondanks dit gebrek aan ondersteuning (mantelzorg), zullen ouderen niet willen verhuizen. In deze situatie is de huisarts belangrijk, zowel voor signaleren van de problemen en als raadgever voor de oudere. "

"Huisartsen hebben medische slagkracht, en we zouden graag hebben dat ze hun verantwoordelijkheid zouden opnemen. "

6.4.2

Alternatieven voor de bestaande woning

In de toekomst moeten, volgens de woonzorgactoren, meer woningen voor alleenstaanden voorzien worden. Immers, niet alleen als gevolg van overlijden, maar ook door het toenemend aantal echtgescheidenen zal het aantal alleenstaanden alleen maar toenemen. Als alternatieven worden vanuit de woonzorgactoren gesuggereerd:

- het gemengd (intergenerationeel) wonen,
- het 'op kot' wonen voor ouderen,
- een servicehotel in de buurt/wijk ,
- zorgwonen, wonen met zorggarantie.

Of de ouderen in zulk systeem zullen aarden hangt af van de persoonlijkheid. Maar het aanbieden van waardige alternatieven is een belangrijke meerwaarde in deze problematiek.

"Nu is er geen alternatief, misschien willen ze daarom wel allemaal in hun eigen huis blijven"

Er wordt ook geopperd om te proberen mensen met verschillende leeftijden samen te laten wonen, bijvoorbeeld in één wijk maar niet binnen eenzelfde gebouw. Verschillende leeftijden zoals jongeren en ouderen een zelfde gebouw laten bewonen leidt eerder tot fricties. De jongeren komen laat thuis en veroorzaken hierdoor nachtlawaai.

"Je zou kunnen spreken i.p.v. de 'hangjongeren' ook van de 'hangouderen'. Ouderen die zorgen voor lawaai overlast door het aanzetten van de TV op 'super' luid omdat ze ietwat hardhorig zijn."

6.4.3

De ideale wereld: de kust als ideale woonplaats voor ouderen

De deelnemende woonzorgactoren werd ook gevraagd om 'vrij', *out of the box* na te denken over hoe de kust er als ideale woonplaats voor ouderen zou kunnen uitzien. Denkoefeningen betreffen (1) de efficiëntieverhoging in de zorg, (2) de rol van de buurt, (3) mantelzorg, (4) de beschikbaarheid van voorzieningen, (5) het samenspel wonen en zorg en (6) de rol van informatievoorziening

Efficiëntieverhoging in de zorg

Als eerste punt kwam efficiëntieverhoging in de zorg naar boven. Deze kan gerealiseerd worden door het organiseren van collectieve diensten voor de maaltijden, verzorging en activiteiten met als doel de versnippering en verzuiling van de zorgverlening tegen te gaan. Een deelnemer verwoordde het zo.

"Het is nu onmogelijk om voor 5 ouderen gezamenlijk te koken. Ook al is het technisch mogelijk, de regelgeving laat dit niet toe. Nu moet je 5 keer individueel koken"

Bovendien is er nood aan het verbinden van wonen en zorg. Bouwmaatschappijen zouden nog meer kunnen samenwerken met OCMW 's waarbij de ene partner zorgt voor de woning en de andere partner voorziet in de zorg. Een deelnemer gaf volgend voorbeeld:

"Het Woon-Zorgnetwerk te Wervik is een zeer mooi project. Binnen dit project zijn alle gradaties van zelfredzaamheid ingebouwd zoals bijvoorbeeld een seniorenflat met zorg. Binnen dit project zijn het OCMW en het plaatselijk ziekenhuis gezamenlijke partners. Door zulke initiatieven wordt de overstap naar een rusthuis uitgesteld".

Buurtten met sociale cohesie

De professionals vinden dat er aan de buurtcohesie gewerkt moet worden. Er wordt op gewezen dat er in bepaalde buurten nog cohesie is, maar niet overal. Vooral op de zeedijk is de cohesie miniem.

Volgens de deelnemers dient een cohesie verhogende aanpak op wijkniveau te gebeuren. Initiatieven moeten zorgen voor inbedding in de wijk, zodat je in de wijk kan blijven wonen tot op hoge leeftijd. Dit kan in hun ogen door het inplannen van ontmoetingsplaatsen, alsook het organiseren van gemeenschappelijke activiteiten zoals kaartnamiddagen en pannenkoekenbak in de buurt. Ook contextuele factoren kunnen cohesie verhogend werken. De aanwezigheid van voorzieningen zal helpen, maar ook infrastructurele ingrepen zoals bijvoorbeeld een zitbanken- en toilettenroute, voldoende verlichting voor het verhogen van de veiligheid, voldoende bushaltes, brede en begaanbare voetpaden en meer openbaar toiletten. Maar ondanks al deze voorzieningen, is de conclusie toch dat het zorgen voor elkaar, warmte- en veiligheid bieden de kern zijn van het verhaal. De contextuele factoren faciliteren het geheel.

Samenbrengen van serviceflats en woonzorgcentra

Er is bij sommige respondenten waardering voor een bestaand initiatief waar serviceflats door middel van een overdekte gang met het nabij gelegen woonzorgcentrum werden verbonden. Zo kunnen de bewoners van de serviceflats dagelijks de maaltijden in het woonzorgcentrum nuttigen. Vooraleer dit initiatief gerealiseerd werd, werd bij de bewoners en de verpleegkundigen nagegaan wat ze over dit idee dachten. Beiden bleken vragende partij te zijn.

Dit initiatief werd echter niet door alle woonzorgactoren onderschreven. Sommigen blijven voorstander om beide woonvormen ontkoppeld te laten. Sommige woonzorgactoren ervaren dat de meeste ouderen zich distantiëren van het idee in de nabijheid van een WZC te gaan wonen. Het blijkt voornamelijk een psychologisch fenomeen te zijn dat zich in de hoofden van de ouderen afspeelt.

Er wordt gepleit voor het ontwikkelen van wijkprojecten met aangepaste woningen, en cohousing in de nabijheid van winkels en ontspanningsaccommodaties. Ideaal zou het een veilige omgeving zijn, die verkeerstoegankelijk is en voorzien van een voldoende aanbod van openbaar vervoer. Te midden van de wijk zou zich dan een 'rusthotel' kunnen bevinden, zodat ouderen, indien de zorggraad te hoog is, kunnen verhuizen naar een ondersteunende woonvorm in de buurt.

Andere vermelde initiatieven zijn (1) meer inbeddingen in de maatschappij voor bepaalde aandoeningen zoals bijvoorbeeld 'dementia villages'¹⁴, en (2) op wijkniveau werken met dienstenverlening, dienstencentrum en woonzorgcentra.

Mantelzorg

Woonzorgactoren vinden het van belang een betere ondersteuning van mantelzorgers te voorzien, bijvoorbeeld door het rekruteren van vrijwilligers. Ook het verstrekken van

¹⁴ Een 'dementia village' is een wijk die eruit ziet als elke andere wijk (supermarkt, theater, café, ...) maar gebouwd is om dementerenden in te laten wonen. Dementerenden kunnen vrij in de wijk rondlopen. De focus ligt op wonen, maar er is ook verpleegzorg

mantelzorgpremies, het verlenen van tijdskrediet of het voorzien in een vervangend inkomen zijn mogelijke oplossingen. Dit laatste zou niet strikt beperkend in tijd mogen zijn zoals het op dit moment is voorzien voor een duur van 2 jaar. In de toekomst zou het wenselijk zijn een controle of supervisie te hebben voor de mantelzorger. Of zoals een professional verwoordde: "*Mantelzorg verloopt niet altijd in ideale omstandigheden en ten voordele van de oudere*" (zie ook Van de Ven, 2014).

Gepaste voorzieningen

De respondenten wijzen er op dat nieuwe type voorzieningen uitgebouwd dienen te worden. Zo zou het introduceren van een rijdende buurtwinkel, waar de minder mobiele mensen hun boodschappen kunnen blijven doen, volgens woonzorgactoren voor een groter behoud en bestendinging van hun autonomie zorgen. Anderen stellen dan weer dat er nog meer thuiszorgdiensten moeten voorzien worden, gaande van poetsdienst, klusjesdienst tot verpleegkundige zorg aan huis. Het aanpakken van vervoersproblemen door chauffeurs (vrijwilligers) te engageren voor het vervoeren van ouderen naar gewenste bestemmingen. De mindermobiele centrale heeft een wachtlijst door een tekort aan chauffeurs.

De combinatie wonen en zorg

Ook wanneer het over wonen en zorg gaat, zien de woonzorgactoren mogelijke pistes. Eerst moet er gezorgd worden voor een betaalbaar woon/zorg aanbod. Maar dit alleen is niet voldoende. Het moet gecombineerd worden met bewustmaking bij ouderen zelf. Thuiszorg is niet altijd de beste en misschien ook niet de goedkoopste oplossing. Vroegtijdige zorgplanning gebeurt dus best op het niveau van de eerstelijnszorg. Aangezien het aantal ouderen in de toekomst alleen maar zal toenemen kan er best tijdig ingespeeld worden op de noden. Door waardige alternatieven aan te bieden zal men trouwens de woonzorgcentra minder belasten en het probleem van de wachtlijsten verhelpen.

Bij het ontwikkelen van alternatieven moet breed nagedacht worden en niet vanuit het stereotype beeld dat men heeft over ouderen. "*Waarom geen 2 slaapkamerappartementen, zodat de kleinkinderen kunnen blijven overnachten*", is een vraag. In de sociale huisvesting is er bijvoorbeeld reeds een vrij goed besef over aangepast en aanpasbaar bouwen. Dit zou de norm moeten worden.

Informatie

Het kwam reeds aan bod, ouderen wachten te lang om te verhuizen en uiteindelijk, wanneer het zelfstandig wonen niet meer lukt, kunnen ze het verhuizen fysiek niet meer aan. Er is bij de ouderen hierover te veel onwetendheid. Het blijft belangrijk de ouderen goed te informeren over de verschillende tussenwoonvormen of woonzorgvormen.

De ouderen zouden tijdig een tussenstap moeten zetten naar een serviceflat om ook het probleem van de wachtlijsten in de woonzorgcentra in te korten. Mensen zouden bewust moeten worden dat men niet moet wachten om te verhuizen totdat het te laat is men enkel nog in aanmerking komt voor een woonzorgcentrum. Om ouderen te stimuleren de overstap te maken naar de verschillende tussenwoonvormen zou het grondig informeren en ondersteunen een stimulans kunnen zijn.

6.5

Conclusie

De focusgroepen met 25 woonzorgactoren brachten een aantal aandachtspunten naar voor. Zo stellen we vast dat, hoewel de kuststreek een zeer gegeerde omgeving is voor senioren, de woningen er vaak onaangepast zijn. De voorbeelden die gegeven werden hadden onder andere betrekking op de toegankelijkheid tot en de mobiliteit in de woning. Enerzijds heeft dit te maken met de ouderdom van het woningpatrimonium, maar anderzijds ook met een (oorspronkelijke) focus op de tweedeverblijfshuurmarkt. Bepaalde ouderen die verhuizen naar de kust gaan bewust om met later en kiezen een doordachte locatie, de meesten echter niet.

Deze problematiek doet zich in alle kustgemeenten voor. Het feit dat veel ouderen eigenaar zijn van hun woning, beperkt de mogelijkheden om in te grijpen. Voor huurwoningen is men dan weer afhankelijk van de verhuurder. Bovendien zijn ouderen niet echt geneigd om iets aan deze situatie te doen. Hun woning aanpassen willen ze niet en verhuizen naar een meer aangepaste woningen aan de kust of naar het binnenland ook niet. De woonzorgactoren wijzen erop dat dit voornamelijk te maken heeft met een gebrek aan waardige en betaalbare alternatieven voor de huidige woning. Ouderen willen niet verhuizen naar een woonzorgcentrum omdat ze dit zien als de laatste stap. Daartussen situeert zich nog de serviceflat of assistentiewoning. Vaak zijn deze voorzieningen vrij prijzig en voldoen ze zelden aan hun verwachtingen. Dus stelt zich de vraag: is het van thuis willen blijven of van thuis moeten blijven? Als gevolg van dit thuis moeten/willen blijven ontstaan soms gevaarlijke situaties.

Niet alleen de woning *sensu stricto*. kwam tijdens de focusgroepgesprekken aan bod, ook de woonomgeving verdient in een *ageing in place* beleid aandacht. Zo stellen woonzorgactoren dat ondanks het feit dat de kust niet kan klagen als het gaat over voorzieningen, dit ook geen uniform verhaal is en dat bepaalde regio's bepaalde voorzieningen en diensten ontbreken.

Tenslotte kwam, gelet op de toenemende vergrijzing, ook de zorgvoorziening aan bod. Woonzorgactoren zijn het daar niet helemaal over eens, maar de meerderheid is van mening dat een andere aanpak noodzakelijk zal zijn om in de toekomst de zorg aan iedereen te kunnen bieden.

De woonzorgactoren hebben een aantal mogelijke oplossingen aangereikt. Zo willen zij graag een uitgebreider aanbod aan woonalternatieven ontwikkeld zien, op maat van ouderen zodat deze een betere en doordachtere keuze kunnen maken. Bovendien worden deze woonalternatieven best ontwikkeld in de eigen buurt. Aldus kan men verhuizen in de eigen buurt en wordt de stap om te verhuizen kleiner. In die buurt moet voldoende aandacht zijn voor uitbouw van voorzieningen (winkels, toiletten, ...) zodat ouderen op hoge leeftijd en of met mobiliteitsbeperkingen, toch aan de maatschappij kunnen participeren en hun zelfredzaamheid behouden. Verder zien zij graag de uitbouw van buurtinitiatieven die het samenleven en de sociale cohesie in de buurt stimuleren. Informele zorg onder vorm van mantelzorg moet gekoesterd en gestimuleerd worden. Vanuit de mantelzorg werd de link gelegd naar de professionele zorgverlening. In eerste instantie is er nood aan voldoende informatie naar de oudere toe, niet alleen over de beschikbare diensten. Zij dachten er ook aan om een bewustwordingscampagne lanceren met betrekking tot 'verhuis voor het te laat is'. Verder pleiten zij voor een efficiënter georganiseerde zorg, waar wonen en zorg samenkomen ten dienste van de cliënt. Dit zal noodzakelijk blijken, wil men, gelet op de vergrijzingsgolf die nog komende is, iedereen waardig zorg te bieden.

7 Hoofdstuk 7: Krijtlijnen voor een ouderenbeleid aan de kust. Conclusies & beleidsaanbevelingen

Vlaanderen vergrijst. Deze vergrijzing heeft twee directe oorzaken: een dalend geboortecijfer en een stijgende levensverwachting. We zijn erin geslaagd om in honderd jaar tijd de gemiddelde levensverwachting spectaculair te doen toenemen. Bovendien stijgt niet alleen de proportie 60-plussers ten opzichte van de totale populatie, het percentage 80-plussers stijgt nog sneller. In dit verband spreken we van dubbele vergrijzing. Waar aan het begin van de 20ste eeuw een negentigjarige eerder een uitzondering was, is dit nu veel minder het geval. Hoewel we de vergrijzing zouden kunnen beschouwen als een overwinning op de natuur, wordt de vergrijzing vaak als een probleem of een last geschetst.

De vergrijzing zet zich niet overal in dezelfde mate door. In Vlaanderen wordt, enkele gemeenten buiten beschouwing gelaten, vooral de kuststreek geconfronteerd met een ernstige vergrijzing. De kust is specifiek omdat het bovenop de eigen vergrijzende bevolking - de 'natuurlijke' vergrijzing zeg maar - ook nog eens een vergrijzende bevolking door middel van pensioenmigratie ontvangt. Vele ouderen verhuizen op latere leeftijd uit het binnenland naar de kust. Bovendien blijkt dat het grootste deel van de gemigreerde senioren aan de kust wil blijven wonen en dus niet meer verhuist richting binnenland. Net als hun leeftijdsgenoten in het binnenland, kiezen zij ervoor om te verouderen in hun vertrouwde omgeving, '*ageing in place*' zeg maar. Hierdoor zal zowel de residentiële als niet-residentiële zorgvraag toenemen. Daarenboven tonen alle prognoses aan dat deze trend zich nog lange tijd zal doorzetten. Met andere woorden, de kuststreek is nu reeds de meest vergrijzende regio in Vlaanderen en het ziet er naar uit dat het aantal ouderen aan de kust in de toekomst verder spectaculair zal toenemen. De vraag is: hoe besturen hierop kunnen inspelen?

Er is al een verhoogde grijze druk en die zal nog toenemen. Dat is de uitdaging waar kustgemeenten voor staan. Inderdaad, de vergrijzing aan de kust moet gezien worden als een uitdaging en niet als een probleem. De vergrijzing is er, blijft er en ze zal gigantisch zijn. Het is een maatschappelijk fenomeen dat we moeten aanvaarden en waar we gepast op moeten reageren. De cijfers en resultaten in dit rapport tonen duidelijk aan dat het nu het moment is om van start te gaan met een aangepast beleid, de vergrijzing zal niet vanaf 2030 beginnen pieken, maar reeds vanaf 2020. Bovendien kijkt heel Vlaanderen over de schouder mee. Immers, in de toekomst zullen de gemeenten in het binnenland met eenzelfde sterke vergrijzing geconfronteerd worden.

Om een zicht te krijgen op de vergrijzing, zijn we op zoek gegaan naar cijfermateriaal. De recent geactualiseerde bevolkingsprognoses van de Studiedienst van de Vlaamse Regering (SVR, 2015) laten ons toe een inschatting te maken van de omvang van de vergrijzing en de druk die daardoor op de lokale woonmarkt en op de zorgsector kan ontstaan. Daarna werd onder de verhuizers een enquête gehouden die peilde naar aankomst- en vertrekmotieven. Vervolgens werden d.m.v. focusgroepen zowel ouderen als woon- en zorgactoren bevroegd. Bij de ouderen werd naar hun intenties gevraagd. Woon- en zorgactoren waaronder maatschappelijke werkers, seniorenconsulenten en huisvestingsambtenaren, werden bevroegd naar hun inzichten in de zich ontwikkelende vraag en de daarmee gepaard gaande uitdagingen, problemen en aandachtspunten. Dat alles laat ons toe een vrij scherpe comprehensieve situatieschets te maken.

In wat volgt, komen eerst de kenmerken van de kust als vergrijzende regio aan bod. Daarna focussen we ons op de huidige woonsituatie van ouderen aan de kust. Ten slotte worden de krijtlijnen voor een '*ageing well in place*' ouderenbeleid uitgetekend.

7.1 De kust als vergrijzende regio

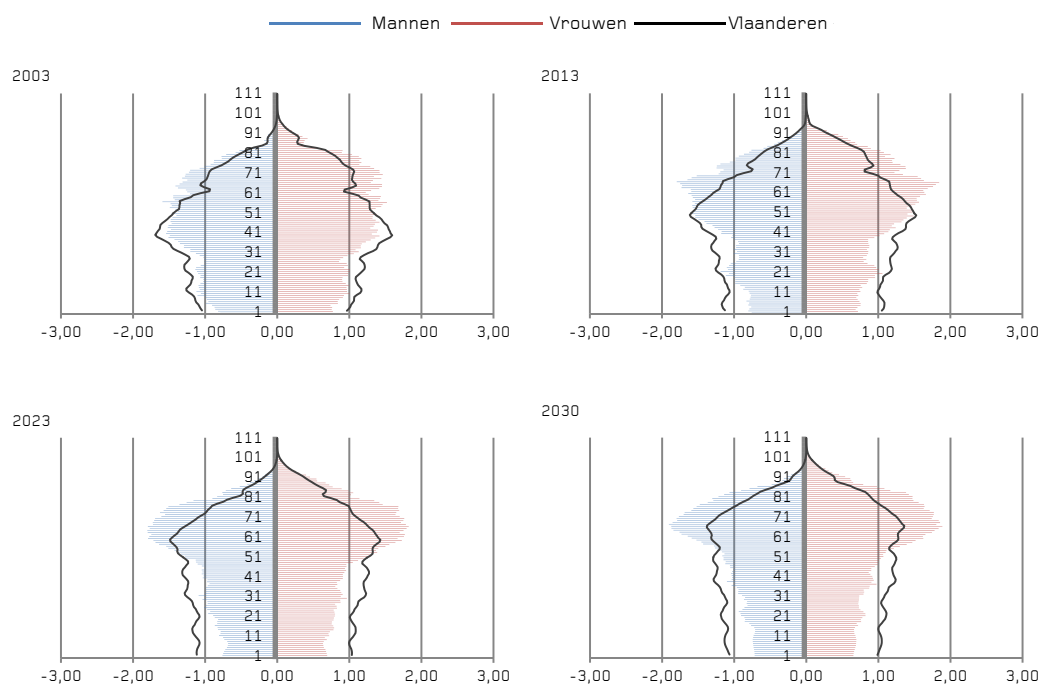
7.1.1 De demografische druk

Tussen 2003 en 2013 nam de kustbevolking met ongeveer 12.000 personen toe (hoofdstuk 1). Deze toename situeert zich niet in alle leeftijdsgroepen. Het aantal mensen in de leeftijdsgroepen 0-18 jaar en 27-40 jaar nam in die periode met een kleine 10.000 personen af. Alle leeftijdsgroepen boven de 56 jaar daarentegen kenden samen een toename met ongeveer 20.000 personen. Wanneer we naar de toekomst kijken, wordt vastgesteld dat, hoewel de snelheid van de vergrijzing vertraagt, het aantal senioren steeds toeneemt. Kijken we naar de prognoses voor 2030, dan tonen die een verdere toename van de totale kustbevolking met ongeveer 11.000 personen. Essentieel is dat deze positieve cijfers opnieuw uitsluitend aan de 56-plussers zijn toe te schrijven. In vergelijking met 2003 zijn er tegen 2030 (vermoedelijk) 44 à 45.000 senioren meer aan de kust. De jonge bevolking daarentegen zal een verdere afname met ongeveer 21.000 kennen. Het aandeel 56-plussers binnen de totale bevolking zal in 2030 maar liefst 52% bedragen.

De vergrijzing zal dermate groot zijn dat wanneer we de ramingen voor 2023 en 2030 bekijken, er niet langer kan gesproken worden over een klassieke bevolkingspiramide. De basis van de piramide wordt volledig ondergraven en de top wordt zodanig breed dat we eerder over een bevolkingstol moeten spreken. Dat was voor de afzonderlijke gemeenten duidelijk te zien in hoofdstuk 2 en wordt samengevat in figuur 8.

Bovendien zal de verdere toename van het aantal huishoudens zich - zoals in het recente verleden -, vrijwel uitsluitend situeren bij de één- en tweepersoonshuishoudens. Dat impliceert dat een toekomstig woonbeleid rekening dient te houden met twee zaken: enerzijds een oudere bevolking en anderzijds kleinere huishoudens.

Figuur 8: Bevolkingspiramides voor alle kustgemeentes (excl. Zeebrugge) met Vlaanderen als referentie

Bron: Studiedienst Vlaamse Regering, 2015

7.1.2

Huidige woonsituatie van ouderen aan de kust

Naarmate men ouder wordt, verhoogt de kans dat de woning waarin men verblijft onaangepast geraakt. Eén van de belangrijkste aspecten in dit verband is de afname van mobiliteit. In de woonomgeving wordt de actieradius steeds kleiner en ook in de woning kan een dalende mobiliteit de zelfredzaamheid in gevaar brengen. Met zelfredzaamheid bedoelen we het vermogen om een zelfstandig leven te leiden en de mogelijkheid te hebben om zelf de eigen problemen op te lossen.

Om die zelfredzaamheid maximaal mogelijk te maken, focust een oudervriendelijk beleid zich best op onderstaande dimensies van wonen:

1. De toegankelijkheid en aangepastheid van de woningen,
2. De aangepastheid van de onmiddellijke omgeving van de woning,
3. De inbedding van de woning in de ruimere omgeving.

Toegankelijkheid en aangepastheid van de woningen

Wonen in een ontoegankelijke en onaangepaste woning bedreigt de zelfstandigheid van senioren. Het vormt niet alleen een bedreiging voor de onafhankelijkheid, het heeft ook een impact op het subjectieve welbevinden en de gezondheid. Dit onderzoek toont (opnieuw) aan dat er preciaire situaties bestaan, die, gezien de verouderde staat van het woningbestand aan de kust, naar alle verwachting alleen maar zullen toenemen. Er is sprake van teveel aan drempels, steile trappen, trappen zonder leuning, verouderde installaties (verwarming, elektriciteit), enz. Al deze zaken beperken het gebruikscomfort van de woning enorm. Het is een problematiek die zich overigens in alle kustgemeenten aandient. Bij het bouwen van woningen (ook aan de kust) werd en wordt nog steeds te weinig rekening gehouden met de noden die tijdens het ouder worden kunnen optreden. Doorgaans heeft men bij het plannen en bouwen het klassieke gezin met kinderen voor ogen. Aan de kust komt daar bovenop dat er een sterke focus op tweede verblijven en vakantieverhuur werd en wordt gelegd. Vaak wordt bij aangepast wonen voor ouderen onmiddellijk aan appartementen gedacht, dus de kust lijkt de ideale plek om goed ouder te worden. Niets is minder waar. Hoewel een groot deel van het kustpatrimonium uit appartementen bestaat, is uit ons onderzoek gebleken dat dit geen garantie is voor een goede toegankelijkheid en een voldoende aangepastheid. Bovendien is het geweten dat de meeste appartementen uit de jaren 1960, 1970 en zelfs 1980 ook op andere kwaliteitsaspecten (isolatie, verwarming, sanitair, elektrische installatie,...) sterk verouderd zijn (Ryckewaert e.a., 2011). Een grootschalige transformatie van dit woonpatrimonium dringt zich dan ook op. Het is dan ook niet meer dan logisch dat bij die transformatie aspecten van levenslang of levensloopbestendig wonen voorop staan.

De aangepastheid van de onmiddellijke omgeving van de woning

De zelfredzaamheid wordt niet alleen beïnvloed door de kwaliteit van de woning, ook de onmiddellijke woonomgeving speelt een belangrijke rol. Hier zijn twee aspecten van belang. In de eerste plaats betreft dit de fysieke omgeving rond de woning. Deze omvat de materiële elementen van de omgeving zoals de straten, voetpaden, indeling van de publieke ruimte, rustbanken, oversteekplaatsen, verlichting, het verkeer. Ten tweede omvat dit ook de aanwezigheid en bereikbaarheid van voorzieningen zoals bakkers, slagers, buurtwinkel, apothekers, banken, postkantoor, openbaar vervoer,... en de

positie van de buurt t.o.v. omliggende buurten. Door de nabijheid van deze voorzieningen kunnen senioren zich in hun dagelijkse behoeften voorzien. Hierdoor blijven zij zich positioneren in het sociaal buurtnetwerk. Bovendien komen de korte verplaatsingen zowel de fysieke als mentale gezondheid ten goede (De Witte, e.a.,2012). Wanneer senioren ontevreden zijn over de kwaliteit van hun directe woonomgeving, zal dat een onmiddellijke impact hebben op hun gedrag. Wanneer er in de omgeving sprake is van bijvoorbeeld teveel obstakels of slecht aangelegde voetpaden of er zijn geen winkels in de buurt, zullen senioren niet langer geneigd zijn om buiten te komen. Hierdoor verliezen ze hun sociale contacten en dreigt het sociaal isolement.

Net op dit vlak hebben kustgemeenten een belangrijke troef. De erfenis van het ondoordachte ruimtelijke ordeningsbeleid in Vlaanderen zorgt ervoor dat er te veel mensen op autogerichte plekken zonder essentiële voorzieningen in de buurt wonen. De kust vormt hier echter een uitzondering op. Hoewel dit niet in elke buurt het geval is, is er aan de kust sprake van een ruim aanbod van voorzieningen. Bovendien zijn er een aanzienlijk aantal senioren binnen een relatief beperkte ruimte – wat een draagvlak biedt voor het behoud van deze voorzieningen en de inplanting van nieuwe. Met andere woorden, de opportuniteiten zijn er.

De inbedding van de woning in de ruimere omgeving

Uiteraard speelt naast de directe woonomgeving, ook de ruimere omgeving een belangrijke rol. Het belangrijkste aspect hier is het verbinden van buurten met elkaar en met de kern van de gemeente. Het realiseren van voldoende, volwaardig openbaar vervoer kan hier een oplossing zijn. Zo kunnen ouderen vanuit hun woning, makkelijk vrienden of kennissen bezoeken die in een andere buurt of in een woonzorgcentrum wonen. Ze kunnen zich ook makkelijk naar het centrum verplaatsen om bijvoorbeeld de markt te bezoeken, administratieve taken te doen, enz. We hebben er hierboven reeds op gewezen dat ouderen een reden moeten hebben om naar buiten te komen. Met andere woorden, indien er in welke buurt dan ook activiteiten georganiseerd worden voor senioren, is het niet meer dan logisch dat in dat geval nagedacht wordt over de bereikbaarheid van die activiteit. Immers, het niet kunnen beschikken over vervoer kan een belemmering zijn.

7.1.3

Wonen aan de kust: 'moving in time' of 'aging in place'?

Bij de start van dit onderzoek werden een aantal hypotheses over het verhuisgedrag van senioren aan de kust naar voor geschoven:

- "Pensioenmigraties zijn een voortzetting van het tweedeverblijfsbezet. De beslissing daartoe wordt doorgaans vroeger genomen en zet zich geleidelijk in vanaf de leeftijd van ongeveer 55 jaar."
- "Op latere leeftijd hebben senioren de neiging terug te keren naar de regio waar ze hun roots of (klein)kinderen hebben en consumeren dus niet altijd hun zorg aan de kust."
- "De verhuisbewegingen die senioren op het einde van hun wooncarrière maken, is er doorgaans één richting (stads-)centrum."

Voorliggend onderzoek laat toe deze hypothesen te bevestigen dan wel te verwerpen en bij te sturen.

We stellen inderdaad vast dat pensioenmigratie op verschillende manieren de voortzetting van een verblijf aan de kust is. In de focusgroepen met ouderen werd aangegeven dat er doorgaans al een lange vertrouwdheid met de huidige woonplaats is. Meestal had dit te maken met een al eerder verworven eigen tweede verblijf, kennisname via familie met een tweede verblijf of het doorbrengen van de (jeugd)vakanties aan zee. We moeten hierbij wel opmerken dat de migratie-analyse aantoont dat een verhuis naar de kust al vroeg wordt ingezet, tussen de 41 en 55 jaar. De grootste groep die aanspoelt, blijkt evenwel tot de leeftijdsklasse 55- tot 65-jarigen te behoren. Uit de migratie-analyse blijkt wel dat een beperkt aantal 80-plussers naar het binnenland terugkeert. In principe zijn aangespoelden atypische senioren. Immers, van ouderen is geweten dat zij zo lang mogelijk thuis willen blijven wonen en eigenlijk niet willen verhuizen. Aangespoelden zijn diegenen die de stap tot een verhuis gezet hebben. De vraag stelt zich dan ook of deze ouderen al dan niet geanticipeerd hebben op het ouder worden bij de keuze van hun woning en of zij ook meer bereidheid vertonen om op latere leeftijd te verhuizen.

We wezen er eerder al op en we kunnen het niet genoeg benadrukken: de verhuisbewegingen van de senioren richting kust gaan amper met anticipatief gedrag gepaard. Men zou bij (pre)pensioenmigratie verwachten dat men wel rekening houdt met een mogelijk toekomstige verminderende mobiliteit en toenemende zorgbehoefte. Met andere woorden dat dit verhuizen naar de kust moet gezien worden als een '*moving in time*'. Jammer genoeg is dat niet het geval. Als het over later gaat, vertonen senioren, ook de pensioenmigranten, overduidelijk uitstelgedrag. Zij denken niet na over hun woning, buurt, zorg,... Velen lijken er niet aan toe hun ouder worden te erkennen. Nochtans zou, zoals we reeds eerder stelden, het tijdig anticiperen hierop ertoe kunnen bijdragen dat de regie van het leven langer in eigen handen gehouden wordt (cf. Inleiding). Dat is niet het geval. Immers, vanuit de focusgroepen werd vastgesteld dat men zich bij de verhuis naar de kust doorgaans geen vragen gesteld heeft over eventuele later noodzakelijke zorg. Zij die er wel over nagedacht hebben, zijn van mening dat men de zorg aan de kust evengoed kan ontvangen als in het binnenland. Bovendien blijkt uit de verhuisenquête en de focusgroepen dat bijna niemand de intentie heeft om de kust te verlaten. Meer zelfs, het overgrote deel stelt uitdrukkelijk te willen blijven wonen aan de kust. Essentieel in dit verband is dat niettegenstaande het klein negatief migratiesaldo voor 80-plussers, de groep als gevolg van het cohorte-effect zal blijven groeien. Gezien het toenemend aantal senioren zal de behoefte aan kwalitatief wonen en zorg dus sterk toenemen. De verhuisbewegingen op het einde van de wooncarrière, zijnde de 80-plussers die verhuizen binnen het kustgebied, geven een dubbel beeld. In de eerste plaats is er een duidelijke beweging richting woonzorgcentra. Ouderen die te hulpbehoefend zijn, verhuizen naar een woonzorgcentrum. Ten tweede stellen we ook een beweging richting (stads)centra vast. De nabijheid van (zorg)voorzieningen speelt hier een belangrijke rol.

Ondanks het voor zich uitschuiven van zorgbeslissingen, heerst er, wanneer dieper wordt gegraven, toch een zekere ongerustheid. Wanneer we ouderen confronteerden met een mogelijke zorgvraag in de toekomst zette dit hen aan tot nadenken. De bezorgdheden die dan naar voor komen hebben betrekking op het beschikbaar aantal plaatsen in woonzorgcentra of assistentiewoningen, het tekort aan personeel in de zorgsector en de betaalbaarheid van zorg '*tout court*'. Men stelde zich de vraag of mensen met een lager inkomen zich dergelijke zorg kunnen permitteren.

Ook de woon- en zorgactoren drukken ter zake hun bezorgdheid uit, vooral over de hulp aan ouderen die zelfstandig thuis wonen. Nu al zijn er wachttijden voor maaltijden aan

huis en is er een onvoldoende zorgaanbod in de vakantieperiodes. Maar ook voor vaak voorkomende zeer specifieke problemen die een specifieke aanpak vergen, zoals alcoholverslaving, extreme verzamelwoede, of depressies,... is er nauwelijks ondersteuning.

Het is echter niet allemaal kommer en kwel. Er komen ook positieve punten naar voor. We kunnen er niet om heen: de kust oefent een enorme aantrekkingskracht uit. Zowel uit de verhuisenquête als uit de focusgroepen komt naar voor dat '*wonen aan zee*' een zeer grote rol speelt bij de verhuisbeslissing. Het permanent vakantiegevoel en de gezonde lucht doen de senioren in grote getale richting kust verhuizen. Meegenomen is dat kinderen en kleinkinderen maar al te graag naar zee komen tijdens weekends en vakanties. Bovendien biedt de kust nog een groot voordeel: in de compacte bebouwing aan de kustlijn vindt men meestal z'n dagelijkse voorzieningen op wandelafstand. Bij de keuze van hun woonplaats laten de senioren zich leiden door de aanwezigheid van voorzieningen in de onmiddellijke omgeving. Wanneer dit geoptimaliseerd en bestendig zou worden, bieden zich opportuniteiten aan om de toekomstige vergrijzing aan de kust op te vangen.

7.2 Krijtlijnen voor een ouderenbeleid

Zoals uit het bovenstaande blijkt, staan de kustgemeenten voor enorme uitdagingen:

1. De kust zal in de nabije en verre toekomst verder vergrijzen,
2. De pensioenmigranten zullen blijven komen en blijven wonen,
3. De pensioenmigranten specifiek en de ouderen in globa die aan de kust wonen, hebben zich nauwelijks voorbereid op het ouder worden en de daarbij horende problemen inzake wonen,
4. De vrees bestaat dat er onvoldoende (gespecialiseerde) zorg voorhanden zal zijn.

Vanuit de demografische analyse dringen zich daarboven nog drie belangrijke *conclusies* op:

1. De vergrijzing, incl. de vergrijzing binnen de vergrijzing, gaat over *grote* aantallen,
2. Omdat de bevolkingspiramide al op haar kop staat, is ingrijpen *urgent* (zie de bevolkingspiramides voor 2023),
3. Een gericht ouderenbeleid zal *lang* moeten duren (zie de bevolkingspiramide voor 2030).

Bijgevolg moet worden ingezet op de creatie van een voldoende kwalitatief en betaalbaar aanbod aan woningen, zorg en woonzorgcombinaties. We formuleren enkele krijtlijnen die mede een antwoord op deze uitdagingen kunnen bieden. Ze zijn gegroepeerd onder de volgende *headings*:

1. Vergrijzing als een troef,
2. Zelfredzaam wonen als vertrekpunt,
3. Bewustmaking,
4. Een aanbod bedacht vanuit de doelgroep.

7.2.1 Vergrijzing als een troef

De kust kent een sterke vergrijzing en die zal alleen maar toenemen. Deze is bovendien dermate omvangrijk dat er geen andere optie is dan dat vergrijzing een van de uitgangspunten van het beleid wordt. De vergrijzing en schaalgrootte ervan zijn een feit, we moeten er ons bij neerleggen en aan de slag gaan. We pleiten er dan ook voor om die vergrijzing niet als een probleem te beschouwen. Het 'probleem' zal immers de volgende dertig jaar een 'feitelijkheid' blijven. We stellen voor dat de kust de vergrijzing als 'asset' of troef omarmt. Gezien de demografische prognoses dient en kan de kust een voortrekkersrol spelen, zowel op nationaal als op internationaal vlak, in het omgaan met vergrijzing. De kust heeft voldoende troeven en opportuniteiten voor de uitbouw van een regio-specifiek seniorenbeleid. Deze dienen dan ook aangegrepen te worden. We zijn er stellig van overtuigd dat, hoewel de focus uiteraard dient te liggen op betaalbare en

kwalitatieve woonzorgarrangementen, een regio-specifieke aanpak ook een belangrijke economische meerwaarde en (gespecialiseerde) tewerkstelling kan genereren.

Dit onderzoek heeft, voor de zoveelste keer, bevestigd dat ouderen zo lang mogelijk in hun eigen huis willen blijven wonen, '*ageing in place*' zeg maar. Van pensioenmigranten, die op latere leeftijd een verhuisbeweging gedaan hebben, zou kunnen verwacht worden dat de verhuis ook ingegeven is vanuit een vooruitkijken naar de oudere dag. Niets is echter minder waar. Ook pensioenmigranten willen, ook al is de woning onaangepast aan hun leeftijd, net als hun leeftijdsgenoten in het binnenland, niet verhuizen. *De belangrijkste reden hiervoor is het bijna onbestaand aanbod aan volwaardige, betaalbare woonalternatieven.* Met andere woorden, men blijft thuis omdat dit het enige alternatief is en als het niet meer lukt om met alle nodige zorg toch thuis te blijven, gaat men naar een rusthuis. Deze beweging wordt door bovenstaande migratie analyses bevestigd.

We pleiten dus voor het uitrollen van een brede waaier van voldoende woonzorgarrangementen en alternatieven voor de bestaande woning, waarin wonen en zorg aan elkaar verbonden kunnen worden. Deze alternatieven situeren zich op een continuüm van zelfstandig wonen in de eigen woning over verschillende alternatieve woonvormen tot een woonzorgcentrum. Elk arrangement houdt een andere mogelijke combinatie van wonen en zorg in. Tot op vandaag functioneren wonen en zorg, en respectievelijk woonbeleid en zorgbeleid in gescheiden werelden (zie ook De Decker e.a., 2014). Een *eerste vereiste* om '*ageing in place*' te realiseren, is dan ook dat *domein-overschrijdend* dient te worden samengewerkt. Het is een '*en-en*' verhaal waarbij wonen en zorg elkaar versterken en waar het welzijn en de zelfredzaamheid van de senior vooropgesteld worden. De huidige zorgverstrekking vertrekt te weinig vanuit wat 'wonen' (box 1) zou moeten zijn. Dat is vreemd, want het ontbreken van een gepast aanbod kan meer zorgvragen creëren. Het spreekt voor zich dat, gelet op de demografische evoluties, deze bijkomende en te vermijden zorgvragen absoluut dienen vermeden te worden. Immers, bij een ongewijzigd beleid kunnen en zullen zorgtekorten ontstaan.

Box 1: De betekenis van wonen

Het belang en betekenis van wonen kan niet onderschat worden. Zowel in de psychofenomenologische als in de sociologische 'meaning of home' literatuur vinden we in grote lijnen dezelfde betekenis categorieën terug van 'home', als:

1. het centrum van familielevens en sociale relaties,
2. een plaats om zich terug te trekken, van comfort en rust,
3. vrijheid en onafhankelijkheid,
4. een plaats van fysieke veiligheid en controle,
5. zelfexpressie, identiteit en status,
6. een plaats van totale privacy,
7. continuïteit en standvastigheid/duurzaamheid,
8. een financieel-economisch goed, een investering,
9. een drager/ondersteuning van werk en vrije tijd.

Bron: Claessens, e.a. (2008)

Uiteraard zal, gelet op de omvang van de vergrijzing, de huidige combinatie van een enge programmatie vanuit welzijn van voorzieningen (woonzorgcentra, serviceflats en assistentiewoningen) en ad-hoc initiatieven (vaak private die ouderenzorgexpertise claimen zonder die te hebben) niet volstaan. Een *tweede* vereiste is dus duidelijk planning. Waar wonen ouderen, in welke buurten wonen zij en welke alternatieven kunnen op basis van hun noden en behoeften ontwikkeld worden? Willen we de 'grijze tsunami' die zich aan de kust aandient, counteren, dan zal gepland moeten worden.

Om te plannen is accurate informatie, kennis en knowhow nodig. De *derde* vereiste betreft dan ook het verwerven van kennis. Dat heeft twee dimensies. In de *eerste* plaats moeten de aantallen gekend zijn. Dat vergt een meer diepgaande en regelmatige monitoring en inschatting van de behoeften. Deze studie kan hiervoor als startpunt dienen. Ten *tweede* vergt dit knowhow in zowel woningbouw, het voorzien in zorg, als in het omgaan met het openbaar domein. Het is een totaal plannings- en stedenbouwpakket dat moet samenvloeien tot één geheel, een 'Masterplan Ouderenbeleid aan de kust'¹⁵. Ons inziens is een masterplan noodzakelijk omdat de uitdaging zeer omvangrijk is. Met dat masterplan bedoelen we niet enkel aandacht voor het openbaar domein en de inplanting. Er moet ook aandacht zijn voor wonen, woonkwaliteit en zorg, alsook het sensibiliseren van ouderen, met name het bespreekbaar maken van het ouder worden en de mogelijke zorgen die dit met zich mee brengt. Dat masterplan kan/zal bij uitvoering tegelijkertijd een element of zelfs de hoeksteen zijn van een lokale of regionale economie. Het kan ook onderdeel zijn van een bredere strategische visie over de ontwikkeling van de kust, een visie/plan dat tegelijk andere problemen zoals betaalbaar wonen, permanente tewerkstelling of de gebrekkige kwaliteit van versleten appartementen op de dijk aanpakt.

Door het voeren van een regio-specifiek seniorenbeleid kan de kust zich profileren als de woon-zorgregio bij uitstek en zichzelf positioneren als voortrekker. Door wonen naar de voorgrond te brengen, kan een innoverend beleid gevoerd worden waarbij nieuwe woonconcepten en samenlevingsvormen worden uitgedacht en ontstaan. Bovendien kan deze positionering onderzoek, opleidingen, architectuur, knowhow,... aantrekken. Waarom zouden er aan de kust bijvoorbeeld niet één of meerdere researchafdelingen rond zorg, wonen, diensten voor ouderen van de Vlaamse universiteiten worden ondergebracht? Waarom geen zorgopleidingen aanbieden daar waar men het sterkst staat op vlak van zorg? Dat kan studenten en jonge gezinnen aantrekken, wat positieve gevolgen kan hebben op de huidige onevenwichtige bevolkingssamenstelling.

7.2.2

Zelfredzaam wonen als uitgangspunt

Beleidsmatig wordt er sterk ingezet op *ageing in place*. Voorliggend onderzoek wijst uit dat ouderen inderdaad zo lang mogelijk in hun eigen woning willen blijven wonen en dat, indien nodig, zorg aan huis ook de voorkeur van senioren wegdraagt. Ondanks het feit dat men had kunnen verwachten dat met een verhuis naar de kust, de oudere aan *moving in time* deed, blijkt dat nauwelijks het geval te zijn. Men woont na de verhuis vaak nog steeds in een woning die op een bepaald moment onaangepast kan/zal worden. Anders gezegd, een verwachte *moving in time* wordt tot een *ageing in place* teruggebracht. We moeten de vraag durven stellen of het niet-anticiperend gedrag van ouderen verbonden dient te worden met het wegduwen van de gevolgen van het ouder

¹⁵ Het ontwikkelen van nieuwe woonconcepten en aandacht voor de architectuur en de inrichting van gebouwen komt trouwens ook naar voor in de 'visie en strategische aanpak 2014-2019' van de Provinciale Ontwikkelingsmaatschappij rond zorg economie in West-Vlaanderen.

worden. Of heeft het te maken met een tekort aan aanbod van volwaardige, betaalbare alternatieven?

Inderdaad, welke keuzes hebben ouderen nu? Thuis, serviceflat, assistentiewoning of het woonzorgcentrum. Aangezien het huidig aanbod nogal zorggericht is, kiezen ouderen ervoor om toch maar thuis te blijven. Eigenlijk belanden de ouderen in een zichzelf versterkende spiraal. Immers, het residentiële zorgaanbod spreekt niet aan omdat het bedacht is vanuit zorg en niet vanuit wonen. Er zijn sterke emotionele blokkades die de overstap naar residentiële woonzorg verhinderen: men verliest de regie over het leven en in het geval van het woonzorgcentrum is het de laatste verhuis, 'de wachtkamer van de dood' (The, 2005). Als gevolg hiervan focussen ouderen zich op zelfstandig thuis blijven wonen, al dan niet ondersteund door thuiszorg. Maar aangezien de woningen vaak niet aangepast zijn voor hun leeftijd, ontstaan moeilijke situaties voor zowel de bewoner als voor de zorgverstrekkers.

Bovendien ligt de focus van de zorg op ouderen met een zware zorgbehoefte: de opnamecriteria voor een woonzorgcentrum zijn dermate hoog, dat ouderen met een lage zorgbehoefte er vaak niet in terecht kunnen. Senioren die een lagere zorgbehoefte hebben, kunnen niet opgenomen worden, zelfs niet indien ze dat zouden willen. Sommigen kiezen er echter voor om zich op de wachtlijst van het woonzorgcentrum te laten zetten voor het 'geval dat'. Ook dit creëert problemen. Immers, wanneer er een plaats vrijkomt moet onmiddellijk een keuze gemaakt worden (verhuizen of niet) en dat maakt het psychologisch heel zwaar.

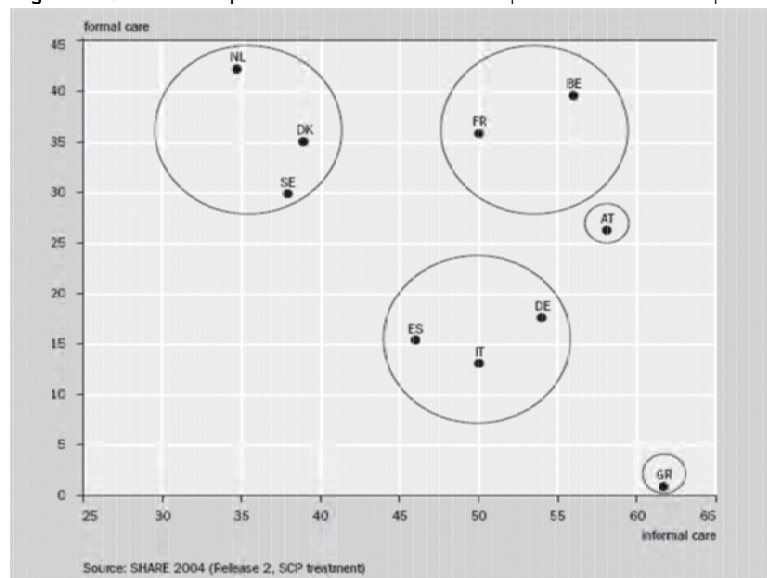
Vandaar dat hier gepleit wordt voor een focus op wonen en vooral op aantrekkelijk wonen. Door de focus op wonen te leggen, wordt er ingespeeld op de wensen en de behoeften van senioren. Zorg en wonen kan niet langer vanuit de dienstverlener of zorgverstrekker, maar moet vanuit de ontvanger bedacht worden. Het aanbod zal aantrekkelijker moeten gemaakt worden om senioren een alternatief te bieden ten aanzien van de eigen woning waar men zelfstandig kan wonen met regie over het eigen leven. Deze alternatieven vertrekken ook vanuit het concept 'goed wonen'. Door te vertrekken van wat 'goed wonen' is en wat ouderen zelf willen, kunnen er grote winsten in de zorg worden gemaakt en kan de weinig efficiënte spiraal doorbroken worden. Het gelijktijdig inzetten op betere woningen, betere alternatieven en residentiële zorgvormen en het opvolgen van de senior (hoofdstuk 5) kan een overgang betekenen van *ageing in place* naar *'ageing well in place'* (Smetcoren e.a., 2013). Dit zowel voor de huidige senioren, als voor de toekomstige generaties.

Een focus op wonen heeft naast de kwalitatieve woning ook een focus op lokaliteit. 'Goed wonen' initiatieven en betaalbare woonalternatieven bevinden zich in de buurt. Buurten die de nodige voorzieningen hebben (winkels, openbaar vervoer, ...), die aantrekkelijk zijn om in te wonen, om in te bewegen. Bovendien wordt er ook nagedacht over activiteiten om ouderen naar buiten te krijgen. Verenigingsactiviteiten, culturele activiteiten, feestjes,... noem maar op, vinden plaats in de buurt en zijn goed bereikbaar. We pleiten hier dus niet voor het bouwen van alternatieven ergens aan de rand van de gemeente, in het groen. Ouderen die verhuisd zijn naar de kust hebben doorgaans behoorlijk bewust de keuze voor een bepaald gebied gemaakt. Ouderen die al heel hun leven in de buurt wonen hebben ook bewust voor die buurt gekozen en zijn ermee verstrengeld. Het is dan ook niet meer dan logisch dat de dimensie buurt behouden blijft als het op wonen en verhuizen aankomt. Dat hiervoor kritische massa nodig zal zijn is evident. We menen echter dat, gelet op de demografische evoluties, die er nu al is en in de toekomst ruimschoots aanwezig zal zijn.

Moet het warme water uitgevonden worden? Neen, het volstaat om over de grenzen te kijken om te zien dat het kan. De Deense aanpak illustreert dit (Box 2).

Box 2: Wonen voor ouderen naar Deens model

België en Denemarken, zijn qua geografisch profiel sterk op elkaar gelijkend. Op het eerste zicht blijkt dit niet zo in absolute aantallen. 1 juli 2014 waren er 10,449,361 Belgen en 5,569,077 Denen. In procenten uitgedrukt zien we meer gelijkenissen. In België zijn er 13,3% inwoners in de leeftijdsklasse 55-64 jaar, in Denemarken 12,4%. 19,0% van de Belgen is ouder dan 65 jaar. In Denemarken is dit 18,4%. De afhankelijkheidsratio, de verhouding tussen de niet-beroepsgarasactieve bevolking (65+) en de actieve bevolking (15-64) is bijna hetzelfde, 28,4% voor België en 28,5% voor Denemarken (<http://www.indexmundi.com>). Bovendien bleek uit cijfers van de SHARE-studie (Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe) in 2004, dat Denemarken heel wat meer inzet op formele zorgverlening en minder op informele zorg. In België was er een meer evenwichtige verhouding tussen beiden: hoge formele en informele zorgverlening (figuur 9). Laat het huidige Vlaams beleid nu net focussen op (nog) meer informele zorgverlening, ondersteund door formele zorg. Toevallig is de kuststreek die zone in Vlaanderen waar mantelzorg eerder schaars is en de formele zorg onder druk komt te staan. Een volledige analyse van het Deense woonmodel ligt buiten de scope van dit onderzoek, maar bovenstaande redenen zijn genoeg voor een korte analyse van het Deense woonmodel.

Figuur 9: Formele hulp in relatie tot informele hulp in een aantal Europese landen**Kenmerken van Deense woonmodellen**

Denemarken heeft, ter voorbereiding van de vergrijzing, begin jaren 1980 gekozen voor kleine woonzorgcomplexen. Deze woonzorgcomplexen kwamen tot stand omdat men vaststelde dat thuiszorg ontoereikend was voor eenzame, kwetsbare en dementerende ouderen. De complexen met 12 tot 40 wooneenheden bevinden zich veelal in het dorp of in de wijk. Zij bevatten een divers aanbod van diensten. Er is een activiteitscentrum, waar ouderen aan allerlei activiteiten kunnen deelnemen, maar ook een dienstencentrum dat de nodige dienstverlening voorziet. Verder bevatten deze woonzorgcomplexen een praktijkruimte voor thuiszorgteams, waar huisartsen, thuisverpleegkundigen en andere zorgverstrekkers patiënten kunnen zien. Opvallend is dat dit geheel, het wooncomplex en de diensten, niet alleen open staat voor de bewoners, maar ook voor de wijk. Het feit dat men ervoor gezorgd heeft deze complexen in de wijk in te planten, maakt het de

omwonenden makkelijker om er gebruik van te maken. En dat doen ze, want de sfeer in de woonzorgcomplexen ligt op wonen en sociale activiteiten. Er is een restaurant, waar ook de mensen in de wijk willen binnen lopen. Van een medische sfeer is hier geen sprake. Voor de meest kwetsbare ouderen zijn specifieke wooneenheden voorzien (bv dementerenden), maar ook daar is de sfeer niet medisch. In de directe omgeving van de woonzorgcomplexen kan men aanleunwoningen vinden.

Uiteraard wordt er zorg geboden, maar ook hier primeert de eenvoud. Eenzelfde team van thuiszorgers (verpleegkundigen, zorgkundigen, ...) staat in voor de zorgverstrekking in de wooncomplexen, maar ook in de buurt en wijk. Dat maakt het werken en de opvolging duidelijker, eenvoudiger en transparanter. Indien er in het woonzorgcomplex of daarbuiten verpleegkundige zorg nodig is, is het de huisarts die attesteert. In geval gezinshulp noodzakelijk blijkt te zijn, is een attest van een ouderenadviseur voldoende. Deze ouderenadviseur is een onafhankelijke professional die ouderen screent op hun noden en behoeften. Iedere Deen ouder dan 75 jaar, heeft halfjaarlijks recht op een bezoek.

Wat het beleid betreft, zien we dat er in Denemarken sprake is van een sterke decentralisatie. De macht om dergelijke complexen op te richten ligt bij de gemeenten. Zij zijn niet alleen verantwoordelijk voor wonen en zorg op het lokale niveau, maar ook voor de regie ervan. Er zijn uiteraard vanuit de overkoepelende overheid vastgestelde indicatoren waar zij niet van kunnen afwijken, maar toch hebben zij ruime vrijheid. Bij de bouw van een complex leggen zij de normkosten per m² vast. Zij bepalen ook de cofinanciering, de toewijzingsregels, het huurbeleid en de kwaliteitsstandaarden. Vermits de verantwoordelijkheid voor wonen en zorg bij hen ligt, gaan zij actief op zoek naar die mix die de hoogst mogelijke zorg garandeert. In de rand merken we nog op dat er in Denemarken geen sprake is van verzuijing. Op de kwaliteit van de zorg wordt toegezien door benchmarking over verschillende wijken/gemeenten heen.

De gemeente bepaalt ook de kwaliteitseisen waaraan de woningen moeten voldoen. Minimaal gaat dit over de aansluiting op een alarmsysteem met gegarandeerde opvolging, een integrale toegankelijkheid, ook voor handbewogen rolstoelen en een eigen sanitaire ruimte. De meest gangbare woningen hebben een oppervlakte van 67m²

Een mooi voorbeeld van deze manier van werken vinden we in Aarhus. Deze stad van 310.000 inwoners is opgedeeld in 36 wijkdistricten, die elk een eigen budget hebben en verantwoordelijk zijn voor wijkverpleging en huishoudelijke hulpteams, zorgindicatie en toewijzing, dienstverlening, vervoer, maaltijden en hulpmiddelen en het toewijzen van wooncomplexen

Dit alles werd ondersteund door bewustwordingscampagnes. Vanaf 1998 werden de Denen regelmatig geconfronteerd met de slogan "moving in time" in plaats van "stay put". Wat bleek, veel Denen tussen de 55 en 75 jaar willen verhuizen naar een passende woning en een bepaald percentage is zelfs te vinden voor groepswonen. Het hoeft ons niet te verbazen dat het aanbod groepswonen in Denemarken ook veel groter is dan bij ons.

Conclusie

Concluderend kunnen we stellen dat Denemarken, veel eerder dan België, geanticipeerd heeft op zijn ouder wordende bevolking. Er zijn alternatieven voor de bestaande woningen, ze zijn kleinschalig en in de wijk verankerd. De zorgverstrekking is transparant en een grote verantwoordelijkheid ligt bij de gemeente die ook moet zorgen voor de regie en de kwaliteitsopvolging. Doe daar een bewustwordingscampagne bij en er ontstaat een ideale mix die aanzet tot ageing well in place.

Tussen het zelfstandig thuis wonen en de woonzorgcentra dienen dus tussenvormen te ontstaan in de buurt. Er zijn momenteel reeds heel wat verschillende vormen in ontwikkeling. We verwijzen hierbij naar de publicatie "*Wonen zonder zorg(en). 10 woonvormen om over na te denken*" van het Kenniscentrum Woonzorg Brussel (2012) (fig. 10). In deze publicatie worden woonvormen aangehaald die zich situeren tussen het volledig zelfstandig thuis wonen en wonen in een woonzorgcentrum. Het gaat van zelfstandig wonen in aanleunwoningen, wonen in groep via cohousing of centraal wonen, tot echte woongemeenschappen. De bedoeling moet zijn aantrekkelijke en waardige alternatieven aan te bieden voor de actuele woning, zodat er meer keuze is dan alleen maar het woonzorgcentrum en thuis blijven wonen. Uiteraard zal onderzoek nodig zijn naar de hoeveelheid en de juiste inplanting ervan. Het zal een moeilijke doch niet onrealiseerbare evenwichtsoefening zijn: centraliteit versus spreiding. Een goed voorbeeld van een vernieuwende aanpak vinden we terug in de stad Middelburg (box 3). Daar werd de voorkeur gegeven om senioren in kleinere eenheden te verspreiden over de stad in plaats van op één locatie een woonzorgcentrum te renoveren.

Figuur 10: Tien woonvormen schematisch voorgesteld

DE 10 WOONVORMEN SCHEMATISCH VOORGESTELD
LES 10 FORMES DE LOGEMENT: UNE PRÉSENTATION SCHÉMATIQUE

INDIVIDUEEL WONEN | HABITAT INDIVIDUEL

ZELFSTANDIG WONEN
HABITAT INDIVIDUEL

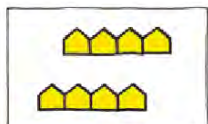

KANGOEROEWONEN
L'HABITAT KANGOUROU

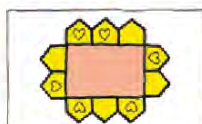

AANLEUNWONING/SERVICEFLATS
RÉSIDENCE-SERVICE

WONEN IN GROEP | HABITAT GROUPÉ

SOCIAAL WONEN
LOGEMENT SOCIAL

CENTRAAL WONEN
HABITAT GROUPÉ

COHOUSING
COHABITATION

GESTIPPELD WONEN
HABITAT POINTILLÉ

WOONGEMEENSCHAP | HABITAT COMMUNAUTAIRE

WOONGROEP VOOR OUDEREN
HABITAT GROUPÉ DE PERSONNES ÂGÉES

LEÉFGEMEENSCHAP RELIGIEUZEN
COMMUNAUTÉS RELIGIEUSES

WOONZORGCENTRUM | MAISON DE REPOS

WOONZORGCENTRUM
MAISON DE REPOS

Bron: Kenniscentrum Woonzorg Brussel

Box 3: 150 seniorenwoningen op 3 locaties in Middelburg vervangen het oude verzorgingstehuis

In Middelburg viel in 2009 een wooncomplex voor ouderen in de prijzen. Op zich is dit al merkwaardig. Bovendien riep de jury van de Building Business Golden Green het project uit tot winnaar in de categorie duurzame woning (her)ontwikkeling. Reden genoeg om een kijkje te nemen net over de grens.

In Middelburg stond een oud verzorgingstehuis Roggeveen, dat dringend aan vernieuwing toe was. Maar in plaats van te investeren in een nieuw grootschalig complex, koos men ervoor om het geheel op te splitsen in drie entiteiten. Het eerste complex, wat in 2009 opgeleverd werd, viel in de prijzen. Niet alleen omdat er nagedacht was over het energieverbruik, maar ook omdat er een aantal innovaties in verwerkt zijn die het comfort van de bewoners verhogen.

Het complex, gelegen aan de Gerbrandylaan, bestaat uit 56 levensloopbestendige woningen en kan verschillende doelgroepen huisvesten. Door de woningen te voorzien van zadeldaken en andere eigentijdse accenten, doen ze niet meteen aan een verzorgingshuis denken. In het complex is er een gemeenschapsruimte. In het appartement kan de bewoner rekenen op een ruimte van 75m². Het systeem is flexibel en aanpasbaar genoeg om in te spelen op de veranderende behoeften van de bewoner. Bovendien werd alles prefab voorbereid en ter plaatse gemonteerd, wat de oplevertermijn deed dalen (14 maanden).

Wonen met zorg

De helft van de appartementen zijn bestemd voor zorgbehoevende ouderen. Daar kan 24h zorg voorzien worden. De mensen wonen echter zelfstandig, ook al hebben ze zorg nodig. De teamleiders merken op dat zorgbehoevende ouderen door op deze manier te wonen hun zelfstandigheid gedeeltelijk terugwinnen. In een verzorgingshuis wordt hun immers teveel uit handen genomen, wat nefast is voor hun onafhankelijkheid. Hier gaan mensen meer zelf doen en worden ze weer actiever.

Concluderend kunnen we stellen dat dit een mooi alternatief voorbeeld is voor het klassieke woon -zorgcentrum. Het is mogelijk om ecologisch en duurzaam te bouwen voor ouderen, zonder dat het architecturaal zichtbaar is dat het voor ouderen bestemd is. Het complex is niet te groot en de focus ligt op het behoud van zelfstandigheid van ouderen en aanpasbaarheid indien nodig. Door de helft van de appartementen ter beschikking te stellen voor andere doelgroepen, voorkomt men gettovorming.

Wanneer collectief wonen of wonen in woongemeenschappen ontwikkeld wordt, kunnen senioren enerzijds op elkaar terugvallen, maar ook een beroep doen op professionele zorgverstrekkers die het collectief of de woongemeenschap ondersteunen. We verwijzen hierbij naar de projecten in Kleit en Adegem waar pastorijswoningen werden omgevormd tot kleinschalige woonzorginitiatieven binnen de vertrouwde woonomgeving van de senioren (box 4).

Box 4: Senioren onder de toren, Maldegem

In de Oost-Vlaamse provincie Maldegem vormde het OCMW twee pastorijswoningen om tot woningen voor senioren. Dat gebeurt vanuit een vrij uniek concept: groepswonen met dienstverlening. De gemeenschappelijke ruimtes maken het mogelijk om samen te koken, te eten en allerlei activiteiten te organiseren. De maaltijden worden steeds samen genuttigd. De huishoudelijke taken, alsook het koken, worden maximaal ondersteund en begeleid door de OCMW-thuiszorgdiensten. De bewoners worden aangemoedigd zo lang mogelijk zelfstandig te functioneren, wat de zelfredzaamheid van de senioren stimuleert.

Het is die formule -waarbij senioren zowel op elkaar als op professionele zorg kunnen terugvallen- die ervoor zorgt dat de pastorijswoningen in Maldegem verschillen van klassieke serviceflats. Maar samenleven is niet altijd evident. Senioren met een sociale ingesteldheid vormen dan ook een voorwaarde voor het goed functioneren van deze leefvorm.

In de dorpskern

Niet enkel binnen de muren van de pastorijswoningen zijn de sociale banden belangrijk. Doordat de centra zich binnen de dorpskern bevinden (deelgemeente Adegem en Kleit) blijven de senioren betrokken bij de samenleving. De centra zijn kleinschalig opgevat met respectievelijk 12 en 7 flats in Adegem en Kleit.

Praktisch

De bewoners kunnen de hele dag door -van 7u30 tot 19u- rekenen op de aanwezigheid van zorgpersoneel. In het weekend is dat van 8u30 tot 12u30. 's Nachts zijn er twee rondes voorzien. De senioren beschikken ook over een personenalarm waarmee ze onmiddellijk in contact staan met het woonzorgcentrum van het OCMW. Alle zorg wordt gestuurd vanuit het OCMW. Enkel voor medische hulp kiezen de senioren zelf een zorgverstrekker.

Om in een van de pastorijswoningen te kunnen wonen, moet men minstens 65 jaar oud zijn en in Maldegem wonen. Zonder personenzorg bedraagt de kostprijs zo'n 1.378 euro per maand voor een alleenstaande. Voor een senior die een flat deelt met de partner is dat zo'n 1.090 euro per maand. Hierin zijn de volgende kosten vervat: de huur van flat, gezinshulp (boodschappen, koken, was, strijk, etc.) en de bijdrage aan het huishoudbudget (voeding, drank en huishoudproducten).

Bron: OCMW Maldegem

Maar ook woonzorgcentra zelf, die zich dus op het andere uiteinde van het continuüm bevinden, kunnen 'veranderen'. Een inspiratiebron kan bijvoorbeeld Vugherstede in Nederland zijn. Het woonzorgcentrum daar is veel opener (integratie van winkel, kapper,...) geïntegreerd in de buurt en roept een hotelgevoel op. De nadruk ligt hier op wonen en de zorg komt erbij (box 5).

Box 5: Woonzorgcentrum Vugherstede

Het 'woonzorgcentrum' is de benaming van een wooncomplex, dat niet noodzakelijk uit één gebouw hoeft te bestaan, maar ook al dan niet gescheiden of semi gescheiden wooneenheden omvat. Doorgaans gaat het om de aanwezigheid van assistentiewoningen, woningen of appartementen voor mensen (ouderen) die enige mate van zorg behoeven en woningen/appartementen voor ouderen die intensieve zorg nodig hebben op somatisch en of psychogeriatrisch gebied. Het woonzorgcentrum biedt ouderen verzorgd wonen aan. In tegenstelling tot het rusthuis, verpleeghuis en verzorgingshuis, waar verzorging en verpleging de dominante activiteiten zijn, benadrukt het woonzorgcentrum ook de kwaliteit van het wonen en de woonomgeving. Zeker voor de ouderen die in de assistentiewoningen van het woonzorgcentrum wonen, is aan te bevelen dat deze woningen een eigen ingang kennen, zodat 'vermenging' met bewoners die veel zorg nodig hebben niet noodzakelijk is. Daarentegen is in elke assistentiewoning een alarmeringstoestel aanwezig, zodat de bewoner direct een beroep kan doen op zorgverleners zodra het nodig is. Door de verschillende functies in het woonzorgcentrum kunnen de bewoners er blijven wonen, ook als de gezondheid sterk achteruitgaat. De partner van een man of vrouw die veel zorg behoeft kan in een assistentiewoning gaan wonen of blijven wonen, wanneer de zorgbehoevende echtgenote of echtgenoot wordt overgeplaatst naar een op hetzelfde terrein gelegen verpleegafdeling.

Het woonzorgcentrum is bij voorkeur gelegen dicht bij centrumvoorzieningen. Het maakt integraal deel uit van een wijk, kan wijkfuncties vervullen en wijkbewoners zijn welkom in de ontmoetingsruimten van het woonzorgcentrum. Niet zelden heeft het woonzorgcentrum ook een wijkfunctie, waar ook de thuiszorg zetelt, maar alleen als dit door de bewoners geprefereerd wordt.

Bron: http://www.vugherstede.nl/stichting_vugherstede/de_locaties/woonzorgcentrum_theresia.html

7.2.3

Focus op bewustwording: woning, woonomgeving en sociaal netwerk

"Zorg is iets voor later". Ook bij zij die al op een zekere leeftijd gekomen zijn, worden beslissingen vaak uitgesteld en dus vaak genomen wanneer het eigenlijk te laat is. De grote uitdaging is dan ook om het bewustzijn rond wonen en zorg aan te wakkeren onder ouderen. Hier is de kust niet specifiek. Ook bij ouderen in het binnenland wordt vastgesteld dat mensen zich niet voorbereiden op het ouder worden. Men denkt niet na over hoe men later wil wonen en zijn of haar zorg wil organiseren. We denken dat verschillende elementen bijdragen tot deze mentaliteit. De perceptie rond woonzorgcentra is niet positief, men ziet dit als een laatste stap. Bovendien zijn aangepaste woonvormen onvoldoende gekend of worden niet gepromoot. Een proactieve communicatie is dus nodig. Door middel van proactieve communicatiecampagnes dient het ouder worden en de mogelijke gevolgen die dit met zich meebrengt, bespreekbaar te worden. Dit dient te vertrekken vanuit een positief verhaal, waarbij ondersteuning wordt aanzien als een aangenaam aspect om zo comfortabel mogelijk te leven. Er moet gewezen worden op mogelijke alternatieven, op voorwaarde dat deze hun weg hier vinden. De bewustwordingscampagnes in Denemarken kunnen hier een inspiratiebron zijn.

Onrechtstreeks zal dit ook de kwaliteitsverwachtingen ten aanzien van de woonvormen opdrijven. Indien men bij zijn verhuisbeweging wel degelijk zal letten op die elementen die zorgontvankelijk wonen bepalen, en men hierover ook voldoende geïnformeerd is, dan zullen de kustappartementen die hier niet aan voldoen ook minder aantrekkelijk worden. Dat zal ons inziens leiden tot een onderwaardering van het huidige patrimonium wat zowel in de nieuwbouw als in de renovatie aan de kust een verschuiving teweeg kan brengen. Het gewicht van de doelgroepen senioren aan de kust is immers significant.

Aan de kust is er bovendien nog een belangrijke sociale component aan deze bewustwording. Een verhuis naar de kust is zoals we reeds hoger gezien hebben, vooral een zaak van koppels. Men beslist samen op een aangename manier van het pensioen aan de kust te genieten. Hierbij mag het sociaal netwerk niet uit het oog verloren worden. Men kan immers geconfronteerd worden met het wegvallen van de partner of met de behoefte aan een informele zorgverlener. Derhalve focussen beleidsmaatregelen zich dus ook best op het ondersteunen van de uitbouw van een sociaal netwerk. Immers, terugkeren naar het binnenland is doorgaans geen optie. Vaak vervagen de banden en contacten met de oorspronkelijke woonplaats, wat een eventuele terugkeer niet evident maakt. Het is van cruciaal belang dat ingezet wordt op de uitbouw van een sociaal netwerk in de buurt.

Voor beide aspecten, zowel de aandacht voor de woonomgeving alsook het uitbouwen van een sociaal netwerk is er een gedeelde verantwoordelijkheid. In eerste instantie moet de overheid een bewustwording initiëren, met inzet op lange termijn (zoals dat met pensioensparen of roken op openbare plaatsen is gelukt) vervolgens kan er natuurlijk van de ouderen zelf verwacht worden dat ze ook het heft in eigen handen nemen en deze uitdagingen ook zelf pro-actief opnemen.

7.2.4 Een aanbod bedacht vanuit de doelgroep

Het uitgangspunt is *de zelfredzaamheid van de senior*, deze moet centraal staan in iedere activiteit die uit het regio-specifieke beleid voortkomt. Dat houdt in dat we niet vertrekken vanuit het standpunt van de professional of beleidsmaker, maar vanuit het standpunt van ouderen zelf. Wat willen zij? Wat wensen zij? Wat zijn hun behoeften? Hoe willen zij verouderen? Waar willen zij verouderen?... In de literatuur wordt dat de '*lived experiences*' genoemd, vertrekkend vanuit het referentiekader van ouderen zelf. Belangrijke voorwaarde hierbij is dat ouderen hier actief over gaan nadenken en voorstellen, wensen en verlangens verwoorden. Het bespreekbaar maken van de problematiek, zoals hierboven gesteld, is hier de voorwaarde.

Dat gaat zowel over het wonen alsook over de zorg. In de focusgroepen kwam duidelijk naar voor dat het de senioren doorgaans niet echt uitmaakt wie de oplossing biedt, als ze maar kwalitatief is.

Ageing well aan de kust bevat dus een volwaardige en leeftijdsvriendelijke woning, in een leeftijdsvriendelijke buurt, waar het aantrekkelijk is om te wonen en te vertoeven en waar er voldoende redenen zijn om buiten te komen zowel om te voorzien in zijn noodzakelijke behoeften als voor het bestendigen van de sociale contacten. Indien dit vanuit de doelgroep bedacht of vormgegeven wordt en vanuit de gemeente wordt opgevolgd, kan *ageing well in place* gerealiseerd worden.

Kustgemeenten kunnen dit echter niet alleen. De Vlaamse overheid speelt hier ook een belangrijke rol in. We denken hierbij aan het aanpassen van specifieke regelgevingen die alternatieven of aanpassingen (bijv. bestaande woning omvormen naar kangoeroewoning) mogelijk maken. Of aan het intergemeentelijk afstemmen van het zorgaanbod, waarbij de cliënt en niet de organisatie centraal staat. Ten slotte zal Vlaanderen ook een rol moeten spelen in de bewustwording rond *ageing well in place*. Immers zoals hoger gezegd, zijn de uitdagingen voor de kust groot, maar kijkt iedereen naar de regio, die in dit verband een voortrekkersrol kan en moet spelen.

8

Bibliografie

Bervoets, W. (2014) *Overhoused people/Underused houses? Towards a sustainable reassembling of the post war housing stock in suburban Flanders, Belgium*. Leuven: KU Leuven, Science, Engineering & Technology.

Claessens, B., Vlerick, E. & P. De Decker (2009). *Op zoek naar de betekenis van wonen*. Rapport voor het Steunpunt Beleidsgericht onderzoek 2007-2001 Ruimte & Wonen in opdracht van de Vlaamse regering (www.steunpuntruimteenwonen.be).

De Coninck, K. (2015) Mantelzorgwoningen moeten druk op rusthuizen verlichten. *De Standaard*, 17 maart, 10-11.

De Decker, P. (2011) Understanding housing sprawl; the case of Flanders, Belgium. *Environment & Planning A*, 43 (7), 1634-1654.

De Decker, P. (2013) *Eigen woning: geldmachine of pensioensparen?*, Antwerpen/Apeldoorn: Garant.

De Decker, P., Meeus, B., Schillebeeckx, E. & S. Oosterlynck (2013) *Should I stay or should I go? Preparing for old age in Flanders, Belgium – an exploration*. Paper presented at the ENHR conference, Tarragona, June 2013.

De Decker, P., Meeus, B., Pannecoucke, I. & J. Verstraete (2014) *De moeilijke oversteeek. Wonen na verblijf in de bijzondere jeugdzorg, gevangenis en psychiatrie*. Antwerpen: Garant.

De Witte, N., De Donder, L. & D. Verté (2014) De behoeften van ouderen: vertaling in huidig beleid. In De Kock, C., Vens, E., Beljoudi, Y. & C. Van Kerckhove (red.) *Ouder worden in een veranderende samenleving*. Antwerpen: Garant, 151-160.

De Witte, N., Smetcoren, A.-S., De Donder, L., Dury, S., Buffel, T., Kardol, T. & D. Verté (2012) *Een huis? Een thuis! Over ouderen en wonen*. Brugge: Vanden Broele.

Gilleard, C., Hyde, M., & Higgs, P. (2007) The Impact of Age, Place, Aging in Place, and Attachment to Place on the Well-Being of the Over 50s in England. *Research on Aging*, 29 (6), 590-605.

Haffner, M.E.A. (2005) *Appel voor de dorst, Vermogen van ouderen op de woningmarkt*. Utrecht: NETHUR.

Kesbeke, W., Schuermans, N., Vandekerckhove, B. & P. De Decker (2012) *Honkvast in tijden van verandering. Woonrends en woningmarkten*. Leuven: LannooCampus.

Maes, T., Vanden Bergh & T. Jacobs (1999). Keerpunten in de woongeschiedenis van ouderen. Enkele snapshots. In De Decker, P. (red.) *Wonen onderzocht 1995-1999*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse gemeenschap, 105-128.

Makay, I. & L. Lampaert (2012). *Wonen zonder zorg(en). 10 woonvormen om over na te denken*. Brussel: Kenniscentrum Woonzorg Brussel.

Meeus, B. & P. De Decker (2013) *De geest van suburbia*. Antwerpen: Garant.

Meeus, B. & P. De Decker (2015) Staying put! The (re)production of dwelling stability in Belgium. *Housing Studies* DOI: 10.1080/02673037.2015.1008424

- Miller, D. (2008) *The comfort of things*. Cambridge: Polity Press.
- Morgan, D. (1996) Focus groups. *Annual Review of Sociology*, 22, 129-152.
- Myncke, R & Vandekerckhove, B. (2007) *De toekomstige ruimtebehoefte voor ouderen in Vlaanderen*. Brussel: Kenniscentrum voor een Duurzaam woonbeleid.
- Naumanen, P. & Ruonavaara, H. (2005) OSIS qualitative interviews for Finland. Turku, Department of Social Research, University of Turku.
- OESO (2013) Pensions at a glance 2013 OECD and G20 indicators – Belgium en De gemiddelde Belg gaat op 59 jaar met pensioen. *PlusMagazine*, 8 okt. 2014
- (<http://plusmagazine.knack.be/nl/011-10799-En-in-de-buurlanden-wanneer-gaat-men-daar-met-pensioen.html>), geraadpleegd op 1 april 2015).
- Pannecoucke, I. & P. De Decker (2015) *Grote Woononderzoek 2013. Deel 7. Woontevredenheid en woongeschiedenis*. Brussel: Steunpunt Wonen.
- Penninx, K., & Royers, T. (2007) *Werken aan een uitnodigende leefomgeving voor ouderen. Een handreiking voor welzijn ouderen*. Geraadpleegd op 16 maart 2015 (www.vilans.nl/docs/producten/Een_uitnodigende_leefomgeving.pdf), Geraadpleegd op 16 maart 2015).
- Powell, R., Single, H., & Lloyd, K. (1996) Focus groups in mental health research: enhancing the validity of user and provider questionnaires. *International Journal of Social Psychiatry*, 193-206.
- Ryckewaert, M., De Decker, P., Vandekerckhove, B., Winters, S., Vastman, F., Elsinga, M. & K. Heylen (2011). *Een woonmodel in transitie. De uitdagingen voor het Vlaamse woonbeleid verkend*. Antwerpen: Garant.
- Sixsmith, A., & Sixsmith, J. (2008) Ageing in Place in the United Kingdom. *Ageing International*, 32, 219 – 235.
- Smetcoren, A.S., De Witte, N., De Donder L., Dury S., Buffel T., Kardol T., Verté, D. (2013) Over ouderen en wonen in Vlaanderen. *Geron, Editie 1 – 2013*.
- SumResearch** (2006) *Ruimtelijke analyse van de migratie in en naar Vlaanderen*. Rapport in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement LIN – AROHM – Afdeling Ruimtelijke planning, Brussel.
- SumResearch & Laga advocaten** (2006) *Onderzoek naar instrumenten voor betaalbaar Wonen aan de Kust, 2005-2006*. Rapport in opdracht van het Provinciebestuur van West-Vlaanderen, Brugge.
- The, A.-M. (2005) *In de wachtkamer van de deur*. Amsterdam: Thoeoris.
- Van Damme, B. (2010) *Het grijze goud. Hoe de babyboomers van ouderenzorg een succesverhaal kunnen maken*. Brussel: Itinera.
- Van Mechelen en Teugels (2012) *Wonen zonder zorg(en). 10 woonvormen om over na te denken*. Brussel, Kenniscentrum Woonzorg Brussel.
- (http://www.woonzorgbrussel.be/sites/www.woonzorgbrussel.be/files/WZC_LR_121013.pdf)

Vandekerckhove, B., De Decker, P., Vandamme, L., Kesbeke, W. & N. Schuermans (2012). *Regionale woningmarkten West-Vlaanderen*. SUMResearch & Sint-Lucas Architectuur Gent/Brussel in opdracht van de Provincie West-Vlaanderen, Brugge.

Vandeurzen, J. (2010) *Beleidsbrief Welzijn, Volksgezondheid en Gezin 2010-2011, ingediend door de heer Jo Vandeurzen, Vlaams minister van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin*.

(<http://www.jovandeurzen.be/sites/jvandeurzen/files/Beleidsbrief.pdf>, geraadpleegd op 12 jan. 2015).

Vandeurzen, J. (2014) *Beleidsnota 2014-2019 Welzijn, Volksgezondheid en Gezin*.

(<http://www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/beleidsnota-2014-2019-welzijn-volksgezondheid-en-gezin>, geraadpleegd op 13 jan. 2015).

Van de Ven, L. (2014) *Troost. Over ouderdom, zorg en psychologie*. Antwerpen: Garant.

Vangelder, J. (2013) De Belgische kust. Het grootste rusthuis ter wereld. *Trends*, 30 mei, 1418.

Verté, D. (2014). *Vergrijzing*. Lezing op de Zilverbeurs, Oostende, 22 sept.

Verte, D., De Witte, N. & L. De Donder (2014). Zorginnovatie: sleutel op de toekomst? In De Kock, C., Vens, E., Beljoudi, Y. & C. Van Kerckhove (red.) *Ouder worden in een veranderende samenleving*. Antwerpen: Garant, 135-150.

Vlaamse Overheid. (2015) *Zorgwonen of kangoeroewonen*.

(<http://www.vlaanderen.be/nl/gezin-welzijn-en-gezondheid/handicap/zorgwonen-kangoeroewonen>, opgeroepen op 25 febr. 2015).

Wagner, S.L., Shubair, M.M., & Michalos, A.C. (2010) Surveying older adults' opinions on housing: recommendations for policy. *Social Indicators Research*, 99(3), 405-412.

WHO [World Health Organization] (2007) *Global age-friendly cities: a guide*. Geneva: World Health Organization.

Wiles, J.L. et al. (2011) The meaning of 'ageing in place' to older people. *The Gerontologist*

DOI:10.1093/geront/gnr098 First published online: October 7, 2011.

Websites

<http://www.aangespoelden.be/HOME.php>

<http://jovandeurzen.be/nl/2014-de-kracht-van-het-engagement>

http://jovandeurzen.be/sites/jvandeurzen/files/Speech%20minister_0.pdf

<http://www.indexmundi.com>

http://www.plan.be/databases/database_det.php?lang=nl&ID=35

http://www.vughterstede.nl/stichting_vughterstede/de_locaties/woonzorgcentrum_the_resia.html